

آذْرَ عَمَدَ اللَّهَ

شِصْلَى وَحُوْسُو

يازان: آزر عابدوالله

شفتهلى قوخوسو

(اویکو توبلاسو)

شفته‌لی قوخوسو

دوققوز ياشلى بالاجا بو دفعه تك-تنها يولا دوشوب ائولريinden بىش كيلومئتر آراليدا اولان تى كندىنه گىندىنە قارشىلاشاجاغى ايتىن، قوردون، آيىنин، ايلانين قورخوسوندان چوخ، ايکى شئى اونون گۆزونە دوروردو. بير، ياز واختى قان-قان دئين مىغرى چايىنин اوستوندن كۈرپۈ عوضىنە يان-يانا اوزادىلمىش آيرى-اوирۇ، يئرىنده اويناييان بىر جوت سوروشكن آغاچىن اوستوندن كېچمك، بىر ده چايى كېچىب ايسىرمى-اوتوز آددىم گىندىنە سونرا باشلايىب، بىتىب- توکنمه يە نله مە- دولاما سرت يوخوش.

بالاجا آيرى-اویرۇ آغاچلارين اوستوندن قاباقلار آناسىيىلا بىر نىچە دفعه كېچميشىدى، اورايما چاتجاق يئنه آياغىنى آغاچىن اوجونا دايىيىب گوج وئردى، يئرىنده دىنگىلەمەسىنى، اوينايىيىب-اوينامادىغىنى يوخلاڭدى. سو قالخىب هردىن شومال، پارىلدايان آغاچلارا دىير، اونلارى يئرىنەن اوينادىردى.

هر دفعه تى كندىنه گىندىنە، آناسىنин دۇنە-دۇنە دئidiگى "كۈرپۈنە كېچنەدە احتياطلى اول. چايا باخما، گۆزۈن آخار." سۈزلىنى خاطىرلاڭدى.

كۈلگە يوخوشون يارىسىنا جان قالخىمىشىدى. بالاجا دوننندن آج اولدو غوندان اورگى اوچۇنوردو. چايى آدلاماغى گۆزو يئمەدىگىيندن يولون يارىسىندان دۇئىوب ائولرىنە قايتىماق اىستەدى. آنجاق ائولرىنە بىر لۇخما چۈرك اولمادىغى، دوننن بىرى اوزو كىمى بالاجا باجىسىنین، قارداشىنین، يورغان-دۇشەيە دوشن آناسىنین آج اولماسى يادينا دوشىنە قايدا بىلمەدى. دولوخسوندو، بىردىن آت كىشىرتىسى قولاغىنا دىدى، باشىنى قالدىراندا يوخوشون اورتاسىندا قارشى-قارشىيا او تورموش ايکى كىشى گۆردو. اللرىنى آغىزلا رينا آپارىدىلار. ائله بىل او شاغىن گۆزلىرىنە ايشيق، قىچلارينا گوج گىلدى. "بىرجه قىريق، بىرجه لۇخما وئرسىدىلرلە..." دوشۇنдо. يئرینەدە اوينايىان، ايسلا نىب پارىلدايان شومال آغا جالارين اوستوندىن دىك يئرىگىب كېچە بىلە جىگىنى گۆزو يئمەدىگىيندن آغا جالارين اوستونە سىنه رك، گۆزلىرىنى قاپا يىب قوللارى، قىچلارى، اسە-اسە ايمكىلە يىب ايسلانمىش حالدا چايى آدلادى.

يوخوشو هاچان يارى ائلهدىگىنى بىلمەدى. او زاقدان داغداغانى گۆرسە د، اونون آلتىندا او توران كىشىلەر يوخ ايدى. او، بىر آن يئرینە دۇنوب قالدى. يئنинدن اونو قەھر بوغدو. آياقلارينى گوجلە سورويە-سورويە گىلب داغداغانىن آلتىنا چاتدى. يان-يۈرەسىنى، يوخوشون دولا مالارينى تلهسيك گۆزدن كېچىرىدى. كىمسەنى گۆرمە يە ندە هيچقىرىب بركىن آغلامامغا باشلادى. سانكى اورگى اىچىنдин سىيرىلىب يئرە دوشدو. الينىن دالىيلاكۆزۈنۈن ياشىنى سىلدى. آياقلاريندان آزجا آرالىدا قایناشان توپا-توپا قارىشقا لارى بىردىن گۆردو. قارا-قارا قارىشقا لار اىرى چۈرك تىكەسىنин اوستونە بىغيشمىشىدى. هەرنېبىر اونو يئرینىن دېرىتىسەلر د، آپارماغا گوجلەر چاتمىرىدى. بالاجا قارنى اوستە يئرە او زاندى، قاباقجا اىرى چۈرك قىرىنتىلارينى گۆتۈرەرك او فلە يىب قارىشقا لاردان تمىزلەدى و تلهسيك آغزىنا قويدو. سونرا بارماقىنى دىلىنە توخوندوروب ياشلادى، گۆئى او تلارى بىرجه-بىرجه آرالا يىب خىردا جا چۈرك قىرىنتىلارينى قارىشقا لاردان ائھمالجا

آلیب آغزینا قویدو. حیرصلنمیش قاریشقا‌لارین کؤنلونو آلماق ایسته‌دی، او جادان دئدی:

- آخى، من يئمه‌سەم، بو يوخوشو چىخاممارام. منن كوسىمگىن دە، نە اولار، بالاجا باجىم، قارداشىم منى گۆزلۈگور. گۇرسىدىيىنىز اونلارين گۆزلىرى نېچە بئوييوب. آنام اۋز پايىنى بىزە وئردىگىنندن هئىدىن دوشوب، ياتاقدادى. اينجىمگىن د، نە اولار. گۇرۇرسونۇز دە من سىزى ازىب اولدورمەدىم. سحر تئزدن قايداندا عوضىنى چىخاجام، بىر اوووج بوغدا وئرجم...

بالاجا باشىنى قالدىريپ يان-يئرەسىنە باخدى. شر قارىشىردى. او، تلهسيك آياغا قالخدى، فيتچالا-چالا ايناملا يوخوشو قالخىماغا باشلادى.

پرجاھان قارى سحر تئزدن بالاجا ياشور دورمگى ايلە شىرین چاى وئردى.
- بو دا يولونا

- دئىيىب بىر دورمك دە پېنجگىنин جىيىنه قویدو. آخشام دئىيىكلەرنى بىر دە سؤيىلەدى

- نباده قايدىيپ گىلدىگىن كۈرپۈدن كېچەسەن. منىم قوچاق بالام، وور-توت كىدىمېزدىن اىكى كىلومەتر دىك يوخارى قالخاسىسان، ائتلى، ايراحات "تاختا كۈرپۈ" دن كېچىسىن، او قدر دە اوزواشاغى. گىلدىگىنندن دۆرد كىلومەتر آرتىق گىئىسىن. اوزون ياز گونودو، گۇنور تايالجان ائوبىزدە اولا سىسان بالاجانى آنبار ائوبىنە آپارىب اونون تورباسىنا يارىدان كېچمىش داوار جىقدان اوچ كاسا كەرەبا كىمى ساپاسارى بوغدا تۆكىدو، باشىنى قالدىرمادان كاسا ياشارىلە
- بىر كىلو توتوور.

- دئدى، الىنى بئلينە قويوب دىكىلدى، دىوارا ياخىنلاشىب مىسماردان آسىلى نىمداش قادىن جورابىنى ائندىريپ اورادان گۇئىوردو بىر اىكى قوشما اوووج قورو لوبيانى قالىن كاغىيذا بوكوب توربا ياق قوياراق آغزىنى برک-برک باغلادى.

- قوللارىنى برى ائله

- دئییب توربانین ایپلرینى اوونون چىيىنلىرىنە آشىردى.
قارى بالاجانى قاپىلاريندان اۇتۇركر - دئه گۈرۈم، يادىندا قالدىمى نىجە
گىندىسىن؟ - نىڭكارانچىلىقلا سوروشدو.
كىندىن باشىندا آېرىلان يولدان ساغا...

سونرا اوچ يووا اولان پالىد آغا جينا چاتاندا گئنە ساغا...-بر كاللاھ، فراتىلى بالام.
آنچاق يوخوشو تىلەسىك چىخما، تىلىرسن. دى ترپن، آللاد آمانىندا...
بالاجا اون بئش-ايىرمى آددىم يوخوشو قالخىب گئرى چئورىلدى، قارىنى
قاپىلارينىن آغزىندا گۈرمە يە نە قايدىب قاچاراق اوزواشاغى ساللاندى. دونن
قالخىدىغى يوخوشون آز قالا يارىسىنا جان ائنیب داغداغانىن آلتىنا گلدى. سانكى
بىر ساپىن اوستوile ساکىت، نىظامىلا يئرىن قارىشقا لارى گۈرددو، ياخىنلاشىب
سالлагى او تو ردۇ،

- دونن ائلە بىلدىز سىزى آللا دىرام
- دئییب جىبىنندىن چىخارتىدىغى دورمگىن بىر تىكەسىنى كىسىب اوواراق يووانىن
يان-يۈرەسىنە تۆككىدۇ.

- بوغدا سۈز وئرمىشدىم، توربامىن آغزىنى آچسام، سورا باغلايا بىلەرم، يولوم
اوزاقدى، تىلەسىرم، ساغ اولون، من گىتىدىم
- دئییب آياغا قالخدى، كئفى كؤك يىنىدىن يوخوشو قالخىماغا باشلادى.

- ١٩٤٣ جو ايلين يازىيىدى

لؤك كىندىندا اوچ تورك، مىغىرى رايونون اۋۇنۇن اۋۇندىنسە سئىتراك آدلى بىر ائرمنى
عئىنى واختىدا عسگەلىيە گىتىب عئىنى حربى حىصە دە اوچ اىل قوللوق ائلسەلر
دە بالاجا يولداشلاريندان اون گون تىز گلدى. كىنده كىميسى اوونون نىزاعەم-

اینتیظامی، تربیه‌لی، اوزوپلا، کیمیسی دوز، دوغرو دانیشان، صافورکلی، کیمیسی ده خلارافتاجیل اولدوغونا گوره تئز آزاد اولدوغونو دئیردی.

آللاهؤردى اوغلو بالاجا ولېئو سوۋەت اوردوسوندان سئىزانت - چاوش روتبەسى ايله قايداندا دۆردكۈنچ بالاجا چامادانىنин فرشىنده كىقىزتىن آلتىندا قوللوق ئىله دىگى حىصە نىن "نىزاعم-اينتىظاملى اولدوغۇنا و تاپشىرىيقلارى واختىندا، لا يېقىنچە يئرىنە يېتىرىدىگىنە گۈرە" فخرى فرمان "لا تلطيف اولۇنماش سىند، قىزتىن اوستۇندسە آناسىنە، اوزۇندىن كىچىك باجىسىنا گوللو يايلىق، قارداشىنا قاباغىندا پارىلدایان سارى بىشگوشەلى قولاقلى پاپاق و اوزۇنون سلىقىلە كاغىدنا بو كولو دىش فيرچاسىيلا معجونو، آياقتابى شوتاكاسىيلا دايروى دمىر قابدا بىر جوت قارا ماز، بىر جىيىنده داراق، او بىرى جىيىنده تر-تمىز يايلىق، قالىن كۆئىنگىنин جىيىنده عسگرلىكىدە قازاندىغى سوروجولوك وثيقەسى... بىر ده اوزوپىلە حرپى خىدمتە آپاردىغى نىزاعم-اينتىظامى، سلىقە و تمىزكارلىغى، اوزوپولالىغى، خىپيرخاللىغى، صىرى-تمكىنى، يومورو بىر آز دا بويودوب، مؤھكمىلەر ك قايتارىپ گتىرمىشدى.

عسگرلیکدن گلديگينين اون بيرينجيگونو رايوندان لئك كندىنinin كولخوزونا آيريلميش تزه يوك ماشينىنى همين كندىن تجروبىلە، ياشلى سوروجوسون، ايشلەنميش، كۆنه "قاىز-٥١" يوك ماشينىيسا بالاجايا وئردىلە. او، بير هفتەنин ايچىنده ماشينىن چىلىكلەنېپ هۇرومچىك تورونا بنزىر چاتداق - چاتداق اولموش يان گۈزگۈسونو تزلەدى، بانىن سول يانىن سىيىب ازىلمىش تاختاسىنى دوزلتىرىدى، ياغىشلى هاوالاردا ماشينىن آلت حىصە سىنى پالچىقىدان، چاموردان قوروماق اوچون تكىلرىن آرخاسىنا رېزىن ووردو، بوشالمىش بولت، قايكالارىنى چىكىپ بركىتدى، ماتورون ياغىنى دىيىشدى، حىصە لرين سورتولن يئرلەرىنى ياغلاڭادى، ماشىنى رايونا سوروب باشدان آياغا رنگلتىدى. كولخوزون تمىرە آپىردىغى پولدان باشقا عسگرلیكден گتىردىيگى سكىن بئش ماناتىن قىرخ

سککیزینى ده ماشينا خرجلەدى. بير سۆزل، بالاجانين ماشينى كولخوزون تزه ماشينىندان آنجاق نۇمرەسىنە گۈرە فرقىنىدى.

كىنج اولدوغونا، بلکە اوزوپپلا اولدوغونا گۈرىدى كولخوزون اوتونو، سيلوس اوچون بىچىلىميش يام ياشىل قارغىدىلىنى، تىكىلىمكده اولان كولخوز طۇولسى اوچون چايلاق يئرىندىن داشىنان قومو، داشى، سېت-سېت، يېشىك-يېشىك مئۇھەلرى زاودا، رايونون استانسىياسىندان سەمىئىت، اهنگ، مال-قارا اوچون يەمى (كۆمبىكۆرم)، داش كۆمۈر، كولخوزون آلماء، اوزوم باغىنا، بىستانىنا پېيىنى ده بالاجا داشىدى.

عسگەرلىكىن گلدىگىنەن سككىز آى ئۆتمەسىنە باخماياراق بالاجا حربى خىدەتىدە اولدوغو كىمى يئنە ده ايکى-اوج گوندن بىر عسگەر كۆينىگىنەن بوغازىنداكى چىركەنمىش آغى اۋزو سۆكۈر، يوپۇب اوطولىر كېنىدىن تىكىرىدى. بعضاً ايشدن قارانلىقلى، يورغون گلدىگىنەن سحر ساعات آلتىدا اوياناراق ائولرىنەن يانىنداكى قوجامان جویز آغاچىنەن آلتىندان آخان سوپۇن قىراغىندا ساخالادىغى توز-تۇرپاقلى، بعضاً چامولۇ ماشىنى كابىنەسىنەن، بانىنا، تكىلرىنچىن يوپۇب تمىزلەير، سونرا پالتارىنى دىيىشەر، عسگەرلىكىن گتىرىدىگى شوتقا مازلا آرتىق كۆھنلىميش عسگەر چىكمەلرینى مازلايىب، مخمر پارچاپلا سورتوب پارىلداداندان سونرا سوكانىن آرخاسىندا اوتۇراردى. گىلاس، آلماء، اوزوم يىغىمەندا شالوارى هاراسا اىلىشىب جىرىلىميش اوغلانلار، ياخاسىنەن دويىمەسى تصادوفن قوپموش قىزلار ماشىنەن كابىنەسىنەن ساخالانجىندا سو اىچىمك اوچون پارچىدان باشقە، اىينە، ساپ، قايچى، بىچاق، دوز اولدوغونو بىلدىگىنەن بالاجانىن اوستونە قاچاردىلار. اونون سلىقلى، احتىاطلى اولماسىنى لاغا قويان، اونو قىزا، گلىنە اوخشادىب ساتاشان سوروجولر بعضاً ماشىنەن سو تۆكمك، چىركلى بانىنى سوپورمك، ياخود قارلى قىش گۇنوندە يئرىندە ھەرنىن تكىنەن آلتىنى قاردان تمىزلەمك اوچون وئدرە، سوپورگ، قىسساپلى بئلىنى آلماق اوچون اىرىشە- اىرىشە اونا يارىناردىلار.

...مای آیینین سونویدو. آخشامدان باشلايان ياغيش سحره ياخين كسميشدى. ايکى قادىن كايىنه‌ده، آلتى كىشى گيلاسلا دولو يئشىك، سېتلر يوكلىنىش بانين آرخا طرفيندە آياق اوسته رايونا گئديردى. ياغيشدان دىبلرى بوشالمىش داشلار، قايالار يوغالانىب رايونا اوزنان تورپاق يولا تۈكۈلموشدو. سوروجولر بالاجا داشلارين اوستوندن، ايرى قايالارينسا يانىندان بىرتهر سوروب رايونا تلهسىردىلر. هر دفعه قارشىسىنا داش چىخاندا بالاجا ماشىنى ساخلايىب يئرە ئىنير، تلىسمەدن ايرى داشلارى يولون قىرغىننا آشىرير، خىردارىنى گۇئتوروب ياماج آشاغى آتىردى. حؤوصىلەسى دارالمىش آداملار دئىننير، "يولو تمىزلەمك سنه مى قالىب؟" ياخود، "آى بالا، بو گئدىشتن گون اورتايما گئىب رايونا چاتارىق" ، "نۇوبە بىزە چاتىنجا آخشام اولاچاق" دئىسلەر ده بالاجا باشىنى قالدىرمادان ساكىتجە "دولاندىران بىلر" دئىيردى.

يوخوشون باشىنداكى سرت دۇنگەنى دۇننده قارشىسىنا چىخان مىليس (يول پولىسى) غضبلە "ساحلا" ايشارەسى وئرىدى. انسىز يولدا ماشىنى ساخلاماغىن قايدا پۇزۇنتوسو اولدوغونو بىلدىگىنندن بالاجا ماشىنى خىئىلى اوزواشاغى سوروب يولون ائلنەن يېرىنин ساغىندا ساخلادى. يئنە ده تلىسمەدن يولو داشلاردان تمىزلەيە - تمىزلەيە، پولىسە چاتا - چانتا يولون ساغىندا ماشىن تكرىنин توتا بىلەجگى يئرده سۈنمۈش اوجاق يېرىنده كى اوزۇن، آيرى - اوپرو مىسمارلارى گۇئتوروب مىليسە ائرمىنجە سالام وئرىدى. بالاجانىن تلىسمەدن، حىاجانسىز گلدىگىنى سايمازىق سانان پولىس اونون سالامىنى آلمادان حىرصىلە - گۇرۇم پراوانى (تصديق)!

- دئى.

- اينگەر بىد - يولداش رئيس، پراومى آلاجاقسىز، كولخوز صدرى يئنە رايكوم كاتىبين، او دا سىزە زنگ ائدهجك، قايتارىب وئرەجكىسىنىز...
ياخشىسى بودو هئىچ آلمابىن...

داها دا حيرصلنميش پوليس سسييني اوجالداراق
- آز دانيش، پراوانى گئوروم!
- سوپلەدى.

ياخشي، گوناهيم ندى؟
بىلمىرسن كابىنكادا اىكى نفر اولماز؟!

اينگئر بئد، بىزىم كنده بير چوبان وار، دلينين بيريدى، قانون -قايىدادان خبرى يوخدو. سىزلىره باخما، سىزىن قادىنلار مدنىدى، ۴۰-۵۰ كىشىنин يانىندا دا اۆزونو راحات حىس ائلەيىر. او قادىنلاردان بيرى چوبانين آروايىدى، بيرى باجىسى. ائشىتسە اونلارдан بيرىنى يوخارى آلتى كىشىنин يانينا قالدىرىمىشام، اۆزو ده او چوبان بىلسە سنىن طلبىنە گئورە يوخارى قالدىرىمىشام، اينان آللاھا، گەلەپ يىندهكى توبىپۇزلو زوغال چوماغىبىلا بيرىنى سنه زوللويار، بيرىنى ده من، يېرىمىزدەجە قالارىق. كنده هامى بىلىر، او چوماغىبىلا جاناوارى ووروب اولدوروب...

بس كوزوودكى آداملار؟ رايوندا آنجاق سنين ماشىنينا مىنيرلر.
بونا گئورە اىكى دفعە تالونون دەشىلىپ...
قانون - قايىدا توركىلە عايىد دئىيل؟

قانون يازىلان يېرده آوتوبوس، ترالىبيوس، تراموايلار وار، تاكسيلىر وار. بىزىم كندين ده وور - توت اىكىجە يوك ماشىنى وار...
دئىيب باشىنى قالدىراراق ماشىنداكى آداملارى گۈستەرىپ سۈزۈنە داوام ائلەدى:
- ايل بويو گۈزلۈبىلر گىلاس يېتىشىن، هەرنىن ۵۰-۶۰ كىلو گىلاسى وار، زاودا وئرمەلەدىلر. اۆزلىرى طرزىيە باخما سالار، هەنج كىمە اينامزلا...

ائرمىنلىرىن گىلاسدان يانا سينوى گەندىيگى بالاجانىن يادينا دوشدو. اونو دا خاطىرلادى كى، بو مىلىسىن رايوندا اۆز رئيسىنندىن، رايكوم ايشچىلىرىندىن ده چوخ

چىكىندىيگى، قورخدوغۇ قايناناسىدى. ائلە كوركەنىنى بو ايشە دوزىدىن دە قايناناسىدى.

ايىنگئر بىئ، سىراغا گون بازاردا تسووپق دودا - خالا موربىھ اوچون گىلاس آخтарىرىدى، فەلىسىنى تاپاممادى. من سۆز وئىدىم گەتىرىجەم. دونن گون اورتا بىغىلىپ، گەنجىكىسە قارالار. موربىھ يە ياراماز، سورا تسووپق دودانىن اليىدىن نە سن ياخانى قورتارا بىلەرسىن، نە دە من...

ياخشى، ياخشى، بو دفعە دە بوراخىرام، بىر دە بئلە ائلىسن، نە رايكوم تانىياجام، نە دە تسووپق دودا...

بالاجا كونسېرو زاودوندان آزجا آرالىدا ماشىنى ساخلادى، يئرە ئىتىپ آداملارا "تىسمىيگىن"

- دئىيب ماشىنinin آرخاسىنا گىلدى، بانىن آرخا يانىنى آچاراق "اڭھەمالجا دوشۇن" سۆيىلەدى. ياشلى آداملارىن اليىدىن، قولوندان توتوب ائنمەلرىنە كۆمك ائلەدە. بانا قالخاراق سېتلەرىن، يېشىكلىرىن هەرسەينىن اوستوندن گۈئۈرۈدو يېر خىشما گىلاسى دولچا يا تۈركىدو، مىلىسىن قايناناسىيگىلە گۈئىدردى.

كولخۇزلارىن سون حسابات بىغىنجاغى رايون مدينت ئۆپىنин بؤيۈك سالۇنوندا كېچىرىلىرىدى. يېرلەر توقولۇغۇندان اون - اون بىش آدام قاپىنinin يانىندا آياق اوستە دایانمىشىدى. كورسو آرخاسىنداكى چىخىشچى لۆك كىدىنinin آدىنى چكىنە گۆزلۈپىنو تاخىب اليىنده كى سىياهىنى بىر آن گۆزدىن كېچىرىپ سالۇنا باخدى، ناراضى-ناراضى، بلکە دە تأسوفلە باشىنى بولا ياراق .

- كولخۇز يومورتادان باشقۇ باتون مەحصۇللارى يۈز فايىز يئرىنە يېتىرىپ دىئى. باشىنى قالدىرىپ بىر آن سالۇنۇ گۆزدىن كېچىرىپ سۆزۈنە علاوه ائلەدە، - اگر يومورتا بىر جە فايىز آرتىق اولسايدى، كولخۇزلار آراسى بىرىنچىلىگى قازانار، كېچىجى بايراغى آلاردى...

بو واخت قاپینین آغزىندا دايانتانلاردان بىرى اوجادان "ئئەقتوپىون!" - باغيشلايىن - دئىيب يياوش-يياوش سيرالارين آراسىيلا ايرەليلەدى، آنجاق سالونون سىسىزلىيىمى، صحنه ده آيلشمىش مسئول ايشچىلىرىن زهمى باسىغىينا گۈرەمى او، سالونون اورتاسىندا دايىندى. او زونو رايونون بىرىنجى كاتىبىنە تو تاراق تىترىك سىسلە "اينگئر- يولداش قازاريان..."

- دئىد. دونن بالاجا آتا- بابا كىروھلرى رايونون باش موصاحىيى گىلە جوizi، قورو لوبيا، موتال پئندىرى، تندىر لاواشى، بىمياض قار كىمى بىر رامكا شان بال گىتىرمىشىدى. كولخوزون دوخسان دوقۇز فايز يومورتا مسئلە سىنى ده كىروھسىنندن اشىتىمىشىدى.

بىرىنجى كاتىب سورغولو باخىشلارىنى يانىنداكى دازباش كىشىيە تو شلاياندا او دا درحال چئورىلىپ يانىنداكىنдан بو آدامىن كىيم اولدوغونو سوروشاندا بالاجا بلکە ده آداملارين دېقتىنى چىكمك مقصدىليلە ائرمنىلىرىن ده ايشلتىدىگى "شوفەر" سۆزونو ائرمى ادبى دىلىنده اولدوغو كىمى - يئس وارتانىزور كولخوزى ووروردىيئم- من وارتانىزور كولخوزونون سوروجوسويم- سۆيلەدى. بىر آن صۆحختى هاردان باشلاماسى بارىدە دوشوندو. آلنىنى، سونرا بورنونو شەhadat بارماغىبىلا سىغاللادى. سالونا چۈكموش سىسىزلىكىدە بىرىنجى كاتىبىن - لىسومئم! - اشىدیرم دئمەسى داها عظمتلى سىسلەندى.

عۆمرونده بىر دفعە كولخوزوموزون بىرىنجى يئرە چىخماق شانسى اولوب. او دا منىم گوناھيمان باش توقمايىپ. يومورتاني ياغىشلى، سوپىق گوندە رايونا من گىتىرىدىم. برک خستە ايدىم، اوسكۇرى سىنەمى گۈئىنەدىردى. ماشىنى ساخلايىپ كوزووا قالخىب بىر يومورتا گئىتۈرۈپ چىي - چىي ايشدىم.

كولخوزوموز بىر جە يومورتانين گودازينا گىئىپ.

- سۆيلەيىپ ساغ الينى ساغ جىيىنە سالىپ بىر يومورتا چىخاراراق باشى برابرىنە قالدىرىدى.

- خواهیش ائدیرم بونو قبول ائدیب کولخوزون یومورتا پلانینی دوحسان دوققوز فایزدن یوز فایزه قالدیرسینلا...

قاشقاباغیندان قار ياغان كاتىيىن آغىر زهمىنە گؤرە بايقادان ايچىنە چكىلەرك جىنلىرىنى چىخارمايان ايدارە حىطىنەدە ئىشىنلەر، سالونداكىلار كاتىيىن صىفتىنин ايشيقلانىيەنلىنى، بىردىن قەقەھە چكىب گولدوپۇنۇ گۈرنەدە قەقەھە گورولتوسو، اوغولتوسو، شاپالاق سىسى سالونو تىرتىدى...
بالاجانين بو احوالاتى بوتون رايونا، رايونون كندلىرىنه يايىلدى.

رايوندان آيرىلىميش يئگانە بالاجا آتوبوس گون عرضىنە بىرجه دفعە آخشار اووستو ساعات بىشىدە اوچ تورك كندىنин يانىنдан اوتوب سونونجو ائرمى كندىنە گىدىردى. گۆزلەرىنىن قانى هەنج واخت چكىلمەين سوروجو ائرمى مكىچ اۋز ائرمى سرىنىشىنلىرىنى يېرىشىدیرمە يىنچە توركلىرىن بىرىنى دە (لاپ قوجا، خستە، بوييلو قادىن اولسا دا) آتوبوسا بوراخمىرىدى. آنجاق بوش يېرلر قالاندا توركلىرىن مىنەمەسىنە ايجازە وئىرىدى. بانى آغزىناجان يوكلە دولو ستانسىيادان گلن بالاجا اوزون يول بوبۇ گئچە يە قالمىش تانىدىغى، تانىمادىغى يولچولارى پىشىرى ائده- ائده، اورالا-يا ماشىنينا مىندىرىپ يولونا داوم ائدردى.

پايسىزىن اورتالارىيىدى. يولون ساغى، سولو شفته‌لی باغلارىيىدى. ماشىنinen بانىندا يئددى نفرىيىدى. بالاجانين يانىنداكى قادىن شفته‌لی قوخولو ھاوانى ايچىنە چكىب - اوافق...

آدامى بىھوش ائدیر
- دئدى.

بالاجا ماشینى يواشجا يولون سولونا چكىپ آيلهدى، باشىنى چۈلە چىخارىپ آزجا آرالىدا شفتەلى ايلە دولو قالاق - قالاق يىغىلىميش يېشىكلرىن يانىندا ئىيندەكى داشلا تاختا قىريغىنى يئرە چالان دئورد - بئش ياشلى ائرمى اوشاغينا - آى دىغا، دو توركى دغايس؟

- آى اوغلان، سن تورك اوغلوسان؟ دئىنده اوشاق بير آن باشىنى قالدىرىپ آجيقلى-آجيقلى يوخ دئدى، يئنه ئىيندەكى داشلا تاختا قىريغىنى دؤىجلەدى.

بالاجا قاپىنى آچىپ يئرە ائندى، يواش - يواش اوشاغا ياخىنلاشاراق ائرمىجە - نىيە گىزلەدىرسن، سنى تائىپىرام، سن تورك اوغلوسان

- سؤيلەدى. اوشاق داها دا عصبىلىشەرك

- يوخ، من ائرمىيەم - دئىب تاختانى بير آز دا تئز - تئز دؤىجلەمە يە باشلادى.

بالاجا اونون يانىنا چاتاندا

- آى قىريشمال، نىيە گىزلەدىرسن، تائىدىيم سنى، موصطاۋانىن اوغلوسان، آدین دا حسندى.

- دئىنده اوشاق عصبىلىشەرك حىركەسىندين - هيىككەسىندين داشى، تاختانى توتدوغۇ يىنه ووردوغۇنامى، يوخسا باشىنىن اوستوندە دايامىش تورك كىشىسىنە نىفترت ائتدىگىنەم، آياغا قالخاراق عصبى - عصبى لاخلادىپ چىخارتىدىغى تاختانى گوجو گىلدىكىچە اوزاغا تولازلادى، آياقلارىنى يئرە دؤىيە، آغلايا - آغلايا - يئس توركچەم! يئس توركچەم! - من تورك دئىيلم! من تورك دئىيلم! - دئىب بالاجادان اوذاقلالاشدى. بو آن شفتەلى آغا جلارىنىن آرخاسىنidan سىرايا دوزولموش، اللرىنده قوشما وئدرە، چىسىنلىرىنده يېشىك دولوسو شفتەلى گىتىرن كېشىلدەن بىرى سىرادان چىخىپ اوزونو اوتلۇغا ووراراق باشى الولو اوشاغا سارى يئن آلدى، تلاش، هىجان اىچىنده - هىنچا يەغىل، ايم بالىكىس؟ - نە اولوب منىم بالام؟ - سوروشدو. اوشاغىن ھىچقىرىقلا اىچىنى چكىپ آغلادىغىنى، جاواب وئرمەدىگىنى گۈرنە او، قانلى - قانلى بالاجانى باشدان آياغا سوزدو. بالاجا

آجى-آجى گولهرك - آ كىشى، ناراحات اولما، اونانوخونان اولمايىب. سادجه سوروشدوم سن توركىن، دئىي يوخ، من ده قايتىدىم، يوخ سن توركە اوخشويورسان، توركىن. باشلادى آغلاماغا...

عايىب اولسون سنه! اوشاغىين عصىلىرىينن اوينايىرسان. بالاجاسان دا! باشقاسى اولسايدى، آيرى جور دانىشاردىم...

آ كىشى، عايىب سنه اولسون. اوشاغا نئجه تربىيە وئرمىسىنسە، بىرجه آن تورك اولماغا دؤزمهدى. بىس من اللى ايلدى سىزىن ايجىنېزدە تورك اولراق نئجه دؤزموشم

- دئىيب يئيشىكەكى ايرى، آلياناق شفتهلىردىن بىرچىيگىنى گۇئتوروب باشىنى بولالا-بولايا ائرمىنيلردىن اوزاقلاشدى. او، شفتهلىنى گتىريپ يانىندا آيلشن بولىلو قادينا وئردى...

بالاجا، ائرمىنى كندى ونگدن اۋز كولخوزلارى اوچون آلدىغى آلتى كىسە توخوملوق نوخودو ماشىنا يوكلەيىب قايداندا يول بويو آغتوكلو سورونون آردىنجا گىئدن اوزونو توک باسمىش چوبان واچونو اوزاقدان گۇردو. اونو آدييلا توركىجە سالاملايىب

- بركتلى اولسون! - دئىي. چوبان بىر آن گئرى چئورىلىپ سىسىنى چىخارتمادان باشىنى ترپتىمكە اونون سالامىنى آلدى. واچونون تلاشلا سورونون باشىنى يولون ساغ طرفينه دئوندرمك اىستەدىيگىنى گۈرنەدە بالاجا بو دفعە ائرمىنېجە -واچو، من تلسميرم، قارىخىدىرما حىئوانى - سۈئىلەدى.

يول آزاجىق يئىش اولدوغوندان بىر-بىرىنە سۈئىكەلى آغتوكلو سورونون اوزواشاغى لەنگىلە دالغالانىب چاى كىمى آخدىغىنى گۈرنەدە بالاجا ماشىنى آيللىپ موشتىرى گۆزوپىلە سورونو نظردىن كىچىرىدى. يولان آزجا آرالى ياماجلا آغير-آغير يئرىين آغرى يئكە، ايرىباشلى، بوروم-بوروم قىزىلى بويىنۇزلى، يېرىدىكچە لەنگىلە

يئللن قوجاق دولوسو قويروغونون آغىرلىغىنidan بعضاً دال قىچلارى بير-بىرىنە دولاشان قوچو بالاجاين گۆزو الدى. چوبانىن يانينا چاتاندا باشىنى كابىنادان چۈلە چىخارىب همین قوچا ايشارىلە - واچو، ساتدىخدى؟ - سوروشدو. واچودان سس چىخىمادى، باشىنى ترىپتىمكە "ھە" دىدى. بالاجا سئوينجك - واچو، كىنده منن باشقۇ ھامى بىللەمەلىك آلىب، بو دا منىم قىسمتىمىميش. نه قدر وئرىم؟

واچو بولون آلتىنا ائنib بوغداسى بىچىلىميش تارلادان حيوانلارى ھايلايىب يولا چىخارتماغا باشلادى. بالاجا كابىنادان ائنib اوナ كۆمك ائندە واشونون همین قوچو سورونون اورتالارينا سارى ھئلله دىگىنى گۇردو. واچو، نىبىه دىنميرىن، اورگىنن كىچەنى دى، چكىنمه... يوخ، ساتميرام... تىزدى ھلە.

آى كىشى... ياخشى، بير آيدان، ايکى آيدان سونرا چكىسى نه قدر آرتاچاق، اوج- دئورد كىليو، اونو دا گل اوستونه... يوخ، ساتدىخ دئىيل...

بالاجا گئرى قايىدىب ماشىنا مىندى، يياش- يياش سوروب سورونون يانينا چاتدى، يئنه باشىنى چۈلە چىخارىب واچو، دىرى ندى، اوننان باشقۇ بير قوتۇ آلما، هئيوا، بير توربا دا ارىك، شفتەلى قوروسو... آى مارت،

- آ كىشى، دئدىم ساتدىخ دئىيل... سونرا گئىدىب دئىيە جاخسان داغىن باشىندا بير ائرمانينى آلداتدىم. سان وئرىدىغىنى اوز ائرمانيم ده وئراجاخ ائله... بالاجا نه قدر دىل تۈكىسە ده واچو راضىلاشىمادى.

عىيىي يوخ، واچو، آنجاق يادىندا ساخلا، گۆزۈم او قوچدا قالدى، مۇسلمانىن آھى
آغىر اولور، بونو دئمەللىيەم، سورا دئمېيەسەن منه خىبارلىق ئىلمەدىن. باخ، سنىن او
قوچۇنو قورد يئىه بىلر، قايدان دوشوب موردار اولا بىلر. سورا پېشمان اولا سىسان...
آرا، نه قورخودورسان مانى. مۇsurمانىن آلاخى ائرمانىنىكىندان قوچا خى؟...
يوخسا سىز آلاخا روشاوات وئرمىسىز؟

گۈرۈرسن واچو، سن چوخ شئىي بىلمىرسن. سنىن ده، منىم ده آلاھىمىز بىردى.
آنjac سىز چوخ واخت آلاھىن دئىيكلرىنى قولاق آردىنا وورورسوز، اونون
سۆزۈنە عمل ئىلمىرىسىز...
نايىيە عامال ئىلامىرىيەخ؟

مثلا، آلاھ دئىير، آدام گرک نفسىنى ساخلايا بىلىسىن، آنجاق سىزلىر چوخ
آجگۈزسۈنۈز. آلاھ دئىير آراق ايچىمك قاداغاندى، سىز ايچىرىسىنىز...
آرا، ايندى مۇsurمانىنار بىزدان چوخ ايچىر ئىلى
بىزدىن ايچىنر مۇسلمان دئىيل
ايچمايان مۇsurمان آغزىنин دادىنى بىلمىر...

بالاجا سون بىر ايل عرضىنده رايوندا باش وئرمىش، ھامىنин خىبار اولدوغو
فاجىعە لى و بىعابىرچى ايکى حادىشە نى:

لؤك كىندىن يوخارى، يولون "مدعلى داشى" دئىلين يئىدن سرخوش ائرمىنى
سوروجونون ايدارە ائده بىلەدىيگى "وپلىيس" ماشىنинى آشىراراق يووارلانىب چايا
دوشدوپىونو، اوزو ايلە بىرگە بئش ائرمىنى گنجىنин اۇلۇمونە سىب اولدوغۇنۇ... قىرخ
ياشلى درزى تىقرانىن يارىم ليتر آراغى گىللەدەنن سونرا، گونون گون اورتا چاغى،
چۇخدان مانشىرلادىيى، قوشۇلارىنداكى جئىران يئرىشلى، شوخ مەھلى
سکكىزىنجى صىنیف شاگىردىنى زورلا دىيغىنى، آتاسى قىزىنин ساچىنى دىيدىن
كرله بىب توركەنىستانا ياشايان خالاسى گىلە گۇندردىيگىنى، آتا- آناسىنин

خجالتىن بىر آى ئولرىندىن چۈلە چىخمادىقلارينى و بىر گئجه ار- آروادىن
بىرىپوللوق رايونو ترک اندىب آدشە گىتتىكلىرىنى واچويا دانىشىدى.
واچو، بونلار خبىدارلىقىدى، آنجاق سىزلىر، نفسىنى ساخلايا بىلمەينلەر چاتمير...
بالاجا بونلارى دئىنده ائلە بىل واچو آيىلىدى
- شۇپىئردا اولسان، عاغىليليسان، دوز دئيرسان.
- سۈپىلەيندە بالاجا چوبانىن يومشالدىغىنى ظن ائلەدە،
- يولون ساغ طرفىنە، داغىن دىرسگىنин قازىلەميش يېرىنى گۆسىدرىب قوچا
ايشارىلە
- واچو، ماشىنин آرخاسىنى اورا وئرىم، ياواشجا ايتلەيىب سالاق كوزووا
- دئىدە.

واچو گولومسونەرك- آرا، او سوخباتى قورتاردىخ ائلە. سان مانا دئە گوروم... تازا
ائۇ تىكمىشىخ، سووامىشىخ، آغاراتمىشىخ، آنجاخ چىچورانوم- قورومور. آرتىن
تىسۈرە، سارئى قىلخىن تسونا يەقىل. - أرتىق سوپىقدو، داغلارىن باشىنا قار
ياغىب...

واچو، سىن پىسلىك ائلەدەين، عىبىي يوخ. من سنه ياخشىلىق اىدجم. دئىيگىمى
ائىسن، اىكىجە گونه ائوين قورۇيماجاق.
- سۈپىلەيندە واچو اونون سۈزۈنۈ كىسى
- آنجاخ قوج ماسالسىنما قايتىما...
بالاجا جوبانىن اپىھ- ساپا ياتمادىغىنى گۈرۈب
- سىن منه پىسلىكى ائلەدەين، آنجاق من...
بىزدە بئلە بىر مثل وار - بالىغى آت درىيا، بالىق دا بىلمەسە، خالىق بىلەر...
- خالىق ھينچا ئىءى؟
- ندىر ئائى
- سوروشاندا

– خاليق، آلاھين آدلاريننان بيريدى
 – بالا جا سؤيلەدى، آراليدا تاخىلى بىچىلىميش زىمىنин قىرغىندا اوستـ اوستە
 بىغىلىميش كۆھنە ماشىن تكىرىلەرنە گۆزۈ ساتاشاندا:
 واچو...
 بو دونيادا هەرنىن بىلدىگى بىر شئى وار. اورىناق

– مثلا، بو سورودە ئىستەنلىن حيوانىن چكىسىنى سوروشىسام، گۆزاوجو باخماقلانە
 قدر اولدوغۇنو دېيرىن. آخشام بونلارى آرخاجا قاتاندا بو قدر حيواننان ھانسىنин
 گلمەدىگىنى، ياخود ھاوايا، گۆئى، بولودا، اوتلارا باخاندا ياغىشىن نە واخت
 ياغاجاغىنى بىلرسن. منيم ده بىلدىگىن بو كۆھنە ماشىنин اىچالاتىدى.
 چى ھاسقاتسا؟ـ باشا دوشىمەدىم...
 يعني كاربوراتورو، موتورو، سوئچالارى...

ها ائله، هيمى ھاسقاتسا
 – ھە دە، ايندى باشا دوشىدوم.
 ياخشى يادىما دوشدو. ائينىن پولۇنۇ(پاركت) وورما مىسان؟
 يوخ...

لاب ياخشى. بويۇنما آليم، سنه دئىيەجەگىم مصلحتى رايوندا ائرمى كىروھمىزىن
 ائيرنەيشم. اوغلۇم اولنەمەلىدى، توپونا بىر ھفتە قالمىشىدى، تزە تىكىدىگىمەز ائۇ
 قوروموردو كى، قوروموردو. كىروھمىز بىلندە، منه دئىدى شوفئر دېيىلىسن، بىر دە
 كۆھنە كىچىللەشمىش پاكىشىكانى قوى ائوبىن اورتاسىنما، ياندىر، ائوبىن اىكىچە گونە
 كاغىز كىمى قوپقۇرو اولاچاق. ھە واچو، سونرالار اونو من مەنۋى كفشهنىندا دە
 گۆرۈم. قىش سرت كىچىندا، شاختالى، آيازلى گئتجەلرددە جاوان آغاچلارى دون
 وورما سىن دئىيە باغچالارداـ باغلاрадا او پاكىشىكارلاردان ياندىريردىلار. اونون
 توستوسوندە نە سىرر، نە حىكىمت وارسا، تىنگلەرى، آغاچلارين بوداغىنى نىتجە
 ايسىدىرىدىسە، بىرىنى دە دون وورمور.

- بالاجا تلسمه‌دن بونلارى سؤيلەيىب يولۇن آلتىندا بوغداسى بىچىلمىش تارلاين قىراغىندا چىنلىنىمىش تكىلرى گۆسترىپ

- گۆرۈرسن او پاكريشكالارى، من بىلەن او هېچ كىمە لازىم دئىيل. بىيەسى وارسا دا اونو چوخ اوجوز وئرمەلەيدى. بىر جىيگىنى آپار قوى ائوين اورتاسىنا. بىر استakan نئفتىن، بىتنىزىن تۈك اوستۇن، تاپماسان، اوت- الفدن، اودون تىلشەسى، قامقالاق، چۈر-چۈپ، چىرىپى، نه گىلدى بىخ اورتاسىنا، اود وور. آنجاق اودن چىخاندا قاپى - پنجرەنى بىرك - بىرك اورتىمك يادىننان چىخماسىن.

بالاجا بونلارى دئىيب، يان - يۈرەسىنە باخاراق سۆزۈنە علاوه ائتدى:

- پوتولكادان، بانكادان اولسايىدى، يارىيم ليتر بىتنىزىن وئردىم...

دان يئرى يئنيجە آغاراندا واقچونون تزە ائوينىن آزجا آشاغى چۈلە چىخماسىن قونشۇ ھاسمىك آرواد تمىز ھاوانى جىيرىنە چىكىپ لىذتىلە گىرنىشىنە گۆزو واقچونون ائوينە ساتاشىدى. ايکى گۆزلو ائوين باجاسىندان بوروم - بوروم سانكى قاينيايا - قاينيايا قالخان قالىن قارا توستۇنۇ گۆرنىدە بىش ايل قاباق رايوندا ارده اولان قىزىيلا اينجىر يىغىماغا گىئىنە مىغرى كىفسەنینىن آياغىنidan فىت وئرىپ كىچىن پاراۋۇزدان بوروم - بوروم قالخان گور توستۇنۇ خاطىرلادى. بىر آن يوخو گۆردىبىونو ساندى. آنجاق ائوين قاپىسىنinin، شوشەلى پنجرەسىنinin قىراقلارىندان پىرتلايىپ چىخان توستۇنۇ، شوشەلرىن آرخاسىندان قارا، قالىن توستۇنۇن اىچىنەن ھەردىن بىر گۆرونن آلۇوا گۆزو ساتاشاندا سانكى اونو ايلان چالدى. باشىنى ساغا، سولا، آشاغى، يوخارى چئويرىپ گوجو گىلدىكەجە

- وارووما!!.. وارووما!!.. واقچويو دونو وارووما!!..

- يانير!، يانير!.. واقچونون ائوی يانير!.. قىشقىراراق اولرىنە سارى گۆتۈرولدو. قونشۇ قونشوسونو، قونشوسو قونشوسونون قونشوسونو ھايلادى. بىر سو اىچىمى كىسيگىنەنە ئىننە وئدر، دولچا، سەھنگ دولو سو، آداملاр دۈرد ياندان قارىشقا كىمى واقچونون ائوينە سارى آخىشدى. باجادان، شوشەسىنى قىرىدىقلارى پنجرەدىن ائوه

سو آتدىلار، اوچاق سۆنسە ده گىچىكىميش آداملار گىتىرىدىكلىرى سوپۇر قايتارماق عوضىنى، جانى يانانلىق ائدەرك، واچۇنون خطرىنە سوپۇر اونون ئۆينە بوشالىدىلار...

واچو آخشام قايىدىب ئۆين فەرىزىنى پالچىقلى، قاپى، پنجر، دىوارلارى قاپقارا، تاواندان كولكسىز ھاوادا قارا قار دنهسى كىمى آستا- آستا ياغان ھيس- پاسى، قورومۇ گۈرنىدە چوماغىنى ئېرە آتمىش، قوشالولەلى تو فەنگىنى چىيىنە آشىرمىش، هاردا گۈرسە بالاجانى وورا جاغىنا آند اىچمىشىدى.

ھيس-پاس مسئلە سى ئۆك كىندىنин چوبانى مەمىشىن احوالاتىنى يادا سالدى. بو احوالاتى بىلن آدامدا آزجا شعور، يۇمور حىسى دېيلەن شى وارسا، آنلايار كى، بالاجا اۆز كىندىچىسى مەمىشلە دار آياقدا، آغىر دورومدا اولدوغو كىمى، واچوپلا دا بىر ائرمنى كىمى يوخ، سادجه بىر آدام كىمى مەزنەمك فورىتىنى الدن بوراخمايىب.

ساكىت كند آخشامى گۆئى گورولتوسونا بنزىر پارتلايىش سىسىنەن بىر آن سونرا آفرىيم خالانىن

- آى جاماعات گلىن ھئىئى، ئۆيم بىخىلدى!

- ھىجانلى، توک اورپىشىرىيچى قىيىتا تىپەسىنى ئاشىدىن قوهوم

- قۇنشۇ، كند آدامى، اوچاق اوستە ياغى داشان دا باشى الولۇ مەمىشىن ئۆينە سارى گۈئۈرۈلە.

چوبان مەمىش تۈربادا بىر كىليواجان تۆستۈلۈ بارىتى پاچاسىنەن آراسىنا قويوب پاتروندا دولدۇراندا قىيغىلىجىمدان بارىت پارتلايىر. آروادىنەن چۆلە چىخىب قىيىتا تىپەسىنى ئەل تۈكۈلۈپ گلىر، ائولرىنەن دىوارلارى، تاوان، يېر، يورغان- دۆشكىن اوستو ھىسىن- پاسدان كۆمۈر كىمى قارالىر. مەمىش، آروادىنە، اوشاقلارينا باخاندا

دئىيردىن آفريكا دان گلمىش زنجىدىلر. قورخو، تلاش اىچىنде چوبانىن بىرلە قالمىش تكجه گۈزلى آغارىرىدى. آروادى آغلابىر،
- مميشين ساغ يئرى قالمايىب ائىسى...

- دئىيردى. آياقلارى، اللرى يانىب پۇشدنگى چىخمىشدى مميشين. كېرىيگى،
قاشى، ساجى اوتولموشدو. ال - آياغى اسir، بىنى تىتەپپىرىدى. بالاجا يومشاق سىسىيەلە اونا - قىچىنى آرالا گۈرۈم. - دئى. چوبانىن آروادى آغلابىا-آغلابىا -
بالاجا قارداش، مميشين يانمامىش يئرى قالمايىب ائىسى...

- ائلە بىل آغى دئىير، بالاجادان اومىدلى بىر سۆز گۈزلەپپىرىدى. قادىنин آرا وئرمەن آغلادىيغىنى گۈرن بالاجا

- آى قىز، قورخوب ائلمە، نه قالىپسا، يئددى آرخا دۇئەنинە دە بىسى...
- دئىنەدە گىرىنلىك اىچىنده اولان آداملارىن ئىنى آچىلىر، پىققىلاشماغا باشلايىرلار.

ساده بىر سوروجودن يئنيلمز، مغلوب ائدىلمز قەھمان ياراتماق فيكىرinen دوشىمگىمiz كىمىنسە عاغلىنا گلمەسىن. فۇرال آيىنин اورتالارىيىدى. بالاجا دمیر يول واغزالينا داش كۆمور گىتىرمە يە گىتمىشدى. گۈن اورتايى قدر اونا نۇوبە چاتىمادىيەندان، هاوانىن قارالدىيغىنى، تك-توک قار آندىيغىنى گۈرن بالاجا يوخارى كىندرلە قار ياغاجاغىنى، يوللارين ياغلانا جاغىنى بىلدىگىنдин كىنده قايتىماقى قرارا آلدى. او، چتىنلىكە اولسا دا دوغولدوغو امركار كىندينجىن (بو كىنده ياشايىش يوخ ايدى) گىلىپ چاتنى. قار توپوغا چاتىرىدى. نه قدر ائلسە دە سارى گدىك يوخوشونو قالخا بىلەدى.

آرخادان گلن تىشدىن كىندينىن سوروجوسو مكرتىچ ايدى. كۆمور دولو ماشىنىن دال تكىرلىنە زنجىر وورولموشدو.

- آرا، آتىلا- آتىلا گلدىن، با اينچئىس سپاسون؟

- بىس نە گۈزلەپورسە،

- لووغا- لووغا ریشخنده دئدی.

- نئیلیم مکرتیج، گیرمه يه عادت ائلمیسیز، نۇوبىمە گىردىن، اىستىمەدىم گىتجە يه دوشوم...

بالاجا نه قدر دئسە دە گل كندىرىي ايکى قات ائدیب قىسالداق، مکرتیج ائشىتمەدى

- آرا سىن چاتمىسان، يېس ھئرروئىم قنانلو، ورازوئەم، شودارا، شودارا- من او زاغا گىتملىيم، تله سىرم، تئز اول، تئز اول

- دئىپى، بالاجانىن ماشىنينا او زون، يوغۇن كندىر باغلادى. بالاجا

- مکرتیج، مندن ياخشى بىلىرسن، هئچ اولماسا دونگەلرده يواش سور...

لۆك كندىنه آز قالميش نجفخان درەسىنە چاتاندا ماشىنин سورعتىنinin آرتدىغىنىي گۈرن بالاجا باشىنى چۈلە چىخارىب قىشقىرىپ فىت چالسا دا مکرتیج ائشىتىدىمى، ائشىتمەدىمى، آلاھ بىلىر، نجفخان درەسىنەن سرت دونگەسىنى سورعتلە دوننده بالاجانىن ماشىنى سوروشوب يولدان چىخاراق يارلىغان آشاغى بىر دفعە چۈرۈلەرك نەنگ قوز آغا جينا اىلىشىپ قالدى. خوشېختلىكىن بالاجا يار خطر توخونمادى. او، احتياطلا قاپىنى آچىپ يئرە دوشدو. يارلىغانىن باشىندان مکرتیج گولە- گولە (اونون گولوشو سئوينجىندىمى، قورخودان، عصىندىمى؟)

آرا بالاجا، نىيە بئلە اولدو اى؟

- دئدى. بالاجا بىر آن سوسدو، سونرا آغزىنinin يارسىيلا آجى

- آجى گولەرك

- ھىء، موسورمان ائرمىنېيھ اعтиيار ائلىيندە، اىپىنى... يويەنېنىي اونون اليئه وئرنىدە بلە اولمالىيدى...

آرا، دئىيرسان مان قاصدان ائلادىم؟...

سن دوزونو واچويا دئىيە جىكسن. گۈرنە دانىش، بىرگە سئوينىن...

مارتین اوللرییدی. یوللارین قارلى، بوزلو دونو ینئيجه آچىليردى. بالاجاني ماشينى هله ده نجفخان درەسینىنده جويز آغاچينا ايليشىب قالدىغى يئردىدى. او، آتا يوردو امركاردان يوخارى داغىن گونئىيندن آردىجىن قوروموش بوداقلاريندان، قاراتىكان كوللاريندان كسىب دوغراidiغى او دونو قونشو لاپاريندان آلدىغى بوز ائشىھى يە يوكله يېب قاباغينا قاتاراق او واختلار دىدە اولان "آى قىز، نازلانا- نازلانا" ماھنىسىنى اوخويما - اوخويما سارى گدىك يوخوشونون "چاخماق داشى" دئىيلن يئرینە چاتاندا ماشىن سىسى ائشىتىدى. ائشىگى يولون ساغ قيراغينا دەھمەرلەيندە "ويلليس" ماشىنى او نو حاقلادى. باشىنى چۈلە چىخارتمىش آدام گولە - گول، شاقراق سىسلە - بالاجا، سىنسن؟!

- دئىيب ائشىھى يە ايشارىلە - تازا ماشىنىنى تابرىك ائدىرام. آرا، بئتنىييمىز قورتارىب. بىزا بىر آز بئتنىزин وئر

- دئىى. بالاجا رايون مدنىيت شۇعىبە سىينىن مودىرى موسائىليانى تانىدى، آنى سوکوتدان سونرا ائشىشىگىن آرخاسىنا كئچىب قويروغۇنو قالدىرىدى، باشىنى قالدىرىب

- يولداش موسائىليان، مندە دە نولون اوستوندەدى

- دئىيب ائشىشىگىن قويروغۇنو بورا خىدى. "ويلليس" دە كى آداملاڭ شاققاناق چكىب گولدو. مدنىيت شۇعىبە سىينىن مودىرى گوجلە گولمگىنى كسىب شان وورتى! - ايت اوغلو

- سۈپىلە يېب يئنە اوغۇنوب گىتتىدى. بالاجا الينى آپارىب شەhadat بارماقىييلا قاباقجا آلينا، سونرا قولاغينا سىغال چكىدە، هله دە گولمگىنى كسە بىلمەين شۇعىبە مودىرىنە

- اینگئر- يولداش موسائليان، منن ظارافاتين وار، سؤيورسن، من ده سوسورام. سуرا اوئرنجكلى اولا رسان، باشقاسينا دا دئيرسن. دلى موسورمان اولا، سوروشماز كيمىن، داشى گوتوروب تپنه وورار.

- دئى. موسائليان گۆزونون ياشينى سيله- سيله جىدىلىشدى

- بالاجا، آرا وانكا گئدib اثلاما، واچو سنى ووراجاخ! سن اونو نىيا آلداتدين؟... بالاجا پاباغىنин دىمدىگىنдин توتاراق قالدىرىپ ائندىرىدى. موسائليانين اوزونه باخmadan سانكى اوز- اوزوپله دانىشىرمىش كىمى- من نىئينىم كى، بوتون ائرمنىلر كىمى واچو دا آجگۆزدۇ. من اونا دئمىشىدىم بىر پاكىرىشكا آپارىب ياندىرسىن. او دا گۈرمەميشلىك ائدib اوچونو آپارىب ياندىرىپ...

ماشىنداكىلار سۈرلشىبمىش كىمى يئنه بىردىن شاققاناق چكىب گولدو. موسائليان سوروجويه سارى چئورىلىپ البىلە يولو گوئستەرك - آراء، كشى قنانق، شان وورتىن خوسكى چىهاسچىنس

- آراء، سور گئدك، ايت اوغلۇنا سۆز چاتدىرماق اولماز.

- سۈپىلەدى.

شفتهلى يوكلو ماشىنلار رايونون كونسىرو زاودونون حىطىينىدە سيرايادوزولوب هر كىس اوز نۇوبەسىنى گۆزلەيىرىدى. مىغىرى كولخۇزونون چوبانى واهرام كولخۇز صدرىنى كونسىرو زاودونون حىطىينىدە تاپدى. عايىلە سىنى تىشىدىن كىنىدىن رايونا كۈچورمك اوچون ماشىن اىستەينىدە صدر اىشىن قىزغىن واختى اولدوغۇندان بىر هفتەدن سونرا ماشىن گۈندرەجىگىنى سۈپىلەدى. آنجاق چوبانىن دئورد يوزه ياخىن آغتوكلو سورونو آرخاجا يېغىب گلدىگىنى، ماشىن وئرمەسە، چوبانىن گئتمىھەجىگىنى گۈرنىدە ماشىن سىراسىنىن اوۇنونه گلىپ يوكۇنۇ يئنىجە بوشالتمىش ائرمنى سوروجوسو هوزو خورئىن (كوبودلغونا، يۈندىسىزلىگىنە گۈره توركىلر اونا هوزو خورئى دئيردى). يانىنا گلنده چوبان -

چی، بالاجایئم اوزوم -یوخ، بالاجانی ایستهییرم.(او واخت بالاجا میغرى کولخوزونون يوك ماشینلارىندان بىرینى سوروردو)
 - دئدى.- آى مارت، كىئز هامار هينچ داربئرىتىيون اونى؟
 - آى كىشى، سىنин اوچون نه فرقى وار؟!
 - دئيب عصبيلىشدى. آز قلا بير- بىرینه سؤىكەلى ماشىن كاروانىنин اورتاسىندادايانيش بالاجانىن ماشىننا ايشارىلە - گۈرمۇرسن هاردا دايانيب، اونون نووبەسى چاتاناجان قارانلىق دوشەجك...
 كىچن ايل چوبانىن كۆچونو آپارماق خىربىتىيلا دانىشان خورئەن تاپشىرىلمىشدى.
 او، ماشىنى چوبانىن حىطىندن آرالى ساخلامىش، چوبان قاپىنinin آغزينا سور دئىندە، خورئن آجيقلى-آجيقلى او دار يېردن ماشىن كىچمز دئمىش، هاراسا چىخىب گىتمىشدى. چوبان ماشىنinin آرخاسىنى چتىنلىكە آچاندا الينى يارالامىشدى. او توز كىلوમئتر يول بويو خورئن چوبانلا نىنكى صۇجىت ئىله مىش، هئچ اونون سوالالارينىن بىرینه ده جاواب وئرمەمىشدى. آنجاق بو ياز آغزى واهرامىن كۆچونو بالاجا آپاراندا، بانىن يانى آزاچىق دىوارا سوتولسە ده ماشىنى دار دىوارلارىن آراسىندان كىچىرىپ دوز قاپىلارىنinin آغزىندان ساخلامىش، بانىن آرخاسىنى اۋزو آچمىش، يوخارى قالخاراق بانىن توز-تۇرپاغىنى سوپورگىلە سوپوروب تمىزلەمىش، چوبانىن آشاغىدان وئردىگى كۆچونو سلىقىلە اۋزو يېرلىشىرىمىشدى. يول بويو نىچە ايلين تانىشى، دوغماسى كىمى چوبانلا قوبون- قوزودان، او تلاقلارдан، اۋروشىلدەن، عايىلە سىندەن، دولاپىشىغىندان شىرىن- شىرىن صۇجىت ائتمىشدى. بونلارى اوزون-اوزادى كولخوز صدرىنە دانىشماغانىن يېرسىز اولدوغۇنو چوبان فەمىيەلە دوبىدۇغۇندان واهرام، يئنە ده ايصرارلا "بالاجانى ایستهیيرم"
 - دئدى. صدرىن تاپشىرىغىنا گۈره بالاجا چتىنلىكە ماشىنى دۇنە-دۇنە ايرەللى كىرى وئرمكەلە سيرادان چىخارىپ سوروب قاباغا گىتىردى.

شر قارىشاندا چوبانىن قاپىسىنا چاتدىلار، اىپله سارىنمىش قوتولار، جئجىم، ملې يە بوكولو باغلامالار، دولو كىسىلر، آياقلارى باغلى يېرە دۆشەلى توپوقلار، بىچەلر خىطە يېغىلمىشدى. ماشىنىن سىسىنە قارنى بورنونا دايىنمىش گنج قادىن چوئلە چىخدى. گون اورتادان آج اولدوقلارىندان چاي - چۈرك يېينىدە چوبانىن دا، اونون قادىنىن دا تله سىب، ھىجانلى اولدوقلارىنى، بالاجا حىس ئىلەدى.

كىچىن ايل خورئۇن اونلارىن كۈچونو رايوندان تىشىدine آپاراندا بانداكى چىللىكدىن تۈكۈلنى ماشىن ياغى بىر كىسىه اونلارىنى يارارسىز حالا سالدىغىنى چوبان يولدا دانىشىدىغىندان، ايندى بالاجا باغلامالارى يئرلشىدىرنىدە بانىن كونجۇنە مفتىلە باغلادىغى ياخ قابينا الينى سورتەرك - آرخاين اول، ترته مىزىدى، آغىزى دا بىر باغلانىب، ماشىن آشسا بىلە، بىر داماجى دا تۈكۈلمىز. - دىئى.

باغلامالارى ماشىنا يېغاندا چوبانلا آروادىنىن بىر نىچە يول سۈزلىرى چپ گلدى. بالاجانىن دىدىيگىنە گۈرە آرواد ارينىن دادها چىويك، سرىشىتەلى، اوزاڭگۈرن ايدى. بونو آغىرا ياق قادىنىن تىكاشىنا باغلامالارى سرىشىتەلى قابلاشىدىغىنى، دولو كىسىلرلى باغلاماق اوچون اونلارىن بوغازىنا قايتان تىكمەسىن، قاب-قاجاجى اسگىيە بوكوب قوتولاردا يئرلشىدىرمەسىن، اونلارى ماشىنا يېغاركەن هانسىنىن قاباغا، اورتاي، هانسىنىن آرخايا قويولماسىنا نظارت ائتمەسىنە گۈرە دېئىرىدى. آلتىسىندان آنجاق بىرىنىن آعزى قىرمىزى قايتانلا باغلانمىش كىسىنى بانىن آرخاسىنا قويىماغى ارىنە تاپشىرسا دا ارى بونا اهمىت وئرمەدن بىرىنجى اونو قالدىرىب بالاجا وئردى.

بىكىن بىرىت تاپىنجا، كىرىت ايشىغىنا قادىنىن اىصرارىيلا قىرمىزى قايتانلى يونگول

کیسه‌نی بانین اور تاسیندان چیخاریب لاب پ آخیردا یئرلشیدیرینجه، واهرامین آرخاجا گندیب قومرال شیشگی تاپیب گتیرینجه، گنجه‌نین قارانلیغیندا بالاجانین چتینیکله تعیین ائله‌دیگی مسلمان قیبله‌سینه شیشگی کسینجه، سویوب بیر شاققاسینی بالاجایا، بیرینیسه آروادینا آییرینجا، داشلی، چالا-چوخورلو، سرت ائیشلی، سرت دئنگه‌لی، دار تورپاق يولو بیرینجی سورعتله احتیاطلا دئنوب (بعض بیر دئنگه‌نی دئنمک اوچون ایکی-اوچ يول ماشینی ایره‌لی - گئری وئرمکله) بالاجا دوزنلییه ائنجن خیلی واخت ایتیردیگینی دئیردی بالاجابو حادیشه دن ایللر اوتندن سونرا بالاجا باکیدا ياشایا جاقدی، تویلاردادا کئفلری دوزلمیش ائللىلری اونو شنلیک سالونوندان دفعه لرله قیلیقلاییب حؤرمته وئستویله آپارا جاق، ياخود ياس مراسیمینده موللا دانیشیغینا آرا وئرنه يان- یئرھ‌سیندە کى آداملار چوبانین آروادینین مسئله سینی اونا دئنه- دئنه دانیشیدیرا جاقدیلار. بالاجانین سسییله موبیل تئلفونا يازیلمیش احوالاتین بیر

حیصه سى بئله‌دیر:

- دوزه چاتما غیمیزلا آروادین

- واى ماما! دئیب قیشقیرماگى بير اولدو. گوندوز میغرى كفشه‌نیندە اولموشدو. ونگدیه، تتشدیندیه، بیزیم یا يلاق یئریدی، ایستەنیل داشی قالدیراندا، آلتیندا عقرب گۈرددىن. عاغلیما گلدی، آروادى يا ایلان چالدى، يا عقرب. اوزومنن آسیلى اولما ياراق اليمى اوزادیب کابینکانین ایشیغینى ياندیردیم. بیردن منى كسکین اىي ووردو. تورشو- شورابا چللگینین آغزىنى آچاندا نئچە اىي وورور ائلنچى. دئمییەسن، آيىب اولما سین، آروادین سویو آچىلیب. آياقلارینین آلتى سوپودو. يانا چئورىلیب الينى قاپیبا سورتە- سورتە هیجان، تلاشلا - بالاجا، باتسارا!! بالاجا باتسارا!! - آچ! آچ! - قیشقیریردی. ماشیندان دوشوب قاپینى آشدیم، قولوندان يا پیشیب یئرە يئنديردیم. يالوارىشلا - بالاجا، آخېرنئس! قارمیر قابوودوبراقى...

- قارداشيمسان، قيرميزى باغلى كيسه‌نى...
- دئجك قاچاراق گىديپ بانين آرخاسىنداكى قيرميزى باغلى كيسه‌نى گتيرىپ اونا وئردىم. دئمىيەسەن، آروادىن اورگىنە دامىبىميش. واختدان احتياطىنى گۈزوبىمۇش.

زارىيا - زارىيا كيسەدن چىخارتىدىغى دوشكچەنى يئرە سالىپ اوستوندە اوتوردۇ. موتىكە فاسون دا واردى، بىلەنە دايادى. ايکى ملحفەدن بىرىنى آچىپ اوستونو اورتدو. من چاشىب قالمىشدىم. دئىيردىم اولوب ائلىير، نئىنيرىم. دئىيم نىچە كۆمك ائلىيم. يئنە اينىلدە يە - اينىلدە يە "مئرنومەم - اولورم"

- دئىيب گوجندى، بىردىن ائله قىشقىردى توكلرىم بىز - بىز اولدو. توختاخىق وئرمك اوچون ائرمىنچە "آى آلاھ، سن كۆمك ائله" دئىيم. بىر دە گوجنندە اوشاق چىغيرتىسى گئچەنин، چۈلون سوكوتونو پوزدو. آرواد ملحفەنى اوستوندىن آتاندا اوزومو ايتيردىم...

صۈجەتىن بۇ يېرىنده اونو دىنلەينلەرنىن كىمسە دئىمېرسن قارانلىغىيىدى؟

- سوروشور...

آزاچىق پاوزادان سونرا بالاجانىن سىسى ائشىيدىلير.

- ماشىنин فارالارى يانىرىدى. آرواد قارانىغنان اىشىغىن قۇوووشدوغو يېرددە، الاتورانىقىدايدى. اوزومو يانا چۈرۈدىم. عاغلىما گىلدى اوشاق قورو تورپاغا دوشىر، باش - گۆزو ازىلر. اوزومو يېتىرنىدە كۈرپەنин باشى يئرە دىيەدەيدى. اووجومو توندوم چاغانىن باشىنин آتىنا. چىيىنلىرى چىخىنجا يازىق آرواد اولوب دىيرىلدى. دئىيم بلکە دارتىب چىخارماق لازىمىدى. دولاندىران بىلر، فيكىرلىشدىم. بىر دفعە دە اۋز دىلىمېزدە

- يا آلاھ، سن كۆمك ائله

- دئدیم. چیینلری چیخاننان سورا گؤرдум اوشاغین بدنى دىش پاستاسىنин معجونو كىمى سىيريلىب گلير. باشينا توخونماقдан احتياط ائلهدىم. بوردا يئنه ده كىمسە بالاجانين سۆزونو كسىر. بلکه ائرمى، تورك اوشاغينا سنين كىمى جان ياندىراردى... باشقىا بىر سىس:

بىزىم رايوندا بىر گىنىكولوق(كادىن حكىمى) ائرمى قادىنى كۈچوب اىروانا گىئىدىن سورا، آذربايجاندا اونا ائدىلىن حؤرمت-قايغىنى اوردا گۈرمە يە ندە دېيىرىمىش، منيم قدرىمىي بىلمىرسىنىز، اصلىنده منه ائرمى مىللى قەرمانى آدى وئرىلمەلەدى، من تورك آرواددارىنى دوغوزدوراندا سككىزاوشاق اۇلدۇرۇمۇش، نئچەسىنى ده شىكىست ائله مىشىم...

يئنه بالاجانين سىسى ائشىيدىلىرى:

- بىر اليم كورگىنده، او بىرى اليم قىچلارىندىайдى. باشى يئكە، توكلو بىر اوغلان اوشاغىيىدى. ددەسىنە چكمىشىدى. قالدىريپ آناسينا وئردىم. ائله بىل آرواد او أغرينى، او عذاب- اذىتى چكمەمېشىدى. اوستونە سردىيگى ملفيله اوشاغى قورولادى.

- قارداشىمسان، بونون گۈبگىنى نئچە كىك؟

- دئدى. تىز كاپىنكايا قالخىب بارداچو كدان بىچاغى گۈتۈرۈم. گوندوز كفشنىدە شوفئرلەرن كىمسە آلما كسمىشىدى، سىلىپ قورولامادىغىنidan بىچاق قارالمىشىدى. فيكىرلىشىدىم ميكروب كىچىر. بىچاغى پىشۇولاماق عاغلىما گلدى. چاغانين معصوملوغو، ظريفىلىگى، كۈمكىسىزلىگى گلدى گۈزۈمۈن قاباغينا، اورگىمنىن گلمەدى پىشۇو مسئلە سى. بارداچو كدا دوز واردى، يايلىغىمىن آراسينا تۈركوب بىچاغىن آغزىنин ايكى طرفىنى سورتوب تمىزلەدىم. آرادا بارماقىمىي دا يارالادىم. بو دا اورگىمە ياتمادى، چوبانىن وئردىيگى كىرىتى يادىمنان چىخىب چىيىمە

قويموشدو. ايکى دنهسىنى ياندىرىپ بىچاغين آغزىنى آلوا توتىم. اوشاغىن گۈبگىنى كىسيپ دويونلهدىك...

بالاجانىن دانىشىغىنин بو يېرە قدرى موبىل تىلئەفونا يازىلماشىدى. دئدىگىنە گۈرە اوشاقلارا قادىنى كاپىنالا قالدىراندان سونرا بانىن آلتىنا كېچىرىدىگى قىسا ساپلى بئللە يولۇن آلت طرفىنده بالاجا خندك قازىپ زىر- زىبىلى (اوشاغىن "يولداشىنى") باسىرىپ. سۆزبىر ائلەي يىلر، ھامىيا اوشاغىن كىنده، ائولرىنده دوغولدوغۇنو دئسىنلار.

نۇۋىتى يازىن سونو كۆچ واختى چوبان دىيرشىپ يېنە بالاجانى اىستەيندە - آى كىشى، نه گۇرمۇسۇن او يئمى شباش توركىدە، سورا سۆز - صۈحبەت گۈرەجك...

- صدر سۈپەلەيندە... دئىھەسن صدر تورك سوروجوسونون قاراسىنجا داها آغىر سۆزلر ايشلەدىپ. بو واخت چوبان عصىلىشىدىگىنەنى، يا سۆز تاپا بىلەمەدىگىنەنى - او توركى يۈز ائرمنىيە دىيىشىرمە

- دئىبىمېش. سۆزۈنۈ ايناندىرىماق اوچون آروادىنин يولدا دوغۇغۇنو، بالاجانىن گۈزل اينسان كىمى اونا قايىغى گۇستەرىدىگىنى سۈپەلەيندە چوبان آرالىدا ائرمنى سوروجوسونون قولاقلارىنى شكلەيىپ اونلارا قولاق آسماسىنىن فرقىنە وارمايىپ. هەمین ايلىن يابى بالاجانىن آدى اونودولدو. ائرمنى سوروجولر، بعضاً لەپ ائلە توركلىرىن اوزو بالاجانى گۈرنە كىمىسى "بورت قىرۇغ- گۈبكەسەن" ، "تسونباھوغ - اوشاق توتان" ، كىمىسى "آكوشئر" ، كىمىسى "مانكاباردۇزوهى - ماماچا" - دئىبىب الله سالىر، آتىم، ائشىشىگىم، ايتىم، بىشىگىم دوغاجاق گل كۆمك ائلە - دئىرەدىلر.

بىر دفعه گون اورتا واختى رايون مرکزىندهكى پاركدا چىنار كؤلگەسىنە بىغىشمىش ائرمى سورو جولر بالاجانىن ياخىندان كىچدىگىنى گۇرنەد اوجادان - آرا، دئپىسيت اولموسان، خىئىس چىئرئۇم، - نىيە گورونمورسان، بىزىم دونقۇز دوغاجاخ، گال كوماڭ ئىلا بىرىسى دېىنەد يانىندا كىلارىن ھامىسى ھىرىيەداشىر. بالاجا اونلارا ياخىنلاشىسا دا آياق ساخلامادان گىنەد - گىنەد ائرمىنېجە - من آرواد دوغوزدورورام، كىيمە لازىم اولسا، من حاضىر - دئىيب، جاواب گۈزلەمەدن اوزاقلاشىر.

بالاجا بؤيوىوب بىر كند بويدا، سونرالار كند - كند بوييوىوب بىر رايون بويدا اولموشدو. كىم عادتىنەن، اوئىرىشىگى وردىشىنەن ال چكە بىلىر كى؟.. بالاجا ياشلانمىشىدى، اوغا كىمسە ساتاشماياندا، اونونلا مېلنمەينە بالاجانىن اۆزو گنجىلىك عادتىنە - وردىشىنە گورە يىئنە ده دولاغا گلن آداملارا ساتاشىر، اونلارالا مېلەنيردى. ائرمى سورو جولر "مانكاباردارزوھى، آكوشىر، ماماچا" دئمكىن يورولوب بئزمىشىدلەر، او سۆزۈن دادى، تامى آزادىيەنەن داها اولكى لذتى وئرمىردى.

ماين اورتالارىيىدى. بالاجا رايون مرکزىنە پاركىن قىراغىندا گئجه - گوندوز كراتىدان(سو) آخان سودا ال - اوزونو، بويون - بوغازىنى يوپۇپ آستا - آستا گلىپ پاركا گىردى، بوش سكاميا اولمادىيەنەن و يورولدو غوندنان ئىلچە سەمئىنت پىللەنەن اوتوردو. ساغ طرفىنە آزجا آرالىداكى سكامىيادا آيشىنلىر يوخارى كندرلىن كومسومولا كىچمەيە گلمىش تورك يىنېيىتمەلر يىيىدى.

اونلاردان بىرى، بلکه ده رايونا ايلك دفعه ايدى گلدىگى، هيچان، تلاشلا يان- بئۋەسىنە باخىب قورخو- ھوركۇ اىچىننە يولۇن او يانىنداكى ھامار، يوغۇن چىنارىن (رايوندا ان نېھنگ چىتار ايدى) پاركا اوزانمىش آشاغىدان بىرىنچى بوداغىنى گؤستەرىپ آستادان "اوردان آسىبىيىشلار" دىئىننە يولداشلارىندان بىرى "اوپى دا!!! اورا نىچە چىخىيىلار"

- سوروشاندا اوشاقلارين سوسدۇغۇنو گۈرن بالاجا اوجادان - آ بالا، ۶۰- ۷۰ ايل بوندان قاباق او بوداق يئرە ياخىنىيىدى. كىتىلىن اوستونە چىخىب آسىبىلار... - دىئى.

كىدلەرن رايونا گلىب پاركدا دىنجلن اوشاقلى - بئيوكلو توركلىرىن ھامىسى موطلاق نېھنگ چىنارىن يېردىن اىكى دام ھوندۇرلوگۇندا اولان او بوداغىنا باخمالىيىدى. ۱۹۱۸- دەمەدىنин كسىلىميشباشىنى كىميسى ساچىندان، كىميسى تور زمبىلە، كىميسى آلىينا دولانمىش اىپدىن، ياخود، آلىنىنا چالىنىمىش مىسمارдан آسىلىدېغىنى تصوور ئەدىر، كىميسى ده بىر ھفتىجىن سالالانان كىللەدن ھە دە دامجىلايان قانى، (احوالات سوپۇق اوكتىابرین سون گۈنلەرى اولسا دا) او كسىلىميش باشىن اوستونده دولاشان اىرى- اىرى ياشىل مىلچىكلەرن قايناشدىغىنى گۈرۈردو.

آنچاق تكجه بالاجا چىنارىن او بوداغىنا باخاندا اوزونو گۈرمەدىگى باباسىيلا دايىسىنин احوالاتىنى خاطىرلا بىردى. ۱۹۱۸-ين اوكتىابرین اورتالارىnda ائرمنى آزغىنلارينىن ئىلدىن قاچىب زنگىلانا سىغىننىمىش بالاجانىن باباسى عايىلە سىنinin آجىندان اولەجىنى گۈرنە "اولمك اولمكدىر، خېرىلداماق نە دئمكدىر" دېيىب اىرى ائركەك درىسيئە دولدۇرۇپ باغچالارىندادا باسىدىرىدىغى قۇوورمانى چىخارىپ گىنرەك اوچون دوغولۇغو مولك كىندىنە گىتمىگى قرارا آلىر. آتاسىنى تك بوراخماق اىستەمەين اوغلو و باشقا بىر كند آدامى دا اونا قوشۇلۇر. گئجه هر يئرده

آرازبويو گئديپ ميغري چايينا، اورادان دا يئنه چاي يوخاري گئديپ كندلرينه چاتيرلار. گتجه واختى باخچالارينداكى قويونو قازىب باسدىرىدىقلارى قووورمانى چيخاراندا ائله اوچو ده ائرمنيلرىن اليه كىچىر. ائرمنيلر قووورمانى ايسىدىپ يئيه- يئيه اونلارا آغلاسىغماز ايشكىنجە وئرىب قىزىلىن يئرىنى سوروشورلار. قىزىلىن "يئرىنى" دئمەيندە ائرمنيلر آتаниن گۆزو قاباغىنداجا اوغلۇنۇن بويۇنۇن يئرە بىخىلىميش داغداغان آغاچىنин اوستونە قوبۇپ بالتايلا ووروب دېغىرلادىرلار. آغىر ايشكىنجەدن سونرا آتаниن دا باشىنى همین قايدايلا وورولار. ائرمنيلر يئىب- اىچىر، يئدىكلرى قووورمانىن سوموكلىنى كىمى آغاچا زنجىرلەنمىش اوچونجو توركە سارى توللاپىلار. اىچكىلى دىغالارين باشى قارىشدىغىنidan بو فاجىعه نى دانىشان آدام (دئيرميش ائله آجىدىم، ائله آجىدىم، آتىقىلارى او سوموكلىرين بىرجىيگىنە اليم چاتسايدى، واللاھ، باخمازدىم منىيە، غورور مسئله سىنە، گۇئتوروب گمىردىم) گتجەنин يارىسى زنجىرىندەن قورتولوب اۋزونو يارىلغاندان آشاغى آثاراق ياماج آشاغى يوغالانىب قاچىر...

چىنارىن بوداغىنidan آسلىميش او باش ايسە رايوندا ان وارلى و ان خسىس آدام ساپىلان قىزىل لقىلى مئھدىنин باشىمەمىش. ۱۹۱۸- جى اىلده ائرمنيلر زنگزوردا توركلىرى قىرىب چاتاندا آياغى يئر توغان گونئى آذربايجانا، زنگىلانا، ناخچىيانا قاچىميش. دئيلىنە گۈرە قىزىل مئھدى قىزىللارىنidan آيرىلا يىلمەدىكىنندەن اۋزونو داغلارا ووروبىوش. ائرمنيلر اونو خارابالىغا چئورىلىميش توغوت كندىنندەن آشاغى درەدە ياخالاپىلار. خنجلە آياقلارىنى، قوللارىنى، سىنهسىنى، دئشىك- دئشىك ائدىرلر. آغريبا دۆزمەين قىزىل مئھدى اوردوباددا تىكىدىرىب اىچرىسىنى بىر كىلوباجان نيكولاين بئشلىك، اونلوقلارىنى يئرلىشىرىمىش سىرىقلىبا بنزىر قولسوز جانىيغىنى چىخارىب ائرمنىلە وئرىب. آنحاق ائرمنيلر اوندان ال چكمىر، قولونو قىچىنى سىندىرىب قىزىللارىن يئرىنى طلب ائدىرلر. آغريبا، ايشكىنجە يە دۆزمەيىب اۋلۇبىونو گۈرنە، باشىنى كىسرەك گتىرىب رايون مرکزىنندەكى

چىنارىن ھemin بوداغىندان آسىب بىر ھeftه ساخلايىرلار. قىزىل مئھدىنин احوالاتىنى ايندى پاركدا بالاجانىن سول طرفىنده سكامىادا آيلشىميش اوچ نفر ائرمىنин قارشىسىندا دايامىش آريق، اوجاپى سارىشىن صىفت سوروجو سئتراك دايامىشىد. ددھسىندن اشىتىدىكلىرىنى بىر كەف مجليسىنده بالاجايا او دانىشىبىمىش. بالاجايا رغىتنىمى، يا نه مسئلە ايدىسە رايون ائرمىنلىرىنىن، داها دوغروسو، ائرمى سوروجولرىنى آراسىندا اونو ان چوخ دولاي بىلن دە، دارياقدا اۆز ائرمىنلىرىنىن قوروپان دا سئتراك ايدى.

بالاجانىن بىر قولاغى قورخو اىچىنده چىنارىن بوداغينا اوغرۇن - اوغرۇن باخان تورك اوشاقلارىندا، بىر قولاغيسا سول طرفده سكامىادا آيلشىنلر و اونلارين قارشىسىندا دايامىش سئتراكادايدى.

سكامىانىن بىر قىراغىندا آيلشىن اوزو سلىقىلە قىرخىلمىش، سئيرك آغ ساچى گىرييە دارانمىش، قىساقول آغ كۈينك، قارا شالوارلى، ضىالييا اوخشایان تقاوعده چىخىميش سوروجو ورام ايدى. او بىرى قىراقدا اوتورموش قوللارى تاتويىر ووكالى گنج اوغلان كونسەر زاودونون سوروجوسويدو. تۈرە بويلو، ائلى كورك، صىفتى چىل-چىل، سارىشىن بنىز، قىورىم، گورساچلى لئىبناكان ائرمىنىسى لېرنىك قاراژ مودىرىيەدى. رايونا گلدىگى بىر ايل ايدى. دئيلەنە گۇرە رايون ايجراپىيە كومىتەسى صدرىينين قوهومويدو.

گون اورتادان كىچمىشىد. بو گون رايونون كوچەلریندە، مرکزى پاركدا توركler قابىناشىردى. اونلارين آراسىندا كند پوچتاليونلارى، مئبوده-تروزىنى، آغارتى محصوللارىنى بازاردا ساتانلار، كومسومولا كىچمه يە گلمىش مكتبىلىر و اونلارين بعضىلرىنى والىدىنلىرى، ايدارەلردىن آرایىش آلانلار، باكى قاطارىنى گۆزلەينلر و كند سوروجولرى، كولخوز صدرلرى، حسابدارلار و مغازالاردا آليس - وئريشه گلنلر وار ايدى.

آللى - گوللو، اوچلشىتلى تومانلارى توپوغونو دؤين، كوفتالارى بىلكلرىنى اۋرتموش باشلاريندا اىپك يايلىق، ظريف شاماخى اولان يئتىمە، اورتاياشلى بىر دسته نووهدىلى قىز - گلين اوجادان دانيشا - دانيشا او نهنگ چىنارلا اوزبە اوز پاركىن قاپىسىنداڭ گىرىپ بالاجا حووضۇن يانىندان اۆتوب (بعضىلىرى يىنى حوضۇن سوپۇندا ياخالا ياراق)، لئىنин ھېيکەلەرنە سارى ايرەللىھە يىنده سكاميائىن اورتاسىندا آيلشىميش لئىننا كان ائرمىسى اونلارى نىفرتەلە سوزەرك اوجادان

- تىئىخى قدرواتىسىئر! وونتس وور سارانچايىن!

- كۈكۈ كسىلىمىشلە! ائله بىل چىرتىكەدىلى!

- دئدى. يانىب بارماقلارينا دايامىش سىقارئىتىنى سئىراك سون دفعە سوموروب يئرە آتدى، آياق پنجهسىليلە ازىب سۇندوردو.

- بئلە گىتىسە بىرازدان رايوندا تورك اليىدىن ترىپىنك اولمايا جاق - بونو ضىالييا اوخشار سوروجو ورام سۇئىلەدى. لئىننا كانلى ائرمىنى

- سن ئىلارفات ائله! خېرىنىز وارمى، اىلىكى آرتىما گۈرە تىكە نووهدى كندى بوتون رايون اوزرە يئتىميش آلتى فايىز تشکىل ائدىب.

- ھىجانلا دئدى، درىندىن آه چكىب علاوه ائله دى:

- سادجه بىبختچىلىكىدى...

بو مقام بایاقدان ائرمىلىرىن صۇجىتىنى ساكىتجە دىنلەين بالاجانى دانىشىدیرماق، ائرمىنى سوروجولرىنىن پروبلەمىنى حل ائتمك اوچۇن سانكى آلاھ اوچابى، يئرىپىركەن باشىنى تىز-تىز ساغا سولا دۇندەرەك، يېئىن-يېئىن ايرەللىھەين نووهدىنىن جايلاق زووتئخىنikiنى اونلارىن قاباغىندان كېچىردى. بالاجا بایاقدان ائرمىلىرلە بىر يئرددە اوتوروپ پابلاشان، دردلىشنى آدام كىمى اونلارىن قارشىسىندا ماشىن يولويلا اۆتوب كېچن زووتئخىنike ايشارىلە سئىراك، يانىدا كىلارى دئىھە بىلمىرم، سن كى، قولام حوسئىنى تانىپىرسان. اوتوز آلتى ياشى اولا اولمايا. آروادى اوج دفعە دوغسا دا آلتى اوشاقلارى وار. هر

دفعە جوت-جوت... ائشىتىدىگىمە گۈرە نووهدىدە سككىزىمى، يوخسا اوん بىرمى، ائلە جاوان كىشى وار. ھامىسى دا قولام حوسئىن كىمى جايداق، جانسىز - جلفسىز. آنجاق نووهدىنин اىستىسىنندى، يوخسا شىپشىرىن نارىندان، اينجىرىنندىمى، دئىه بىلەرمە. اونلارىن آروادلارى جوت-جوت دوغور. سىزىن مىلت ھەميشە تورپاغىنى، اراضىسىنى آرتىرماغا چالىشىر، آنجاق مىلتىن آرتىمى بارەسىنده دوشۇنمور، دوشۇنسە دە چۆخالتماغىن يولۇنۇ بىلەرمىر.

- بلکە سن بىلېرسن؟

- سئەراك سورۇشدو. بالاجا ائرمنىلىرىن دىقتەلە قولاق آسىقلارىنى گۈرۈب يىئنە عادتى اوزىزە شەhadت بارماغانىنى آلىنىنا چىكدى.

- من دئىيگىمى تكجه رايون يوخ، لەپ رئىسپوبلىكا مىقىياسىندا دا ئىلمك اوЛАر. باخ، نووهدى جاوانلارىندان اون - اون بئشىنى، ائرمنى قادىنارىننان اوچ يوزۇنۇ بىر آيلىغىنا ساناتورىيا آدىتنان درەچىچى، ياخود، جەرموكا (دىليجانىن ائرمنىلىشدىرىلىمىش آدى) گۈئىرەمك اوЛАر. بىر اىلde نووهدى اوغلاننارىنinin سايمەسىنده بئش يوز، آلتى يوز اوشاق...

- تورك كوچوكلىرى بىزە لازىم دئىيل،

- ورام دئى. بالاجا ساكىتىجە

- وارىت - اوستا ورام، مندى دە ياخشى بىلېرسن، ائرمنى قادىنى هىندىن، زنجىدىن يوخ ائە، لەپ اينگىلىپس كىشىسىنىن دە اوشاق دوغسا، اونو ائرمنى كىمى تربىيە ئىدەجىك...

بايقادان حىرصىنندىن بىغىنى چئىنەين لئىنناكانلى ئىرمنى دىشىنى قىيجىب - كو جنوغىيت...

- سنى دوغانىن...

- سۈيدو.

بالاجا، رئىسىنىن رايكوم بىناسىنин قاپىسىنдан چىخدىغىنى گۈرۈب آياغا قالىخى.

– او قدر سؤيوش سؤيورسونوز، كيشيليكدن دوشورسوز. بير ايكيسييندن سونرا اوشاغينيزدا اولمور. سونرا دا دئيرسيز ميلتين كؤك كسيلىر،
– سؤيله ييب اونلارдан اوزاقلاشدى.

١٩٨٨-ين سئتىياپرىدى. رايون ايداره ايشچىلىرىنندىن عىبارت ايمجلىكىدە ايسىرمى ايکى نفر ائرمىنин آراسىندا وئىرئانار ايدارەسىنinin بايتار حكىمى قامبای ممۇ اوغلو و اونون سوروجوسو آللەھوئىدى اوغلو بالاجا دا واردى. گون اورتا فاصىلە واختى بىچىنچىلىرىن يئيه جىگى ايستى خۇرك، گۆئى- گۆئىرىتى، پومىدور، خىيار، قاب- قاجاغىن تشكىلى ده اونلارا تاپشىرىلەمىشدى. ايمجلىكىدە ايشتىراك اىدىنلر ھله يونجا زىمىسىنinin آياغىندا ورە دوزولمەمېش سحر او باشدان مارالزەمى كولخوزونون سوروسوندن آيسىربىپ گىردىكلىرى اىرى بىر ائرگىن كسيلىب سلىقىلە دوغرانمېش تىكەلرى او جاغىن اوستوندە كى بؤويوك تئشتىدە بوغالانا- بوغالانا قايىاپىرىدى. بىچىنچىلىر فاصىلە يە چىخىب تئشتىن ياخىنىلېغىندا دؤورلەمە او توراندا بالاجا يانماقدا اولان كؤسۈولرى تئشتىن آلتىنا اىتلەپ، قامبايسا اىرى، او زون تاختا چۈمچىلە پىققا- پىق قايىناب بوغالنان ات خۇرگىنى قارىشدىپىرىدى. آداملاр اللرىنده قاب تئشتىن ياخىنلاشاندا قامبای ات دولو چۈمچەنى قالدىراركىن سوفرە باشىندا او تورانلارдан كىمىنسە جىديمى، ظارافاتلامى ائرمىنجە
– آرا، بىر بئله ائرمىنinin يئمگىنىنى ايکى توركا اعتىيار ائله مكمى او لار؟...
– دئىكلىرىنى قامباین قولاغى آلدى. بو سۈزلە ئاشىتمە يېمىش كىمى او زونو سىندىرمادان چۈمچە دولو اتى تئشتىن آيدى، اونا سارى او زانمېش بوشقاپى توتنان آدامىن او زونە گولومسى يېب
– قوى دوزونا بىر ده باخاق – سؤيله يېب خۇرگى قارىشدىرا- قارىشدىرا تئشتىن باشىنما يئنه بىر دؤوره ووردو. چۈمچىلە گۈئىردو يو اىکى ات تىكەسىنinin بىرىنى

بالاجایا اوزاندی، اوفوروب سویوتماق ایسته دیگی ایکینجی تیکنهنی آغزی يانا -
يانا اوزو يئیب اوجادان "به - به - به! اولو يئسە دیريلر!"
- سؤیله دى.

گگون اورتادان سونرا ایکینجى يونجا زمیسینى بىچىمك اوچون بىچىنچىلر وره
دوزولموشدو. يونجانىن اوچونجو بىچىنى اولدوغوندان و گىچەلر سوپودوغوندان
زمىنин يونجاسى چوخ يئرده هئچ دىزه چاتميردى. سىپن وختى توخوم آز
دوشدو بىوندنىمى، ياخشى سوواريلما دېيىندانمى، نهنگ قوز آغا جلارىينين
كۈلگەسىنده قالدىيىندانمى زمىنин قيراقلارىندا يونجا سئىرك، ھم دە قىسا ايدى.
بلکه بونا گۇرە هر ایكىسىنин ياشلى اولماسىنا باخما ياراق داغا سؤيكلەلى زمىنин
سولوندا بالاجايلا قامبای ورده چوخونو اوتوب ايرەللى چىخمىشىدی. دازلاشمىش
باشىندا ايرى تر دامجيilarى اوزاقدان گۈرۈن تۈرە بوى ياشلى ائرمى اونلاردان
اوج - دورد آددىم گىرىدىدى. ورين اورتاسىندا دريازلا بىچن گىچىلر (ئىننەكان
ائرمىسى دە اونلارين آراسىندايدى) داها ايرەلەگە چىخمىشىدی. بالاجا گىرىدە
قالمىش دازباش ائرمىيە ايشارىلە قامبایا - بىر آز اۆزونو او يانا وئر، يازىقدى،
كىلمىر، - دئىيب اوراغىنى يئرە قويido، "كىيرم..."

سۇيىلە يىب اۆزونو ياخىنداكى بؤйورتكن كولونون دالىنا وئردى.
اوراقلاردان، كرنتىلەرن بعضاً بىر - بىرىنە قارىشان، بعضاً سە آيرىجا قوپان غىيرى
- هارمونىك سىس يونجا زمیسیندە بىچىنچىلرین دالغاوارى دوزولوشونە
بنزه بىردى.

اينگئر بىرىشك، بالاجان اورا؟ - يولداش حكيم، بالاجا هانى؟
بىر آن بىچىنچىلرین هامىسى الينى ساخلايىب قارشىدان سىس گلن طرفە باخدى.
يئرە بىخىلى يوغون گىلاس آغا جىنин اوستونە چىخىدىيىندا داها دا اوزون
گۈرۈن سوروجو سئتراڭ ايدى. قامبای گولە - گولە

- هىمى قيقا- ايندى گەلر - سؤيلەدى. سئتراك آداملارىن ھوسلە بىچىنه باشلارىنىن قارىشىدىغىنى گۇرۇب دئىيەجىگى سۆزو ھامىنىن ئاشىتىمەسى اوچون داها اوجادان

- حكيم، بالاجا منىم كىمى بىساواددى. سىز ياخشى بىرسىز، دئىين گۇرۇم، بو موسورماندارا عاغىل وارمى؟ كۈرپە- كۈرپە اوشاقلارى نىيە توتوب چىغىردا - چىغىردا سوننت ئەلىگىرلار؟!

آداملار گولوشدو، سونرا آرالىغا سوكوت چۈكىدۇ. ورین اورتاسىندا كىمسە

- آرا قورخودان اوشاقلار قاچىب اۋزلىرىنى كېشىن، داغا وورولار...
باشققا بىر ائرمىنى:

- قورخودان اوشاغىن تئمپىراتورو قالخىر...

باشققا بىرىسى:

- استرسدن تراوما آيلىلار، دلى اولورلار... اونا گۈرە دلى موسورمان دىئىللەر، ائلە... بئويورتكن كولونون دالىندان چىخىب آستا - آستا گلن بالاجا دئىيلنلەر ھامىسىنى ئاشىتىدى. قامبایىن يانينا چاتاندا سئتراك

- دوغرودان دا دلى موسورمان! ائرمىنinin علاجى اولسا، سواركا اندىب بىراز دا اوزادار، بئويودر. موسورمان ھانسى عاغىلنان كىسيب گۈددلىر، واللاھ بىلمىرم...

بىچىنچىلر گولوشدو. اوتنىب سىخىلدىغىندانمى، جاواب وئرە بىلمەدىيگىندىمى قامبایى تر باسىدى. قىزارىب پۇرتموش حالدا باشىنى قالدىرىب سئتراكا باخدى

- يېئە گولە-گولە

- بونو بالاجا بىلر

- سؤيلەبىب اوراغىنى اىشە سالدى. بالاجا تلسىمەدن آبىلىب اوراغىنى يئردىن گۈئىردو، شهادت بارماقىنى آنینا چىكدى، سونرا مىلچىك قۇوورموش كىمى الينى آپارىب قولاغينا توخوندو. باشىنى يوخارى قالدىرىب آستا - آستا

— سئتراک، بونو نه سن بیلرسن، نه ده بو کیشیلر. بونون نه دئمک اولدوغونو- لذتینی گندین ائرمى آروادلاريننان سوروشون...

بو سؤزدن نينكى ائرمى بىچىنچىلىرى، قامبایلا بالاجانين اوّزو داها چوخ سارسىلدى. ايلين-گونون بو واختى بالاجانين دئىدىگى بو سؤزون آجىسىنى بير سىستئرن سودە قاتسايدىن، او سودو چورودرى، ايلين - گونون بو واختى بو سؤزو بير باتمان بالا قارىشىرسايدىن، زهر داداردى. بير آتلىق آرايا سوكوت چۈكدو. ورین اورتاسىندان او يانا آداملارين بعضىسى آيلىپ يونجا بىچىر، بعضىلىرى آياق اوسته دايالسالار دا، ائله بىل بير- بيرينين اوزونه باخماقدان او تانىرىدىلار. آنجاق ورین اورتاسىندان او يانا آداملار سانكى سيرلى بير شئى بارھىسىنده آنلاشىلماز بير دىلده نسە دانىشىرىدىلار. بالاجا يونجانى بىچە- بىچە قولاقلارينى نه قدر شكلەيىب دينلسە دە او دانىشيقىلارдан بيرجه سؤز بئله آنلامىرىدى. بو سيرلى، موعمالى، خيسىن - خيسىن دانىشيقىلار باباسىيلا دايىسيينين بالتىيلا وورولوب يئره دوشەرك ائتىش آشاغى دىيىرلن باشلارينين آنلاشىلماز "دانىشيقىلارينى" خاطىرلاتدى.

لئىنينا كانلى لئرنىكىن ورین اورتاسىندان چىخىب گلەرك قامبایگىلدن دئورد- بىش آددىم گئريدە قالميش چلىمىسىز، دازباش، ائرمىنى بير سؤز دئمەدن دىرسىگى ايلە ايتلەيىب وردن چىخارماسى، اونون ورینە گىرىپ هر دفعە هيىكىلە درىازى هەرلەيندە بعضاً كرتتىنinin بورونون ائشىدىگى تورپاگىن گۆئىه سۇۋۇرولماسى، سىخ يونجانى دالازلا ياراق سورعتلە ايرەللىمەسى بالاجانين گۆزۈندەن يايىنمادى. لئرنىكىن كرنتىسىندىن قوپان قورخولو، انورپاشىدېجى خىربىلىتىسى، اوتوز اىكى ايل اوئنچە يايلاق يئریندە بىرلەنىمىش آى، دوزو - دونيانى نورونا غرق ائتىدىگى گئچەدە هر اىكى قاتىرچى بوغدا درزىنى قاتىرلارا يوكلەدىگى اىكى قاتىردان بىرینى قاباغينا قاتىب اىكىنچىسىنinin نوختاسىندان توتاراق كندىن قارشىسىنداكى اوچوللى خىرمانا داشىياركىن نوختاسى اليندە اولان قاتىرین تئز - تئز باشىنى بعضاً

ساغ، بعضاًسه سول يانا چئيريب درزلدن سومبوللرى چكىب خيرپيلتىيلا
گؤوشدىگى آنلارى خاطيرلاتدى...

گونش چىرتلاياندا بالاجا، اوژوندن اوتوز ياش بئويك خوداۋئرىدى كىشىلە كندىن اوچوللى، ان اىرى خيرمانىندا همین گون دئوبولەجك بوغدا درزلرىنى داشىبيب گىزىمىش، درەدەكى بولاقدا ال - اوژلرىنى يوپۇب ناهار ئىلمەيە گىنديرىدىلر. بالاجانىن آناسى آراندا قالدىغىنidan، اونا چاي - چۈرك حاضيرلايان اولمادىغىنidan خوداۋئرىدى كىشى اونون دىرىشمەسىنە محل قويىمادان بىر ساياق قولوندان دارتا - دارتا كندىن اورتاسىيندان كىچىن يولون آتىنداكى ائلرلىنى زورلا آپاراركىن، ائلرلىنىن آزجا آرالىدا دوبك داشىنдан دۆرد - بىش آددىم آشاغىدا دايانيپ آياغىنى يېرە ووراراق - باخ، بوردا محمدى ووردولار - دئدى.

"برھئللر" آدلانان بوغدا زميسىنин كۆھنە كند مزارلىقى سمتىنidan درزلرى قاتىرلارا ووروب يولا دوشنده خوداۋئرىدى كىشى محمدىن احوالاتىنى دانىشمىشىدى:

"شر قارىشاندا ائرمىلىر كندى اوچ طرفىن گوللىيە توتدولار. آياقبايسىنى گىئىمەيە، پاپاگىنى قويىماغا، يايلىغىنى، شالىنى گۆئۈرۈپ باشىنى اورتىمەيە فورصت تاپمادان قاپىلاردان چىخىب باش آشاغى سئل كىمى آخان آداملار اوژلرىنى يار - ياماج، يارىلغان آشاغى بوراخىب درەيە تۈكۈلۈر دولر. ائرمىنى گوللسى بىر يانا، تورالنغا قارىشمىش توز - دومان اىچىننە يار - ياماج آشاغى دالا قالممىشلارين آياغىنىن آتىنidan قوپان داش - قايا يېللەنە - يېللەنە دىيىرلەنib درەيە تۈكۈلموش آداملارين باش - گۆزون، قول - قىچىنا دىيىب شىل - كوت ائدىرىدى. يوز يېتىميش دۆرد ائوى اولان كندىن، يار - ياراشىقدا يېنىجە نىشانلانمىش اىسېرىمى اوچ ياشلى محمدە بنزىر جاوان اىگىدى يوخ اىدى. بويو قالا بورجو، شىمىشك كىمى چئويك، باخىشلارى گورزەنинكى كىمى سئەھىرلى... گوللەر پۇھەرە وئرمىش آريلار كىمى يان - يۈرەمىزىن ويزىلتىيلا اوچوشوردو. گۆزگەلىملى اولدوغۇنдан بىرینجى

محمد گوللیه توش گلدی. بيرجه آددیم آتیب آرخاسی اوسته يئرە سرىبلدى. بويوندان فيشقيران قان آخىب - آخىب اوجا بويونو اوئتدۇ. قارداشى آيلىب اونو قالدیرماق ايستەيندە

- من يوخام... قارداش... ناموسوموز گاورولارين الينه كېچمەسىن...

- بو سۆزلىرى سون نفسىنده يالوارىشلا دئدى..."

درەيە تۈكۈلن جاماعات سۆزلىشىمىش كىمى تك - تك، اىكى بىر، اوچ بىر بالدىرغانلىقىدا، جىل-جىن باسېرىغىندا، يېمىشان كوللۇغۇندا، قايا دىيىنە كىلىك فرەلرى كىمى سىغىناراق قىيمىلدانمادان قارانلىق دوشىجن گۆزلەدىكلىرىنى، سونرا درە آشاغى كول - كوسون، آدام بويو قالخىب قارتالىممىش گىزىنە - كىچىتكانلىغىن، قالىن فىزىللىغىن اىچىنەن اووونون دالىسىنجا سىن سالمادان سىنە سىنە اىرەللىھىن پېشىك، پلنگ تكىن گلىپ درەنин چايا قوووشان يېرىنە كى سۆبىدون آلتىنا چاتاندا، آيلىب درەنин سوپۇندان اىچىنە كۆپۈك - كۆپۈك قانىن آخىدىغىنى حىس ائتىدىگىنى خوداۋەردى كىشى دانىشاندا دوزو - دونيانى نورونا غرق ائلمىش او آىلى گئچە بالاجانىن تصووروندە واهىمەلى، زىمېرىك قارانلىق گئچە كىمى قالمىشىدى. ايندى يونجالىقىدا اوونون يادداشىندا اويانمىش او گئچەنин واهىمەسىنەن باشقۇ، قوللو - بوداقلى نەنگ جوиз آغاچلارىنىن قاتى كۆلگەسى، بللى سومقايت او لا يىندان سونرا، گؤچە توركلىرىنىن ائرمىنلىر طرفىندە دۈبۈلمەسى، ايشگنجىلە ائلدورولمەسى، آتا - بابا يوردلارىندان ائللىكچە قووولماسى خېرلەرى، بو دالغانىن تىزلىكىدە مىغىرى رايونونو بورويەجى، لېرنىكىن دىرسىيە جن چىرمانىب هيکكىلە اووخارلى درىازى قۇوسوارى هەرلەيندە درىازىن سوبوق، گوموشۇ پارىلىتىسىن زەممى، بونلاردان دا چوخ، بىچىنچى ائرمىنلىرىن بىر دقىقە لىك آغىر، قورخولو سوكوتدان سونرا خىسىن - خىسىن خوسونلاشماسى دا علاوه قورخو، واهىمە كىمى بالاجانىن وارلىغىنا چۈكموشدو. قامبای باشىنى قالدیرمادان لېرنىكە ايشارىل:

او، ائله - بئله گلمه بیب - سؤیله دی
بیلیرم - بالاجا سویوققانلى جاواب وئردى.
کۆپى اوغلۇ بىر تىكە ات ده يئمەدەي...
ھە...

گل يېرمىزى دىيشك...

بو دىقه اوتنان يانا سن، من فرقى يوخدۇ. تكى تورك قانى تؤكسون.
گل وردن چىخاچق...
- صىبر ائله ...
دولاندىران بىلر

- بالاجانىن دىلينىن قوپان بو سۈزدىن سونرا سئتراكىن ھىجانلى سىسى
ائشىدىيلدى...

قاموجان! آغزىمىز دانىشماغا قىزىشدى، يادىمنان چىخدى. يولداش خاچاتوريان
(قامباين مودىرى وئىشىنار ايدارەسىنин رئىسى) سىزى سروچنى چاغىرىر.
دىئەسن داشدونا گۈندىرىر. اينكلەر كۆپۈپ...

قامبايلا بالاجانىن وردن چىخىپ يونجا زمىسىنiden تلهسيك اوزاقلالاشدىغىنى گۈرن
لئىنناكانلى لئىنيك قانلى - قانلى سئتراكا باخىپ - شوردواست - توركدىن دۈنمە
- دىدى.

اوج گون ايدى لوك كندى مزار سوكتو ايچىندىدى. تكجە قالمىش آلتىميش
دوققۇز ياشلى خستە حال بالاجا كند نبضىنин اولزىمىش سون دؤبۈنتولرىيىدى.
اولرى ائل يولونا ياخىن اولدوغۇندان، يوخارى ائرمنى كىندرلىرىنە گىدىن ماشىنلار
تئز - تئز يولدان اوتدو يونىنندن نە گوندوز چۈلە چىخىپ كندى دولاشا بىليردى، نە

دە گئچە. سومقاپىت حادىشە لرى باشلاياندا چئويك، عاغىلىلى، اوذاقگۈرن بىر نىچە عايىلە درحال كىنى تىك ائتمىشدى. قالانلار گىندىلرىن دالىسييجا "كىنده يېرىتىقليق سالدىلار" دئىينىب گىندىلرى قارغىميسىدىلار.

ائرمى - آذربايچان موناسىبىتلرى گىنتىكىجە گىرگىنلىشدى، گۇنلىرىن بىر گۇنو اوج يوک ماشىنى آوتوماتلى ساققاللىلار بالاجاگىلىن ئوپىندىن آزجا آشاغى ائل بولوندان كىنده آيرىلان يېرده دايىنib گۆيە آتشلىر آچاراق اونلارى قارشىلايان كىنده آغساققالالارينا "كىنى تعجىلى بوشالدىن!" طلب و اولتىماتوم وئردىلر. كۆمكسىز اينسانلارىن يادداشىندا ١٩١٨ - جى ايل قىرغىننىدا اوندولمۇش اىستى - اىستى بوغالانىب آخان قانلار جانلاندى، ناله - فريادلار قولاقلاردا سىلسىنى.

بلكە آتا - بابا كىروه، دوستلوق موناسىبىتلرىنдин، بلكە بىر يانى ناخچىوان، اوردو باد، او بىرى يانى زنگىلان اولدو غوندان، آذربايچان اراضىسىنinin اورتاسىندا يېرلىشىدىكىنندىن ائرمىستانىن باشقرا رايون، شەھىرىنىدە ياشايان توركىلرە موقاپىسەدە مېغىرىدا - مئغىرىدە ياشايان توركىلردن دؤйولۇن، تەحقيىر اندىلىن اولسا دا هەلەلىك اۋەن اولمامىشدى. آنجاق اوج گون اونجە مجبورىن كۈچنلىرنىن قاطار واغزالىندا دؤйولوب ايشىگىنچە وئريلەن اوج تورك گىنجىنinin اولدو - قالدى خېرى اولمادىغىنidan (قاچىب اوزلىرىنى داغلارا ووردو قىلارىنى دئىيردىلر)، بىر گون سونرا سا مكتب دىرىئكتوروپىلا، كولخۇز صدرىنinin دؤйولمەسى خېرى آداملارى داها چوخ واھىمە يە سالمىشدى.

"منى رايونون اىتى دە تانىسىر، پىشىگى دە"

- بالاجا قورخىمۇشدو. قاباقجا ائولرىن چوخونا زىنگ ائدىلىميش، بعضاً ائرمىنچە، بعضاً توركىجە "سومقاپىتتىن قىصاصىنى سىزدىن آلا جاڭيق! ردد اولون گىندىن! قادىنلارىنىزىن، قىزلارىنىزىن زورلانماسىنىمى گۆزلىپور سونۇز؟! قاپىنىزى چۈلدىن باغلايىب كريسا كىمى ياندىرا جاڭيق!.. " هەلەلەيىب واھىمە يە سالىردىلار. سونرا كىندين ايشىقلارىنى بىر يوللوق كىچىرىدىلر. تىئفونلارىنى كىسىلىر.

داغلار آراسیندا قالیب دونیادان تجربید اولموش بالاجا بیر تورک کندی دونیادان
آیریلیب يالقیز بیر غریبه چئوریلمیشدی...

روسیانین اورئبورق شهریندن آرالى، مئشه ایچینده حرbi خیمنته اولان
بالاجانین اوغلو، سون زامانلار ائرمیستان - آذربایجان موناسیبتلری بارهده خبرسیز
اولدوغوندان، گؤندردیگى سون مكتوبوندا ائرمى عسگر يولداشیپلا ایروانا
گلهجىنى، بير گون ده اونلاردا قالاجاغىنى يازمیشدی. بالاجانين قارداشى -
آذربایجاندان تئلقراما، تئلفونلا خبر ائدرىك باكىيا گەلر - دئسە ده بالاجا
کنددن چىخمادى.

دئردونجو گونويدو اوغلۇنو گۆزلەيىردى. او، سون دوققۇزونجو پتگىن دئشىگىنى
اسكى قىرىيەن ايلە توتدۇ، پتک اىكى مرتبەلى اولدوغوندان يئشىگى سورومە يە
گوجو چاتمادى، بير يانىنى قالدىرىپ يارىم دايىر ئوه سارى چۈپىرىدى، سونرا او
بىرى يانىنى هرلەدى. بئلچە يئشىگىن گاھ بير يانىنى، گاھ او بىرى يانىنى چئوирە
- چۈپىرىھ گتىريپ ائوينىن بىرىنجى مرتبەسىنە سالدى. اوستو سارىلى، گۈйلۈ
لىمونلارلا دولو اىرى، آغىر يئشىكلەدەكى دوققۇز لىمۇن آجاجىنى دا دونن گئچە
بو ساياق گتىريپ ائولرىنە يىغىمىشدى. اوغلۇنان باشقۇ ايندى بالاجانى راحاتسىز
ائىن ھردىن بير ملەيىب اونو سكسنديرن طۇولەدەكى يانى بالالى اينگى ايدى.
آلنىن ترینى سىلىپ ائله بىرىنجى مرتبەدە اوستو گېبىلە اۇرتۇلۇ تاختىدا اوزاندى.
گئچەدن خىلى كىچمىمىشدى. تكچە ئوين يوخ، كندىن لال سوكوتۇ اونو
سيخىردى. هله جاماعات تلىم - تلهسىك كنددن چىخمامىش آداملار آتا - بابا
دوستلارىنин، كىروھلىرىنин قاراسىنجا گىلئىلەنib " ۱۹۱۸ - جى ايل قىرغىنинدا
ائرمىلەرنىن بير نىچەسى گىزلىجە گلىپ كندە هوچوم اولاچاغى خېرىنى ھەر كىس
اۋز دوستونا بىلدىرىمىشدى. آنچاق بو دفعە بىرچە ائرمىنин آغزىنдан بىر سۆز، بىر
ائىهام اشىيتىمەدىك"

- دئييردىلر سونرا دا "اونلارين اوزلرى، هاردانسا رايونا گليب دولموموش آوتوماتلى، ياداوزلو، بدھتىيت، قورخونج صيفتلى ساققاليلارдан چكىنib قورخورلار"

- سؤيله يىب كىروھلىنە برات قازاندىرىدىلار.

20 - 15 ايل قاباق بالاجا، كىروھلىنەن گنج اوغلانلارى ايله رايونون مرکزىيندە راستلاشاندا اونلارين ال توتوب گۈرۈشمە يە چكىنديكلىرىنى، آرالىدان باشىلا سالام وئرېپ تلهسىك اوزاقلاشدىقلارينى گۈرنە "جاواندىلار، صۇختىميز توتمور" دوشونوردو. قاباقلار بايراملاردا، آد گونلارينە بىر - بىرىنەن ئويىنه آرواد - اوشاقلى گليب گىدردىلر. آنچاق ياخىنلاردا بالاجانىن بؤيووك اوغلۇنون توپۇندا ان ياخىن قوهوملارдан دا چوخ كىروھلى دفتره پول يازدىرسا دا، دونە - دونە اورتالىغا گىرىپ اوركىن اويناسا دا، بىلە گلىن اوينياندا اونلارا پول وئرېپ اوجادان "آى شاباش!" - دئىيب قىشقىرسا دا، قوهوملار داغىلىشىپ گىندىن سونرايا قالسا دا، اوغلانلارى توپا گلمەدىگىنە گۈرە بالاجا اينجىدىگىنى كىروھسىنە بىلدىرنە ايچكىدىن گۈزلە خومارلانمىش كىروھ

- آراء، چئم ھاسكانوم

- آراء باشا دوشومورم، ايندىكى جاوانтар بىر جوردو ائىدە... قورخoram بىزدن سونرا دوستلۇغۇمۇز اىتسىن...

- دئمىشىدى.

قارانلىقدا گبه سريلميسن تاختىن اوستوندە اىكى ساعاتاجان او اوز، بو اوزه چئورىلىدى. دؤйوب اولدورسەلر ده ايشيقلاناندا كىنдин چىخىپ گىتمك قرارينا گىلدى. اينگى ده، بالاسىنى دا طۆولەدن چىخارىپ چۈلە بوراخمالىيدى. ائوين آچارىنى قاباغينا چىخان هر هانسى بىر تانىش ائرمىنيه وئرمەلىيدى. آچار مسئله سىنده يئنە ده دوروخدو. كىچىك اوغلۇنون توپۇندا كىروھلىنەن قىشقىرىپ "داش! - داش! - داش!"

- دئمکدن سسینین توتولوغونو، اوز اوغلانلارينين طرفينى ساخلامادان، سويقلوغونو يالاتچى سؤزلرلە اۋرت - باسدیر ائلمەدن صمييمىتلە "آرا، باشا دوشمورم..."

ايندىكى جاوانلار بير جوردو ائى... " - دئيب گوناھكار باخىشلارينى اونا توشلا迪غى آنلارى خاطيرلادى. "يوخ، آچارى اوزگەنسە كىروھمېزه وئرجم. بو گىن واختدا بلکە اونلارا گىتمە گىمىي ايستميرلر. سورا اونلارى دا خاطايا سالارا..."

اوزاندىغى تاختدان بير آددىم آرالى ياشىل اۇرتوكلو كتىليلن اوستوندەكى اىبىرمى گوندن برى سوسان تىلىفون قېيل سىسلەننەدە اونا ائلە گىلدى بو سىسى بوتون كند ائشىتىدى، ياشىينا اويمىايان طرزىدە دىك آتىلىپ آياغا قالخدى، تىلىفونا ياخىنلاشىب بير آن يېرىنەدە دونوب قالدى. "آداملارين كىننە قالىب قالمادىغىنى بىلەك اوجون ائرمنىلر بلکە دە بوتون ائولره زنگ ائدىر. يئنە سۈبۈب قورخوداجاقلار. بلکە كىرۇھمېزدىر، كۆمك ائتمك اىستە بىر؟..."

" يا آللە، دئيب دۇردونجو زىنگە دستگى قالدىريپ ترددودله "آلۇ؟" دئى. بير آن سوكوتدان سونرا تىلىفون قاپاندى. يوخسو تمام قاچىشىدى. گوندوز ائولرىندن چىخىپ باشقا بىر يېرده گىزلىمەلىيدى.

يوخارى، ائرمى كىدلرىندن ماشىنلارين سسینى، كۆرپۈنۈن يانىندان ساغا دۇنوب اوزو يوخارى ائولرىنە سارى زارىلىتىلا قالخان ماشىنلارين سسینىدەن گۆزۈيۈمۈلۈ سئچىرىدى. كىننە سارى قالخان يوک ماشىنى اولدوغۇنۇ بىلدى. درحال قالخىب پنجرەدن باخدى. سىرىقلىسىنى تلهسىك آينىنە چكىپ چۈلە چىخدى، قاپىنى باغلاماغا ماجال تاپمادان اوزونو، باغچالاريندا يارپاقلارى سارالسا دا هله تۈكۈلمەميش سىخ قالىن ماش كوللارينين آرخاسىينا وئردى. يوک ماشىنى جویز آغاچىنин آتىندا دايىندى، اىشىقلارى سۈندو. زىل قارانلىقدا آددىم سىلىرىندىن گلەنин تك اولدوغۇنۇ حىس ائتدى. آدام ئوه ياخىنلاشىب پنجرەنى اولجە

ياواشجا، سونرا بىركىن دؤيدو. سىس گلمەدىيگىنى گۈرنە پنجرەنин شوشەسىنە دايادىغى ال فترىنى ياندىرىپ اوتاباغى گۆزدن كىچىرىدى. فترى سۈندوروب اىكىنچى مرتبەنин بالكونونا قالخدى، قاپىنى آستادان دؤيدو، سىس - سمير گلمەدىيگىنى گۈرنە آستادان
 - بالاجا، ووردىڭئىس؟.. يېئىم، سئتراك...
 - هارداسان؟.. منم سئتراك...

تەلئۇن قۇووشاغىندا ايشلەين باجىسىنин يانىندا سئتراكىن زىگ ئىلمەسى ايندى بالاجانىن عاغلىينا گلدى. اىكىنچى مرتبەنин سون پىللەكتىرىنى سۈونىجىله قالخاراق اۋزو نو سىنديرمادان قورخوب گىزلىنىيگىنى اورت-باسدیر ائتمك اوچون
 - قوجالىغا نە دېيىم، گئچە اوچ - دۇرد دفعە سو باشىنا چىخىرام...

اوه گىرسەلر دە او تورمادىلار. قارانلىقدا آياق اوستە پىچىلىتىلا دانىشدىلار. اىكى، اوچ دقىقە لىك صۆحبت زامانى لەئىناكاڭىلى لەرنىكىن مىغرى رايونو اوزره قاراباغ كومىتەسىنин صدرى اولدوغۇنو، دونن بالاجايلا ماراقلاندىغىنى، رايوندان گەندەلىرىن اىچىنده اولمادىغىنى دئىدىگىنى، رايونون باش موساحىبى اولان كىروھەلىرىنин اىكى اوغلۇنون كومىتەنин فعال عوضۇو اولدوغۇنو بالاجا بىلدى. سئتراك گەندىندا

- باغيشلا ائويمىزه آپارا بىلەيمىرم، منىم دە ايشلىيم او قدر ياخشى دېيىل...
 صاباخ قاراننىخ دوشىنده گلجم. كۈرپۇدن آشاغىدا گۈرۈشىرىك ...

سئتراك كۈرپۇدن آشاغى يوک ماشىنىنى گئرىيە - رايونا سارى دئۇندرىنە بالاجا يولدان آزجا آرالىداكى اىرى گۈودەلى توت آغاچىنин آرخاسىنداڭىن چىخىپ تلهسىك گلىپ كاپىنایا قالخدى. ماشىن يېرىنەن تىرىپىننە سئتراك:

بالاجا، گرک باغيشلاياسان، منى تحقير ائديبلر، اينجيديرلر. دونن دئيمك ايستедيلر. لئنيك دئيب بالاجانى كيم تاپىب گتىرسە ئۇينى اونا وئرجم. باشقاسى توتوب آپارىنجا من آپارىم، ائله...

آرايا خىلى سوکوت چۈكدو. بالاجا پئنچىكىنин جىيىندىن چىخارتىدىنى آچارلارى اونا اوزادانداستراك
—هله دايىان گوراخ

— دئيب ئىينين دالىيلا اونون الينى گئرى ايتىلەدى. خىلى سوکوتدان سونرا سئراك:
ايناندىن؟...
ائرمى دامارىن توتسا آپارارسان...
—بالاجا ساكىتجە جاواب وئردى.

لؤك كندىنندىن آشاغى يارىسى تورك، يارىسى ائرمى اولان لەھواز كندىننىن يانىنداكى كىچىد منطقە سينه چاتاندا جاوان سىلاحلىلارين رايون آدامى اولمادىغىنى گۈرن سئراك باشىنى كابىنادان چىخارىپ يولو كسمىش "شلاقباوما" ايشارىلە

—دغترك، بارتسراتسەك، بىتسان تساندر هيواندا، هيوندانوسئم دانوم
— اوشاقلار، قالدىرين، قوجا آغىر خستەدى، خستە خانايا آپارىرام...
رايونا گىريش يئردهكى ايكىنجى كىچىد منطقە سيندە ساققاللىلارين آراسىندا يېرلى رايون آدمىلارى دا واردى. ماشىن دايىندى، بىر گنج ال فرىنى كابىنایا توشلاياندا اونون آرخاسىنداكى اوچابوى، اورتاياشلى كىشىنى سانكى ئىشكىرىك جريانى ووردو، هيچانلا

— آرا تورك! — دئيه قىشقىردى. ايكى نفر جاوان اوغلان كابىنائىن قاپىسىنى آچىپ بالاجانى چكىب آشاغى دوشورتىدولر. گنجلردن بىرى اونون ياخاسىندا توتوب دارتاندا باشقما بىر گنج آرخادان بالاجايى تېيك ايليشىردى. آرالىدان كىمسە

- آرا، قىلخىن تىخى!
 - آرا، باشىنا وور
 - دئدى. بالاجانىن ياخاسىندان توتموش اوغلان سولاخاي يومروق آتاندا ضربە
 اونلارى آرالاماق اىستەين سئتراتكىن ياناغينا دىدى. سئتراتك
 - مى روبيه! مى روبيه!
 - بىر دىقه! بىر دىقه! - قىشقىرىدى. اوغلانلار يئىدين حملە ئەندىدە - توپوب
 آپارىرام! نە اىستەيىرسىز؟! تاپشىرىيىلار ساغ
 - سالامات گتىر
 - دئدى، سونرا سىسىنى آلچالدىب
 - سىزە تورپاق لازىمدى، يوخسا بىر ئۆلۈ واي قوجانى دؤйوب اۇلدۇرمىك؟...
 يئنە جاوان اولسىيەدى...
 آرالىدا اوچاغىن قىراغىندا اوتوروب
 يانان كۆسۈولرى اىرەللىك ايتىلەرك گۆزۈنۈ اوچاقدان چىكمەدن
 - توركۈن قوجاسىنىدا لىعنت، كۆرپەسىنە دە...
 - دېن قوجا كىشىنин اىرى گۆركىمى، تەھر-تۆورو بالاجانى چوووخ
 - چوخ اوزاقلارداكى، اون يىددىمى، اون سككىزمى ياشى اولاندا اىكى داوارجىق
 بوغىلارىنى اولاقلا دىيرمانا آپاردىغى گىجهنى خاطىرلاتدى. دىيرماندا اوچاغىن
 قارشىسىندا قوجا ائرمنى كىشىسى كىمى، سالالاغى اوتوروموش دىيرمانچى محمد
 ولى اوغلو طahir تەنهدە بىغۇردوغو خامىردا دوزلتىكى اىكى اىرى فىتىرە
 شاھادات بارماقىيىلا هۇرومچك يىۋالارينا بنزىر ناخىش ووراراق ھەرسىنى بىر
 اوچاق داشىنا يابدى. فىتىرلەرن قارسىيىب يانماماسى اوچون اىرى پالىد كۆزلىرىنى
 ماشاييلا گئرى چكىب دؤيىجىلەرك، نار دنهلىرى بويىدا ئىللەدى.
 ١٩١٨-جى ايل زىڭزوردا تورك قىرغىنلى باغلى بىر آز اونجە باشلادىغى
 صۇجىتىنин داۋامىنى دانىشدى:

- ساغ قالانلار پرن-پرن اولوب هره بير يانا داغيلدى. من گئجينن داغلارдан، درهلىدن، مئشه لىدن كىچىپ قافانىن قاپىجىق كندىنە گندىپ چىخدىم. بير آيا ياخىن قوهوموموزگىلده قالدىم. اوردا دا جاماعات واهىمە ايچىنىدى. دئرونون سىلاحلى دستە سىينىن هر آن كنده هوجوم ائده جىگىنەن قورخوردوق...

طاھير كىشى بىردىن آياغا قالخدى،

- تئز اول، بوغدانى قالدىر دىنىيە تۈك

- دئىيب اوننۇغا يان آلدى. بالاجا بوغدانى دىلىيە بوشالدىپ داش پىللەنلىرىن تلهسىك ائتىپ طاھير كىشىنىن يانىنا گلدى. دىيرمانچى دىيرمان داشىنىن دابانىنى ائنديريپ الينى داشىن اطرافيندا بير قارىش ھوندورلوگوندە يېغىلمىش آردا (بىباخ اونا) توشلاياراق

- گون اورتادان باشلايىپ دايامادان ھوسلە قوشباشى ياغان يوپىومشاق قار بو بويدا قالخىمىشدى. بىزىم يوخارى كنده اولدوغو كىمى، شر قارىشاندا ائرمنىلر كندى گوللىيە توتدو. آز سونرا ائولر اودلاندى. واى-شىيون عرشە قالخدى. آياق يالىن، باش آچىق قاچاراق كىميسى اۋزونو داغا ووردو، كىميسى درە، مئشە يە... دىشىيم دىشىيم دەيە دەيە اينىلتى، زارىلتى قولاغىمى دئشە-دئشە بوتون گئجىنلى ئىي ماغاراسىندا قالدىم. ايشيقلانسا دا قورخودان ماغارادان چىخمادىم. قارشى داغىن دؤشوندە قالىن، بىباخ قار آلتىندا قالىپ جان وئرن شەھىدلەرن اوze چىخمىش قانى، يازدا ياماڭدا آددا-بوددا آلىشىب يانان لالەلرلى خاطىرلا دىيردى...

ستىراك يئنه سىسىنى قالدىراراق

- منه ساغ

- سالامات گتىر دئىيىلر.

- سۈپىلە يىب بالاجانى ياوشىجا كابىنایا سارى ايتلەدى

- قالغۇرۇم، قوجا، رايوندا سنى نە گۆزلۈگۈر، آلاھ بىلىرى...

كىچىد منطقه سى گۆزدن اىتنىدە سئتراک ماشىنى رايون مركزىنە دېيىل، ساغا دۇندىرىپ

— واغزالدا آداملار قايىناشىر. اوردا سنى سالامات بوراخمازلار، زاستاوىن يانىندان مېنرسن.

— دېيىندە بالاجانى سانكى درىن، دار، قارانلىق، ھاواسىز قويودان دارتىب ايشيقلى دونيايا چىخارتدىيلار. چۈنوب سئتراكا باخاندا ياناغىندا يومرۇق يئرىنин قىزارتىسىنى گۈردو.

زاستاودان(پاسگاه) آزجا آرالى "رازىئز" دېيىلن يئرده قاطار بىرجه آن نفسىنى درىردى، سون واقونو داياناندا قاباغى ترپەنيردى.

اونلار ماشىندان ئىتىپ تلهسىك دمىر يولونا گىلدىلر. كيمىسى گۆزە دىمیردى. سئتراک توربادان چىخارتدىيغى كاغىدا بوکولونو و يارىيم ليتىلىك آراق شوشەسىنى رئىسىن آتىنداكى شىپاللاردان بىرىننин اوستونە قويido. شوشەنىن آغزىنى رئىسىن قىراغىينا اىلىشىدىرىپ آچاندا آراغىن بىر حىصە سى يئرە تۈكۈلدو. بىر آن بالاجايا باخىپ - نئىننەم، سىنن كىمى سلىقلى دېيىلم

— سوئىلەبب آراغى شىپالىن اوستوندەكى استكانلارا سوزدۇ. كىپىچ فورمالى چۈركلە، ياغلى كولباسىنى الىيلە بؤلەرك يارىسىنى بالاجايا وئرىپ گۆتۈرۈپ بىر استakanىنى اوغا اوزاتدى، بىر سۆز دئمەدن استakanىنى اوونون استakanينا ووروب بىر دفعە يە باشىنا چكدى. اىكىسى دە دانىشмادان يەدىلر. اىكىنچى استakanى قالدىراندا يئنە سئتراک

— آرا، ساياق قاتس — احتىاطلى اول، مينجيوندا يوخۇ آپارار گىندىب كاپانا چىخارسان. بىزىمكىلىر اونلارىن يانىندادا تويا گىتمەلەيدى.

— دېيىب يئنە آراغى بىر قورتوما اىچدى. "يوخوم تۈكۈلۈر، سئتراک "

— دېيىب بۇ دفعە بالاجا آراغى سوزەرك سۆزۈنە علاوه ائلهدى
— اىكى گوندو آجام...

قاطارین اوzaقدان دؤنگەدن چىخماسىيلا فيت وئرمەسى ئىينى واختدا اولدو.

ستىراك تلسدىيگىندىن استكاني بالاجانين استكانينى توقۇشدورمادان باشىنا چىكدى.

قالان چۈركلە كولباسى تلهسىك كاغىدا بوکوب بالاجانين جىيىنه دورتىدو، اونو قوجاقلايىب باغرىنا باسىدى. كئورك سىسلە

- باغيشلا، بالاجا، اليمن هئچ نه گلمير. بلکە ايشيقلانمامىش قاتارلا من ده بىرى يولوق چىخىب يېرئوانا گەتىدىم...

بروان - قافان قاطارى دايىندى، اونلار آراالانىب بير آن بير - بىرىنه باخاندا واقونون پنجرەسىيىندىن دوشن ايشيقىدا ھر ايكيسينىن ياناغىندان سوزولۇن گۆز ياشلارى پارىلدادى. ستىراك تىترىك پىچىلتىيلا

- قاييدا جاغسىز. موطلاغ، يئنه قاييدا جاغسىز

- بونلارى توركجه دئدى. پىللەكەنин باشىندا دايىنب باخان قادىنى گۆرنىدە اوجادان ائرمىيىجە

- كوييرىكجان، بىتسايسىن دئغ آرا

- باجيچان، قوجايا يېر ائله!

- سۈپەلەيىب بالاجانى تلسدىرىھەر ك يىنە ائرمىيىجە

- شودارا، بارتىراتس!

- تىز اول، قالخ - دئدى.

قاطار ترپەنیب گەتىدىكچە سورعتىنى آرتىرسا دا، ستىراك واقون بويونجا آددىملايىب ال ائديردى. بالاجا سانكى دىكىسىنىب يوخودان آيىلدى، بلدچىنин باشىنinin اوستونىن بويلاناراق ستىراكى سىسلەدى، چىيىندىن چىخارتىيغى آچارلارى اوナ سارى آتىب ائرمىيىجە - بالانىكى وئرتىسو، قۇوى قومومىء

- آچارى گۇئتور، اينك طۋولەدە دى

- قىشقىرىدى

سارى قاغ (پوئىست)

تىمۇر احمدبىلى اوجۇن

اۆتن يوزايىلىكىن اللېنجى ايللىرىنىن سونلارىندا باكىنин «كوبىنكا» دېيىلن اراضىسىنده كى جەيىللارين حال-خاصىتىنده كى بىر چوخ جەتلر ئىجىدىسە، همىن دؤوردە اورادان نىچە-نىچە داغلار، دوزنلر، اووالىقلار آرالى، دىللارى و دىنلرى بىر-بىرىندىن آيرى اولان اىرون شەھرىنده ائرمىنلىرىن دە اكتىريتىنин «تىپە باشى» دەيدىكلەر (سونرا اردىشىدىرىلىپ «قۇند» اولان) يېرىن جاوانلاريدا ئىلىدى. ھر اون اىلدىن بىر اوستوندىن گوجلو دالغا تكىن گلىپ كىچىن يىنى-يىنى دېلەرە اويمىايان، محل قويمايان بو شەھرلىرىن ھمىن اراضىلىرە گىنبالاق شاللوارلى ساکىنلىرى يابىن جىرها جىرىندا بىلە، اىرىلىيىنە گۈرە آئودىروم مەيدانچاسىنى خاطىرلادان قالىن راتىن پارچادان تىكىلىميش پاپاقلارىنى باشلارىندا چىخارتماز، پايزىزىن چىسکىنلى-سازاقلى، قىشىن شاختالى گونلرىنده داريسقال كوچەلرىن تىنинدە يالىن پئنجىكلەرىنىن اىچىنده ساعاتلارلا بوزوشەرك، تئز-تئز، بىر آز دا

عصبیلیکله گونباخان تومو چیرتلايا-چیرتلايا گلیب-گئدن آداملاردان باخیشلارینى يايىنديراراق، بويونلارينداكى قورشاقدان دا بير آز آشاغى سالالانمىش دوه يونونودان توخونما گؤئى قورشاuginى خاطيرلادان الوان بويالى، پيرپيزلى، باهالى ماڭئر شارفلارى ايله بلکە باشلارينداكى اوندان دا باهالى آنداڭىر، نوركا پاپاقلارى ايله گىزلى-گىزلى قوررلهنىردىلر. كىييفتى ايله سەچىلىپ دونيانى ايشغال ائتمىش « بت»، «مارلبورو»، «كېنت» سىقارئتلرى ده بو شەھرىن همین اراضىلریندە «كازبىك» پاپىرسوسۇنَا صاداقتى قالمىش همین جىيىللەرین جىيلەرنە ھەللىك يول تاپا بىلمەمىشى. باكى كوبىنكاسىنین جىيىللەرى كىمى اىروان تىپه باشىنин جاوانلارى دا تورمەدە ياتىپ-چىخانلارا بئۆيۈك حۆرمەت بىسلىھىر، اورا ياشىن ئەللىكلىرى دەرىجىلىرى اساسن سوروجو، آلوئىچى، قوشباز اولان بو آداملار همین اراضىدە بارماقلا ساييلان، آنجاق تانىنمىش رسىسام، بىستە كار، شاعىر، بىر سۆزلە اوخوموشلار، خىاليلارا دا خۇصوصى حۆرمەت بىسلىھىردىلر. تىكچە بىر ايکى شەھىدە دېيىل، او لا بىلىسىن دونيانىن بوتون پايتاختلاريندا اۆز قانونلارى، اۆز گلنكلەرى ايله سەچىلىپ بىلە محللەر، بىلە اراضىلر وار. سووئەت دۇئىمىنەدە هەلە قانونلارين، اىتتىظامىن چات وئرمەدىگى واختىلاردا «شىء» دن (مورف و باشقى ناركوتىك ماددىلر) توتموش تاپانچا، آوتومات، موختليف نۇئۇ سىلاحلارا، آزتاپىلان-دەۋىسىت خاريجى ماللاراجان ھەشىئى، گوندوزلەر بىر يانا، گئىچەنин يىستەنلىن وعدە سىنەدە دە گلېپ بى اراضىلرین آداملاريندان آلماق اوЛАرى. جاماعتات آراسىندا «كوبىنكادا»، ياخود «تىپه باشىندا» آتوم بومباسى دا تاپماق اولار دەپىرىدىلر. ھەر ايکى شەھرىن بى اراضىسىنە ياشايان دلى-دولو، بىچاق آتان، ووروب- يىخان آداملاريندان چوخ، او يېزلىرىن آدلاريندا بىر قورخو، بىر واهىمە اولدوغۇندان ائرمىنچە «كوممونىست» قىتىنин گئىچە نۇئوبەسىنە كورئىكتور اىشلەين گۆزىل رئىگىنا قونشو لاريندا ائو اولدوغۇنۇ دېيىنە قافور بىر آن

چاشدی، «کیرایه اۇ آختاردېغىمى هاردان خبر توتوب. ناحاق يئرە ئەميردىلر رئگينا «آرمەنپەرسس» دن چىويك، معلوماتلىدير» - دوشوندو، يومشاق، مەھرىيان سىسىيل، بىر آز دا يومورلا «سىزىن قايىيكتىش اولدوغۇنۇزو اشىتىمىشىديم، دېقىتىنىزە گۈرە تشكىكور ائدىرم. ممنوعىتىله سىزىنلە قونشۇ اولماق اىستىدىم، آنجاق من هارا، «قوند» هارا. رئگينادان احتياط اشىدىگىن، ھم ده اونون اورگىنجە اولماسىنا گۈرە قافور قىصدن تې باشىنин سونرا لار دىيىشىرىلىميش يئنى آدىنى دئى. "اوردا باش چىخارماق ھەر اوغولون اىشى دئىيل» - سۆيىلەدى .

- سىزىن كىمى ساكيت، مدنى آداما دىبب-دولاشان اولماز، بونا امينم. توركىيە ائرمىسىدى، او دا ساكيت آدامدى. حىَطى جىتتى، بىر دفعە گۈرن چىخماق اىستىمىر اوردان. آيرىجا اوتاغىن اولاچاق، گئىش، ايشيقلى. بوتون شهر آياغىنин آلتىندان باغلارى ائلە بىل اووج اىچىندهدى» - دئىنە آز قالا قافورون آياغىنин آلتىندان يئر قاچدى، چاشقىنلىغىنى گىزلىتمەيە چالىشدى، «واى سنى رئگينا يىيەسى! دئمەلى بىر واختىلار «سارى تاغ»دا آتا-با با مولكомуز اولدوغىنidan دا خىرداردى. بلکە «سارى تاغ»ى ائلە بىلە تصادوفن دئى. «سارى تاغ»ين دا ئولرى «شوبەھلى اولمازدى، اورا بىر «دا» عاداتى دا آرتىرىدى، «سارى تاغ»ين دا ئولرى» - دئى. نىيە لئىن مىيدانى، تو خماق گۆل، اوپتارىن يانى يوخ، مەحضر «سارى تاغ»؟ بلکە منى قاپازلاماق اىستەيىر؟ آلتى ياش اۋۇزىن بىلاجا اولدوغۇمۇ بىلىمېر بىم؟ ھەلە بىرىنجى صىنيفە گەدىن قىزى. قاتى مىلتچى اولان، توركە اره گەتمىك اورگىنەن كىچە؟ اولا بىلمىز. بلکە بونونلا اونو آتىب روس قىزىبىلا ئولەنېب موسكوايا گەتمىش ارىنەن قىصاصىن آماق اىستەيىر. منه بىلە جانى يانانلىق ائتمىكده، قايىنى گۇئىسترەتكە خېيىر اولا؟ بلکە سادجه بىر «تا-قا» كىمى مندى اىستىفادە ائتمىك اىستەيىر «...»

«تا-قا» قافورون لقبی ایدی. یعنی تاکسی قافور. ایشله‌دیگی فرئین امکداشلاریندان باشقما ائرمیجه «کوممونیست»، «سووئتاقان هایاستان»، روسجا نشر اولونان «ترود» فرئت رئداکسییالارینین بعضی امکداشلاری دا اونون ژورنالیستلر ایچینده ایمکانلی اولدوغونو بیلیردیلر. قافور هر یئر، لاب بیر تین او يانا گئندنه ده تاکسییه مینمه‌لییدی. شؤعبه مودیری وضعیفه سینه کئچندن سونرا ماددى وضعیتى داها دا ياخشیلاشدی. يوكسک ماعاشیندان باشقما رايوندان گلن دوستلارى (فرئتىدە حاقیندا يازى گئدن مكتب دیرئكتورو، كولخوز صدرى، رايون میلیس رئیسى، موستنتیق...) قافورا باشینین دستتى ايله (بو دسته‌نین ایچری‌سیندە بعضاً ائرمیلر ده اولوردو) قوناقلیق وئردیکدن سونرا خلوته سالیب جیبینه آغزى باغلی كونئرتكى قېيلدن دورتوردولر. ادبى ایشچى اولدوغو واختلاردا باکيدا «اوېئخىس» ایشله‌ین بؤيوک قارداشینین هر آيین اون بئشىنده پوچتلا گوندردیگى يوز روبل، دقىقىلىگى ايله يئنه ده گلمىيندە ايدى.

رئسپوبليكانىن ان نوفوذلو فرئت و ژورنال رئداکسییلارى ایروان شهرىندە ان گۆزل و مؤحتشم ساييلان لئينين پروسپېكتىينين آياغىندا «اۇرتولو بازار» دان آزجا آرالى دؤرد مرتبەلی بىنادا يېرلىشىردى. آزبایجانجا نشر اولونان قافورون ایشله‌دیگى «سووئت ائرمىستانى» فرئتى بىنانين دۈردونجو، «کوممونیست» فرئتى اوچونجو قاتىندا ايدى. روس، ائرمى، آزبایجانجا نشر اولونان فرئىتلرىن امکداشلارى آيرى-آيرى مرتبەلرده اولسالار دا، بعضىلرى بير-بىرينىن يانىندان اوئرکن دوغما آداملار كىمى گۈرۈشۈپ حال-احوال توپور، بعضىلرى فاصىلە واحتى رئداکسیيابىناسىنین زىزمىسىندىكى بوفە ده بىر ماسا آرخاسىندا آيشىپ ناهار ئىدير، بعضاً بوغازلارينى ياشلاپىر، بعضىلرى ده بير-بىرينى اوزدن تانىدىغىنا گۆره گولومسىرك باشلارى ايله سالاملاشىپ اوئروردولر. ائو مسئله سىنى دئىنە قدر رئىگىنالا قافورون موناسىبىتى سونونجولاردان ايدى.

رئىگىنا قافورو توركىيەدن ۱۹۴۸-جى ايلده گلېب «تې باشى»ندا ياشايىان آكوب توپچۇيانىن ئويىنه گتىردى. قافور دؤرد يانى سلىقە ايله داش حاصلارا آلىنىمىش، آنجاق آلاقاپىسى سالىنامامىش آغاچلى-بوداقلى، گوللو-چىچكلى گىنىش خىطە گىرنىدە قاپقارا عئىنگىنى آلنىنا قالدىرىمىش، اليندە قايناق چوبوغۇ توتموش آكوب آلاقاپىسى قويولجاق يئردىن آزجا آرالىدا كراتىدان آخان سو ايله اوينىيان اون-اون ايکى ياشلى اوزون هئروكلو قىز اوشاغىينا اوجادان، آنجاق مئھرىيابانىقلا - «ياوروم، پاقى، پاقى جورون آپسوسا - ياوروم، باغلا، باغلا سو آخىب گىتىر، حاييفدى - دئىندە قافورون بوتون بىنىنى، روحونو دوغماپىر حىس چولغالادى. «ياوروم» سۆزو بو خىطەدە دیوار بوبو سيرالانىب سخاوت و تواضۇكارجاسىينا آچاراق آدامىن اوزونە دوستجاسىنا گولن آغاپىاق، قىيقىرمىزى قىزىلگوللر كىمى قافورا دوغما گلدى. آكوبون مئھرىيابانىقلا دئىيگى او سۆزىلەن سونرا اوزون هئروكلو او قىز سويو باغلاماق عوضىنە حىرصلى-حىرصلى كراتى(شىر) بىر آز دا آچاراق سويو گورلاشىرىپ آجيقلى-آجيقلى ائولرىنە گىرركن قاپىنى بركەن چىرپاماسى قافورون دېقىتىنەن يايىنمادى. «اۋرتولو بازار»دان لىنىن پروسېئكتى ايلە باشى يوخارى آزجا قالخاركەن كوچەنин سولوندا و آبوبىيان كوچەسىنەدە مرکزى اونىيئرماغا(فروشگاه) چاتماغا آز قالمىش، بعضاً ياغىشلى، بعضاً قارلى هاوالاردا توركىيەدن گلمىش ائرمىلىرىن قىزىمار قومدا دملەيىب حاضىرلا دىقلارى دادلى قەھوھ نى اىچمەيە دايامىش اوزون-اوزون نۇوبەلرى خاطىرلا دى. اوزاق، ياخىنلىغىندان آسيلى اولماياراق شەھرىن موختليف يېرلىنىدە اولان قوناقلىقلاردان سونرا قافورون تكلىفى، بعضاً سە عينادى سايەسىنە دوستلارىيلا گىدىب توركىيەدن گلمىش آخبارلارىن (قارداشلارىن) قىزىمار قومدا يوكسک سريشىتىلە دملەيىب حاضىرلا دىقلارى اىستى، دادلى و كئيفيتلى كوفئىدىن آياقوستىجە قورتوم- قورتوم اىچركن آلدىغى لىذتنى چوخ، يان-يۈرەسىنى گۈزدىن كئچىرىپ قورخولو آدام اولمادىغىينا امین اولاندان سونرا كوفئ (قەھوھ) دملەين اوستالارى دوغما

دېلىنده دانىشدىراراق اونلاردان تورك لهجهسىنده، تورك اينتوناسىياسىنىدا بىر نىچە سۆز ائشىتىمك قافوروون روحونو تىلەيىر، ھەمىن گۈن آخشاماجان كىفىنى دورولدور، گوجونو، ائنئرژىسىنى آرتىرىرىدى.

آكىپۇن حىَطىئەن گىرنىدە قافوروون اوزونون ايشيقلانىمىسى رئگىيانىن گۆزوندن يايىنمادى – قارتىسومئى سرانكىل شاد لاۋەن كوفى بادراستوم. سرانىتىس هەندو كوفى خەمئلو ھامار ھەنررو چەڭك ائتالو (گومان ائدىرم كى، بونلار دا چوخ ياخشى كوفى حاضىرلا يېرلار. اينن بئلە كوفى اىچمەكدىن يانا اوزاغا گەتمىزسىنىز) – دېنىدە قافور توتولدو، اۆزونو آنانانگىلمە چىلىپاق حىسىلەدە. «بۇ كەپكىن قىزى ھارالاردا كوفى اىچدىگىيم بىر يانا، ھانسى اىستكەلە اورالارا گەتمىگىمدىن دە خىرداردیر.» رئگىنا سانكى قافوروون كۈنلۈنو آلماق اىستىگىلە – آرادابىر منى دە كوفى اىچمە يە دعوت ائدرىسىنىز – دېنىدە قافور – آچكىسىس ورا! – گۆزوم اوستە دەدى، آيىلىپ قىزىلگول كولونون بىر قانادىنى اۆزۈنە سارى آيىب قوخولا ياراق سۆزۈنە داوام ئالەدى – منىم اۆزۈم دە، تعرىفەلەمك اولماسىن، پىس دەلمىرم ...

بىر هفتەن سونرا قافور يورغان-دؤشىگىنى، دفتر-كىتايىنى تاكسىيلە گۆتۈرۈپ گلنەدە آكىپۇن اۆزۈنەن، آرودىيدان، اوشاقلارىيندان باشقاد، ياخىن قونشۇلار بىر يانا، «تىپه باشى» ندا ائرىمنىلىرىن دە «آرالوق» – آرالىق دەنديكلىرى يېرە بىغىشىپ گىچە يارىسىنالاجان واختىلارىنى اۆلدۈرن جايىللار دا قافوروون اورتا مكتىبى قىزىل مەداللا، اونبىۋەرسىتەتتى قىرمىزى دىپلوملا بىتىرىدىگىنندەن، قىيابى آسپىرانتورادا اوخودوغوندان، قىزىدە شۆعبە مودىرىي ايشلەدىگىنندەن خىردار ايدىلر.

تورك ژورنالىستىينىن قالماغا ائو آخтарدىيغىنى رئگىنا بىر هفتە بوندان اونجە آكىپگىلە بىلدىرىمىشدى. ھەمىن گۈندەن بىر آكىپۇن اۆيىنده داوا قىرغىنىيىدى. آكىپلا آرودى نە قدر دىل تۈكىسەلر دە قىزلارىنى يولا گىتىرە بىلىمىردىلر. نازان «رفيقەلرىملە، تاي-توشلارىملا يئىنچە دىل تاپمىشام، قایناتىپ-قارىشىماغا باشلامىشام، راضى اولارسىز قونشۇلار، صىنیف يولداشلارىمیز بىزى يئىندين الله

سالسينلار، آغلاتسينلار، آيامامى يئنچه اوندوبلار» - دئيردى. زرينه ايسه «اگر بىزىم ئوه تورك آياغى ديسە، من بوردان چىخىب گىنده جىڭم، بىرىپولوق ايتجم» - سؤيلەمكىلە آتا-آناسىنى قورخودوردو. آنجاق رئىگينا گلىب «چوخ تربىيەلى، قىز كىمى حىالى، سوبىيەلى اوغلاندى، بىلمەسە ن دئمزىن توركىو» - دئىپ سونرا ايسە آيرى-آيرىليقدا قىزلارين قولاغينا نه پىچىلدامىش، نه دئمىشدىسى، ايكىسى ده يومشالىب قوزويا دئۇمۇشدو. آكوبون اۋىينىدە قالىدىغى بىر آى تامام اولاندا قافورون «سۈۋەت ائرمىستانى» قىزتىنин دئردونجو صحىفە سىنده «اوستا آكوب» آدلى سندلى، بدېعى، گىئىش اوچئركى چاپ اولۇندو. آخشام اوستو قافور ئوه قايدىاندا «آرالوق» داكى اوشاقلار اوزاقدان اونو گۇرنەدە آياغا قالخىب حۆرمەتلە قارشىلايىب، يازىسىنى تبرىك ائتدىلر. «آكوبون بئله حۆرمەتلى اولدوغونو بىلمەميشىك» - بونو ساچلارى واختىنداڭ تەز سئىرلىميش اوتوز بئش - قىرخ ياشالاريندا دئرو سؤيلەدى، يېرىننەدە آيشىپ ئىنەنەكى دامىنۇ داشىنى شاپىپلىتى ايلە ماسانىن اوستونە ووردو، گۆزونو قاتار واقونلارى تك دوزولمۇش داشلارдан آييرمادان «شكىلى ده چوخ ماراقلى دوشوب، آنجاق «أخبار» حاقىندا بو قدر سۆزلىرى هارдан تاپىپ اورا دوزمۇسنى؟...» - سورۇشدو. قافور دئرونون سۈنۈنچۈچ سۆزلىرىنەدە ئىيھامى دقىق باشا دوشىمەسە ده اوستونو وورمادى. اىكى دفعە تورمەيە دوشوب-چىخىميش، گۆزلىرىنە جىنلىر اویناشان دئرونون ئىيھامىنى بىلمىزلىيە ووراراق «دئروجان، بوتون اينسانلار ماراقلىدى. منجە سىن داها گىئىش و ماراقلى يازماق اولار. ساغلىق اولسۇن...» - دئينەدە دئرو درحال اونون سۆزونو كىسەرك «لازىم دېيىل، من هارا، قىئىت هارا؟ خاطانى مندن چك!» - دئدى.

قافور خىطە گىرنە سو كراتتىنин اطرافينا توپلاشمىش قىز-گلىنىن آراسىندا پىچىلتى باشلاندى. قافور سالام وئرېب اونلارين يانىندا ئۆتىنە هاسمىك - يىنگئر قافور، يولداش قافور، سىزى تبرىك ائديرىك. دئمزىنىز وارپەت-اوستا

آکوپدان نه یازمیسینیز؟ دئیلنه گؤرە چوخ محبته یازمیسینیز. آکوپدان باشقان اورادا آغانیکین، نازانین، زارینانین دا آدلارى وار. قونشولا ردان دا بىر-ايکیسینین آدینى یازسايدینیز دونيا داغىلمازدى ھا؟ ...

ھمیشه قان تضییقیندن شیکایتلەنیب یاپین اورتاسیندا بئله باشينا سارىدېنى يۇن دسمالى، بئلينه دولادىغى ساچاقلى، قالىن شالى آچمايان آکوپون دیوار قونشوسو قىرخ-قىرخ ايکى ياشلاريندا تك-تنها ياشايان هاسمىكىن، يىددى ايل قاباق هاراسا چىخىب گئتمىش ارىنى سوروشاندا، اون ايل بىر يئرده مئھرىيان ياشامىش حىات يولداشىندان ھئچ واخت گىلەيلىنمز، دالىسىنجا قئىيت اتتمز، عكسىنە گۆزلەرى دولار، كۈورلەميش سىسىلە «يازيق، بوردا اوزونە موناسىب اىش تاپمادىغىنidan چىخىب گئتدى «خام تورپاقلارا»، اورادان دا كاليفورنيا، اىشلرى قايداسينا دوشن كىمى گلىب منى ده آپاراجاق. ھئچ اولماسا بىر اوشاغىمیز اولسايدى...» - دئيرىدى. گونلر آيلارى، آيلار ايللىرى قووردو، هاسمىكىن نه ارى گلىرىدى، نه ده ارىنин مكتوبو. يئنه ياز، ياي آخشاملارى ياخشىدى، آيىتلەيندە الوان-الوان خالات گئىنەميش قونشو آروادلارى باييرا تۈكۈلۈشوردو. ياكوپون خىطىنە سو كراتتىنин باشىندا، يا داۋاپىلارين يانىندا، وچىر، بئشىپر دايانيب ساعاتلارلا مىرت ووروردولار. بىر قايدا اولاقى هاسمىك آخشامدان خئili كىچميش سونونجو آدامى يولا سالاندان سونرا يئنه ده گۆزۈ كىميسە آختارار، گئچىكىپ ائونىنە گئچە يارى قايدان اىستر قادىن اولسون، اىستر كىشى، اونون هارادان گىلىگىنى گولومسونه-گولومسونه سوروشار، كئفىنى خبر آلار «ايستىلر قىردى بىزى»-دئير، ياخود آپىن نىچە اولدوغۇنو سوروشار، تانىدىغى آدامىن ايشىلە باغلى بىر سۆز، بىر فيكىر سۆيىلەمكىلە اونون دېقىنى اوزونە جلب ائدهر ك صۇجىتە توتماقلا ائوپىنە كى دۆزولمز تنهالىقدان جانىنى قورتارماق اىستردى. هاسمىك هسى، گوپچو، شايىح يايىان، بىر حادىشە ئى، بىر بىر احوالاتا اوزونون بىلدىگى كىمى بىزك ووران دئيردىلر، آنجاق اينصافن، نه قادىنلار، نه ده كىشىلەر اونون اخلاقى ايلە باغلى

پیس بیر شئی دئمیردیلر. بلکه بو، هاسمیکین بیر نورمال قادین کیمی اوزونه با خماماسی ايله باغلى ايدي، بلکه بر-بزکدن، کوسمتیك واسطيه‌لردن ایستیفاده ائتمه‌مه‌سى ايل، ياز، ياي، پاينز، قيش اوزونو بئلينه با غلاديغى ساچاقلى شالى، باشينا ساريدىغى گوللو دسمالى آچمادىغينا گۈرېدى. ارى يوخا چىخاندان سونرا هاسمیك بيرجه دفعه قونشو قىزىنин توپونا گندرکن يولونو بربخاندان سالمىشىدی، تويدا قونشو كىشىلارين، قادىنلارين بعضىلرى او نو تانيمىشىدی، هاسمیك اولدوغونو بىلندە چاشىب يئرلەرنده قالمىشىدی، بعضى قادىنلار ناراحات او لموش، او نو ارلەرنە قىسقانمىشىدیلار. همين گئجه هاسمیك خوش آتماجالار ائشىتمىكىن ئولرینه «سرخوش و خوشبخت» گلمىشىدی. او تعريفىردن سونرا اصليندە هاسمیك بىزمىتىن فالما مالىيىدى. آنجاق سحرىسى او يئنه ده باشىنин دسمالىيلا، بئلينين يون ساچاقلى شالىيلا كوچه يە چىخمىشىدی. اوندان «نىيە اوزونه فيكير وئرمىرسن؟» - سوروشاندا، منيم بر-بزگىم ده، گۆزلىلىگىم ده اىچىمده‌دى، - جاواب وئرمىشىدی.

ارى يوخا چىخاندان سونرا هاسمیك اوچ ايل «سئوان» مئهمانخاناسىندا خادىمه كىمى چالىشىدی. آنجاق اوزوندن نه ايش گۈردو بىونو سوروشاندا بوفه ده او فيسانىت ايشلەدېگىنى دئىيردى. «سئوان» مئهمانخاناسىندا اوچ ايللىك ايش تجربه‌سى اونون دونيا گۈروشوندە بؤويوك اينقىلاپ ائتىشىدی. ياشادىغى محلەدن لاب ايکى، اوچ كوچه او يانداكى آداملارين كىملىكىنى، تې باشينا هارادان، نه واخت گلدىگىنى، تانىنمىش آداملارдан كىمین قوهومو اولدوغونو، نه اوسته تو تولدوغونو، حاضىردا نه ايشلە مشغول اولدوغونو، ساحه مىلىسى كىمى آرخاين و ايناملا دانىشىردى. دوزمو دئىيردى، يالانمى دئىيردى، بلکه بونو هئچ اوزو ده بىلمىردى. اونون بىلدىكلىرى تكجه تې باشى اراضىسى ايله بىتمىردى. بعضاً شهرىن واغزال، شىلەچى، عربكىر، لاب اىكىنچى ماسسييو اراضىسىنده باش وئرمىش گئجه حادىشە لرى بارهسىنده آداملارين صۇحبتىنە قوشولاراق، كىمىنسە سەھوينى دوزلدر،

اوزون-اوزادى صوحتت اندردى. بىر تانينميش پوليسىدىن سۆز دوشىنده فيلانكىسىن قوهومودور دئىردى. شاھمات اوستاسى تىقران پېتروسياندان سۆز دوشىنده «منىم بىبىمگىللە قاپى بىر قونشودورلار» دئىنده كىمىسە اونون سۆزۈنو كسىب «باشدان آياغا غوپسان، آى قىز تىقرانىن ائۇي طىفلىسىدەدیر» - سۆيىلەيندە هاسمىك اونون سۆزۈنو آغىزىدا قوياراق «سن يوخوداسان بىم، تىقران سىنىن، منىم تايىمىدىرى؟! اونون يېرئواندا دا، هله ائشىتىدىگىمە گۆره پارىسىدە ده ائۇي وار» - سۆيىلەپەر، قارشىسىنداكى آدامى مغلوب ائتدىگىنдин داھا دا ايناملا «بىبىمگىللە بىر ائۇلى كىمىدىرىلر» - دئىردى. ١٩٥٩-جو اىلده تىقران پېتروسيان شاھمات اوزرە سىرى(شوروى) ايدمان اوستاسى آدینى قازاناندا دونيانىن بوتون ائرمىلىرى گىچە-گوندۇز اوندان لىتلە دانىشاندا، بىر دفعە هاسمىك كىشىلىرىن موباحىثە سىنە قوشولاراق يان-يۈرەسىنە باخىب سىسىنى آچالداراق «بوردا اۆزگە آدام يوخدو، اۆز ائرمىنمىز اولاندا نە اولار، ائشىتىدىگىمە گۆرە «چئسى» اوينامايب، قىدىن آياقلارىنى يومورموش، اويناياندا ستولون آلتىندا آياققاپىلارىنى چىخارىرىمىش، رقىيىنى آياغىنин اىيسىيلە گىچ ائدىرىمىش، هەرن چۈرك يئمەدن، دىشلىنى يومادان اويناماغا گىئدىرىمىش، تىز-تىز آه چكىب نفسىنى پارتىيورونون صىفتىنە اوفورورموش، بىر جىدى آدامدان ائشىتىمىشىم، عايىب اولماسىن لاپ باشقىا اىلىر دە...» - دئىنده تىقرانىن فاناتلارىندان بىرىسى اونا «آزقىداواجان - مىلت دوشمنى» دئىبب وورماق اىستەيندە آرایا گىرىب مانع اولوبىوشلار.

ائرمى مشھورلارىندان سۆز دوشىنده هەچ كىمین بىلمەدىگى يئنى بىر خبر، يئنى اينفورماسىيا دئمك هاسمىكىن شاكرىيدى. سىرى خالق آرتىستى گۆوھر قاسبارياندان، اونون اعجازكار سىسىنەن، صىنتىنەن سۆز دوشىنده، هاسمىك صۇحختىن ھانسى سوپىيەدە گىئتمەسىنەن فرقىنە وارمادان «اششى، اونون اولكى بىشىر-دوشورونو ائدن منىم پادروقام(رفيقە) ايدى، دئىبب ائۋىنەنە كى بالاجا پودئل

جىنس اىتى چوخ تربىيەسىزمىش. ئۆينه قوناق گلن آدامىن كىشى، ياخودقادىن، فرقى يوخ، آياغىنا كركىنير، گۈۋەر دە اوزونو گۈرمىزلىيە وورور». رسىام مارتىروس ساريانىن آدى چكىلچك، هاسمىكىن اوزونو قم-كدر بوروبور، يازىقلاشىر، عاجىزلىشىر، دونيائىن قرىب آدامىنا چئورىلىر. «اونون سارى رنگلىرى ائرمنى خالقىنин حسرتىدیر، دونيايا سېلنىمىش آيرىلىقلارىدیر» - دېيندە بايقادان گىچ، قئىتىجىل، شايىغىزدىرىن هاسمىك بارھىسىنەدە ئېنىدىن دوشۇنمهلى اوپرلەر دولار. قافور بىر آن آياق ساخلادى، اونا دىكىلىمىش قىز-گلىن باخىشلارىندان قىزارىب پۇرتدو گىئە-گىئە تلهسىك «ترجمومە ائدرم اوخويارسىنىز. او كى قالدى قونشۇلار، اونلارдан دا، سىندىن دە يازارىق.»

اصل مۇعجىزە بىر ھفتەدن سونرا، ھemin يازىنин اولدوغو كىمىي ائرمنىجە «كوممونىيىست» قىزتىنەدە «واربىت آكوب» آدى ايلە چاپ ائدىلىمەسى اولدو. ھemin گون قافور قارانلىق دوشىنە ئوه قايتىدى. تاكسىدىن دوشوب «آرالىغ»دا ياخىنلاشاندا دئرو اليىنەكى دومىنۇنو تاختانىن اوستۇنە شاققىلىتى ايلە چىرىپىب - آرا، سن آكوبدان باشقا شئى يازمىرسان؟! - دېيندە قافور گولە-گولە مولايىم سىسىلە - ھeminكى يازىدى-دئدى. دئرو اونون سۆزۈنۈ كىسيب «آكوبى بوتون ھايستان تانيدى. ماشىنلا كىچىنە داسكادا قاياراندا - واغزالدا، شىللەچى "نىن دوئنگەسىنەدە، اوپئانىن يانىندا گۈرۈم» - دئدى. قافور اليىنەكى قىزتىدىن بىرىنىي اونلارا وئریب - ماراقلانسانىز باخارسىنىز - سؤىلەدە.

قافور ايكىنجى مرتبىيە قالخىب بالكونداكى ماسانىن اوستۇنە ائرمنىجە «كوممونىيىست» قىزتىنى گۈرنەدە تعجوبلە - اوستا آكوب، كىچىن دفعە دە، بۇ دفعە دە سورپىرىز ائلمەگىم باش توتمادى. يازىنин چىخماسىنى ھاردان بىلدىنىز؟ - سوروشاندا آكوب گولە-گولە «واللاھى-بىللەھى، حوجام حابئرىم يوک» - سؤىلەينە قاپىسى آچىق مطبخىدە چاي دىملەين نازان گولە-گولە باشىيلا قافورو سالاملادى، - موسكودان رئگينا قونشۇ ھايقانوش خالا يازىقىلىق دئىيب.

کچن دفعه ده او دئميشدی - سؤيلهينده تئيفور تصادوفن دئميرلر رئگينا «آرمتنپرئىسىن» چئويك و معلوماتلىدىر سؤيلهدى .

«سارى تاغ» صؤحبىتىن، قزئتلرده چىخان مقالەلردن سونرا آكوبىكىنجى مرتبىدەكى دئرد اوتاقلى اثوبىنин «سارى تاغ» سىمته باخان اوتاغىنى قافورا وئرىمىشدى. رئگىنانين دئىيگى كىمى ايكتىجى مرتبىدەن اىروانىن «سارى تاغ» دئىيلەن محللەسى اوووج ايچى كىمى گۈرۈنۈردو. قافورون يورغان-دۇشىغىنى، باغلامالارىنى ايكتىجى قاتا قالىيراندان سونرا آكوب درىندىن نفسىنى درەرك - حوجام، شىمىدى اىستەدىگىنىز كادار «سارى تاغ»نى سئىر ائدى بىلرسىنىز. آكشامى دا گوزل، سحرى ده. پئكى بېن اىستانبۇلون «ناككاش تېئە سىنى» گۈرمئك اىچىن نئئە كالكاييم! آه گوزئل اىستانبۇل ...

تې باشىنا كۈچىدىن سونرا قافور اىشدىن چىخجاق تلهسىر، ائوه چاتاندا گاه ساعاتلارلا دايانيپ آكوبۇن قۇنشۇلار اوچون دوزلتىمكەدە اولدوغو دمير داروازاalar، مجرىلر، ياخود تاختا پىنجرەلە باخىر، گاه اوغا قوشۇلاراق نۆوع بە نۆوع قىزىلگول، لالە، قرنفىل كوللارىنى سووارىر، گاه دا دئرد آياق اوستوندە اولوب آچىلاركىن بىر تايىندا رنگلى آجاج قىريقلارىندان جىفلەمە اوصولوندا ظريف ايشلىنىش «آيا سوفيا» مسجىدى، او بىرى تايىندا ايسە الوان تاختا پارچالارىندان ايشلەنىپ مىنياتورلى خاطىرلاردان آياق اوستە دايانيپ بىر-بىرىنە محرمەھەسىنە باخان اوغلان-قىز پورتئى اولان نىد-تاختادا ھوسلە اوينايىار، يىغىلىپ قاتلاناراق عكس طرفە چئورىلىنده ايسە قاغايىلى، آغ يىنكىنى قاييق اولان سولارىن آشاغىسىندا لاتىن حرىفلرى ايلە «مارمارا» سوْزو يازىلمىش بالاجا ماسانىن اوستوندە بعضاً كوفىء، بعضاً سەچىپىرىدىلر. جىتى يادا سالان او باغچادا صىنعت اثرىنى خاطىرلادان ھەمین نىد تاختانىن آرخاسىندا اوتونور بعضاً نىد اوينايىاندا، بعضاً چائى، ياخود كوفىء اىچىنده قافور آكوبدان ائشىتىدىكلىرىنى، لذتلى صؤحبىتىندا آلدىغى

تصوراتى اوستالىقلا، ھم دە سئوگى ايله اوز اوچىرىنده تصویر ائتمىشدى. دمىرىن، مفتىلىن اوستا آكىپون ئىنده موما دۇئىمەسىنى، مىجىر، دمىر قاپىلار اوزىرىنده حك ائلهدىگى بوتالارى، جوربجور گۈزاوخشايان ناخىشلارى رسىام، خرات سرىيىتەسىيىلە يايپاماسىنى اوونون اىستانلولۇن تارىخىن صىنتكارلار مىسکىنى اولان يامياشىلە يايپاماسىنى «نەققاشتىپە»سىنده دوغولوب بويما-باشا چاتماسىيلا باغلامىشدى. اىروانىن قىزمار، بوغاناقلى بير گونو «توخماق گۈلدە» چىممك اىستەين قافور سويا باش وورمامىش: «اوستا آكىپ، گۈل درىندىر، آداما بوى وئرمىر، اوزه بىلىرسىنى» سوروشاندا آكىپ «بېنیملە شاكامى يايپىورسون، يىددى يىل، «بوغاز اىچىنде» تەرسانىئى چالىشدىم. بوسفورون، مارمارانىن توم بالىقلارى، اىلبىزلىرى بىئى تانىپورلاردى» - دئىيب گۈلە باش ووروب، بير دە گون باتاندا سودان چىخىدىغىنى يازمىشدى.

گۈنلىن بير گونو قافور آكىپو گۈتۈرۈب زنگىيىسا ساردا سوننت توپونا آپارمىشدى، كەفلرى دورولموش، جاوانلار قارا زورنانىن گۈيىلەر بولند اولان صىدالارى ئىتىندا قول-قولا وئرىب ياللى گەتىدىگى واخت قافور آكىپو اوپىناماغا چاغىراندا او، «موساعىداتىزلى بىن بير شاركى سۆيىلەردىم» دەممىشدى. ياللى قورتaranدا آكىپ او قدر دە سرىيىتەسى اولمايان چالىچىلارىن يانينا گەتىمىش، ماھىنinin سۆزلىرىنى دئسى دە چالىچىلار بىر-بىرىنە باخىب دوروخومشلار. تارچى «سىز چالماغا باشلايىن، بىز آرخانىزجا گلك» دئىجك آكىپ «تامام» - سۈيىلە يىب او خوماغا باشладى:

آدالاردان بىر كىز گەلمىش بىزلىرى،
امان آلاله، گۈزلىرى باك، گۈزلىرى،
پىك كوماش پىك ياكىشىر دىزلىرى،
اركاداشلار بىنى بورдан كومايان .

بایقادان آغیز دئینهنى قولاق اشىتمەين مجليسىن اوستونه ائله بىل سو چىلىنىشىدى. آكىپۇن پىلسەن، آنجاق شىرىن، قىبلرى تىتەرەن، يانىقلى، ھم دە دادلى سىسى، بو سىسەن سانكى بىر اوستاد تورك موغۇنىسىنىن بوغازىندا قايناياراق چىخماسى، سۆزلىرىن آيدىن تلففۇظو دىنلەينلەر ئەپەن ئەتتىمىشىدى.

ماھنى قورتارجاق، آكىپ «سون مىصراعسىنى اونوتىدوم، كىندىمدىن ياپدىم، بېنى عاف ائدىن» - دئىنەدە قافور آكىپا ياخىنلاشىپ ايلك دفعە اونون اوزوندن اۋېمۇش، اوزون سورن شاپالاق سىسى كىسىنچىن باغرىنا باسىب بوراخمامىشىدى. او گوندىن سونرا اىستەر زنگىياساردا، اىستەر توركىر ياشايان باشقۇ كەندرەدە، رايونلاردا، اىستەرسە دە اىروانىن اۆزۈنەدە قافورو آد گونون، كەف مجلىسلرىن، تويا دعوت ائندىنە اۆزۈلەلە اوستا آكىپۇ دا گىتىرمەسىنى خواھىش ائدىرىدىلر. قافور اىستەر اىروان، اىستەرسە آذربايجانىن اۆزۈنە نىنكى هوسكار اوخويانلارين، حتى تانىنمىش، پېشكار موغۇنىلىرىن سيراسىندا بىلە آكىپ كىيمى تورك بوغازى ايلە دقىق اوخويان صنعتچىنى دىنلەمەدىگىنى اوچئىرىنىدە يازمىشىدى .

تې باشىنا كۈچدو بىو ايلك گۈنلەرىشىدىن قايداندا قافورو ناراحات ائدىن، اورگىنەدە خوف يارادان، خوصوصىلە گەڭجە يە دوشىنە، جەيىللەرىن بىغىشىدىيغى «آرالوق» دئىيلەن يېردىن اون بېش، اىسېرمى آدىم آرالى تاكسىدىن دوشوب ائوه تەلەسىنە آرخادان اونا ياخىنلاشان هنيرتىنى دوياراق «مى روبيئە! بىر دقيقە» - سۆزلىرىنى اشىدىرى، آرخايا چئورىلىنده كىمسەنى گۈرمەسە دە ائىمەنir، بىنى باشدان آياغا اورپىشىرىدى. درەچىچىكە سووخۇز دىرئكتۇرۇ ايشلەن دوستو اىرووانا گلىپ بىر آخشام قافورا باشىنин دىستىسى ايلە ايکى رئاستوراندا قۇناقلىق وئەرك اونلاردان آيرپىلاندا قافورون قولوندان يابىشىپ «منى قوستىنىسىيايا اوئتور» - دئمىش، تك قالاندا اونون جىيىنە زولاقلى بانك لئىتلەرى ايلە باغانلىنىمىش بىر دست اوچلوك دورترىك «جىب خىچلىگى!» سۆيلەمىش، ھمىشە اولدوغو كىمى آزجا ايتلىشىم، دارتىشىمادان سونرا قايفور تسلىم اولمۇشدو. ائله ھەمین گەڭجە «ھە دفعە ماشىنلا

گلمگیم اونلارى قىيچىقلاندىرا بىلر» دوشونه‌رك بو گون «آرالوق» دان بىر تىن آشاغى تاكسىدىن دوشەرك ستىرلەيە-ستىرلەيە، آنجاق ايناملا بلکە گۇنلرلە جانىنا يېغىلان خوفدان، واهىمەدن بىرىپوللوق قورتولماق اوچون، بلکە اىچكىنин تاشىرىندىن يارانمىش جىسارتنى جاوانلارا ياخىنلاشىپ سلام وئرىدى، قىنابىجى، بىر آز دا ارك اندىرىمىش كىمى «بئلە قونشۇلۇقمو اولار، بىر-بىرىمېزى تانىمېرىق» - دئدى، گولەرك سۆزۈنە داوام ئىللەدى «مئناق دئروينئم جانانچوم. ائدئل هېرروپىتس - بىر جە دئرونۇ تانىسرا. اونو دا اوزاقدان» - دئدى. دومانلى باشىنин آيىق قالماشىش بىر قىرىق يېرىنىدىن ھىجانلى خبر گىلدى - «چوخ دانىشسان، چوخ داياسان ايشلر كورلانا بىلر». الينى جىيىنە سالىپ باغلى پول دستىنى اونلارىن قاباغينا - تاختا ماسانىن اوستونە قوياراق «مى بان ميداتىئك، دئىك اينچئك آنوم. آستواتس قامئنا، مى اورىش ژاماناق مىاسىن قىنسىنەق - بىر شەئى فيكىرلىشىن، گۈرۈن نە ئىلىرسىنىز. آلاھ قويسا، باشقۇ واخت بىر يېرددە اوتورارىق، بارى فشئر - گەجنىز خىئير» - دئىيب ھەمېشەكى ندن فرقلى اولاقى قلبىنده بىر يونگوللوك، آرخايىنلىقلا اونلاردان اوذاقلاشدى.

سحرىسى گون اىشە گىئندە قافورون قاباغىنى كىن اوغلان آخشامكى پول دستىنى جىيىندىن چىخارىب اونا اوزاداندا بىر آن قافورون قانى قارالدى «بلکە خوشاكلمىز سۆز دئمىشىم» دوشوندو، اوغلان پول دستىنى ايشارىلە «بوردا اىكى يوز آلتىمىش يىددىدى، بىزە اوتوز اوچو بىس ئىللەدى، ھامىمىز تشكىر اندىرىپىك» - دئدى. قافور نە قدر جەد ائلەدىسە ده اوغلان پولو گىرى آلمادى، «دئرو بئلە مصلحت بىلدى» دئىيب اوذاقلاشدى.

قافور تې باشىنا گلدىگىنندىن اون گون اۋتموشدو، بو اون گوندە قافور رئىگىننانى نە ايش يېرىنىدە، نە دە آكىپون حىَطىينىدە قادىنلارىن، قىزلارىن توپلاشدىغى سو كراتتىنин يانىندا گۈرموشدو. ستولوستو لامپا ايشىغىندا يازدىغى جومله اور گىنچە اولمادىغىنidan قافور عصبي-عصبي اونون اوستونىنى اوچونجو دفعە خط چكىب،

مای گئجه سینده نارین یاغان یاغیشین خیشیلیتیسینی دینله یندہ قاپینین ائهمالجا
دؤیولدو یونو ائشیدی. هیجان ایچیندہ قاپینی آچاندا رئگینانی گوردو، الیندہ
قیزیلگول رنگلی چتیر وار ایدی او، پیچیلتیلا «اوه گئچ گلديم، گوردم سوبوموز
يودخو» - دئدی. قافور آيلشمک اوچون يئر گؤسترنده رئگينا چتیرینی بىغمادان
دۇشىمە يە قويido، قددىنى دوزلىب باشىنى ترپدەر ك بوروق-بوروق ساچىنى گتىرى
آندى، گوله-گول، عىشويەلە يئنە دە پىچىلتىلى، موسىقىلى سسىلە «ۋئىرم دولانى
قدر... آنجاق سويو آزجا آچدىم، شىرىيتىسى خۆزئىننى (أۋىيىھ سى) ناراحات
ائىتمەسىن» - دئدی. قافور «سنى گۈرمك اىستەييردىم، آنجاق بىلمىردىم ايشدە
كىيمدن سوروشوم» دئىب يئنە آيلشمەسىنى خواهىش ائندە رئگينا «يقىن كى،
قاپىم دولدو، گئدىم» سۈلەدە. قافور «بو دقىقە سىنин اوچون دادلى بىر كوفئ
دملە يە جم» سۈلەيەنده رئگينا اونون قاباغىنى كىسيب «تلەسىرم، اوشاق آيللىپ
قورخار» - دئدی، سونرا آيللىپ چتىرينى گوتوروب باشىنин اوستونە توتدو،
فېرلادا-فېرلادا «آخى ھەچ دئمەدين، بورالارى بىندىن، يوخسا يوخ؟» -
سوروشدو. قافور گوله-گوله «اۋزو دە نئجە بىندىم! اىروانىن مرکزى ائله
بۇرايمىش. هردىن آكوب دايى ايلە اىكىنجى مرتبەدە نرد اويناييريق، اورادان
شەھرىن ھە يئرى گۈرونور» دئىنده قات-قات گۆزلەيگىنى أرتىران گولوشويەلە
رئگينا «سارى تىھ» دە؟

- سؤيله دی. سونرا باکیدا اولمادیغینی، اورانی گوئرمک ایسته دیگینی دئدی، ماسانین اوستوندہ کی داغینیق ورقله ایشاریله نه یازدیغی ایله ماراقلاندی، یاخینلاردا قیزینی موسکوایا آپاریب گۆزوندە کی آزاجیق چپلیکله باغلی حکیمه گۆسترمک فیکریندە اولدوغونو بیلدیردی. «دئیردین آرخیوده ایشله مه یه گئنده جكسن، بلکه بیر واختا سالاق؟» سؤيله يندە قافور بئله بیر تکلیفی گۆزلمە دیگیندن فيکر لشمه دن «اولار، مومکوندو» دئدی. رئگینا اللریلە تئللرینى قولاغینین آرخاسپنا بیغارا ق «سینین چتیرین وارمی؟» سوروشدو. «سون واختلار

ياغىشلار چوخالىب، گرک من ده اۋزومە چتىر آلىم...» - دئىه قافور جاواب وئردى.

-ياغىشلى ھاوالاردان خوشون گىلىرىمى؟ بئلە ھاوالاردا ئودە اوتورماغىم گلمىر. بۇتون گىچەنلى بۇ نارىن ياغىشىن آلتىندا آدامسىز، ساكيت كۆچەلرددە سحرجن دولاشاشارديم...

گىچەنلىن بۇ واختى رئىگىنانىن اونو گزمەيدە دعوت ئىدەجىگى اورگىنە دامدى، اعتىراض ائدرس، اونون پىت اولما ماسى اوچون قاباقلاماق مقصىدىلە "رئىگىناناجان، بۇ ياغىشلارمنى دە دلى ئىللەيير، آنجاق بئلە ھاوالاردا اوتوروب نسە يازماقدان داھا چوخ لىذت آلىرام،"- دئى. رئىگىنا قافورون اوتاباغينا آياق باساندان ايندىيە كىمى ياغىش بىر نىچە يول گوجلهنىپ يېنىدىن نارىن ياغماغا باشلامىشىدى. بايىردا، كراتتىن آلتىندا سىچان قويروغۇ نازىكلىكىنندە آخان سو بلکە ايىرمى، بلکە اوتوز دفعە رئىگىنانىن وئدرەسىنى دولدوروب داشىرىمىشىدى. قافورون سون سۈزلىرىندىن سونرا رئىگىنا «من عومومىتىلە، سۆزگەلىشى دئىيرم»- سۆيلەمك اىستەدى، آنجاق بئلە دئمەيدە غورورو يول وئرمەدى، سادجه «من گىئىم، قىزىم اويانىب قورخار، سن دە يازىنى ياز»- دئى.

قافور قارشىسىنداكى ورقدن گۆزونو چكىب ساعاتا باخاندا فاصىلە واختىنىن چوخدان قورتاردىغىنى گۈردو، آجلىغىنى ايندى حىسئەلەدى. بوفۇتتە ئىندى، كىمسەنلى گۈرمەدى. بوفۇتچى قادىنا ياخىنلاشىپ سالام وئردى، اركله «نورا دودا- خالا منه بىر شئى ساخلامىسان؟» - سوروشوب سۆزۈنە علاوه ئىللەدى «جاناوار كىمى آجام، نىبن وار؟». بوفۇتچى قادىن «آنچاق سوردىڭىكا» - سۆيلەدە. قافور «دونىيانىن ان گۆزل يېمگىدى!» - دئى، بوفۇتچى قادىن ئىنى تئلەفونا آپاراندا قافور «ايىم كوييرىقيس، خىنترىمەم-منىم باجىم، خواهىش ائدىرم، اوندان اوچونو آت سويا، سونرا دانىشمارسان، اورگىم آخىب گىندير» دئىنەدە بوفۇتچى قادىن «مى روبيء-بىر دقىقە» دئىبىپ سوردىڭى كالارى قاينار سويا سالدى، يېنىدىن

ياخينلاشيب تئلعنون دستگينى قالدىريپ داخلى نؤمرەنی يىغدى، «يئسمى... ها...ها ائلى...-منم... هە.... هە دە» - دئىب دستگى يئرىنه قويدو، او، اىكى پارچا قىزارمىش تزه مادناكاش چۈرگى، بىر فىنجان سودلو كاكاونو، خاردالا سوردىڭانى ماسانىن اوستونە قوباندا رېگينا بوقتە گىردى، هەچ يانا باخمانان پىشتاختاييا ياخينلاشدى، «نورا دودا، واردئەس؟ - نورا خالا، هاردارسان؟» دئىهيرك چئورىلىپ آرخايا باخدى، قافورو «تصادوفن» گۈردوپونه «چاشاراق» هيچان اىچىنيدە اونا ياخينلاشدى، «چئس يئرئۆوم-گۈرۈنۈرسىن؟» - دئىب قافورلا اوزبوز آيلىشدى، پىشتاختاييا سارى چئورىلىپ «نورا دودا... - نورا خالا» - دئىه سىللەدى. قافور اونون سۆزۈنو كىرك - اونسوز دا سوردىكادان باشقۇا بىر شەى يوخدور - دئىب - نورا خالا، بونلارى تكرار ائله - اوجادان قىشقىردى. رېگينا تئلىنى قولاغىنinin دالىنا يىغدى، گىرددە ياراشىقلى، اوزون بويۇنون آز قالا سونوناجان اوزانان فيروزه قاشلى سيرغاسى گۈرۈندو، قافور سيرغايا ايشارىلە - چوخ گۈزل ياراشىير - دئى. رېگينا تلهسيك «نورا خالا - بىرجه استكان كاكاو، والسلام، اونو دا قافورا يولداشلىق ائتمك اوچون... سىنيلە ايشيم وار...». رېگىنانيں دوروخادوروخا دانىشماسىندان شوبەلن قافور باياق بوقۇتچىنин رېگينا ياز زىڭ ائلهدىگىنى ايندى آنلادى. رېگينا دىرسكلرىنى ماسا اوزرىنە قويوب اللرىنى بىر - بىرىنە داراقلاياراق چنەسىنە دايادى. اىرى، آلا گۈزلرىنى گئنىش آچاراق قافورا باخدى. قافور بو قايىnar باخىشلارين آلتىندا يالىز بىرجه آن دۆزە بىلدى، نه قدر چالىشسا دا هيچانىنى گىزلەدە بىلمەدى، اورگى كىمى اليىنин ده اسىدىگىنى حىسئىلەدى، نه واخت چورگى، نه واخت سوردىڭانى دىشلەدىگىنى، نه واخت كاكاونو ايجدىگىنى بىلمەدى، بىر ده گۈردو كاكاو استكانى واختىنidan قاباق بوشالىپ، سىسى تىترەيە-تىتەرەيە «نورا خالا، منه بىر ستakan دا كاكاو گىتىرین» - دئى. قافور اوتاندىقجا سانكى رېگىنانيں جسارلى داها دا آرتىردى.

-قافورجان، اشیتیدیم زئینب خانلارووا گلیر. منى ده آپارا بیلرسن کونسېرت، بیلشت تاپا بیلرسن؟

-منیم اوندان خوشوم گلمیر، آنجاق سنه بیلئت تاپا بیلرم. اوزو ده ایکیسینی، اوچونو...

-اوندا لازیم دئیيل.... من ستنن گتمک ایسته بیردیم... رئگينا تله‌سيك چوخ ايره‌لى گئتدىگىنى دوشوندو، قافورو آزىزىرماق اوچون «اونون سىسيندن، ماھىينىن موسىقيسىنندن باشقۇ سۆزلىرىنى ده بىلەك داھا ماراقلى اولاردى. ایسته نىلن شئىن منیم اوچون يارىمچىيغى يوخ، بوتۇوو داھا ماراقلدىر» - دئىيب، استكانى گۇئتۈرۈپ كاكاودان بىرجه قورتوم اىچىب ماسانىن اوستونه قويدو، قافورون هيچانىنىن سوووشدوغۇنو، گۇئزلىرىنەكى اوتانجاڭالىغىن آزالالىپ گئتدىكىجە جسارت و ايناملا عوض اولوندوغۇنو آچىقجا حىس ائدىنە، قلىبىنە يونگول بىر كدر چۈكىدۇ. دولو كاكاواستكانىنى سوروشدوروب اوزوندن اوذاقلاشدىرىدى. ایستىلەدىگىنى گۇرە ايکى اليلە آچىق كورگىنى اورتۇمۇش ساچالارىنى قالدىرىپ يېنىدىن بوراخدى. «ياخشى، هلهلىك. نورا خالا ياسۇزوم وار» - دئىيب آياغا قالخدى.

همين گئچە تې باشىندا بتوون ائولرده ايشىقلار سۈندىن سونرا رئگينا يېرى آچىق ياشىل، گوللرى چەرايى رنگىنەن چايدانىيلا سىسىزىزجە آكپۇن حىَطىئەن گىردى، قافورون پنجرەسىنەدە ايشىق گۇئرۈپ قاپىيا ياخىنلاشدى، اوزۇن توپلايىپ يواشجا قاپىنى دؤيدو. قافور آياغا قالخاندا گۆزو دیوار ساعاتىنا ساتاشدى، ايکىيە اىميرمى دقىقە قالمىشدى، «كىمدى؟» سوروشاندا پىچىلتىدان رئگىنانى تانىدى، قاپىنى ائەممالجا آچدى. رئگىنائىن بو گلىشى قافورون اورگىيچە اولماسا دا - ھامئىشىك - بويورون - دئىيب گوله-گوله قارشىلادى. اليلە اونون اىچرىيە كىچىمەسىنە اىشارە ئىلەدى. رئگينا اىچرى كىچىب قاپىنин آغزىندا دايىندى. قافور نه قدر جەد ائتسە ده او بىرجه آدىم دا آياغىنى ايرهلى آتمادى. «قاپىنин دالىندا دايىنماقلە منى

ناراحات ائديرسن» - بونو قافور دئدى. «گوندوز بوفىتىدە دە ناراحات اولدوغۇنو گۈرۈم...» - بونو دا رئىگىنا دئدى، سونرا بونلارى دا عالادە ئەلەدەي .

- ياتمادىغىن اورگىمە دامدى... قورتارمىسان، يوخسا يئنه يازاجاقسان؟

- ئەلە سەن قاپىنى دەينىدە سون نۆقەتەنى قويىدوم ...

- آنجاق ئەلە بىلىرىدىم دئىه جىكسن، يازى صاباحكى نۆمرەدە گىتىمەلىدى، ھەل قورتارمامىشام ...

- منىم يالان دانىشدىغىمى، چوخمو گۈرمۇسۇن؟ ...

- بوفىتە گىلدىگىمین سببىنى گىزلىتمك اىستىسم دە سەن بىلدىن. او تانجاق اولسان دا چوخ حىسىسان.

- منىم بىلىدىگىمى دويماغىن ايكىقات حىسىسالىقىدىر.

- گىلدىم بونو اعتيراف ائدىم .

- اعتيراف اىتمك بؤيوكلوك و صەممىيلىكدىر. كوفئم حاضىردى، ايسىدىم اىچك - دئىب آياغا قالخاندا رئىگىنا «منى حاشارىن سونوناجان اوئور» - دئدى.

اونلار مائى گىچەسى سىخ يارپاقلى اوزوم چارdagىنinin آتىيلا سىسىزجە آدىملايدىقجا، آزجا آرالى داش حاشار بويونجا سىرالانمىش قىزىلگول كوللارينين اوستوندە كى قۆنچەلر، يارى آچىلىميش قىزىلگوللار بىرلىنمىش آيىن نورونا غرق اولدوغۇندان سانكى بو گىچەنى ياتماق اىستىمير، اوئر خوشختىلىكلىرىنى حىس ئەلەدىكلىرىندىن بىھوش ائديجى گۆزل عطىرىنى تمنناسىز و بؤيوک ھوسلە اطرافا يايىرىدىلار، رئىگىنا آياق ساخладى، بوتا قىزىلگوللارى گۆستەرەك «اونلاردان اوچونو وئر من» - دئىنەدە ئەلە بىل قافورو باغيشلانماز گوناه اوستوندە ياخالادىلار، جوھەجى جوابىن رئىگىنان خوشونا گلمىھجىنى بىلىدىگىنندن «بىلىرسن» - دئىب، بىر آن دورو خدو، سونرا سۈزۈنە داوام ئەلەدەي. «بىلىمیرم منى باشا دوشەجىكسن، يا يوخ. بونو باجارمارام، بىرىنجىسى، بونلار منىم دئىيل، ايجازەسىز... بىلىرم، منه بىر سۆز دئمىزلر. ايكىنجىسى دە من هېچ واخت گولو بوداغىنيدان،

گۇودەسیندن سىندىرماقى، درمگى باجارمیرام، اورگىم گلمير. گۆر نىچە خوشبختجەسىنە باخىرلار، ائلە بىل دوغمالارىنى گۆروب، او زوموزه گولورلر، ائلە بىل بايراما لارىدى... صاباح «اۋرتولو بازار» دان گۆزلى بىر بوكىت آلارام سنه. هارا دئىرسىن گتىررم. ائلە بازارين قاباگىندا جا گۇروشك؟ «

رئىكينا جاواب وئرمەدەن بىر تىچە آددىم آتدى. «بئلە ضعيف، گوجسوز اولدوغۇنو بىلمىدىم» - دئى. قافور «رئىكىناجان» - دئىب سوسدو، فيكىرىنى هاردان، نىچە باشلاماغىنى بىلمەدى. «دئمك بونو ضعيفلىك، گوجسوزلوك سايىرسان» - سؤيلەدى. رئىكينا يئنه سوسدو، بىر آن آرايا سوکوت چۈكىدۇ. حاشارىن قورتاراجاغىندا او، آياق ساخلادى. چارداقداكى تنكلرىن بوداقلارى سئىرك اولدوغۇندان يارپاقلار آراسىندا سوزولۇن آى ايشىغى رئىكىنائىن ساچىندا، چىيىنندى، صىفتىنده گاھ خطلەر، گاھ دا دايىرىجىكلىرى شىكلىنده اويناشىرىدىلار. قاباق-قاباغا دايامىشىدىلار. قافور اوزۇنۇ گوناھكار سايدىغىندا، اوزۇنە برات قازاندىرماق اوچۇن نە ايسە ثوبوت ائتمك ايسىتە بىردى.

-بىلىرسىن، دونيادا بوتون آداملارىن ھەرسىنин اىچىنده بىر-بىرىنە بنزىمەين قورخو كىزلىنىرى. يئرى گىنده، مقامى چاتاندا اوزە چىخىر. آدام تانىسىرام، جانلى-جوسىسىلى پزونگىن بىرىدىر، سنه دئىيم آىي ايلە البياخا چىخماقدان قورخمور، آنجاق بىر قىچى بويدا، چىلىمىسىز آروادىندان قورخور، اونون يانىندا عاجىز بىر مخلوق اولىر . رئىكىنائىن دوداغى قاچدى، قافور اونون تېسىسوموندە كى كىنайىنى دويسا دا، اونون كىم، نە يە عايىد اولدوغۇنو سىئە بىلمەدى. «ھە...» - دئىب سۆزۈنە داوام انتدى - آدام وار ايدمان اوستاسىدى، يو كىلىكىدىن، طيارە يە مىنمىكدىن قورخور. آدام وار قارانلىقдан، ياخود داريسقاللىقдан، نە بىلىم سودان، ايلاندان قورخور، آدام وار تكلىكىدىن، تنهالىقдан ...

قافور فيكىرىنى تماملاماقا ماجال تاپمامىش رئىكينا اونون اللرىندىن توتدۇ، بىرك - بىرك سىخاراق «او منم...» - دئى. بىر ايلە چايدانىن قولپۇ قارىشىق قافورون

الینى سىخديغىنى دوياراق اللرينين ايكىسىنى ده چكدى. «اوشاق مامامگىلدەدى. بلکە گىندك؟...». رئگينا اىستىگىنин باش توتمايا جاغىنى حىس اتىدىگىنەندىمى، قفيلىدن آرزو سونو اوستلەين غوروروندانمى «بىز» سۆزونو دئمەدى.

رئگينا «بىز» سۆزونو دئمەسە ده، اوونون ائولرىنە دعوت ائتمىك اىستىگىنى قافور درحال دويido. «تې باشى-قوند»، «آرالوق»داكى جىيللىرىن، خوصوصىلە گۈزلىرىنەدە جىنلەر اويناشان دئرونون خوفوندانمى، رئگينانىن اوزونون چئويكلىكىنەندىمى «موناسىيتىمىز آزجا درېنلىشىسە بونون الينىن ياخا قورتارماق اولماز» دوشونن قافور خوشڭىلمۇز، گرگىن آنلاردان اوزاقلاشماق اوچون «سو دولدورماق يادىننان چىخدى» دئىنەدە رئگينا جسارتلە «سو-زاد لازىم دئىيلدى. تكلىكىن قاچىپ گلدىم» سؤيلەدى. دئىيەجىكى فيكرين رئگينايىا نئچە تاثير ائدەجىجنى گۇتۇر-قوى ائتمەدن قافور «ھلهلىك منىم سئوگىلىم تكلىكىدى. تنهما اولاندا ان صمىمىي آنلارىمى ياشاييرام. اونا ايناندىغىيمدان، بىتل باغلادىغىيمدان آزاد اولورام، اورگىيەن كىچەنلى ئادىرم...» - دئى.

رئگينانىن صىرى توکىنى، قافورون سۆزونو يئنە كىسرەك «يولداش جئتلىئمن، سن سادجه عاغىلىلى اوغلانسان، حاصارдан باييرا چىخما، بورداجا آيرىلاق، من گىندىم اۆز قورخومون، تكلىكىمەن قوجاغىينا آتىلىم. سن ده اۆز آزادلىغىنinen «... رئگينانىن «حاصارдан باييرا چىخما» سۆزلەر قافورا بىر توخونسا دا اوونون آردىنجا اوركىسىز بىر نئچە آددىم آتاراق «صاباح گوللىرى هارا گىتىرىيم؟» - دئىنەدە رئگينا گئرى دۇئىمەدن الينى ھاوادا يېللەرەك «بېتكچى-لازىم دئىيل» - سؤيلەيىب سورعتلە اوزاقلاشدى.

قافور سحر تئزدن «أۇرتولۇ بازار» گىئىب بىمياض، بوتا قىزىلگوللەردىن اىرى، ياراشىقلى بوكىت باغلاتىدى. رئگينايىا چاتىرىماق اوچون بوفئتچى نورانىن يانىنا قويدىو. يئددى گون كىچسە ده بوفىتتە پىشتاختانىن بىر قىراغىندا اولوشومكده اولان بىمياض قىزىلگول بوكىتى قويولدوغو يئردىجە قالدى.

رئگىنادان آيرىلدىغى گىچەدن بىر گۈن سونرا قافور سحر تىزدىن آكپىلا آغانىكىن سىسىنه ائشىبىه چىخاندا دىوار بويو سيرالانمىش قىزىلگوللىرىن بىلۇولنىمىش اوراقلامى بىچىلدىكىنندن، او خارلانمىش دەرە ايلەمى بويىنوندان وورولدوغۇندان باشلارى آغارا-آغارا قالماش قىزىلگول گۇودەللىنى گۇرنىدە يېرىنيدە دونوب قالدى. بىرینجى اۆزونو گوناھكار سايدى «اوج، بىش گولو قىيماياندا، او زوب قوپارماغا جسارتىن چاتماياندا، بىلە او لا» دوشۇندو. سونرا «يعنى اونون ايشىدىر، يعنى او بىلە آمانسىزدىر، هيکىكە لىدىر؟ او لا بىلمز. بلکە باشقۇ سېبىندىر؟ باشقۇ نە او لا بىلر ...»

قافور آكپۇن دا اۆزو كىمى گوللىرى قوپارماغا، درمەيە اورگى گلمەدىكىنى بىلىرىدى. آنجاق اونون كىمەسە قوپارماقى قاداغان ائتدىكىنى دە گۇرمەمىشىدى. او شاقلار، قادىنلار گول درنەدە اونون، اوزونو باشقۇ طرفە چئورىدىكىنى، گۇرمىزلىيە ووردوغۇنون دفعە لرلە شاھىدى اولمۇشدو.

اكوپ قاباقدا، آروادى اونون آرخاسىنجا قىزىلگوللىرىن كىسيلىب باشلارى آغاران گۇودەللىينە باخراق ايندى دە حاشارىن او باشىنдан دئىينە-دئىينە ئولرىنە سارى گلەرىدىلر. اكوب «من كىمە قاشقا باقى انتدىم، كىمە اولماز دىدىم. كاھر اولمۇشلار! لعنته گلمىشلە! شۇيەلەلرinen گاواور دئمىشلە!»

زىرىنە قافوروون يانىندان اوتىدو، آتا-آناسينا چاتار-چاتماز «مئتس مارتىك، هىنچكەن ائم آسئىل!؟ اينكىس لىزۇي چونئىك!! هارئوانئرلىسمەن، آمota! هىنچكەن ائس گەخدۇت لىزۇين خوسئلىئىك، تىئز خىتسىزلىك، تىئز خىتسىزلىك، بوللۇر دئرئۇنئىرلەن ائل قدر ئەلوئىن... قام توركئىتكەن خوسوم، قام آسومئك وارتىرى سئرم اىستانبۇلىتىئك بېرئل. سرانكىن يېرىئك وئرج دالو. ائس اوروبىتىسچەم ائتالو دېرىوتىسىن.- يېڭىكە آدامسىز، نە قدر دئمىشىم، اۆز دىلىنىز يوخىدۇ؟! قونشۇلار ائشىدىر، آيىبىدى! نە قدر كى، بو موردار دىلەدە دانىشا جاقسىزىز، سىزىن آلمە، ارىك، بوتون آغا جلارىنىز دا كىسيله جك... گاھ توركجه دانىشىرسىزىز، گوللىرىن تو خومۇنۇ

ایستانبولدان گتیرمیشیک دئیرسینیز. هاچان بونلارا سون قویا جاقسینیز. بو گوندن مکتبه گئتمدیه چم «...»

آکوب زرینه‌نین دئدیکلرینى اشىتىمەدىيگىندن ھله ده توركجه اورگىنى بوشالىماغىندىدە. «شۇئىلە حايىنلىكمى اولور يىا!.. بونلار ياپا بىلسىيدىلەر، ائللىرى يېتىسىدى، گۇئىلەردىن آىي، بىلدۈزلارى دا كۇپاريوۋەریب چۈلە ئاتاردىلار. ...» زرینه آناسىنین قولوندان توتوب سىلكلەر ك آغلامسىنا-آغلامسىنا «آسا، ائلى آسا!!! - دىء، دىء!!! اوشاقلار تزجه آيامانى اونو توموشدولار. باجىم يېنىجە اوزونە گلىپ... ائلە بىلىرلەر داھا بىلە دەيىلە دانىشمىرىسىنىز «...»

آکپویون عاییله سی ایستانبولدان ایروانا کوچنده قیزلا ریندان نازان آلتی، زرینه ایکی یاشین ایچیندیدی. او قدر ده سؤز ائحتیاطی اولمایان، هله لیک بئینی بو دونیانین اویدورما يالانلاربیلا چیرکلمه میش او شاقلارلا اوینایان بالاجا زرینه ایستر تپه باشیندا قونشو، ایسترسه گئتدیگی باعچادا یاشیدلاربیلا آسانلیقلار قایناییب-قاریشدی. آنجاق آلتی ياشلى نازان دانیشاندا تئز-تئز تورک سؤزلری ایشلتدیگینه گئره هم محلله، هم ده بیر صینیفده او خودوغو يولداشلاریندان باشی از چکمهدی. اونو اله سالیردیلار، «تورکدن دونمه» دئیب آجیلاياندا او جواب وئرمیر، آناسینا چکمیش ایری، آلا گۆزلرینی هر دفعه آچیب-یوماندا دنر-دنر گۆز ياشلاری قیزیلگول رنگلی طریف ياناقلاریندان سوزولوب تۆکولوردو. ایکینجى صینیفده او خویاندا رفیقه لریلە «قاچدى-توتدو» اوینایاركىن بیر اوغلانىن اونون قاچان رفیقه سینە چاتدیغىنى گئرنده آياغىنى يئرە دئیه رک ائرمىنچە «شودارا-شودارا!!» عوضىن، توركجه «چابوک اول! چابوک اول» دئىه هيچنانلا قىشقىردى. او واختدان نازانين لقبى «چابوک» قالدى. بعضاً دجل، بىچلک او شاقلار، بعضاً ده او اۋزو نازانا دوغما گۆسترن، آنجاق اونون پاخىلىغىنى چكىن رفیقه لرى قىصدن او جادان اونو «چابوک» دئىه چاغىرير، درحال پىشمان اولدوغۇنو، بىلەمەن قىباخت اپش توتدوغۇنو رفیقه سینە اپناندىپىرماق اوچون اوزۇنۇ تورشوداراق باشىنى بولايىر،

«باغيشلا نازان، چاشديم» دئير، بئلجه اونون اورگينى پارچالايان بو لقبينى ياددان چيختماغا، اوندولماغا قىدىن قويموردولار. بعضاً زرينهنىن يولداشلارى، تانيشلارى دا اونو عصبلشدىرمك، جىرناتماق اوچون آدينى دئيل، «چاپوكون باجىسى» دئيردىلر. ياخشى گئيننده، ياخشى قىمت آلىب سئويننده موعىلمىر اونو تعريفلەيندە، كيمىنسە پاخيليلقدان اونو آياماسىيلا چاغيراجاغيندان اورگى سكسكەدە اولان نازانىن قلبىنە ناراھاتلىق چۈكور، قازاندىغى اوغورون سئوينجىنى هېچ واخت اورگىنچە ياشايا بىلمىرىدى.

آغانىك ارينىن قولوندان ائھمالجا يايىشىب پىچىلتىيلا نسە دئىندىن سونرا آكوب ائرمىنچە دانىشماغا باشلادى. «آخچى، جورى شلانقى بئر - آى قىز سو شلانقىنى گتىر» - دئىب كسيك كولالارا ايشارىلە «واروومئن، گيدئس هيمى سرانك وونتس جورئى اوزوم - يانىلار، بىلىرسن بونلار ايندى نىجە سو ايسىتىيرلە» سؤيلەدى.

زرينه حيرصلە-ھيتكىلە گلېب بايقادان يئىندىجە دونوب قالميش قافورون يانىندان توريان اوتدو. او، اىستر كوجەدە، اىستر حىطىللەيندە، بعضاً سە لاب ائوين اىكىنجى قاتىنداكى بالكوندا قافورلا اوز-اوزه گلېب قارشىلاشاندا يا سالام وئرمەدن اونون يانىندان ايندىكى كىمى حيرصلە، يا دا اونو گۇرمۇرموش كىمى سايمازيانا كىچىرىدى. نازانسا رفiqueلى، ياخود قوشولا رىيلا بىرگە قافورلا قارشىلاشاندا سالاملاشماغا مقام تاپماياندا باشىنى آشاغى سالىب كىچر، بىر آنلىق باخישلارى ساتاشاندا باشلارينى ترپتەمدەن گۆز قاباقلارينى سىخماقلالا بىر-بىرىنى سالاملايار، حىطىدە، ياخود بالكوندا كىمسەنин، ياخود زرينهنىن گۇرمەدىگىنە آرخاين اولاندا هر اىكىسى گولومسىر، بعضاً نازان حتى «ايىي گونلار، اىسى صاباحلار» - دئىه قافورو توركىيە لهجهسىنده سالاملايار، ياخود «ناسىلىسىنىز» - دئىه كئف-احوالىنى خبر آلاردى.

«سووئت ائرمنیستانی» قىتىنinde چاپ اولۇنماش «اوستا آكوب» اوچىركى بىر هفتەدن سونرا ائرمنىيجه «كومونىيست» قىتىنinde «واربىت آكوب» سرلۇۋەھسىلىه نشر اولۇنان گون سحر تېزدىن قافور كۆشكىدىن ھمىن قىتىدەن اون بېشىنى آلىپ سۈيىج، ھىجان اىچىنده ايش اوتاغىينا يېنىجە گىرنىدە تىلەقونون گور سىسىندىن اوزاقدان زنگ اولدوغۇنو بىلدى. باكىدان زنگ اىدىن قارداشى ھمىشەكى ندىن فرقلى اوزون-اوزادى، آرخايىنلىقلار كەف - احوال سوروشىمادى، سالامدان سونرا «او نە يازىدى، بوردا آز قالا سىنن مىلى قەھمان كىمى دانىشىرلار، آخشام ژورنالىست دوستوم زنگ ائلمىشىدى، دېئير بوتون مطبوعات ايشچىلىرى، شاعىرلر، ضىاپالىلار او يازىدان دانىشىر. يازىنinin كۆپپالارى الدن-اله گزىر. سۆز وئريپ بو گون منه دە گتىرمەلەيدى. دېئير يازىدا او قدر...» - سۈيىلەيىب خىيلى سوسدو. قافورون صىرى توکنديگىنдин «او قدر نە؟» - سوروشىدو. قارداشى «ايىشاللاھ، گئوروشىنده دېيرم.... دېئير بىز بوردا مقالەمېزدە بىر «تورك» سۆزو اىشلەدە بىلەميرىك، شاعىرلر شعرىنده «ياشىل» سۆزو، نە بىلىم «قارانلىق گەچە» اىفادەسىنى اىشلەدەنمير، آنجاق قافور اونلارين اىچىنده اولا... نە ايسە...» سۈيىلەيىب يېنه بىر نىچە ثانىھ سوسدو. قىسا پاوازا واختى قافور «كومونىيست» قىتىنinin ابدى اىشچىسى «اوستا آكوب» و ترجمە اىدىن قاراباغ ائرمنىسى اودوميان لئۇونون دېيدىكلەرنى خاطىرلادى. «قافورجان، نە كادار فيكىرلشدىيم آكوبون اوخدوغۇنو تارjomما ائدامادىم، آرا واللاھ، بىلاھ، قافىيالار تاپمادىم. ائرمانىجا آلينمادى... آنجاق او كى، قالدى.... نوخطا، وئرگولوناجان ھامىسىنى ترجموما ائلادىم. بىر دا قافورجان، آكوبون دېيدىكلەرى منىم دا اورايىمجدادى. ائلا بىزدا شوردواتس - توركىن دؤنمە - دېئيرلار بو كوبىنخ اوشاغى. مان بىليرام اونو ساخلاسایدىم بوتون ماقلالى قويىمازدىلار چىخسىن». اودوميانىن دېيدىگى ھمىن يېر بلکە ده «سووئت ائرمنىستانى» قىتىنinin باش رئداكتور موعاوىئىنин گۆزۈندەن

قاچميش، باش رئاكتور دا سويو اوفوره-اوفوره اىچن موعاويينىنه ايناندىغىندان، اوغا آرخايىن اولدوغوندان يازىنин او يئىنى او خومامىشىد. – اوستا آكوب سونونجو ايش يئىنندن نىيە گىتدىنيز؟ – ژورنالىستىن سوالينا آكوب بئله جواب وئرمىشىدى:

ـمنىم ايشىم ياخشى گىتنىد، بير اىشى هوسلە گۈرنەد او خوماغىم گلىرى. «بىر دوست بولمادىم، گون آكشام اولدو» توركوسونو زومزومە ئەدە-ئەدە هوسلە ايشلەينىد باشىمىن اوستە ترئىستان ايش ايجراچىسىلا، بيرقادىرينى گۈردىم. بيرقادىر آجيقلى-آجيقلى «دونيا داغىلىسا دا اينان بئله سن دۆزۈب ائرمنى اولمازسان!» – دئدى. ائله بىل حاضيرلاشىپ گلمىشدىلر، اونون دالىسينجا ايش ايجراچىسى «اوشاقلارىنى ساخلايىپ، اوزونو گلدىگى خارابايانا گۈندرىمك لازىمىدى» – دئدى. من ده «سېزىدن ده هەنج واخت اىنسان اولماياجاق» سۆيىلەيىب اورادان بىرى يوللوق گىتدىم ...

تئلۇفوندا اوزون پاوزادان سونرا بؤيۈك قارداش قورو، سوپوق سىسلە «تېرىك ائدىرم. چوخ هاي-كويه گىتمە، بير آز ائحتىاتلى اول» دئىيب ساغ اوللاشدى. قارداشىنidan اشىتىدىكى خىردىن سۆيىنەمك عوضىنە قافورون قانى قارالدى. «بورداكىلار آكوبداكى بوتون اىنسانى كىيفيتلىرىنى، باجاريغىنى، تالانتىنى ائرمنى خالقىنinkى حساب ائتدىكلىرىن، بىزىمكىلىرسە اونو تورك موحىطىنندن، مەننەتىنندن قوپوب گلدىگىن، اىستانبول لهجهسىنە دانىشماغانينا، تورك عادتلرىنندن رغبتىله صۈحبت آچدىغىنا گۈرە يازىنى بىهنىبلر... آنچاق باكىداكى هاي-كويون دالgasى، سىس-سوراغى قايىدىب بورا گىلسە ياخشى اولماياجاق» – دوشوندو.

اكوپون آروادى آغانىك توركىيەنин كادىكؤيىوندە دوغولموش، اون اىكى ياشىندا اوЛАРКН عايىلە سى ايلە اىستانبولون «نۇقاشتىپە» سىنە بىتىشىك «سېيرانتىپە» يە

كۈچمۇشدولر. آكوب اونلارين قاپىلارينى دوزلدنده آغانىكى گۈرۈب اونا وورولموشدو. اوچ-دۇرد گونه باشا گەلەسى دېرى قاپىنى اوزادىب-اوزادىب بىر آيا دوزلتىمىشدى. بعضاً چۈرك يئمگى، سو ايچمگى اونوتىمىشدو. گونشى، آيى، اولدوزلارى ئىندىرىمىشدى، گۆئيرچىن قوندورموشدو او قاپىسا، نه دوشۇنۇشىسى، اونو قاپىنин اوزىرىنە حك ائتمىشدى، قوشۇ اوچوردوب، آتى گىتىرىمىشدى، سونرا بوتالارى، گۆللەرى دوزموشدو او قاپىسا، پىسدن يانىقلى-يانىقلى شرقىلەر اوخويما- اوخويما، دېرىلەرى جىلالا-جىلالا يىتىچە يىبىي دېيشىمىشدى، جىلالا دېيىنى يئرلەرى مخمرلە هامارلامىش، سونرا سا قابارلى اللېيلە يورولمادان، بئزىمەدن ساعاتلارلا سىغالالامىشدى او قاپىنى. قاپى خاضىر اولاندا قونشۇلار تاماشا يىا گەلمىشدى. يولдан اۋتنىلار آياق ساخلاسىپ، يئرلەرىنە دونوب قالمىشىدிலار. خبر توتان ژورنالىستىلر، فوتوقرافچىلار درحال اۋزىزلىنى يېتىرىمىشلەر. كىيمىسى ماھنى، كىيمىسى پۇئىپىيا آدلاندىرىمىشدى او قاپىنى. سن دئمە آكوبون بىر آيا باشا گىتىرىدىگى او قاپى آغانىكە يازىلماش سئوگى مكتوبىيەمۇش...

آكوبلا نىد اوينايىاندا بايىردا فوتىبول اوينايىان اوشاقلارين ضربىلە ووردوغو توپلارين بىر نىتىچە دفعە قىيزىلگۈل كوللارينىن اوستونە دوشوب ازدىگىنى گۈرن قافور «اوستا، نه عجب عالاقاپى سالميرسان؟» سوروشۇندا آكوبون «توركلر دئمىش ئىللەرى بىز، اۆزو لوت گىز ماسالى دئىيل بول. نىقاشتىپەدە نه آلا قاپى اولا ردى، نه دە داش حاشارلار، نه دە ئولرىن قاپىسىندان قىفىل آسىلاردى» - بو جاوابىنى دا «بۇغا زايچىنەكى» «ترسانەدە يىئدىي ايل ايشلەدигىنى بوسفوردا، مرمەرەدە چىمدىگىنى، اورداكى باليقلارين، ايلبىزلىرين اونو تانيدىغىنى، زىنگى باسارداكى سوننت توبۇندا توركلر بارھەسىنە دئىدىگى گۆزىل سۈزۈلەر، اۆزو دە تمىز ايستانبول نفسى، روحو ايستانبول لهجهسى اوچىر كەدە اۆز عكسىنى تاپمىشىدى. بلک، ھەر يئرده خالقلار دوستلوغۇ حاقىندا ايدئولۇزى دانىشىقلارين شىدىرىرغى گەشتىرىگى بىر واختا دوشۇدۇيوندن، بلکە يازىنinin سون درجه صمىمى، بديعى و ماراقلى اولماسىنا

گۈرە ايلك باخىشدان ھامى بىنمىشىدى. آنجاق اىكىنچى قاتىن بالكۈنوندا اىستانبولدان گلىپ شەھرىن باشقا يېرىنده ئى آشىيان ائرمىنى عايىلە سىينىن ايشتىراكى ايله قافورون شرفىنە وئرىدىگى قوناقلىقىدا يازبىلا باغلى تشككۈرۈنۈ بىلدىرىدىكەن سونرا آكوب يېڭانە آددىمىسىدى اىبرادىنى سۆيەلەمكىدىنچە كى نەمەدى.

-جوجا افندىيم، سوندا يازبىرسان آكوب و آكوب كىمىلر چوخدان آرزو لادىغى وطنلىرىنە قوووشماقلە حوشباخت اولدولار. بىزىمى حوشباخت اولدۇق؟! بېن سانا دئمئىدىممى بورادا اوج كرە ايش يېرىمى قوبىب كاچدىم. بونلارلا دىل تاپماق، آنلاشماق زور مئسئلە. گىركىدىر سن يازايدىن بورايا گلمىشلەر، هەپ آلدانمىشىلار... يېرىلى آداملارىن آد وئرىدىكىلەرى بىز «آحبارلار»! بىلەرىمىسىن بو سۆزدە نى كادار حاكارئت، تاھكىرامىز بىر معانا وار. بو آجيالاردى دوياندا كولاكلارىم چىنلىپور، توم دىشلەرىم تىترىپپور.

قوناق گلمىش اىستانبول ائرمىسى اوز الىنەدە كى كونياكلا دولو باكالىندان گۆزۈنو چىكمەدن باشىنى تىپدەرك "اوت، اوت" سۆيەلەبب آكوبون دئىكىلەرىلە شرىك اولدوغۇنۇ آجي-آجي بىلدىرىرىدى .

اوچونجو اوشاغا قالاندا آغانىك قىرخ اوج، آكوب اللى دؤرد ياشىن اىچىنە ئىدى. حامىلە ليگىن يئىدىنچى آيىندا آغانىك حىيەتلەرنە داروازانىن يانىندا (قىزىلگوللە دوغراناندان بىر هفتە سونرا آكوب سو كراتتىنى چكىب حاصارىن بايرىنىنا چىخارتمىش، بوش قاپى يېرىنە دمىردىن داروازا سالمىشىدى). قونشو آرواد اىسە قاپىنин چۈلۈنە دايانيب صۈحبەت ئەدىرىدىلەر. قونشو قادىن - آخچى، دوس يېڭ دئنام، خى چئس يېرئۈوم؟ - آى قىز بايرىا چىخ گۈرۈم نىيە گۈرۈنمورىن؟ - دئىبب آغانىكىن قالخمىش قارنىنinin اوستوندە كى نازىك، ماوى گوللوشا لا اىشارە

ایله - یاپین بو ایستیسینده او ندی اورتموسن، یوخسا گیزلتمک ایسته بیرسن؟ - سوروشندو. آغانکین چؤھرەسینه آزجا قیزارتى چوکدو، قارنینین اوستوندە کى اورتىو يۇ آزجا قالدىريپ يئينىن بوراخدى. - بيرىنجى اوشاقداكى كىمى يئنه اوتابىرام. يادىما گلىر، كادىكۈيەدە قادىنلار آلتنى آيىندان سۇزرا، قارنيلارى آزجا قالخدى، باپرا چىخمازدىلار... - دئىنە قونشو قادىن اونون سۆزۈنۈ كىسى، اركله، ھم دە كىنايە ايلە - دئمك ایستە بىرسن سن دە اوتابىرسان! قارنىنى دولدوراندا اوتابىمىرىدىن. ايچىن آلىشىب-يانىرىدى! ؟آخچى، امota اى - آى قىز عايىدى ائە، بو ياشدا... ھامى سىنن دانىشىر .

قافورون پىللەنلەرن ائىپ گلدىگىنى گۈرن قونشو قادىن سۇنۇن جو سۆزلىنى داھا دا اوجادان سۈيىلەدى. آغانىك باپرا سوپۇن باشىنا توپلاشمىش قادىنلارا ايشارىلە يئنە دە آلچاقدان، سانكى گوناھكارجاسينا - بىر آز ياوش دانىش - دئدى . - آخچى، آكوب ایستە مىرىدى منن اولدو. دغايىم اوزوم. قىدىش ووتتىئم اوزوم! - اوغلان ایستە بىرم. بىلىرسن نئجه ایستە بىرم! ؟آخچى، اورگىم چىلىك ایستە بىرم. سنجە... گۆزۈنۈ ياخىنلاشماقدا اولان قافوردان چىكمەين قونشو آرواد - شوقايم يئلاقۇن لىكىنا - بازار دولودو چىلىين .

- نازان اىكى، اوج يۇل بازاردان آلىپ گتىريپ. ھامىسى دىيمىش چىلىكدى. من آلا سوتولۇنۇ، بركىنى ایستە بىرم ...

آغانىكىن سۆزلىنى ائشىدن قافور - آغانىك دودا - خالا، بونو منه نىيە دئمېرسن، باغچامىز چىلىين دولودو. بو گون ايشدن چىخىب گىدرم. صباح بو واختى بوردايام. هله بىر وئىرە دە بىشىرمە يە گتىرجم - دئىپ آرالاناجاق قونشو آرواد اونو آرخادان سوزھەرك باشىنى تىپتىدى. قافورا ايشارىلە - بو دا سوتولدو، حاييف كى، توركدو، آنجاق شىرىنىدى ھە؟ - دئدى، اوذاقلاشماقدا اولان قافورون ائشىتىمەسى اوچون بىر آز دا سىسىنى قالدىراراق معنالى-معنالى: - بو سوتول اوغلان اىكىنiz تك اولاندا دا سنه خالا دئىير؟ ..

بىر هفتە بوندان قاباق كىمىنىسى دىلىنдин چىخمىش خبر داغ چايى كىمى باش آلىب گىنديردى. آكىپۇن حاشارىندان آزجا آرالى سو كراتتىنин باشىنا توپلاشان قادىنلار باياقدان دولوب-داشان وئىدرەنى گۇئتۈرمۇر، بىر-بىرىنە آمان وئرمەدن آغانىكىن، قافوردان دانىشىرىدىلار، بىرىسى: - كاغاكاوارىيە، خەلۋقا، سېرونى، آبسوس توركا - مەدىنىيە، عاغىلىيدى، گۆزلەرى، حاييف كى، توركىدۇ... باشقۇ بىرىسى: يەددى سكىز ايلدىر آلاقاپى قويماق ھەچ آكىپۇن عاغلىنى گلمىرىدى. نه اولدو، تورك گلندىن سونرا قاپى دىكىلدى. بىس قاباقلار اوشاقلار حىطە دولوشوب سىس-كوى سالاندا قىزلارىنىن درسىنە مانع اولمۇر دولار؟ ايندى بالا قاپى دا آرخادان بىر-بىر باغلى اولور...

باشقۇ بىرىسى: تورك اوغلو ائله بىلىرسن آكىپۇ تصادوفن اورا دوزلدىب؟ اۆزۈ دە حرېز زاودۇ! بېشىجە دقىقە نه گئجيكمك اوЛАر، نه دە تەز چىخماق اوЛАر. سحر يەددىدە چىخىر، قىزلارى دا اۆزۈننە سونرا. بىر دە آخشام يەددىدە سكىزىدە قايدىب گلىرى.

باشقۇ بىرىسى: توركۈن ايشى دە دوقۇزدا باشلايىر. فيكىر وئرمىسىنى، بىر دە گۈرۈرسن اوندا، اون بىرده ئۇدن چىخىر. گويا گئجهلر اىشلەبىر، يازىر، گەچ ياتىر. رئاكىسيادا بىس ايشىنин آدى ندى؟...

باشقۇ بىرىسى: بؤيوک قىزىنا توكر كۆمك ائدىب. آغانىك اۇزو منه دئمىشىدى، قىزىنى تەخنىكوما قىبول ائلتىدىرىب.

باشقۇ بىرىسى: ساكيت-ساكىيت باشى آشاغى گەئىب-گلمەسىنە باخما، تولكونون بىرىدىرىب. بىر آزدان باخارسىز، قىزىنا گىريشەجك...

باشقۇ بىرىسى: آكىپ توركىن دۇئىمەدى، ئۇمرۇ بىبۇ اىستانبۇل دئىب سايانقا لايىر.

باشقۇ بىرىسى: آخچى، ائله او ماغмۇن كىشىدىن دانىشىرىسىز، ھامىسى سامان آلتىدان سو يېرىدىن آغانىكىن ايشىدى. اوزونە حىا ماسكاكىسى تاخىب، توركو اىكىنچى

مرتبه يه قالدیران او دئیلیمی؟ سحر، آخشام اونا کوفه حاضرلا بیر، کؤینگینى
بويور، آلاه بیلیر مايکا، تورسيكىنى(آلت پالتار) ده...

باياقدان بو صۈجىتلرى دينلەين ھاسميک باشىنى بولاياراتق تأسوف حىسى ايله
جاماماًعاتا نىبىه قارا ياخىرسىز؟ قافور پالتارلارينى جاماشيرخانادا يودوردور. آغانىك
اونا دئىيب وئر يوپوم، او راضى اولمايىب. تورك اولاندا نه اولار، او دا اينساندى دا.
اۆزىز ده چوخ تربىيەلى، معريفلى اوغلاندى. اونو دا بىلين، اونلار دوز-چۈرك
كىسىدېگى ئوبىن آدامىنا، قونشوسونا پىس گۈزلە باخمازلار، خيانات ائتمىزلر. عاغلىنىز
اۋزمۇزونكولره گەتمەسىن ...

ھاسميکين سۆزو آغزىندا قالدى، يىندى - سككىز قادىن بىردىن اونو سۆز آتشىنە
توتدۇ: - گىچ! سىنە عاغىل وار؟... - بو دا اۆزۈنۈن آدام حساب ائدىر، فيكىر
سۆپىلە بىر... ھامىيا قارشى چىخماق بونون كۆھنە پېشەسىدى. سوپرول بوردان،
حىاسىز! دئىهسەن سنىن ده قارىشىغىن وار... - بو سعىه نىبىه فيكىر وئىرېسىنىز... -
بلکە تورك سنى ده ...

ھاسميک دولو كىمى ياغان، عصبلرىنى دؤيىجلەين تحقىقلەرن سارسىلىدى. بىرىنە
جاواب وئرمك اىستەيندە، باشقا بىرىسىنەن سۆز ياراسى آلدى. هيچقىرىپ!
أغلادى، بوش وئدرەسىنى گۆتۈرۈپ - ھامىنىز پاخىلىسىنىز، ھامىنىز شىرىنىز!
ھامىنىز دا اوندان كسىرىسىنىز، آغزىنىزىن سوبىو آخر، الينىز چاتمادىغىنا گۈرە
دئى - قودوپلا اورگىنىزىن يانغىسىنى سۈندۈرمك اىستە بىرىسىنىز. بو نىچە اىلده
ھانسىنىزىن ارى اونون سككىز مارتاكى ژئىستىنى ائلىيىب! نه تئز يادىنىزدان
چىخدى؟ تورك، تورك سالميسىنىز. ھامىنىزىن ارىنىزىن ياراشىقلىدى، مدنىدى
دئىيب بىردىن هيچقىرىدى، گۆزۈنۈن ياشىنى آخىدا - آخىدا اوزاقلاشدى .

اوتن ايل مارتىن سككىزىنە قافور آخشام اوستو اليندە بىر دستە گۈزل، بوتا
لالەلرلە آكپۇن حىطىئەنە گىرنە سو كرانتىنин باشىنا يىغىشمىش قادىنلار آراسىنَا
پىچ هاپىچ دوشدو. دىواربۇيو بختور جەسىنە بويلانان قىزىلگوللر ھله بايرام

ایچیندیدیلر. بو بويدا گولخانه‌سى اولان ائوين قادينلارينا بازارдан لاله آليب گىيرمك قادينلارا غريبه گەلىرىدى. قافور اونلارا ياخينلاشىپ - هامىنizى تبرىك ائدىرم - دئىيب قادينلارين هرهسine بىر لاله باغيشلادى، سوندا دايامىش هاسمىكە چاتاندا اليىنده كى لالهلى سايدى، آلتى دنه قالدىغىنى گۈرنىدە «بس نىيە جوت؟» دئىيب قادينلارى گۈزدن كىچىرىدى، سىسى تىتەرىيە-تىتەرىيە - قارتسومئم، اينگەرۇھىنئىر چى نەغانى - گومان ائدىرم، خانىملار اينجىمزلر - دئىيب اوچونو آيیراراق هاسمىكە اوزاتدى. باشىيلا آكوبون ائوينه ايشارىلە «يئرde قالانلار دا اونلارىن» دئىيب اوذاقلاشدى.

همىن ايل مارتىن اونوندا موسكوايا علمى اعزمىتىه گىئن قافور اىستيراحت گونلرى سايىلماسا، دوز اىكى آيىنى ئىنين آدينا كىتابخانادا كىچىرىدى، باكىدا مودافىعه ائده جگى مۇؤضۇسونۇن بوتون ماتېرىاللارىنى الده ائندى، بىر واختلار گوروس، قافان، سىسيان و مىغرى رايونونون قرجيونان كىدىنە گىئەرك ياشلى آداملارلا گۈرۈشوب چوخدان ماراقلانىب قاچاق نبى حاقىندا توپلا迪غى معلوماتلار اساسىندا يازدىغى گىئىش مقالە، موسكوانىن ياغىشلى، گونشلى، فوسونكار مائى كونلرىيندن آلدىغى زنگىن تصورات، معمارلىق فاكولته‌سىنин سون كورس طلبەسى اىپىرمى اىكى ياشلى موسكوالى سارىشىن ساچلى اىربىنا ايلە سون بىر آيىن اىستيراحت گونلرى باش وئرمىش و هئچ واخت اونندا بىلمىھەجگى گۈزىل خاطىرەلرلە اىروانا قايدىردى... كىتابخانانىن زالىندا يان-يانا آيلىشمىشىلر. اىربىنانىن قارا مىنى يوبكاسىنین آلتىنidan بىر-بىرىنە سىخىلىميش آغاپاق آياقلارى قوشما پروژئكتور كىمى يانىردى. قافور قارشىسىنداكى قىئىتنە نە ايسە كۈچورە- كۈچورە «كوبار عايىلە دندىر، دىكدايان توفلىسىنى چىخارسا دا مندى هوندوردو، بئله‌لرى منىم كىمى قارابالا ياخىن دورماز، بئله‌سىليلە سادجه دانىشماق دا، لاب دانىشمادان يان - بايان اوتورماق دا خوشبختلىكدى» دوشوندو. قىلىنى كاغىذىن اوستوندىن قالدىرمادان، باشىنى چئويرمەدن گۈزونون اوچويلا اوغرۇن-اوغرۇن

ایرینانین آیاقلارينا، ديزدن خىلى يوخارى گۇرۇن آغاپياق بودلارينا باخدى، «ايلىك گوننېن بىلە باشلاسان، ماتتىراللارى آى توپلادىن ھاي» - قلمىنى ستولون اوستونه قويوب باشىنى يوخارى قالدىراراق درىندىن نفس آلىب كۆكس اۇتوردۇ، ايرينايا سارى چئورىيلىب «دئمىسىز ساعات نىچەدە؟» سوروشدو، ايرينا يازماغىنى دىياندىرمادان، باشىنى يوخارى قالدىرمادان سوپوققانلى شكىلده سول الينى قارشى دىوارداكى ساعاتا توشلادى. قىزىن سايمازلىغى قافورا نىچە توخوندوسا، «او غوروردان بىزدە دە وار. ايندىكىيىدىن لاب اون دفعە آرتىق گۆزل اولسان دا، سوپونوب لوت اوتورسان دا، من بوردان چىخىب گىئنجن بىر دە سنه باخسام، كىشى دئىيلم» - دئىيە اۋۇزونه سۆز وئردى. قافور كىتابخانايى هاميدان تئز گلىرى، هاميدان گئچ گىئىردى. ايرينا ھە سحر گلىب اۋز يئرىنده اوتوراندا باشىنى آشاغى سالىب جىدى ايشلەين، اىستر اۋۇزونون، اىستر باشقالارينين آياق سىلىرىنە بىر دفعە دە اولسون باخمايان قارابالائىن بىگانەلىگى اونون دېقىتىنى چىكمىشدى. بىر گون ايشىن سونونا ياخىن ايرينانين آغ كاغىدى قورتاردى، سولونا باخىپ كىمسەنى گۇرمەدى، ساغىينا باخدى، كىتاب اوخوييان ياشلى بىر كىشىنин قارشىسىنداكى ماسا بومبوش ايدى، قافورونسا قارشىسىندا كىتاب قالىنلىغىندا آغاپياق قرانكارalar واردى. ايرينا ملاحتلى سىپىلە - باغيشلايىن، منه اىكى دەنە قرانكا وئە بىلرسىنierz، صباح قايتارام» - قافور ايرينانين ساغا، سولا بويىلاندىغىنى حىس ائتسە دە يئنە دە باشىنى قالدىرمادان قزئىتن نسە كۆچوروردو. ايرينانين خواهىشىنдин سونرا ماساسىنин اوزرىنده كى كاغىذلارين هامىسىنى گۆتۈرۈپ اونون اوزونه باخmadan «بۇيورۇن» - دئىيب ايرينانين ماساسىنин اوستونه قوبدو. ايرينا چاشقىنلىق اىچىنده گولومسونەرك: «چتو وى، منه بىر دەنسى لازىمىدى. بو بويدا كاغىدا بوتون دىپلوم ايشىم يېرلەشر...» - دئىيب كاغىذلارى قايتارماق اىستەيندە قافور الينى كاغىذلارين اوستونه قوياراق يئنە دە اونون اوزونه باخmadan «بىز باغيشلادىغىمىزى گئرى آلميريق. دىپلوم ايشىنيزه

يارى يارسا صاباح يئنه گتىررم» - دئىيب الينى كاغىذىن اوستوندن چكدى، دؤش جىيىندىن چىخارتىدېغى قىزىل سوپۇنا چكىلىميش باھالى قلمىنى آغ كاغىذلارىن اوستونه قوياراق «سىزه اوغورلو دىپلوم اىشى آرزو لا يېرام!» سۈйلەدى، آنى باخىشلارىنى تىز ده اوندان يايىنديرىدى، ايرينانىن سارىشىن ياناقلارينا ائن قىزارتى اونو داها دا جاذبىيە دار اتتى. بونلار بىر آنин اىچىنده باش وئردىگىنندىن، ايرىنا ھىجان و چاشغىنلىق اىچىنده يئنه ده «اوىي شتو وى؟» سۈйلەمكدىن باشقა اعتىراض ائتمە يە ماجال تاپمادى.

سونرا لار كىتابخانانىن بوفىتىنده يەمك نۇوبەسىنده يانبايان دايانتادا، باشقا بىر واخت كىتابخانادان چىخاركىن گوجلو لئىسان ياغىشدا قارا چتىرىنى ايرينيا وئرىپ صاباحسى گون اونا آلدېغى گوللو چتىرى باغيشلاياندا، اىستيراحت گونلەرىنىن بىرىنده سورىكىوو آدینا اينجە صنعت موزە يىنى سئىر ائندە، دفعە لرلە آوتوبوسا، مئترويا مىنib، دوشىنده، قارانلىق كىنوتئاتردا سئوگىليلە دولو فرانسيز فيلمىنە باخاكاركىن دئونە-دئونە موناسىب مقام يارانسا دا قافور بىرجه دفعە ده اولسون نە ايرينانىن اليىنە توخوندو، نە دە قولونا گىردى. آنچاق سون اىستيراحت گونو اونلار «بۇلشۇى تئاتر»ين يانىندان كىچىركىن ايرينا آفيشا ياخىب مۇعجىزە يەلە قارشىلاشىرمىش كىمىي «اوىي!!! ريقالائىتونون آربىاسىنى گۆر كىم اوخويور! جوزئىيە دى-ستەفانو! تەنورا!. بىر دە موسكوايا چتىن گل؟...» - سۈйلەيىب آه چكدى. قافور - اىستەيىرسن گىئدك باخاڭ؟ - سوروشاندا ايرينا - اونو صحنه دە - ياخىندان گۆرمك، دىنلەمك ان بئۆيوك آرزووم اولوب - دئىدى. بىلەت آلامغا دايانيمىش اوجو-بوجاغى گۈروننمەين قوشما سىرايا اىشارىلە - بوردان بىلەت الماقمى اوЛАR؟ - دئىنده قافور - گۆزلە - دئىب كاسىسانىن آغزىندادايانيىب نۇوبەيە نظارت اىدىن مىلىسە ياخىنلاشىب قىرمىزى وثيقە سىنەن «سویوز ژۇرنالىستوو سىسىر» يازىلمىش اوزونو گۆستەردى، وثيقە نى آچاراق گۆزدىن كىچىرن مىلىس سئرۋاتى يئىندىن قافورا ياخىب وثيقە نى قايتاراراق اونو ايرەللى

بوراخدى. قافور بىلەتلىرى ايرينيا اوزاداندا او، «چودو! موی خوروشى!!!» سؤيلەيىب قافورو قوجاقلاياراق اوزوندن ئۆپدو. تاماشادان چىخاندا ايرينا «بو سورپىزى ائتدىگىنە گۈرە مىنتدارام»

سۇئيلەيىب قافورون قولونا گىردى، سۇوقى-طېبىي آياقلار اونلارى ياخىنداكى خىابانا آپاردى، بوش بىر اسکامىادا آىلشىجك مائى گىچەسىنин اطرافا ساچدىغى سېرىلى دويغودانمى، سوپوقدانمى، بلکە يېنىجە يارانمىش سۇوگىدەنمى ايرينا قافورا سىغىنلى. او آخشام ايرينا قافورو سوال ياغىشىنا توتدو، اونون علمى مۇۋضوسو ايله ماراقلاندى، ائرمىنستان مرکزى كومىتەسىنин اورقانى اولان رسمى بىر قىزئىنە شۇعبه مودىرىي ايشلەدىگىنى ئويرىندى. قافوردان ايستكلىسىسى اولوب، اولمادىغىنى، موسکوادان هانسى خوش و هانسى آجى تصوراتلا آيرىلاجىغىنى سوروشدو. «آجى تصورات» سۆزو بىر مىضراب كىمى قافورون قلىنىدەكى سارى سىمە توخوندوغۇندان موسکوایلا، سارىشىن اسلامويان گۆزەلى ايله باغلى دويغولارىندان دانىشىماغى اونتوتى.

-بىر دفعە گۈرۈب حىستىنە اولدوغوم مۇعجىزە نى اوج اىلدى گۈرە بىلمىرم. بىر ايل عسگەلىكىدە، بىر ايل باكىدا مىنيموم ايمتاھانلارىنى وئرنە، اوچونجو ايل دە بوردا - دئىنەدە ايرينا اونسوز دا فيكىرىنى روس دىلىنەدە آيدىن اىفادە ئىدە بىلەمەين قافورون سۈزۈنۈ كىرك - آخى، سن وور-توت اىكى آيدى بورداسان، ايلىن چوخۇ قاباقدادى... - سۇئيلەيندە قافور مۇعجىزە نى آنجاق مارت-آپرئىل آيلارىندادا گۈرمك مومكۇندو. بىر هفتە، اوذاق باشى اون گون چىكىر. من اونو اىروواندا ياشادىغىم ئوپىن پىنجرەسىنەن سئىر ائتمك اىستەيىرم. دان يېرى تىزجە سۇكولور... اوزاقدا، تېھنین اورتاسىندا ماوى تولە بورونمۇش آغاران نەنەنگ گەمى گۈرۈنور، بىر آز سونرا هاوا ايشىقلانىر. گون چىخىر، دوزو، دونيانى شفقىنە بوروبىور، گەمىنин اوستوندەكى ماوى تول پىرە يوخا چىخىر، بىمبىاض گەمى ئىلە بىل بىر آزجا بؤيىبىور، بؤيىدو كجه ئىلە بىل سنه ياخىنلاشىر... سونرا اوزاقلاشىر، اوزاقلاشىدقجا

بالاچالاشیب، بالاچالیشیب گۆزدن ایتیر... ایلده بیرجه دفعه گۆرونور. بیرجه دفعه اوزوب يوخا چىخىر ...

ايريينا دئزه بىلمەيىب قافورون سۆزونو كىرك «تې... گەمى... هېچ نە آنلامادىم. سن شاعير دئىلىسىن؟» - سوروشدو. قافور گولومسونوب آزجا سوساندان سۇنرا - هېچ واخت شئىر يازمامىشام، آنجاق او مۇعجىزە نى بىر دفعه گۆرنىن سۇنرا ايلين مارت، آپرئل آيىلارى هارادا اولوراما اولوم، شاعيرلىك اووقاتى منى چوغالا يىر. ايروانداكى «سارى تاغ» دئىلين تېنىن دؤشوندەكى گەمى چىچككەين باداملىقىدىر. او باداملىق بابامىن يورد يئرى اولوب. بابام دئىرىدى "سارى تاغ" آدلانان ياستى تېنىن باشى بىر واختلار باشدان-باشا زوغاللىق ايمىش، زوغال مئشەسى. تېنىن اتكىننە ياشايان آداملار اوز آرارىندا اورا "زوغالىستان" دئىرىمىشلر. ژازاغزى يان-يانا دايامىش تېھلىرىن قوزئىنە تالا-تالاقارلار ارىيمەميش زوغال آغا جالارى چىچككەيرميس، تېنىن باشى ساپسارى اورىپە يە بوروندو يونىن شهر اهالىسى تېھلىرى بىر-بىريندىن آيىرماق اوچون بىرىنى "سارى تاغ" آدلاندىرىپ. سونرا لار زوغال آغا جالارى دوغانىب يئرىنندە ئولر تىكىلسە د، ائرمىلىر بىلمەدن ايندى ده او تېپە، توركلىرىن آدلاندىرىدىغى كىمى "سارى تاغ" دئىرى.

ايريينا آياغا قالخىب قافورون اليىندىن يايپىشاراق اوزونە طرف چكدى - آلاه ائلىسىن گلن ايل او بىياض گەمىنى بىر يئرده سئىر ائدىك... قالخ گئدىك، بو سونونجو گەچەنى بىزدە قال، آناملا سنى تانىش ائدىم، حاقىندا دانىشمىشام، سنى گۆرمىك اىستىرىدى. ايريينا نە قدر ايصرار ائلىسە ده قافور اونلارا گىتمەدى. سحرىسى طيارە يە مىنىك باشلاياندا ايريينا اوزونو يئتىرىدى. اوپوشوب آيرىلاندا ايريينانين ياناقلارىندا اىكى داملا ياش گۆرونندو...

كىچن ايل هلە ائرمنى، تورك موناقىشەسىنин دالغاسى اىروانىن بورنازيان كوچەسىنندە آذربايچانلى، ائرمنى بؤلمەلرېندىن عىبارت كند تصروفاتى تىخنىكىمۇ

بيناسينا چاتماميش، هله تئخنيکومون يانينداكى كانالين قيراغيندا هؤجتلىشىدىن سونرا آماسيالى بسته بوى، آما كۆتكى كىمى اولوب قولدان قوووتلى زووتخنىك شۇعې سينين ايكىنجى كورس طلبەسى عوثمان، آنا سۈيۈشۈنۈ سينىرىه بىلمەدىگىنдин، ائرمى بؤلمەسى مئخانىزاسىپا شۇعې سينىن بىرینجى كورسوندا اوخويان رازدانلى آردونو يونگول دىرك كىمى آسانلىقلا قالدىرىپ كانالا آتمامىش، هله ائرمى و آذربايچانلى طلبەلرین اوز-اوژە گلمەمىسى اوچون تئخنيکومون دەلىزلىرىنده دیوارلار هۇرۇلمەدىيىر زامان آكوب اىكى قىزىيلا يايىن بوغاناقلى، قىزىمار گونوندە نازانىن سندلىرىنى آخشاماجان اولسا بئله وئرە بىلمىھەجگىنى گۈرنەدە اولجەدن شرطلىشىدىكلىرى كىمى زنگ ائديب قافورا بىلدىرىمىشىدى. اون بئش دقيقە دن سونرا اىكى دفعە «توبچويان نازان، قاپپىا ياخىنلاشىن» - دئىه اوجادان چاھىرىمىشىدىيلار. آكوب آدام يىغانغىنى چتىنلىككە يارا-يارا قاپپىا چاتىپ نازانى اىچرى اوتورەرك زرينهنىن يانينا قايتىمىش، «باليكجان، هيمى دئسار قافورىن باشدۇنى؟ - عزيز بالام، ايندى گۈردونمو قافورون حۆرمىتىنى؟» دئىميشىدى. موسكودان گتىردىگى اوستوندە «پاريس» سۆزو يازىلمىش ماوېيە چالان گوللو سارافان دون بوغادىي رنگىنى آچدىغىنيدان، آينىنە راحات اولدوغوندان و چوخ ياراشدىغىنidan زرينهنىن اورگىنە نىتجە ياتمىشىسى، ايمتىناع ائتمك، ناز ساتماق عوضىنە قافورلا قارشىلاشاندا ايلك دفعە گولومسونوب «ھەديه يە گۈرە تشكىر ائدىرم» دئمكدىن اۋزونو ساخلايا بىلمەمىشىدى. زرينهنىن يومشالىپ بارىشىمىسى قافورو سۈيىندىرىمىشىدى. او، «رئگىنائىن دا كۆنلۈنۈ آلا بىلىسىدەم...» دوشۇنۇشىدۇ . زرينه ايله بارىشىدىغىنا، موسكودان يازىپ گتىردىگى «قاچاق نى» مقالەسىنин خواهىش مىنتىدىن سونرا سرلۇوحەسىنى دىيشىرىمك شرطىلە باش رئداكتوردان چاپ اوچون راضىلەيغىنى آلدىغىنا، سحر ائدون ھمىشەكى نىن بىر آز تىز چىخىب تىپه باشىنidan ائن دولاما يوللا ساللانا-ساللانا يول قيراغىنداكى قاراغاچ، اولاس،

پالید، آغجاقاينين اوز بوداقلاريني دوست الى كيمى يولچولارا او زاتديغينى، تزه-تر، ايشيم-ايшим ييشيلدايان يامياشيل يارپاقلارين پيريل-پيريل قايناشماسينى، تپهنىن دوشوندە باسيريقدان قاچىب قورتولموش كيمى سئيركلىكده آددا-بوددا سېلندرك يارپاقلارى الوان رنگلى زىرىنج، قاراغات، نار، قوشما آرمودو كوللارينىن سئوينيشمەسىنى آجگۇزلوكله سئير ائده-ائده شەھرىن ان گئىش، ياراشىقلى لئينىن پروسېئتكىتىنى باشينا ائھەرك، سحر-سحر سو ماشىنى ايله يويولموش كوچەنин هر ايکى طرفى بوبونجو سيرالاپىپ بير-بىرىنин بحىنە بوى آتمىش، ياراشىقلى خان چىنارلارين مغۇر دوروشوندان، گۆزلىيگىنەن ذوق و گوج آلا-آلا گلېب «اۋرتولو بازار»ين ياخىنلىغىندان سولا بوروغاندا قانادلانىپ اوچماق اىستەين قافور «مايىن آخرىنماجان يارپاقلارين، اوتلارين اوستونو توز، هيىس-پاس باسمامىش اىشه بئلچە پايى-پىيادا گلېب گئىدە جىم» دوشوندو .

موسکوادان گتىريدىگى ظريف يوندان توخونما بئلچىكا اىستەحصالى گۈزىل سوپتىير هدىھە سىندىن، ايکى آيىن خواھىش، يالوارىشىندان، تىزلىكله فيلولوگىيا علملىرى نامىزەدەي اولاجاغىندان، «اوستا آكوب» مقالەسىنин ائرمىنچە «كوممونىست» قىزئىندە چاپىندان سونرا يوخارى دايىھىلدە بئله تانىنماسىندان باشقان، يئنى مقالەسىنندە ائرمىن خالقىنinin يوخسول طبقةسىنinin معنافى عكس اولوندو غوندان يازىنин چاپىنا راضىلىق وئرسە دە، مقالە مطبعە يە گۈندرىلىيگىنەن بىر گون قاباق هەچ واخت خىتلەنەمەين باش رئداكتورون بىردىن-بىرە خستە خانايا دوشەمىسىنinin سببىنى قافور ايندى «بارئقاموتىيان» كوچەسىيلە يوخارى قالخاركى آنلادى. دونن چاپ اولونموش مقالەسىيلە باغلى مرکزى كومىتە يە چاغرىلىيغىنى بىلىدىگى آندان باشلايارات عالي ايدارەنин حىتىپىنه داخلى اولوب سىرلى، هم دە زەھىملى گۈرۈن بىنаниن قاپىسىنا دوغرو اوزانان آسوالت يولون ساغىندا و سولوندا، هر قارىش، هر

آدديميندا سليقه-سهمان دويولان، بىچىلندن سونرا آزجا اوزانميش بيربويدا يامياشىل تر اوتلار، همىشباھار قىزىلگول، قرفنيل، چوبانياستىغى، باشقما مملكتىلدەن گتىريلىب اكىلىميش آلچاقبۇي، يارپاقلارى ساريمتىل كوللار، يابانى طبىعتى يادا سالان، قابىغى چوخدان ارىيگىب تۈكۈلدۈيوندن گۈددەسى، بوداقلارى شوماللاشىب نهنگ مارال بويزۇزونا اوخشاييان قوب-قوروأغاچ، سىغاللى چاي داشلارى يىغانغىنىداكى اولچو-بىچىنин، اوبارلىغىن دقىقىلىگى، معمار پلانشىتى اوزرىندە رنگلى لاپىحەنى خاطىرلا تدىغىندان، بو گئنىش حىطىدەكى و بىناني دەلىزىندەكى، قبول اوتاغىنىداكى اوزون سورن دارىخدىرييچى گۈزلەمە آنلارى، كاتىبە قىزىن باشىيلا «ايچرى كىچىن» اىشارەسى، قارا مئشىنى قاپىنин ھوندورلوگو، كابىنتىن گئنىشلىكى، باھالى مېئىللەر، چوخلو تئلەفون آپاراتلارى، جىدى اىشلە مشغول اولدوغوندان قاپىنinin آچىلماسىنى سانكى دويمايان، قارا درىلى كرئىلۇدا آيلشىميش آدامىن نهنگلىكى، اينك گۈزۈنۈ خاطىرلا دىب، آنجاق زهيم تلقىن ائدن اىرى گۈزلىرى و نهايت گۆئى گورولتوسونا بنزىر ھۈكمولۇ گور سىسىندىن دوغان قورخونون آغىرلىغىنا قافور گوجله دۆزۈردو. يارىم ساعاتدان چوخ واختدا وئرىدىكى سوالالارдан اىستەدىگىنى آلا بىلەمەن تعلیماتچى الينى ماسانىن اوستونە چىرپاراق - سىنин «قاچاق نبى» مقالان باشدان-باشا پراواكاسىيادىر، جىنایتدىر! دوزگون اىضاحات وئرمىمگىن، فاكتى گىزلىتمگىن اىكىنچى جىنایت! موستنتيق سىنىلە باشقا جور دانىشاجاق! بو تكجه سىنلىك دېيل، باش رئداكتورون گلىب بونلارى بويزۇنا آلاندا سىنин اىشىن داها آغىر اولا جاق! خالقلار آراسىندادا عداوتى قىزىشدىريانلار، اينسانلارى قىران قاچاق-قولدور هاچاننان قەرمان اولوب؟! بويزۇندان، باشىندان، چكىندان يېكە شەئىلە گىرىشىرسن!

تعلیماتچى الينى ماسانىن اوستونە ووراندا قافور داها دا قورخماق عوضىن، هانسى مؤعجىزه دنسە اىچىنى بوروموش قاتى قورخو بىردىن داغىلدى، ائله بىل واھىمەلى

آيىخودان آيىلدى، چاشغىنلىقى، ككلەمگى اۇتوب كىچىدى، دومانلى باشى آيدىنلاشدى، دىل-دىل اۋتمەمە يە باشلادادى .

اینگئر-یولداش قارابئیان، من هارادا اولدوغومو، کیمینله دانیشیدیغیمی یاخشی بیلیرم. مقاله‌نی یازماغی منه هئچ کیم تاپشیرماییب. من یالانتان باش رئادکتورومو نئجه شرله يم؟ من همیشه خالقلار دوستلوغوندان یازمیشام، صمیمی دئییرم، یازیدا هئچ بیر قیزیشدیریجی، آرا قاریشدیریجی موتیو یوخدور. قاچاق نبی قولدور اولماییب، او، آذربایجانلی و ائرمی وارلیلارین، قان ایچنلرین وار- دؤولتینی، مال-حئیوانینی آلیب یوخسول، آج-یالا واج ائرمیلر، آذربایجانلیلارا پایلاییب، کاسیبلارا ال توتوب. مقاله‌ده قاچاق نبی عدالتی، اینصافلی آدام کیمی وئریلیب. بونو من تاریخی فاکتلارا اساسن یازمیشام. قاچاق نبینی گؤرموش ائرمیلری، آذربایجانلیلاری دانیشیدیرمیشام، اونلار ساغدیلار، آدلاری، عونوانلاری مقاله‌ده وار. ائرمینجه «کوممونیست» قرئتی بو یاخینلاردا منیم «اوستا آکوب» آدلی گئنیش اوچئر تیمی ...

تلئيفون اوجادان زنگ چالدى، تعلیماتچى دستگى گۈتۈرۈب قولاغينا دىيادى، ئىزلىق قادىن سىپىنى قافور دا اشىيتىدى:

-اينگئر داللاكىيانىن باداسخانئك - يولداش دللكيانا جاواب وئرين ...
 مرکزى كومىتەنин ايدئولۇرى شۇعېھ مودىرىنین سىسىنى ئاشىدىن تىلىماتچى
 نهنگ بىدىنинه اويمىايان جىلدىكىلە آياغا قالخىب فاراغات وضعىتى آلاراق - لىسمەم،
 اينگئر داللاكىيان - ئاشىدىرمىم، يولداش دللكيان. - دئدى.
 -صۈختى ساخلا! هايات - كويىھ سالىپ بىر قارىش بۇيدا تور كو قەرمانا چئويرمگىن.
 بونو ظلارافاتلا، يومورلا، كومئدىيا ايلە قورتارماق اولماز؟ بوشلا گىتسىن !
 -اولدۇ، اولدۇ .

تىلىماتچى درىندىن نفس آلىپ يېتىنيدن يېرىنinde اوتنوردۇ. قارشىسىنداكى داغىنېق
 كاغىذلارى دىستەلەيىب ماسانىن اوستونە قويدۇ. كارانداشى گۇئىتۈرۈپ قىلدانا
 سالدى. تېيفورا باخىب گولومسونەرك - گىندە بىلرسن - دئدى، تىز دە علاوه
 ائلهدى - ئاشىتىمىش مودافىعە يە حاضىرلاشىرسان. چوخ ياخشى، آنجاق اينن
 بىئلە نە يازاجاغىن بارەدە ياخشى- ياخشى فيكىرلش ...

قافور مرکزى كومىتەنин خىطىينىن «بارئەقموتىان» كوچەسىنە چىخىب ساغا
 بورولدو، درىندىن نفس آلىپ باشاشاغى سورعتلە بىر قدر گىئىب دايىندى، تاكسى
 گۆزلەدىگى واخت كوچەنин او يانىنداش باش رئداكتورون قارا «زىيم» ماشىنىيلا
 كىچدىگىنى گۈرددۇ. سليمبىيۇون مركزى كومىتە يە چاغرىلىدىغىنى درحال دويدۇ،
 ال ائىب سوروجونو سىلسە دە اونو گۈرمەدىلر. قافور سوتوفوردا قىرمىزى
 ايشىغىن ياندىغىنى گۈرددۇ، باشى الولو كوچەنى آدلارا قاچىب اوزۇنۇ ماشىنا
 يېتىرىدى، باشىنى پىنجرەدن اىچرى سالىپ تۆۋوشويە-تۆۋوشويە - يولداش
 سليمبىيۇو- باشىيلا مك- يا ايشارىلە اوردايدىم، سىخىما- بوغمايا سالدىلار، يازىنى
 سنه كىم تاپشىرىپ سوروشىدولار. اۆزوم يازمىشام، اۆزوم دئدىم. چاپا گىنتەسىنە
 سىز ايمضالا مامىسىنىز، يازىدان خېرىنىز يوخدۇر دئدىم. دئدىم سىز دە بونو
 بىلەسىنىز .

قافورون باشىنى سالونون اىچينه آيەرك نسە دئىكىنلى سانكى او واھيم، قورخۇ دولو بىنانىن هاراسىندانسا باخديقلارىندان، كامئرا ايلە چىكىلىرىندن اىحتياط اىدن باش رئداكتور تلاش اىچىنده – ياخشى، ياخشى چكىل! – دئدى، ماشىن ترپەنib اوزاقلاشدى. «باش رئداكتوردو، عالي سوۋەت رىاست ھېيتىنин عوضۇدو، دئپوتاتىدی، يازىنى يازان من، يارپاق كىمى تىترەين بو. گئىت سوى آدىنин سونونداكى «بى» سۆزۈنۈ آت گئتسىن. آنجاق نه قدر اوستونە چىغىرسالاردا مقالەدن خېرى اولمادىغىنى، چاپا ايمضا آتمادىغىنى، ايناملا دئېجك «

اوج ساعاتدان سونرا باش رئداكتور كايىنتىنە قايتىجاق درحال قافورو يانينا چاغىردى، او، ايچرى گىرنىدە باشقۇ واختىلار باشىنى قالدىرمابىن، او زۇنۇ جىدى ايشلە مشغۇل اولان كىمى گؤسترن باش رئداكتور جاوان اوغلان كىمى دىك آياغا قالخاراق يېيىن آددىملارلا گلىب كايىنتىن اورتاسىندا قافورون او اوزوندىن، بو اوزوندىن اوپوب باغرىنا باسىدی، آرالاناراق قافورون قوللارىندان يايىشىب گۈزلېنин اىچىنە باخدى – اگر سنى بىرچە اوغلوم آلبىرت قدر اىستىمير مسە، آلاھ منه قىيم اولسون. سن كىشى اوغلوسان، آلاھ آتانا رحمت ئىلسىن!

سحر گۈن يېنijە قالخىمىشدى، آداملار ايشە چىخىب گئتدىكىنلىن كوچەلردى دولاشان آداملار سئىرلمىشدى. آكىپون ئوبىنин يانىندا ولس آغاچىنин آلتىنداكى سو كراتىنин باشىندا اىكى قادىن دايامىشدى. او زۇنە، بوخاغىنداكى خاللارдан او زۇن – او زۇن وئرگولبىنzer ايشىلدايان قارا توكلر ساللانمىش، قارابىنiz، تؤرە بوى، اىيرى دئشلۇ، دولوبىنلى، اورتا ياشلى قادىن، قىلىنە قايناشىب اونو راحاتبورا خمايان خېرلىرى دئىب قورتارمامىش، او زە اوز داياندىغى او جابوى، آغبىنiz، نرمه نازىك گلىنин چىخىب گئدە جىكىنلى سانكى قورخاراق دانىشىغىينا آرا وئرمەدن پولىئمۇت كىمى او توردو. آچى، او زۇن وئله اوتانجاق گۈستىرمەسىنە باخما، بىلەرسن نەلر وار او توركىدە. آغانىك كىمى او دا بوتون ايشلىنى اوتانا – اوتانا گۈزور. اىيونون

اور تالار بىدى، آغانىكە چىلىك گىتىرمىگى سۆز وئرنده اۆزۈم اشىتىديم. سۆز واختىنا چىرى، بىر آز بوندان قاباق او لاردى، تاكسىنин قاپىسى آچىلىپ-أۇرتولىندە اۆزۈم پىنجرەدن گۈرددوم. آخچى، بونون اۆزۈنە بىر باخ - دېئىب الينى اۆز سىينەسىنин توشۇنا گىتىرىدى - بىر بويدا بويون اولا، بىلە فراستلى اولاسان، ھمىشە تاكسىلىك گىتىپ-گلىرى، هردىن ده «قاز ۲۴»لە. بىر اليىنە سلىدى، اوستونە بىمباپس اۇرتوك چىكىلى، او بىتىرى اليىنە وازا او خشار قابىدى. سن گۈرىدىن نىجە ادىيلا يېرىرىدى، ائلە بىل ناظىر او غلودو. اۆز آرامىزدى، تورك اولاندا نە اولار، شىرىنىدى، اوزوندە شطىيان توکو وار، آغانىكى ده قىناماق اولماز. آكوب سحردىن-آخشاماجان ائششك كىمىي ايشلەيير، سىن ارىنن ياشىدى، اۆزۈن بىلىرسن ده. فيكىرلىشدىم گىتىم-گىتمىيىم، گىتىم-گىتمىيىم. تاكسى دايانيپ اونو گۈزلەيىرىدى. چوخ چىمەدى، چىخىپ تلهسيك تاكسىيە مىنib گىتتىدى. اۆزۈمو ساخاليا بىلمەدىم اىكىنجى مرتبىيە قالخاندا آغانىك سلهنىن اوستوندىن آغ اۇرتويو يېنىجە قالدىرىمىشدى. جان يىانمىشىن اوزوندە كى، سئۇينجى، خوشبختىلىگى گۈرىدىن! بىلىمیرم بىر سله دىمېش چىلىكى گۈرندە آغزىمىن سوپۇن ساخاليا بىلمەدىم. آخچى، بىر سله دىمېش چىلىكى گۈرندە آغزىمىن سوپۇن ساخاليا بىلمەدىم. تصوور ائتمىسن سن اونلارين نىجە سلىقىلە دوزولوپۇنۇ، ھامىسى سئچمە! آغانىكە دئمەدن اوچۇنۇ، دۈردونو آغزىما آتىپ، گۆزۈمۈن قوردونو اۇلدۇردىم. وازا او خشار قابا بىغىلىمېش آلا سوتول چىلىكلەر سىرایلا دوزولمۇش اونلارين بىر بويدا، بىر اۇلچىودە، سلىقىلە دوزولوپۇنۇ. حلقوارى سىرایلا دوزولمۇش چىلىكلەر يوخارى قالخىدىقجا حالقا دارالىرىدى. تورك چوبان پاپاغى كىمى. سون اوجداكى چىلىك قىيقىرمىزى، دىمېشىدى. منى بى دقيقە تىكە-تىكە دوغراسالار دا بونون عادىجە دېقت، عادىجە حۋىرمەت اولدوغۇنا اينانمارام. او غولون، قىزىن، آتاي، آنایا، دوستون دوستا، قونشۇنون قونشۇيا وئردىگى پايدا، سووقاتدا او بويدا اىستك، او بويدا سئوگى اولا بىلمىز. آنچاق عاشىقلەر دە، سئۇنلەر دە او علامتى، او نىشانەنى، او

محبىتى گۈرمك اولار، فيكيرلىشىرسن كى، من بونلارى شىشىردىرم، اويدورورام، او وازا اوختشار قابداكى چىيلك توپاسىينين اوجونا نىيە آل قىرمىزى، دىميشى قويولموشدو؟ بير دفعه آغانىكلە اونلارين حامامىندا چىممىشىم. دئمە گۈرمەميسىم، او وازاداكى چىيلگىن فورماسى آغانىكىن دؤشىبودو كى وار، ائلموشون بو ياشىندا دؤشلىرى باكىرە قىز مەھلەرى كىمىدى. آلاھ بىزە دوشۇنمەيە عاغىل وئرىب. سن تصوور ائدىرسىنى، زنگىbiasاردان بورا قىرخ كىلومئتردن چوخدو. او شان وورتى - ايت اوغلوچىيلكلەر ازىلىب، داغىلماسىن دئيە بو بويدا يولدا قابى اليندە يئرە قويىمايىب.

مرکزى كومىتەدن چىخاركەن بىنەن، روحونا چۈكموش گۈنگەلىك باش رئاكتور اۆز كابىنتىيىنده اونو عزيز آدامى كىمى ئۆپوب-باغرىنا باساندا، «سن كىشى اوغلۇسان، آلاھ آتانا رحمت ئىلسىن!» دئينىن سونرا چوخ-چوخ يونگوللۇشمىش، ايشدن چىخاركەن يول قىراغىندا اطرافينا تمىز هاوا، دينجلىك، گۈزلىك چىلەين نؤوع بە نؤوع آغاچلارى خاطىرلا ياراق قافور پېنجگىنى چىينىنە أتىپ لئينىن پروسېكتىينىن ساغ طرفىنى توتاراق چىنارلارين كۈلگەلىكلىرى ايلە باشى يوخارى قالخىرىدى. اوپرا بىناسىينىن يانينا چاتاندا كوچەنин سول يانىندان اونو اوجادان، گور، باريتون سىسلە، باغيرتىيلا سىسلەدىلر. قافور چئورىلەنە دئرونون، اونون آردىنجا نەنگ بىر وارلىغىن شلتەيە-شلتەيە آددىملادىغىنى گۈردو، يولдан اؤتن سوروجولرىن بغضىلىرى ماشىنinin سورعتىنى آزالدىر، بغضىلىرى بىر آنلىق ماشىنى ساخلايىب تعجوبلە كوچەنلى كىچىمكەدە اولان او نەننگە باخىر، باشلارىنى بولايىب چاشقىنلىق اىچىننە يوللارينا داوم ائديردىلر. «باغىرتى دئرونون سىسىنە اوخشامىر» دوشۇنركن، دئرونون «دئىيكلەرىم يادىندان چىخمايىب كى؟» - سوروغوسونا نەننگىن «اوج-يوخ» دئيەرك اىرى باشىنى لنگرلە ترپتەمىسىنى قافورون گۈزو آلدى. دئرو ياخىنلاشىب ال توتىدان جىدى و سوپۇق طرزىدە «گۈرۈنمورسەن؟ محللەدن گئتمىسىن؟» - سوروشاندا قافور گولە-گولە اونا

ياخينلاشيب سalam وئرمك اوچون الينى اوزاتماق ايستهيندە نهنگ اوزونو قاباغا وئريب قافورون چىينىنه آتىيغى پئنجگى قاپاراق گەمى فيتىنە بىزىر گور سىسىلە «گۈرۈم بى منه اولار؟» - دئىيب زوربا قولونو پئنجگىن قولونا سوخوب دارتدى، پئنجگىن قولو چىينىندەن سۈكولەرك شىرىقلاندى، قافور دئۇنون سوالينا جاواب وئرمە يە مجال تاپمامىش گىلائىلى طرزىدە دئروپا باخاراق «بۇ نە ئىلىير؟...» - دئدى.

قافورون سۆزو آغزىندا قالدى، نهنگ بىر گۆز قىرىپىمىندا قافورو كۈرپە اوشاق كىمى قوجاغىنا آلدى، «ايىم پوكىرىس، كېز شوك چى؟ - منيم بالاجام، ايستى دئىيل؟» - دئىيب قافورون قالستوکونو چكىب بوشالىدى، كۆينىڭىنин بىر دويىمەسىنى آچدى، يئكە دوداقلارىنى يىغاراق نفسىنى اونون بويون-بوغازينا اوفوردو. بىر آنinin اىچىنده باش وئرمىش عاغىللاڭلمۇز احوالاتدان باشىنى ايتىرن قافور دارتىنir، الينى يئكپىrin چىينىنه دىرىھىب ايتىلەرك يئرە دوشىمك ايستهيندە نهنگ بىر آن قولونو بوشالدىب درحال يئىنيدن اونو قوجاغىنا سىخدى. يئرە دوشوب الينىن، آياغانىن ازىلەجگىندەن، سينا جاغىنidan قورخاراق، قافور غىرى - اىرادى بىر آن يئكپىرى قوجاقلادى. يئكپىر سول الينى گىتىرىپ قافورو آتا، آنا كۈرپەسىنى باغرىنا باسان كىمى اوزونه سىخدى. «قورخاما، قورخاما هەچ سنى يئرە سالارامى؟» - دئىيب باشىنى سىغالالادى، اوزوندن آرا لاپىب ايندى دە قالستوکونو دوزلتىمە يە باشلادى. قافور گوجلە دارتىنib دئروپا سارى چئورىلىپ اينجىك-اينجىك «هامى بىزە باخىر، بىلە اولارمى؟» - دئىنە دئرو گولە-گولە نهنگە اىشارە ايلە «كىمین سۆزونە باخىر كى، منى دە ائشىتىسىن؟» - سۈپەلىپ بىردىن جىدىلىشدى. «ايىكى-اوج گونە بئش مىنمانات لازىمىدى، بىر آيلىغىندا!» - دئدى. قافور آجي-آجي گولومسونەرك - دئروجان، بو وضعىتىدە دانىشماق اولار؟ باشىيلا يئكپە اىشارىلە - دئنن بوراخسىن دانىشاق دا .

-بوراخماميش سنى آخشاماجان قوجاغيندا ساخلايان دئييل ها. ياخشى، بوراخ دا ...

يئكپر آشاغى آييلib قافورو ائهمالجا يئره قويماق ايستهينde پىشمان اولدو، اونو اولكىنдин ده يوخارى قالدىريب «موراتسئلىنى، مى هاد نايى دئس ائسىدئغىتىس تىئر آيگىن يئرئووما؟ لاو نايى، يئتىئ يئلاقتىر چبرتسىل، اشتا مئس هامار ائل بئر-ياديدان چىخمىشىدى، بير باخ گور بوردان سىزىن باغچا گۈرونورمۇ؟ ياخشى باخ، اگر چىلىك سوووشما يىپسە، گىت بىزە دە گتىر» - دئيىب گۈزلەنيلەدن الينى اوزاداراق قافورون چنهسييندەكى خالى اىكى بارماقى ايلە سىخاراق دارتىدى، «نه گۈزل خالىن وار، بونو وئر دە منه» - دئىدى. قافوردان چىخان اينىلىتى-اوپولتو قارىشىق آغىرىلى سس قويروغۇ قاپى آراسىيندا قالماش پىشىك سىسينە بنزەدى. دئرو اونون چنهسييندەن آخان قانى گۈرنەدە «سېنىنىكى پولىكلىنىكالىق اولدو، تلس، آنجاق دئىيگىم يادىندان چىخماسىن، اوزاق باشى اوچ گونە!»!

پولىكلىنىكادا حكيم قافورون يارىياجان قوپوب ساللانان خالىنин آخماقدا اولان قانىنى قورولاياناجان، درمانلايىب لئىكوبلاستر يايپشىديراناجان، سورغۇ-سوالا توتدۇ. «دئىيرىن بىخىلەميشام، آخى بو بىخىلەماق ياراسىينا اوخشامىرى؟» - سۆيىلەدى. قافورو قىنادى، دانلادى «بو ياشاجان بىلىمیرىن بونا توخونماق اولماز؟!» دئيىب قورخوتدو، سونرا «ياخشى كى قوپوب دوشىمەبب» - دئىدى.

قافور موسكودا اولاركى سنگىمېش صۆحبت اىروانا قايىداندان سونرا يئىندين قىزىشىدى. اىكى گون قاباق آخشام اوستو آغانىكىن سانجىسى توتاندا نازان بو خرى قافورلا قارشى-قارشىيا آيلىشىب صۆحبت اىلن آتاسىينا ائىهاماڭ بىلدىرىنده دوپىق دوشىن قافور درحال آياغا قالخىب بايپرا چىخدى. ماشىن توتاراق گئرى قايىتىدى. گئجه ساعات اىكى رادەلریندە آكوب سئوينجىك «اوجلۇمۇز اولدو» خرى ايلە ائوه قايىتىدى. گئجه سحرجن آكوبگىلىن پنجرەلریندە ايشىق

سوئنمەدى. سحره ياخين ياتديقلاريندان قافور يوخودان گئچ اوياندى، ايشه گون اورتاييا ياخين گىتىدى.

كولكلى هاوادا قارانلىق بولودون آردىندان دارىخىميش كىمى تلهسيك چىخان آى، اۆز نورونو سئل كىمى آخىداراق، داشى-قاياني، دره-تېپنى ھۇولناك اۆز قويىنونا آلدигى كىمى خاللا باغلى ماراقلى خبر ده گون اورتاياجان تپه باشينا، «سۈۋەت ائرمىستانى»، ائرمىنجە «سۈۋەتاكان ھايastان»، «كوممونىست»، روسجا نشر اولونان «ترودا» قىئتلرى رئاكسىيالارينا، مرکزى كومىتەنин بعضى شۇعبه لرىنه و باكىدا ياشايان قافورون اۆزوندن بؤيوك قارداشينا چاتدى. قافور دئردونجو مرتبەن دەھلىزىنەن ھمكارى قافارلا قارشىلاشاندا «اووو، تېرىكلىر، تېرىكلىر! اوغلۇن اولوب، بىس نىبىه إلى بوش، كونياكىن، شوكالادىن ھانى؟» بو سۈزلىدن سارسىلان قافور، اونون گۆزلۈرنىدە كى سۈپىنجى گۆرنەن «سەننەلە ھەچ واخت بارىشا بىلمەم» - دوشوندو. «بئلە بىر ايش سەننەن دە باشينا گلىسىن، بئلە بىر اوغول سەنە دە قىسمت اولسۇن» - دئىدى. قافور جىدىلىشەرك، «اوزونو ائلە تورشودورسان، ائلە بىل گوناھكار منم » ...

دەھلىزە چىخان باش رئاكىتورون كاتىبەسى - قافورجان، سەنی ھاچاندان سلىمبىوو گۆزلەيير. باش رئاكىتور سىسىنى آلچالداراق نە قدر چك-چئوير ئىلسە دە قافوردان گۆزلەدىگى خېرى آلا بىلمەدى. قافورسىز بونا اينانىرسىنىز؟ - دئىنەن، سلىمبىوو - من ايناندىم، اينانمادىم بونونلا مسئلە بىتىمير. بوتون شهر سەننەن دانىشىر، دېيىرلەر ائلە بىل قافورون بورنوندان دوشوب، رنگى، چنەسەننەدە كى باتىق يېرى.... چنەسەننەدە كى خال، سندە باتىقدان ساغدادى، اوشاقدا سولدا. قافورجان، سەن بىلىرسىن دە من سەنى اوغلۇم جان اىستەيىرم. بىر آيلىغا باكىيا گئتمىگىن مصلحتىدىر. گۆرك سورا نە اولور ...

قافور شىستلە آياغا قالخدى. - منن اۇترو سىزە سۆز گلسە، دئىنەن ايشدن چىخارتمىشىق. گئدىم عريفەمى يازىيم گتىرييم - دېيىب قاپپىيا ياخىنلاشاندا باش

رئاكتور - آى بالا، او ندى ائله، كۆينگىنه بولاشىب؟ - سوروشدو. قافور چئورىلىپ آغاپاق كۆينگىنده كى قىرمىزى لىكمى گۈردو. «اجلافلار داش آناندا ازىك گىلنار دا قويوب آتىيلار» دوشوندو، باشىنى بولايراق بىر سوز دئمەدن كايىنتىن چىخدى. ايش اوتابىغىندا اوتابىق يولداشىنى گۈرمەيدە نە سئىندى. قاپىنى آرخادان باغلايىب وار-گل ائلهدى. يېرىنده آيلشىب باشىنى اللرى آراسينا آلاراق گرگىن دوشونجەلرە دالدى. بئشمى، آلتىمى ياشىندا باشىنى آناسىنین دىزى اوستە قوياراق خومارلاندىغى آنلار، آناسىنین اونون چەنسىنەدە كى خالىنى سىغاللايا- سىغاللايا باياتى اوخويورموش كىمى دئىيكلرىنى خاطيرلادى.

«رحمتلىك آتانىن سينەسىنەدە اىرى خال واردى. او خالى قارداش مالى كىمى ياربيا بؤلموشدو. ياريسىنى سىننەن چىنە قويىمۇشدو، ياريسىنى قارداشىنин چىينىنە. يوز ايل اوتسە دە هەر يېرىنizi قوماشا، كاتانا بوروسەلر د، بىرجه بو خالىنىزى گۈرسىم، مىن آدامىن اىچىنەن گلىپ سىزى تاپارام». بو كۈورك، حزىن خاطىرەنин اردىنجا توخماق گۈلدە أكپۇن سويا توللانىماغا حاضىرلاشدىغى آن اونون چىنىنەن آشاغى قوشما كورگىنinen ھەر بىرىنەدە اولان خاللار، «بئنى بوسفورون، مارمارانىن توم باليقلارى، ايلبىزلىرى تانىيور». سۈيەلەيىب كۈلە باش ووردوغو مقام يادىنا دوشدو. «آكپۇن گۈرمەيدە نلر شوبەلەنە بىلەر، آخى قونشۇلار، تانىيانلار اونون دا چەنسىنەدە باتىق اولدوغونو بىلىرلە، آنحاق منىم چىمەدە كى باتىق داها درىندى. آنامىن دئىيكلرىنى بونلارا نىتجە ثوبوت اندىيم. آكپۇن كورگىنەدە كى قوشما خاللار بارەسىنە يېرىدگىشىمەسىنى نىتجە ثوبوت اندىيم. بلکە بو بارەدە بىر مقالە يازىيم، داها دا گولونج وضعىتىدە بونلارا نىتجە چاتدىرييم، بلکە بو بارەدە بىر مقالە يازىيم، داها دا اورگىنە شوبەلەر قالماراممى، دولايىلار، الله سالارلار. آكوب اشىتىسە، وونون دا اورگىنە شوبەلەر دولاچاق. بونلارين يالان اولدوغونو بىر من بىلىرم، بىر دە آغانىك، بىر دە يوخارىدا آيلشىن باش درىزدۇر. تاپدىيم، تاپدىيم، اونا دا من آياما قوياجاغام. من تا-قا-يام، او دا ده-دە!... اولىنه بىر «ب» آرتىراندا لاپ دوزەلir. بىزدارنىي دىرىزدۇر داللاكىان!

اعلا، قالدى بونو يايماق. حقيقىسىه نه منىم باش رئاكتوروم بىلىر، نه قارداشىم، نه ده اۇزۇنۇ عاغىلى سىيان قوغاقان-أوفتارىتىت تىتولو قازانماڭا جان آتان دئرو. بو جىليزلىقنان سىنن هېچ واخت آغساققال-أوتورىتىت اولماز. أوتورىتىت اولماق اوچون قىلىپىنەكى حاق، عدالت، مىلتچى حىسىنى اوستىلەمەلىدى. سنسە اولسا- اولسا كقب-نىن گىردىرمە آفتارىتىتى اولا بىلرسن... داها تې باشىنا قايدا بىلەرم ...

تئلىفونون گور سىسى قافورو دىكىسىنديردى. قارداشىنinin دوغما سىسىنى ئىشىدىنە كۈورلەرى، قەربوغازىنا تىخاندىيغىنidan بىر آن دانىشا بىلەمدى. "نه اولوب، نىيە دىنمىرسن؟-قارداشىنinin سوالىنا قافور بوجازىنى آرىتلاياراق:چۈرك يىييردىم، بوجازىمدا قالىب-دئدى .

-ياخشى، او خال صۆجىتى نه مسئلىدی؟

قافورون خىلى سوسدۇغۇنا دۆزە بىلەمین قارداشى جىنگىلىتىلى و ايناملى سىللە - ا، سىن يىيەسىز دئىيلىسن اى، گىلىپ بومبا قويوب پارتلادارام او شەرى! آلتىنى اوستونە چئويررم، - دئىنەد ئىلە بىر قافورون جانىندان آغىرلىغى، گرگىنلىگى چكىب چىخارتدىلار، اوركلەرنەك - قارداش، عۆمۇرمۇدە سەنە يالان دەممەمىشىم، سىنин جانىنا آند اىچىرم، ھامىسى شايع دىر، اويدورمادىر. اينشاللاھ گۈرۈشىندە ... -آخى دئىيلەر اوپئراسىيا ئىلتىدىرىمىسىن، بىلەرسن اونا ال وورماق اولماز؟ قورخوب ائلمە، هېچ نه اولماز. من آىرى شئىھ گۆرە زىنگ ئەلمىشىم. آنان خستەدى، بو گون يولا دوش گل. سونرا گەچ اولار... باش رئاكتوردان خواھىش ئىلەدەيم، ئىلە بو گون يولا دوش ...

-آنامىن جانىنا آند وئرىرم، دوزۇنۇ دئە، آنام آغىردىمى؟ خستە دئىيلىسە، صباح گلىيم، واجىب ايشىم وار .

-ياخشى، ناراحات اولما، آما صباح موطلق گل ...

بو گون قافور آکوپون حیطیندن باييرا چيخاندا هاسميک اونون قاباغيني کسيب داروازادان ايچرى گيريب بالا قاپينى دارتىب اورتدو، آغلامسىنا-آغلامسىنا - من سنه اينانيرام. بيليرم، دئيلنلىرىن هامىسى شايىع دى. منيم هئچ كيمىم يوخدۇ... .

- دئىيب دولوخسوندو

- سنى قارداش كىمى ايستەيىرم. منه باغيشلايدىغىن لالھلىرىن آپارىب شكلينى چكدىردىم، رامكايا سالمىشام، ائلە گۆزلەي... دئيلنلىرىن هئچ بىرىنە اينانيرام. بو گون دە تزە خبر يايىلىپ. دئىيرلر قاپور آداملارى آزدىرماق اوچون خالىنى دىيىنندن كسىدەرەتلىپ آتىب. قاپورجان، منيم اورگىمچە اولماسا دا بوردان چىخ گئت. قورخoram، منه ايان، بونلارдан نە دئىسن گۆزلەمك اولا... آنجاق من حقيقىتى يىلمك ايستىرىدىم، هامىيا دوزونو ياياردىم، قوى دئى-قودوبا شىكك ائنلر ده اولسون... - سۈيىلەيندە قافور اونون باخىشىندا، ياشلى گۆزلەيندە دوغماقلىق حيس اشتى، دئىيكىلرى عاغلىنا باتى، - بىر زىرىپى دارتىپ قوپارتدى، شهردە ائلە پزونگ يوخدۇ - سۈيىلەدى، هوپ ائلىيىب اوشاق كىمى قوجاغىنا آدىغىنى دئمك ايستەدى، آنجاق بونو اوزونە سىغىشىدىرمادى. هاسميک: - دئرو دا اونون يانىندايدى؟

- سوروشاندا قافور

- هاردان بىلدىن؟

- تىجوبىلە سوروشدو، هاسميک عصىلىشىدى، ھم دە پېشمانلىغىنى بىلدىرەر ك باشىنى تىپتى .

- قاپورجان، سىنن باشقا ھامى منه دلى، سئى كىمى باخىر. خواهىش ائدىرم چىخ گئت، من بىلمەدىگىم شىئى دانىشمىرام... دئىيب قرنفىللە سارى گىتىدى، گوللەرلى تلهسىك درە-درە - آغانىكە آپارىم... ھم دە بورا گلمە گىمى آيرى يېرە يوزماسىنلار

— سؤيله‌دی، قاپیدان چيخاندا قافور
 — منيم ده سالامىمى يېتىر، عوضىمەن تېرىك ائله
 — دئىد، قاپیدان چوئە چىخدىغىنا گۈرە ھاسمىك ھەچ نه دئمەن اوزاقلاشدى.
 قافور بىر قدر لەنگىيىندىن سۇنرا بايىرا چىخدى، ساغا دۇنوب بىر جە آدىم ۋەجەق
 چىنچىل قىرينتىلارينىن داروازايا دىبب چىخارتىدىغى سسە گىرى چەورىلندە قارشى
 دىواردا اون بىر — اون اوچ ياشلارىندا بېشىمى، آلتىمى اوشاق باشلارىنин ھۆولناك
 يوواسينا چكىلەن ايلان باشى تكىن يوخا چىخدىغىنى، ئىنده داشاتان بىر
 يېنىيەتىمەن ئىنسە هەمین دىوارىن اوستوندە اوتوردوغونو، ساغا، سولا، گۆيە باخاراق

پېشمان-پېشمان اوجادان

— تررئىس، تررئىس!

— اوچدو، اوچدو!

— دئىيگىنى گۈردو. قافور «او باشلار نىيە قىئىب اولدو»، قاچىب اوزاقلاشماق
 عاغلىنا گلدى، بونو اۆزونە سىغيشىدىرمادى. اىكىنجى آدىمەننى آناندا قولاغىنин
 دىبىنە وېيلتىلار اشىيتىدى، آتىلان قىرينتىلارين گۈزونە دىھىجىنەن قورخاراق
 گىرىيە باخmadان آدىملارىنى يېنىلىتىدى، نسە كورگىن، اونون آردىنجا باشىنا
 دىبب گۈيىتىدى، غىيرى-ايрадى ئىنى گۈئىنەن يېرە توخوندوردو، قانامادىغىنا
 سؤىيندى، گۈئىنەن يېرى اوووشدورا-اوووشدورا قاچاراق اۆزونو ايرەلەدە بالاجا
 قىزىنин ئىندىن توتوب آغىر-آغىر گىئىن ياشلى كىشىيە يېتىردى.

باش رئاكتور قافوردان كۆئىنگىنەن ندن لەكىنلىكىنى سوروشاندا اوتنانىغىنەن بو
 بازىدە ھەچ نه دئمەدى. ايش واختىنин قورتارماسىنا خەيلى قالمىش قافور ئىنى
 كۆئىنگىنەن لەھلى يېرىنە قوياراق پىللەنلەر تەھسيك آشاغى ئىندى، تانىش
 آداملارلا قارشىلاشمادىغىنا سؤىيندى، گىرىش قاپىسىنەن آزجا آرالى، ماسا
 آرخاسىندا سلىقلى گىيىمەدە، چىشمكلى قزئە اوخويان نظارتچىنى اوزاقدان گولە-
 گولە سالاملاياراق — واربىد — اوستاد، گۈزونو كورلاما، ھامىسى ژورنالىستلىرىن

اويدورناسىدى - دئدى، ياشلى كىشى چتىنيلكىله گۆزونو قىتىدن آيرىب «ته بىلىم» معناسىندا چىپينلىنى چكدى. قافوركۈيڭىنин آرخاسىنداكى لكه يېرىندە يىنى چكمەدن قاپىدان اوتوز-قىrix آددىم آرالانمىشدى، يانىندان آزجا اىرەلەدە آسفالتا دىبب سىچراياراق، يېنىدىن يېرە دوشوب دىسىرلنن پارلاق دمىر قىرىتىسىنى گوردو، اوژوندن آسىلى اولمادان درحال آيىلىب گۇئتوردو، «مىسمار كىسيتىسىنىه اوخشايىر، يوزلوك مىسمار، دوشسانلىق دا اولا بىلر؟...» دوشوندو، آرخايا چئورىلىب باخماغا قورخدو، قارشىدان گلن قادىنلار اونا چاتا-چاتدا قېيل گئرى چئورىلەدە، ايکى يېنىتىمە اوغلاندان بىرى درحال داشاتانى آرخاسىندا گىزلىتدى، او بىرى اوغلانسا سايمازيانا اىريشە-اىريشە داشاتانىن رئىنەننى چەرك آرالىدا باغىن اىچىنەدە كى اىرى شارا بنزىر آغچاقايىنا آتدى. قادىنلار اونون يانىندان اوئتنە قافور گئرى قايدىب اونلارلا يانبىايان رئاكسىيالار بىناسىنین قاپىسىناجان اىرەلەلەدە . قارانلىق دوشىنە اوتاغىنин ايشىغىنى يانلىلى قوياراق بىرىنچى مرتبەيە ائندى، دەلىز بويو اىرەلەلەب ساغ يانداكى قاپىلارдан بىر نىچەسىنى آچىب بويلاندى، آدامسىز اوتاقلارىن بىرىنە گىرىپ تلهسىك پىجرەنى آچاراق بىنانىن آرخا طرفينە توللاندى .

لەئىن پروسپېكتىنinin آشاغى قورتاراجاغىينا ياخىن سولا بورولوب «گۆى مسجىد»ى اوئىندەن سونرا بىر دە سولا دۇنوب آزجا اىرەلەلەيندە باغىن اىچىنە آرتىق شاه بوداغى قوروماغا باشلامىش چىتىرى شارا بنزىر قارآغاج يانغىن سۈئدورن ماشىنلا تېھسىنەن گۆودەسىنەن دىيىنچىن سولانىب چىمىزدىرىلىگىنەن ايشىم- ايشىم ايشىلدايان يامياشىل يارپاقلارىندان هله دە اىرى-اىرى سو دامجىلارى تۈكۈلمىكەدە ايدى. قەھەر اى عئىنگىنinin آرخسىندا آلا گۆزەلرى گۇئرونون او جابوى، قارا كوسىتىوم، آغ كؤينكلى كىشى قاراگاجىن آلتىندا دوزلدىلىمىش بالاجا صحنە

جيڭى ساغدان، سولدان گۆزدن كېچىرىپ اوستوندەكى ماوى اۇرتويۇن گۇئىتۈرۈلمەسىنى، رسمى آداملار، خاريجى نومايندەلر گلنە قدر گنج بىر اوغلاننا آغاجا چىخىپ بىر-بىر بوداقلارينى سىلكلەمەسىنى تاپشىردى. تلسىمك وردىشى جانلارينا هوپموش فوتوقرافچىلار سانكى بىر گۆز قىرىپيمىندان سونرا آغاچىن ترپەنib دوروشونو، گۇركىمىنى دىيشهجىنندن، باشالىب هاراسا قاچاجاغىندان قورخورموش كىمى اورا-بۇرا وورنۇخور، آغاچى دؤوره يە آلمىش قىلبهلىگى ياراراق ھۆווولناك ايرەلەبىر، گاھ دا يوک ماشىنин اوستونە قالخاراق ساللاغى اوتوروب اووونو نىشان آلان اووجۇ كىمى بىر آن يېرىنده دونور، آپارتىنى گاھ يانا آىير، گاھ دوزلەتك دئنه-دئنه چكىرىدىلر. ائرمىستان مرکزى مطبوعات اورقانلارىندادا چالىشان يوكسک وضعىفەلىردىن باشقا قارآغاچىن دئورد يوزايلىك يوبىلەيىنە يىتىفاقتىن دىگر رئسپوبلىكالارىندا زۇرنالىستىلر، موسكوانىن «كۆمسومولسىكايا پراودا» قزىتىنин موخىرى، اثلجە دە بىر نىچە رايون قزىتلەرىنى باش رئاكتورلارى دعوت اولۇنمۇشدو. دئىمە اوصولا مىس لۇوحەدە قاباردىلىميش ٤٠٠ «ايلى» يازىسى زنجىرلە قاراگاجىن ھاچالانمىش نەنگ قوشما بوداقلارىنىن بىریندىن آسىلاندا فوتوقرافچىلار آراسىندا يىتىنەن جانلانما باشلادى. بو جانلانما بىر دە مرکزى كومىتە، تحصىل، مدنىت، كند تصروفاتى نازىرلىكلىرىنىن ايشچىلىرى و خاريجى نومايندەلر ماشىنلارдан دوشوب اينسان قىلەسىنى يارىپ كېچەرك قاراگاجدان آزجا آرالى بالاچا صحنه جىگىن يانىندا اوزرىنە آغ اۇرتوك چىكىلىميش قوشما سىرالى ستوللاردا آيشىنە باش وئىدى. آداملار آراسىندا ايشىم، بىر-بىریندىن قاباغا كېچم، دابانلارىنى قالدىرىپ بويالاندېغى واخت آينىنە قارا كۆينك، توند قەھو اى گۆزلۈك تاخمىش قافور رسملرىن گلدىگى سەمتىن عكس طرفىنە كۆچەنин تىينىنە دايامىش ماشىندا دوشوب سورعتلە ايرەلەبى بىز اىزدىحاما قارىشىدى، «ئىرئغۇتىيون، مى روبيئ - باغيشلايىن، بىر دقىقە » - دئىه-دئىه ائحتىاتلا آداملارى كېچەرك گلېپ قاباقدا رسمى نومايندەلرلە اوزىزه اوز دايامىش

او جابوی، دولو بدنلى آدامىن آرخاسىندا دايىندى. رئسپوبليكانىن باش آقرانومونون قىسا چىخىشىندان سونرا گۆزل، اوبرازلى نيطقىيلە، آيدىن، جىنگىلىتىلى سىسىيەلتانىن مدنىت ناظيرىنин بىرىنجى موعاوىئينە سۆز وئرىلنده او، كورسويە سارى دئىيل، ايرەليلە يىب آغاچىن يانىندا دايىندى، ايزدىحاماڭى آداملارىن آز قالا يارىسى اونو شاپالاق چالماقلە قارشىلادى. ناظير موعاوىنى گولومسە يە- گولومسە يە ايزدىحاماڭى بىر آن گۆزدىن كېچىرىپ الينى يوخارى قالدىرىدى، شاپالاق كىسىلندە سۆزە باشلادى :

-هارقئلو اينقئروھينئر، هارقئلو اينقئرئر، هارقئلو ھارستتئر - حؤرمتلى خانيملار، حؤرمتلى بىلر، حؤرمتلى قوناقلار! بىز بو گون علامدار بىر حادىثە يە باغلى بورايا توپلاشمىشىق. يوزىللەرین دىزىنى يئرە وورمۇش موعاصىرىمىز اولوب بىزىملە بىرگە گونشە سۆئىن، بىزىملە بىرگە نفس آلان بو قاراغاج، دونيادا دئىه بىلەر، آنچاق تكجه ائرمنىستانا دئىيل، بوتون قافقازادا، بلکە ده بوتون سىرى-دە ان قوجامان قارآغا جادىر. قدىم ائرمنى خالقىنин سون يوزايللىكلەرە كى بوتون اوغورلارى، ئىلچە ده بوتون آجيلارى، محروميتلىرى بو آغاچىن يادداشىندا دىر. بلىدىرى كى، ايندى دونيادا آرييالار كىمى قاراغاجلارين دا كۆ كۆ كسىلمىكەدە دىر. من ائشىندە كى قدىم، زنگىن تارىخىمۇزىن سون ۴۰۰ ايل شاهىدى اولان بو آغاچىن شاھ بوداغى قوروماقدادىر، سۆزۈمۈن صىميمىتىنە اينانىن، بىنەمى، قلىبىمى اوشۇتمە توتدو. من بابالارىمۇزىدان بىزە يادىگار قالمىش ۴۰۰ ايلى آدلائىب بو گونومۇزە گلمىش بو قارآغا جا ائرمنى خالقىنин بىر قوجامان، ديانىتلى آغساققالى كىمى باخىرام...

ناظير موعاوىنى چىخىشىنин بو چىخىشىندا دايىندى، الينى اىكى دفعە سۆگىيلە آغاچىن گۆۋەسىنە سىغال چكىپ چىخىشىنا داوام ائتدى.

-آغاچى، ياشىلىيغى سۆئىب، قوروماڭ بىزىم ھومانىستىلىگىمۇزە باغلى سجىسىو خوصوصىتىمۇزىدىر. بابالارىمۇزىن بىزە اوتوردو يو بو آغاچى گله جىك نسلە اوتورمۇك

دە بىزىم بورجوموزدور. لازىم گەلرسە، بولقارىستاندان، هونقارىيادان، فرانسادان، لاپ سان-فرانسيسكودان موتخصىصلر چاغيرىب بابالارىمىزىن نىشانەلرىندن بىرى اولان بو جانلى، تېرىك آبىدەمىزىن عۇمرۇنۇ اينان بئله دە يوزايىللر اوزاتماللىسىق... من چىخىشىمى بىر تۈوصىيىملە يىتىرمىك اىستىدىم. بو گۈندن سونرا شەھرىمىزە خارىجدىن گلن تانىنىمىش شخسىتلىرىن، تورىستلىرىن يولۇنۇ زنگىن موزە لرىمىز، قىدىم آبىدەلرىمىزىلە ياناشى بورادان دا سالماللىسىق. شاعىرلرىمىزىن بو مۇحتىشم آغاجا شىئىر يازا جاقلارىنى، بسطكارلارىمىزىن موسىقى اثرلرى بىستە ليھىجين، رسىساملارىمىزىن مۇنۇمئتىال پورترەتىنى... بلى، بلى جانلى پورترەتىنى يارداجاقلارىنىدا امینم. تۈوصىيىمسە وطنپور گنجلرىمىزەدىر، هر بىر گنج ائرمىنى جوتلوگۇنون نىگاھدان سونرا گلىب بو قارآجاجىن فونوندا شكىل چىدىرىمەلرىنى آرزو لاپىرام. اونلارين بىر-بىرىنە سئوگىسى، احتىرامى قارآجاجىن بىر كىلىگى، دۆزومو كىمى داومالى و اوزون عۇمۇرلو اولسۇن.

ايىزدىحامدان گورولتولۇ ألقىش قوپۇدۇ، مراسىمىمى آپاران چىخىش اوچۇن سۆزۈ كند تصروفات ناظيرلىكىن نوماينىدەسىنە وئردى :

- حۇرمىتلى يولداشلار، چىلىكىانىن بو صمىمىمى، بو گۆزلە، معنالى چىخىشىندان سونرا دانىشماق منىم اوچۇن چوخ چتىندير ...

يىغىنچاغىن لاپ آرخا طرفىنده، كىيمىنسە دئىدىگى - چتىنديرسە، قوى كىيم باجارىر او دا دانىشىسىن.-رېپلىكاسى ائشىدىيلدى. چىخىشچى بو آتماجانى يا ائشىتىمەدى، ائشىتىسە ده اوزۇنۇ سىندىرىمادان، قارآجاجىن ائرمىستانىن ھانسى رئگيونلارا يايىلماسىندان، شەرسالما و معيشىتىدەكى فايداسىندان عمومى شكىلە ككلە يە-ككلە يە دانىشدى. مطبوعاتدا ايمضاسى تانىنمايان ياشلى بىر كىشى قوجامان قارآجاجا قوشدوغو شئىرىنى اوخودو. ايىزدىحامىن اورتاسىندا بىش-آلتنى آدام شاپالاق چالسا دا اونلارا قوشولان اولمادى. آپارىجى اوزۇنۇ آداملارا توپۇب - سىزلىرىن دانىشماق اىستەين وارمى؟

— سوروشاندا، هر احتیمالا قارشی اوナ داشاتانلا آتیلاجاق داشلاردان قورونماق، هم
ده کورسو اۇنونه چىخانا قدر تائىنماماق اوچون گۈزونه قارا ئىنىك تاخمىش قافور
«اولمك اولمكدير، خىرىلداماق نه دئمكدى» دوشونه رك بايقادان دالالاندېغى
آدامىن آرخاسىندان ايرەلى چىخىپ ھىجان اىچىنде آددىملايىراق كورسونون
آرخاسينا كىچدى. تىترىك سىللە - حۆرمەتلى دىنلىجىلەر، ھامىنizi سالاملاپىرام.
بىر آز قاباق آرخادان دئىيلن - تزه سۆزو اولان، دانىشماغانى باجاران كورسويە
چىخىسىن، - رئپىليكانى من ده اشىيتىدىم. ھىجانلى اولسام دا سىزلەر يېنى-يېنى
ايňفورماسىيا سۈيلىيەجگەم. مى روپىئى - بىر دىقە دئىيب، يونگول آددىملارلا
ايرەلىيەبب بالاجا قوللارينى گئىش آچاراق قاراڭاجى قوجاقلادى، اورگىنده
«گوج وئر من، سنى بىتىرنە مىن رحمت» - دئىيب يېنىدىن كورسويە قايتىدى. -
بورجومە گۈرە - دئىيب الينى قاراڭاجا سارى اوزاداراق بو منىم آغاچىمىدىر. بونو
بىلدىگىم گوندن قاراڭاجا ماراغىم آرتىب. يئرى گلمىش肯 مشھورلاردان ستىندال،
ھەمینقۇئى، ماياكىووسكى، شاه ايسماعىيل ختايى، ناظىم حىكمت، فعلىنى،
بو كىسچومحمد علىنىن ده آغاچىدىر. ائرمنىلردن آرتىوم ميكويانى دئىه بىلرم. يازىلانا
گۈرە هر كىس اوز آغاچىنى قوجاقلارىدا اونا گوج گلىرى. گۈردونۇزمو، ھىجانىم،
سىيمىن تىتىرىيىسى كىچىپ گىتتىدى. دؤرد آى قاباق بو آغاچىمىزىن ٤٠٠ اىللىك
بوبىلئىينىن قىيد اولونا جاغىنى اشىيدىنده منىم ماراغىم داھا دا آرتدى. بىر
ژورنالىست اولاراق چاغداش ائرمنىستانىن بىر چوخ ائرمنىلر ياشايان رايونلارىندا،
كىدلرىنده اولموشام. ائرمنى خالقىنىن بىر چوخ عادت، عنعنه سىنه بىر آذربايجانلى
اولاراق بلدم. ائرمنىلرین سوفىرسىنەن اسكيك اولمايان تزه-تر بىبرىندىن،
سوغانىندان، خىيارىندان، گۈئى-گۈرپىسىندان توتموش، باغ-باغانىنداكى چئشىد
بە چئشىد مئيوه آغاچلارينا، شهرلىينە ياراشىق وئرن بىزك كوللارينا، نۆوع بە نۆوع
گول-چىچكلرىن، بو خالقىن ياشىليلغا، فاونايانا اولان سئوگىسىنە حسد
آپارىلمالىدىر. ائرمنى كىدلisisinەن اوزونە ئو تىكىركن بونۇورە يە ايلك داشى

قویمامیش، حیطینده بیرینجی اولاراق آجاج اکدیگینین شاهیدی اولموشام. حکیملرین هیپوکرات آندی کیمی ژورنالیستین ده حقیقت آندی اولمالیدیر. ائرمیلرین داشی-قایانی، چینقیلیغى تمیزله دیگینی، دالیندا تورپاقدا آپاریب اورا تؤکدوپونو، بیر-ایکى ایله خارابالىغى - بوزقىرلەغى يامياشىل جىتھە چئورىدىگىنى دفعە لرلە گۈرمۇشەم. زنگزور داغلىق-قایالىق اولدوغوندان، اورادا ياشايان ائرمیلرین ائولرینین دامىنین اوستوندە خىيار، پوميدور، بادىمجان اکدیگىنى گۈرمۇشەم. ائرمیلرین ايمكانى اولسايدى، لاپ الينىن ايچىنده ده بير گول، بير آجاج بىتىردى. من بير يازىدا راست گىلدىم، بلکە بونو بير ئىلارافات اوچون، بير يومور اوچون يازمىشىدیلار. دئمېيەسەن، بابامىزادمین بوداغىنidan درىب حوايا وئرىدىگى آلما آغاچىنى دا ائرمىنى اكىيمىش...

چىخىشىن بىریندە بئش-آلتى آدامىن شاپالاق چالدىغى اشىيدىلدى. آنجاق ايزدىحام بونا قوشولمادى، گولنلر، عصىلشنلر، دېئىننلر، ناراضى قالانلار آراسىندا جانلانما باشلاندى. آزمان بير توپلۇنۇن، اينسان يىغانغىنین بير-بىرینه اوخشامايان حىسى ھىجانى، اعتىراضى، بير-بىرینه قارىشاراق اوغولتويا چئورىلىدى. قافور سىسىنى اوجالداراق - ھارقلى اينقىرئىر - ھۈرمەتلى يولداشلار - دئىدى. من كونكرئەت اولالاراق ائرمىنى خالقىنин قارآجاجا موناسىبىتى بارەسىنده بير نئچە سۆز دئمك اىستەبىرم. زەختكىش، قدىم ائرمىنى خالقى اكىنچىلىكىدە خىش، سامى، بويوندوروق، معىشتىدە دىيرماندا، آرابا حىصە لرىنده، قاب-قاجاق، تكن، ھونگ- دىست، چۈمچە-قاشىق، موسىقى آلتلىرىندن - تار، كامانچا، ساز، زورنانىن حاضىرلەنمايسىندا، دونيادا آد چىخارمىش ائرمىنیستان مەبئلىنده، پاركىت ايشىنده توت، چئورىز آغاچلارىنidan چوخ قارآجاجىدان داها چوخ اىستىفادە ائتمىشلر. چوخ اوزاغا گىئتمەيك، دونىالارجا تانىنمىش ھېيكلەرش يئرواند كۈچرىبانىن قارآجاجىدان دوزلىتىگى "آنا" اثرى، «شاعيرين بوستو»، «اسكرىپكاچى قىز» فيقولارى دونيا صنعتىنە بخش ائتىگى اينجىلەرن دېيلەمى؟

رئسپوبليكانين باش آقرونومو منى باغيشلاسين، اونون ايشتيراك ائتديگى بو مؤحتشم توپلانتيدا قارآجاجين نۇولرىنдин، ائرمنىستان اراضيسىيندە يايلىماسىندان دانىشماغىم بلکە دە يېرسىز سىلسىر. اوナ گۈرە دە من آنجاق اىيول آيىنин دۆزولمز ايستىسيىنده كۈلگەسىنده دايانيب اۋۇزمۇزو يايلاق يېرىنده حىس ائتدىگىمىز بو قارآجادان دانىشماق ايستەبىرم. بو قارآجاج نۇوعو روسجا «اوياز لىستوواتىي بئرئىست»، لاتىنچا اىسە «فولىاجا گىلىپ» آدلانىر. ھوندورلوگو ۳۰ مئتر اولمالىدىر. گۈودەسىنinin دىامەتتىرىنى اولچىمۇش، اىكى مئترە ياخىندير، چتىرى شارا بنزه بىر. گۈن اورتا واختى، دايروى كۈلگەسىنinin دىامەتتىرى اون مئتردىر...

قافور آداملارين دارىخىدىيىنى، يېرلىرىنده تىپشىدىگىنى گۈرۈب - خۇرماتى دىنلىجىلەر، دئىيب سىسىنى اوجالداراق سۆزۈنە داوام ئىلهدى. - بىر آز دا صبر ائتسىنiz، بو قارآجاج حاقىندا بلکە دە هەچ بىرینىنىزىن بىلەمەدىگى، بىز آذربايچانلىلار دەمىشىكىن، خوروز سىسى اشىتىمەميش، بىر اينفورماسىيا دېيجم. او، تلسە-تلسە قارآجاجىن يارپاقلارينىن، ساپاقلارىنىن ائىنى، اوزونلۇغۇنۇ، ترکىيىنده يوز اللى دئوردىن يوز سكىن فايىزجن ج ويتامىنى، اللى آلتى فايىز قىلىئىر، كاپرىونتورشوسو اولدوغۇنو سۈيەلەدى. اوندە داياثان آداملاردان بىرینىن «آرا، ائدئتىس تورك قلىنى؟ ھام ماكىرا خوسوم، ھام ائل وونتس - وور بروفېسىسۇرا. ھينچكەن دارى داس؟، يېرئخايى نىمانا... - ا، بىلە تورك او لا؟ ھم تمىز دانىشىر، ھم دە ئىلە بىل پروفېسىسۇردو. نىچە ياش وئررسن، اوشاق كىميىدى...

- دئىيگى سۆزلىرى قافورون قولاغى آلدى، «بس نىچە، توركم، بو دقىقە بىر قازان قايىار سو اندرجم باشىنا» - فيكىر بىئىنىندىن شىيمشك تكىن كىچىدى.

- ساعاتىنىزا باخىن، بىر دقىقە واختىنىزى آلاجام. بو آجاج كىمى سىزلىرە صىر، دۆزوم آرزو لاپىرام. من يېنىجە اىشدىن قووولمۇش ژورنالىسىتم. منى بورادا تانىيانلار دا وار. آيامام «تا-قا»دىر. قووولماغايم دا بىر مىشكە دىر. قووولماغايمىن

سسنئریسینی یازان آدامین آیاماسی «بئ-دئ-دئ» دیر. یعنی بئزدارنی دیریژور... قالان بیر «دئ»-نى ده فیکیرلشسینیز اوزونوز تاپارسینیز... چىخىشىن بو مقامىندا يئنه جاماعات آراسىندا پىچىلتى، اوغولتو ائشىدىلدى. قافور بو دم اوزوندن آسىلى اولماياراق بير آن باش رئاكتورونا باخدى، اونون رنگىنин آغاپياق اولدوغو، ياناغيندا ازلەسىنinin آتدىغى نظرىندن قاچمادى، تئز چئورىلىپ اوزونو آداملارا توتدو:

- حؤرمىتلى مدنىت ناظىرى چلىكىيانىن چىخىشىنин بير مقامى منى چىخىش ائتمە يە تلسىدىرىدى. او: «تصوور ائدىرسىنېزىمى، دؤرد يوز ايل بوندان اۋنجه ياشلى بير ائرمنىن دىزلىرىنى يئرە قوياراق اۆزو بويدا قارآجاج فيدانىنى قازدىغى چالا يَا ائھمالجا قويدوغونو، جادار-جادار اولموش قابارلى، اللرييله داشلاردان آرىتلاadiگى تورپاگى سئوگىيلە بالاجا تىنگىن دىيىنه تؤكدوينو گۆزونۇزون قاباغينا گتىريپ اونا رحمت دئىين»

- سئوپەلەدى. من بير آز اۋنجه بو قارآجاجى قوجاقلایاندا - سنى بىتىرنە مىن رحمت! دئدىم. دؤرد آى اۋنجه علمى ايشىملە باغلى موسكودا ماڈۇنىتىدە اولاركىن، آرخىودە چالىشىدەم. طالعىن حؤكموپەلە اۆز دىپلوم ايشىنى یازان معمارلىق فاكولتهسىنinin بئشىنجى كورس طلبەسى بير قىزلا تانىش اولدوم. اونون كۈمگىلە اون يىددى، اون سككىزىنجى يوزايللەدە اىرون شەھرىنин باش پلان لايىحەسىنinin فوتو شكلينى الدە اتتىدىم. بو سندىرلە ماراقلانماق اىستەين هر بير آدام اىرون دۈولەت آرخىوبىن، ياخود خرىتچىكمە و توپوقراف كومىتەسىنە موراجىعت ائدە بىلەر. همين لايىحەدە بىزىم بو آنلارداداياندىغىمىز بىر ئىرلەر، دؤرد يوز ايل يوبىلەيىنى كېچىرىدىگىنiniz بىر قارآجاجى بىلەين تورپاقلار اون آتىنجى عصىرە تىكىلىميش «گۆى مسجىد»ين اراضىسى اولوب-دىئەرك، كۆئىنگىنinin جىيىنەن چىخارتىدىغى كاغىذىن قاتىنى تىترەين اللرييلە آچاراق تلهسىك آپارىپ ماسا

آرخاسىندا اوئن سيرانىن اورتاسىندا اوتوران مرکزى كومىتە نوماينىدەسىنىن قارشىسىنا قوياراق «بۇيورۇن، بۇ دا سىزىن اوچون بىر بوبىلشى كومىدىياسى» - دئىيب آرالانماق اىستەيندە قفىلدەن اونون وارلىغىنى قاتى دومانا بىنر قورخۇ بورودو، داش آتانلارلا ياغدىرىيلاجاق داش، دمیر قىرىنتىسى لئىسانىندا، اونا دىھجك يومرۇق، تېپك ضربەسى، بىچاق ياراسى واھىمەسىنەن خىلاص اولماق اوچون بورادان بىرىپوللۇق گەتمەدىگىنى پەرتلىك و غضب آنلارىنى ياشايان اىزدىحاما جاماعاتا چاتدىرماق مقصدىلە "بىرچە دقيقە صىبر ائدین، ماشىندا باشقۇ بىر سند گىتىرىم..." سۆйلەيىب تلهسىك آرالاندى، آداملارىن سئىرك يئرىنдин چىخاراق گور اوغۇلتۇ صدالارى آلتىندا گلدىگى سەمته اىرەللىھىيىب، كوچەنى دۇنەرك اونو گۆزلەين ماشىنا مىنди، ماشىنин تكىلەرى يئرىنده فيرلاناراق توستۇ قارىشىق وىسىلتى قوپارىب يابىزىينا قفىلدەن قامچى دىميش كەھلن آت كىمىي يئرىنдин گۆتۈرۈلەرك قىمرلىيە سارى اوز توتدۇ. قىمرلىيە چاتجاق ماشىنى دىيىشىب ناخچىيوانا آپاران يولا چىخدى.

قىمرلى دن كئچن قاطار

(حادىشە ئەرمەنىيستان زىزلەسىندىن اون اىكى ايل اوئنجە اوپوب)

او پايسىز دوزو-دونيانى سوغان باشىينا گۇئتورموشدو. زمىلىرىن قىراغىنيدان، آوتوبوس دايىانا جاقلارىنىن، واغزالاردىن يانىندان اۋتىنده قالاق-قالاق يېغىلىپ تىغانلىمىش قىزىلى، سارى سوغان آدامىن اوزونه گولور، آرالانىب گىندىن سونرا اوزون مودت خىشىلىتىسى ائشىدىلىرىدى.

اونلار رايونا چاتىپ، بالاجا آوتوبوسدان دوشوب اىرى پنجرەلرى، ايشىقلى، يومشاق، راحات اوتوراجاقلى و هوندور سۆيىكەجىكلرى تميز اورتوكلو تېتىزه "ايكاروس" آ مىندىلر. آغا على پنجرەلرىن پردهلىنى چكىپ تام آچدى، اوتوروقلارى يېر داها دا ايشيقلاندى. قاباقدا آغا علينىن قادىنييلا بئش ياشلى قىزىيدى. اونلاردىن آرخاسىندا آتاسىييلا اوزويدو. هر شئى گۆزل ايدى. يان يۈرەسىندەكى قىز-گلىنه ماراق گۈستەرەدىن آروادىنин كىندىن رايونا جان دىنمىزجە اوتوروب بوتون يولبو يو پنجرەدىن بىر چىينىوستە بايپرا باخماسى دا،

قىزىنин خورمايى ساچينا باغلانميش قيراقلارى زرلى سو كىمى شففاف باتى دا، آوتوبوسون ايشيقلى و راحاتلىغى دا آغا علينين اورگىنجه ايدى. "كاش آوتوبوس بيرباشا مىغرىبا گئىدى" - فيكىرىندىن كئچدى. آنجاق آغا علينى لاب چوخ سئوبىنديرىن، توخ ساخلايان آتاسىسىدى. بىر آى قاباق خسته آتاسىنى قوجاغينا آلىپ آوتوماشينا، سونرا قاطارا مىندىردىش، موعليم ايشلەدىگى اوزاق رايونون اوچقار بىر كىدىنه گتىرمىشىد. بو اوچقار كندىن ياخىلىغىنىداكى ساناتورىيادا آتاسى واننالار قبول ائتمىشىد. ايسىرمى گون عرضىنده هر گون قادىنييلا، قىزىيلا اونا باش چكمىشىد. آتاسىنا اويمى ناخىشلى ال آجاجى آلمىشىد. سوماغى قاراگول درىسيندىن ياراشيقلى بوخارا پاپاق تىكدىردىشىد. قاباقجادان سۆز وئردىگى كىمى ساناتورىياداكى مشهور دىش حكيمىنه بئش قىزىل دىش سالدىرىمىشىد. ان باشلىجاسى او ايدى كى، آتاسىنinin آياقلارى آچىلمىشىد، كىمىنسە كۆمگىنە احتىاجى اولمادان ال آجاجىنا سۈپىكە-سۈپىك، يواش-يواش يېرىپىردى. آغا علينين اورگى ئولرىينه سارى اوچونوردو. ماشىندان دوشجك قاباقجا اۇزو گىدىب آتاسىنinin گىلىيگىنى خبر وئرەجكدى. آناسى ئىيوانا چىخىب گۈرەجكدى كى، ارى قوز آجاجىندان اولان ٤٠-٣٠ مئترلىك يولو بىر كىسىن كۆمگى اولمادان اۇزو آغىر-آغىر گلىر. همين گون بوتون كند تۈكۈلۈشۈپ گۈرۈشە گله جكدى.

ائىلى، آسفالت يولون قىرغىنچا سيرالانميش ارىك آجاجىلارىنىن يارپاقلارى قىزىلilia چالىرىدى. سوروجو آوتوبوسو دايانا جاقلاقلارىن بىرىنده ساخلادى.

اپىك پردىنин باغى آچىلدىغىندان سوروشوب پنجرەنин يارىسىنى اورتموشدو. قوجا چەلىگىنinin اوچويلا پردى چكىب آچماق اىستەييردى، پرده سوروشوب يئىنيدن پنجرەنин يارىسىنى اورتوردۇ. آغا على قادىنىنى دومسوكلهدى، قادىنى گئرى دؤئننە ائيهاملا آتاسىنى گۈشتىرىدى و عئىنى واختدا - بابا، نە ئىلەيىرسن؟ - سوروشدو. آغا علينين قادىنinin دوداغى قاچدى، تئز قاباغا باخدى. قوجا هئچ

نه يه اهميت وئرمەدن عينادلا پردنى آچماق ايستەييردى. او، گولومسوندو، اوز-
اوزوپلە دانىشىرىمىش كىمى
- سوغاننا باخ ائى...
- دئى.

آغا على بايپرا باخدى، سارى سوغان تېجيگى آرخادا قالدى، سونرا چئورىلىپ
گۈزونون قىرغىزىلا آتاسىنин سون واختلار دورولماغا باشلايان گولومسەر اوزونو،
دوداقلارنىن آراسىندان ايشاران قىزىل دىشلىرىنى، سىقارتىدىن سارالمىش چال
بىغلارارىنى و اونا چوخ ياراشان سوماغى رنگلى پاپاغىنى گۈزدن كىچىرىدى.

"گۈرەسن سوغان گۈرنەدە كىفى نىيە بئلە دورولور؟" بىردىن اوشاقلۇق ايللىرىنىن
بىر گونو، سسى، قوخوسو آيدىن منظرەسى ايلە آغا علەينىن گۈزو اوئوندە
جانلاندى. چئورىلىپ آتاسينا بىر دە باخدى. قوجانىن اوزوندە بىر شفق كىمى
اوينيايان سئوينجىن، يونگوللوگۇن، خوش اووقاتىن اوزون-اوزون ايللىر اۋىجە
ھەمین سئنتىياپر گۈنۈندەن دوشدوپونە شوبەھىسى قالمادى.

او واخت آتاسى كولخۇز صىرىيىدى. آغا على اوچونجو صىنييىفە اوخويوردو. يان-
بئۆرەسى قالىن پۇھەرنىمىش قوز آغا جىينىن اىرى گۈۋەسىنەن كىسيك يئریندە
آياقوستە دايامىشىدى. يارپاقلارى آراالايب قارشىداكى داغلار، داغلارين دىيىنەن
ايلان كىمى قىورىلىپ آخان مىغىرى چاينا، رايوندان كنده اوزانان تورپاق يولا
باخا-باخا جىينە بىعديغى آلاسوتول زوغاللاردان چىخارىپ يېئىر، چىردىكلىرىنى
ايکى بارماغانىن آراسىندادا باسىپ اوزاغا سىچرادىرىدى. آزا جا آراالىدا پىللەن كىمى
اوست-اوستە اولان اىرى سوغان زەميرى بوردان ال اىچى كىمى گۈرونوردو. او
سئنتىياپر گونو مكتب اوشاقلارى دا سوغانلىقدايدى. گوللو، آل-الوان گىئىنەنىش
مكتبلى قىزلار كېنك كىمى گۈوشىنە، زەميرە دولاشىرىدىلار. ماھنى اوخويان
قىزلارىن، قىشقىرىپ فىت چالان اوغلانلارين سسى گۈوشەنى بوروموشدو.

چىخارىلان سوغان زنىبىل-زنىبىل، سېت-سېت زمىرىن قىراغىنا داشىننير، اورادا كىسىلېب آرىدلا تىر، گۇناوار يئرە بىغىلىرىدى.

گۇنورتايدى. آغا على قاباقجا اونا سارى ياخىنلاشان، هاردانسا اوذاقلاردان گلىپ اونلارىن مكتىبىنده ايشلەين زولفىيىه موعليمى گۆردو. اىرى يومرو سوغانلارдан اولان ھۆرگۈنو اليىنده سالالادا-سالالادا گلىرىدى.

او، بىر آن دىكىسىنib دوروخان كىمى اولدو. آغا على قارشى طرفه باخاندا توتلوقدان قىيل چىخىپ گلن آتاسىنى گۆردو. آغا علينىن اورگى تئز-تئز دؤйونمە يە باشلادى. آرالادىغى بوداغىن بالاجا قانادىنى يواشجا بوراخىب اوزونو گىزلىتمك اىستەدى. اورگىنده آلالاها يالواردى كى، آتاسى زولفىيىه موعليمىن اوستونە قىشقىرماسىن، اليىندهكى او ھۆرگۈ سوغاندان اۋترو اونو دانلاماسىن. زولفىيىه موعليم بىرجە ساعات آغا عليلىن صىنفىنده درس دئمىشدى. ئىللە ھەمین ساعات آغا على بىلمىشدى كى، زولفىيىه موعليم اونلارا درس دئىن، اىل بويو دؤشلىرىندىن سود آخان صىنيف موعليمىنندىن ده، مكتىبىن بوتون قىزلارىنداندان دا، قادىن موعليملىرىندىن ده، كلويدا ايشلەين و كندىن گۆزەلى سايylan سمايدەن ده قىشتىكدىر. آغا عليه گۆرە اونون آتاسى كولخۇزدا ايشلەين بوتون قادىنلارا چىغىرا بىلدى، مكتىبىن بوتون قادىن موعليملىرىنى دانلایا بىلدى، تكجه زولفىيىه موعليمىن باشقا. زولفىيىه موعليمىن بويو-بوخونو دا، گئىىمى، يئىشى ده بو كىنده ھىچ كىمە بنزىميردى. قادىنلارдан تر، تورشوموش سود اىسى گلىرىدى، اونلار بعضاً قاش-قاباقلى اوولوردو، اوز-گۆزلىرىنى تورشودوردو، آجىقلى-آجىقلى دانىشىر، حىرصلەنىب قىشقىرىدىلار.

آنحاق زولفىيىه موعليمىن گۆزلى قوخۇ گلىرىدى، مئھرىيان ايدى، ھەميشە گولومسونە-گولومسونە دانىشىاردى، سىسى مخمر كىمى يومشاق ايدى، يومشاق آغ اللرى ايلە بالاجا آغا علينىن ساچلارىنى طومارلامىشدى... آتاسى زولفىيىه موعليمىن سالامىنى آلدى آستادان:

- سیزه او لار،
- سوئیله‌دی.

آغا على ائهمالجا يارپاغى آرالادى. زولفیسیه موعليم آتاسیندان ايکى آددىم آرالىدایدى. يئرە باخىردى، هىرن بىر باشىنى قالدىرىپ اوتنانـاـ اوتنانـاـ، گولـهـ گولـهـ نسە دئىير، اليىندهكى سوغان ھۇرويونو يئللهـدىـب قىچـلـارـىـنـاـ توخـونـدـورـورـدـوـ. آتاسـىـنـىـنـ اوـزوـ آـغاـ عـلـىـهـ سـارـىـيـدىـ. - دـئـىـرـمـ آـخـشـامـ بـىـرـ كـىـسـهـ گـىـتـىـرـلـرـ. نـهـ لـازـيمـ اوـلسـاـ...ـ

زمىنـىـنـ اوـ باـشـىـنـدانـ كـولـخـوزـچـولـارـ گـۈـرـونـدـوـ. آـتـاسـىـ تـلـهـسىـكـ: اوـتـانـىـبـ اـئـلمـكـ لـازـيمـ دـئـىـيـيلـ...

- دـئـىـيـبـ آـرـالـانـدـىـ هـمـىـنـ سـئـنـتـىـاـبـرـ گـۇـنـوـ آـغاـ عـلـىـنـىـنـ يـادـىـنـداـ بـىـرـجـهـ شـئـ قـالـدىـ. اوـ، آـتـاسـىـنـىـنـ هـئـچـ بـىـرـ زـامـانـ، حـتـىـ اـئـولـرـىـنـدـهـ آـنـاسـىـيـلاـ دـاـ بـئـلـهـ مـئـھـرـىـيـانـ، بـئـلـهـ دـوـغـماـ، خـوشـصـيـفـتـ وـ يـومـشـاقـ سـىـسـلـهـ دـائـىـشـىـدـيـغـىـنـىـ گـۈـرـمـهـ مـىـشـدـىـ.

ھـرـ شـئـ گـۈـزـلـ اـيـدىـ، آـنـجـاـقـ آـغاـ عـلـىـنـىـنـ اـئـرـتـەـدـنـ بـىـرـجـهـ شـئـ نـارـاحـاتـ اـئـدـىـرـدىـ. قـورـخـورـدـوـ كـىـ، "يـئـئـوـانـ (ايـروـانـ)ـ باـكـىـ" قـاطـارـىـنـاـ بـىـلـئـتـ اـولـماـسـىـنـ. اوـنـوـ اـيـكـىـنـجـىـ قـاطـارـىـنـ رـايـونـلـارـىـنـاـ نـهـ گـئـچـيـارـىـسـىـ چـاتـماـسـىـ، نـهـ دـهـ وـاـغـزـالـانـ ماـشـنـ تـاـپـىـبـ كـنـدـلـىـنـهـ گـئـتـمـهـلـرـىـ قـورـخـودـورـدـوـ. اوـ، "يـئـئـوـانـ-قـافـانـ" قـاطـارـىـنـداـ نـادـينـجـ اوـشـاقـلـارـاـ رـاستـ گـلـمـكـلـىـرـىـنـدـنـ اـحـتـياـطـ اـئـدـىـرـدىـ. بوـ نـارـاحـاتـلىـقـ كـوتـ دـىـشـ آـغـرىـسـىـ كـىـمـىـ اوـنـدانـ الـ چـىـمـىـرـدىـ.

واـغـزـالـىـنـ بـىـنـاسـىـنـاـ گـىـرـجـكـ آـغاـ عـلـىـ بـىـلـئـتـ كـاسـسـالـاـرـىـنـىـنـ قـابـاغـىـنـدانـ اوـتـوبـ سـولـ طـرفـدـهـ كـىـگـۈـزـلـهـ مـهـ زـالـىـنـىـنـ قـاـپـىـسـىـنـاـ سـارـىـ گـئـتـدىـ. قـادـىـنـىـيـلاـ قـىـزـىـ دـابـانـقـىـرـماـ اوـنـونـ آـرـخـاسـىـنـجاـ اـيـرـهـلـىـلـهـ بـىـرـدىـ. قـاـپـىـاـ چـاتـانـداـ چـىـنـىـ اوـسـتـهـ چـئـورـىـلـىـبـ آـرـخـاـيـاـ باـخـدىـ. آـتـاسـىـ عـكـسـ طـرفـدـهـ كـىـ سـاـغـ قـاـپـىـاـ يـاخـىـنـلاـشـىـرـىـدىـ. آـغاـ عـلـىـ بـاـباـ!ـ بـاـباـ!ـ دـئـىـهـ چـاـغـىـرـىـدىـ. آـتـاسـىـ چـئـورـىـلـىـبـ باـخـساـ دـاـ دـايـانـمـادـىـ. آـغاـ عـلـىـ دـوـغـماـ دـىـلـدـهـ

باشقالا رىينىن دېقىتىنى چكە جىگىنەن احتىاط ائدىب باشىپىلا "بو يانا گل" اىشارەسى وئردى. قوجا الينى يىللەيىب نسە دئى، رئستوراندا سارى گىتىدى.

تىزدىن بىرى اوزونون ده خېرى اولمادان آغا علەينىن كوت دىش آغريسىنىا بنزەين او ناراحاتچىلىغىنا سبب ھم ده ساغ طرفەدى گۆزلەمە زالىينىن خوفىيدو. آغا على اون دؤرد ياشىندا اولاندا عمىسىنە قوشولوب يئرۋاندا كولخوز صدرلىنин تكمىللىشىدىرمە كورسوندا اخوخىان آتاسىنین يانىنا گلمىشىدى.

بىر نىچە گوندن سونرا گىرى قايىداندا آتاسى اونو ھەمىن رئستورانىن يانىندا گۆزلەمە زالىندا مىغرىلى بىر تانىش قادينا تاپشىردى، قاطارىن ترىپىنەسىنى گۆزلەمەدن چىخىپ گىتىدى. مىغرىلى قادىن اونو باغانلامالارىن يانىندا قويوب هاراسا يوللاندى.

آزجا سونرا رئستورانىن قاپىسى شاققىلىتىپلا آچىلدى. ھاي-کوى قوپىدو. جاوانلار ايتىشە-ايتشە، دارتىنا-دارتىنا رئستوراندان گۆزلەمە زالىنا دولوشىدۇلار. وورھا وور، توتهاتوت، قاچھاقاج باشلاندى. كىيم-كىيمە طرف ايدى، كىيم-كىيمە دوشمن ايدى بىلىنىمىرىدى. گۆزلىرى قىزمىش جاوانلار بعضاً چاشىپ اوزونكولرى يومرۇقلالىرى، تېككەلەيىردىلر. ياخاسى جىرىلمىش، بورنو قانامىش، ضربەلەرنىن صىفتى قىزازمىش اوغانلار گىتىش زالىن بىر يانىندا او بىرى يانىنا بورولغان كىمى كېچىردىلر. قاطارى گۆزلەينلىرىن بعضىلىرى قاچىپ چۈلە چىخدى، بعضىلىرى قات-قارىشىغا دوشوب دئىيەلە، بعضىلىرى اللرى ايلە باشىنى تو توب دیوارا، كونجە قىسىلىپ قالدى. غربىيە سى بو ايدى كى، بو داوا-دالاشدا شاپالاقي، يومرۇق سسىنەن، آياق شاپىلىتىسىندا باشقا بىر قىشقىرتى، بىر جىنقىرتى ائشىدىلىمىرىدى. ائلە بىل تئلئۈزۈردا لال كادرلار گۆستەرلىرىدى. كىيمىنин پاپاگى، كىيمىنин آياققاپايسى گۈيىدە اوچوردو. بالاجا آغا على گۆزلەمە زالىنин قاپىسىنا دوغرو آددىملايىب چۈلە سىيويشىمك اىستەيندە شىدىرىغى دئىيەش بورولغانىندا دؤرد نفر آيرىلىدى، دالاشا-دالاشا اونا سارى ياخىنلاشدى. دالاشانلارдан بىرىنин پېنجگى سىرىلىپ

باشقاسینین اليندە قالدى، پئنجكىسىز اوغلان گوللە كىمىي قاچىپ قاپيدان چىخدى. آغا على ديوارا قىسىلىدى. اليندە بىچاق، ليموناد شوشەسى توتموش، يومروغۇنو يوخارى قالدىرىميش اوغلانلار قاچانىن دالىنجا جوموردولار. گۆزلرلى قىزمىش بو آداملار آغا علينىن يانىندان كەچنده بير آنلىق باخىشلارينى اونا توشلا迪لار. زالىن اورتاسىنداكى دؤيوش بورولغانى بير نېچە يول يئىنى دىيشىدى، گلىب آغا علينىن يانينا چاتدى. آتىلان استكان اوندان آزجا آرالىدا ديوارا دىبب چىلىك-چىلىك اولدو. آغا على اوشاق فەھمىلە آنلادى كى، قاچسا، آزجا ترپەنib حرکت ائتسە، اللرى ايله باشىنى توتوب گىزلىتسە، كىمسە اونو رقىب طرفين آدامى بىلىب ووروب ازەجك.

باشىنا دين ليموناد شوشەسىندن دوروشونو ايتىرن بير اوغلان سنتىرلەدى، بير آندا اونون اوزون، باشىنا، قارنىنا نېچە-نېچە يومرۇق، آياغىنا، دىزىنە تېپىكلر دىدى. اوغلان اللرى ايله باشىنى توتموش حالدا يېرە سرلندى. يىخىلاندان سونرا قارنىنا دين تېكىدن ايان كىمى قىورىلدى، غئىرى-ايрадى اللرىنى قارنىنا سارى آپاردى. بو واخت گۆزلەمە زالىنин قاپىسىندان بير نفر بويلانىب هيچان اىچىنە "رئك! رئك!" دئىه اوجادان قىشقىردى. ائله بىل حاكىم زنگى باسىب اوپۇنۇن بىتدىكىنى بىلدىردى. دالاشانلار تلهسيك بايپرا چىخماغا باشلادى. بو واخت اوچابولىو، قارا كۈنكلى، قارا شالوارلى، آياغىندا دىكدايان، شىش اوجلو، قارا چىكمەسى پار-پار يانان بير اوغلان يېرده سرىلىب قالمىش اوغلانىن آچىق صىفتىنە قاپىسا توب وورموش كىمى گوجلو بير تېك اىلىشىدىرى. دئوبولەنن قولو ترپىنى، آنجاق الينى اوزونە گىتىرىپ قويىماغا هئىنى چاتمادى. قارا گئىيملى آياقلارينى تاققىلدا-تاقدىلدا دا قالىيلر كىمى قاپىيا ياخىنلاشدى. اوزوندن راضى و كىنابىه ايله - واغزال اوشاغىدى! گۆزلريم آيدىن! - دئىب آغا عليگە باخدى. تئز گئرى چكىلىب الينى اونون آرخاسىنجا گلن بستە بوى اوغلانىن كورگىنە توخوندوردو. - آردو، گل بو ياندان چىخا- دئىب رئستورانا سارى تلسىدلەر.

او واختدان سونرا نئچه ايللر كىچسە د، هر دفعە گەلەپ بو واغزالان بىلەت آلاندا ساغ طرفەدە كى گۆزلەمە زالىنин خوفو آغا علينىن جانىنى بورودويوندن، اورا يايماق باسماق ايستمیردى.

آغا على آتاسينا چاتىپ قولوندان توتوب گئرى چكدى. آتاسى دارتىناراق گولومسونه - گولومسون: مادناقاش آلماق ايستەييرم، مامان او چۈرگى چوخ ايستەيير، - دئدى.

آغا على: - گئيجىكىرىك، اوزۇم آلارام، سؤيلەدى.

بىرىنجى قاطارا بىلەت اولمادى. آنچاق اىكىنچى گىچە قاطارينا بىر كۆپتىن بوتون يېرلىرىنى آلا بىلدىگىنە گۇرە آغا على بىر آز آرخايىنلاشدى. "قاپىنى باغلاياريق، بىر دە دوشندە آچاريق" فيكىرلىشدى. زنبىللرى گۆزلەمە زالىندا آتاسينا تاپشىردى. اورتاسىنidan قايىشلار باغانلىنىش اىكى چامادانى گۆتۈردو، نە فيكىرلىشىسىه چامادانلارى يېرە قويدو. آتاسىنин كىمینلسە صۆحبتە گىريشىمىسىنى ايستەمەدىگىنندىن زنبىللرى آپارىب آداملاردان اوذاقدا اولان بوش سكامئيكالارىن بىرىنە سۈيکەدى. قايىدib آستادان - گئت زنبىللرىن يانىندا اوتور، بىر دىقە گلىرم - دئدى. چامادانلارىنى گۆتۈرۈپ قادىنينا باشىيلا "گلىن" - دئدى. كۆپئە چاتجاق چامادانلارى آرالىغا قويدو، آروادينا - قاپىنى آچمايىن، قايىدib اوزۇم يېرلىشىرە جىڭم.

- دئىيب تلهسىك بايپرا چىخماق ايستەيندە قادىنى قومرو توالىتە گئتمك ايستەيير سۈيلهدى. آغا على آزجا حيرىصلندى. بىر ايكى داشىن آراسىندا... سۈيلهدى، قىزىنinin اليىن توتوب اشىيە چكدى، توالىت باغلىدىر، بىر آز دۆز گلىرم. قاطار تربىنچك آچاجاقلار دئىيب كۆپتىن قاپىسىنى چكىپ اورتىدو.

او، اوذاقدان واغزالىن قاپىسى اوئوندە چەلىگىنە دايانيب قرىب-قرىن واقونلارى گۆزدىن كىچىرن آتاسىنى گۆردو. گۇركەمى خوشونا گلدى. "شرق خالقلارينىن نومايندەسى كىمى بىرلشمىش مىللەتلەر توپلانتىسىنا گۆندەرمك اولار. گرەك

فالستوك دا آلايدىم" فيكرينىدىن كىچدى. زنبىللرى كىمە تاپشىرىپ گلمىسىن؟ گۈزلە گلىرم، دوققۇزونجو واقونداييق دئىب گۈزلەمە زالىنا گىردى. باغلامالارى گۇتۇروب باييرا چىخاندا آتاسىنىن بىرىنجى واقونا سارى گئتىدىگىنى گۈرددو. زنبىللرى يئرە قويوب آتاسينا سارى تلسدى، ياخىنلاشىپ قولوندان توتدو. آكىشى، منيم باشىما نه اوپۇن آچىرسان؟ دئىد. اوپۇن قولوندان توتوب گىرى چىكدى، آنحاق آتاسى اونا محل قوبىمادى، قولونو دارتىپ اوغلۇنون ئىندىن چىخارماق اىستەدى. آغا على قىشقىرماق اىستەبىردى، يان-بىرەسىنەدەكى لرىن دېقىتىنى چىكمىدىن احتىاط اشتىدىگىنە گۆرە قىشقىرامىميردى. آخى هارا گئتىرىسىن، بىزىم واقون دالدادى، گل، قاطار تىپەنir.

آتاسى اوزونو سىنيدىرمادى، دانلايىجى باخىشلا اوغلۇنۇ ترس-ترس سوزدو. آغا على بىلدى كى، آتاسىنىن قولوندان بوراخىمسا او، عىنادىندا دۇئىمەجك، يېرىنىدىن ترىپنمىيەجك. دوققۇزونجو واقونداييق، گل، دئىب گىرى قايتىدى. زنبىللرى گۇتۇروب اۆز واقونلارينا سارى تلسدى.

دوققۇزونجو واقونون قاپىسى يانىندا چوخلۇ جاوان اوشاق واردى. اوجادان دانلىشىپ-گولوردولر. آغا على گىرى چىورىلدى. آتاسى گۈزونە دىممەدى. آغىز زنبىلىن بىرىنى گۇتۇروب واقونا قالخدى. يېرددەكى اوغلانلارдан بىرى زنبىلى گۇتۇروب آغا عليه وئرمك اىستەدى. "واى، نىجە آغىرىدى" - دئىب اىكى اللى گۇتۇروب قالدىرىدى. آغا على يېرۋان لهجهسىنەدە - مئرسى آخېرجان، شاد شنوراقالتسىيون (ساغ اول، قارداش، چوخ تشكىكىر ئىدىرم) - دئىد، زنبىللرى يانا چكىب يولو آچدى، تامبورداجا قويوب تلهسيك آتاسىنىن آردىنجا گئتىدى. قوجا گۈزلەمە زالىنىن قاپىسىنىن توشۇندا چەلەگىنە سۈيکەنib آرخاين-آرخاين گلىب-گەندى گۈزدن كىچىرىرىدى. تلهسيك كىچىن آداملارين بعضىلىرى آنى اولسدا چئورىلىپ ماراقلا اونو سوزوردولر. آغا على آتاسينا چاتىپ: آ كىشى، قاطار

ترپەنیر، نه دایانمیسان؟ دئىب قولوندان توتوب چكدى. آتاسى قولونو دارتىب اونون اليىندن چىخارماق اىستەدى. تلهسىرسن، آتىل مىن، منن ايشىن اولماسىن... آغا على عصبي و تلهسىك قاطار ترپىنى، مىنە بىلمىھ جىكسن، نه اولوب سن، يېنه ترسلىگىن توتوب؟

آغا على بو دفعەنون قولونا گىرىپ چكمەيە باشلادى. قوجا يېنه عيناد گۇسترىپ دارتىنىدى: اشىى، ال گۇئتور ياخامدان! دئى. آغا على آتاسىنин قولونو بوراخىمىدە. گل، اوزو دە دانىشما، دىغالار الله سالاجاق بىزى... .

آتاسى دارتىنىب قولونو چىكمك اىستىسە د، كۈنۈلسۈز-كۈنۈلسۈز گىئىدى. او نه دىغادى، دىغانىن آناسىنى-زادىنى سۆئىن وار؟... آغا على اونون قولونو سىخىب ياخشى، دىنم، دئى. آتاسىنин گۈزگەلىملى، دېقىتى جلب اىدن پاپاغىنى باشىندان گۇئتورمك اىستەدى. آنجاق گئچ ايدى. واقونون آغزينا توپلاشان اوشاقلارين بعضىلىرى اونلارا باخىردى. اورتابوبىلو، قىورىمساج بىر اوغلان آغا عىلىنин آتاسينا ياشارىلە قافان ائرمىسى لەجەسىندى: - آرا مى سران يېش! (آرا، بىر بونا باخ) - دئى. آرتىق سارى يانىز اوغلان: ايم آرئۇ، سا توركا (جانىم اوچون بو توركىدۇ). واقونون يانىندا توپلاشان اوشاقلارين هامىسى آغا عليه، اونون آتاسينا باخىردىلار. آرالارىنداكى ان اوجابوبىلو يئرئوان لەجەسىندى: آرا سىرانك گىندوبىي بارئقامىئىندا، گىندو اينچىس سپاسوم، ھىمى ائل بىتساين اوكتى، توغ بارتسارانا (آرا، بونلار گىندونون قوهوملارىدى كى، گىندو، نه دورموسان، ايندى دە قوجايا كۈمك ائل، قوى قالخسىن.).

گولوشدولر. باشقۇ بىر اوغلان: بىر بونون پاپاغىينا باخ، دئىيە بىلرسن نئچە يومورتا توقار؟ - يېنه گولوشدولر. آغا على اوجادان: دغئرک! (اوشاقلار!) - دئىب الينى گۈزلەمە زالينا اوزاتدى. ائندىغ جارتومئن مئقو-ميوسىن (اوشاقلار، اوردا بىر- بىرینى شىل-كوت ائىلە يېرلر).)

سواللار ائشیدىلدى. هاردا؟ هاچان؟ كىملىرى؟ آغا على كۆمك ائديب آتاسىنى واقونون بىرىنجى پىللەسىنە قالدىرىدى، ائرمنىجە: شودارا، شودارا! (تىز اول، تىز اول!) - دئيب آتاسىنى تلسىدىرىدى. يئردهكى اوشاقلارا سارى چئورىلىپ: قارتىسومئم مئونكى داسئرىن دوئتىسىن قايىراتتسىنلىرىن (من بىلەن بىزىمكىلر واغزال اوشاقلارينىن درسلرىنى وئردىلر). قوجا چئورىلىپ صۈحبته قوشولماق ايستەدى. آغا على اونون گىرى دۇنمگىنە ايمكان وئرمەدى. واقونون اىچىنە سارى ايتلەدى. يئردهكى اوشاقلارين بىر نىچەسى گۆزلەمە سالونونا دوغرو گۆتۈرولدو.

قاطار سىلكلەنib دايىندى. واقونون دەلىزىنە هەنج كىم يوخ ايدى. آغا على آتاسىنا: اونلارا نە آغىز وئرمك اىستەيىرسىن، آدام آختارىلار دولاماغا، دؤيمە يە. ايت آرىسى كىمىدىلر، ايليشىدىلر، ال چكىن دېبىللە سۈيەدە.

كۆپئىرلەنەن قاپىسىنى آستادان دۈئىوب آچ، آچ دىدى. قاپى آچىلجانق آتاسىنى يواشجا كۆپئىه ايتلەدى. گىرى قايدىب، زىبىللەر گۆتۈرۈپ گىتىرىدى. كۆپئىنەن قاپىسىنى چكىب اورتىدو. درىندىن نفس آلدى. كاستىمۇنۇ، پاناما سىنى چىخارتدى، قالستو كونو بوشالىتىدى. زىبىللەر، چامادانلارى يېرىبىئر ائلەدى. دۇنه دۇنه هەنج واخت قاپىنى آچمايىن، سۈيەدە. قىزىنەن ساچىنى طومارلادى: ماتان، بئشجە دقىقە دۆز... هوپا، ترپىنى، گئتدىك، ايکى - اوج دقىقە دن سونرا آچا جاقلار...

"داوا-دالاشا" باخىماغا گئدن باياقكى اوغلانلار گۆزلەمە زالىندان چىخىپ سورعت گۆتۈرۈپ ايرەللىھىن واقونلارا سارى جومدولار. آغا على پىنجرەنەن پىرەسىنى چكىب اورتىدو. گىتكەن ماتان دېبىپ قىزىينا باخدى، سونرا قادىنینا سارى چئورىلىپ يئمگى چىخارت، آجىندان بىرتەر اولدوق، دىدى. يىئنە قىزىينا: دور، دور گئتكەن، دىدى. قىزى آناسىنا سىغىنلىپ نازلا باشىنى يئللتىدى. آناسى قىزىنەن قولاغىينا نسە پىچىلدادى. قىزى يىئنە ده نازلا-نازلا "ايستىمیرم" دىدى.

آغا على زنبلىدىن قزئىت بوكولولرىنى چىخاردىب "ماساجىغىن" اوستونه قويدو. قادىن آستادان: گؤى-گۇئيرتى دئىدى. آغا على قرئتى آچدى. اىرى، دىمېش پومىدورلاردان بىرىنى گۇئتوروب: بابا، بونا بىر باخ، بە بە دئىدى. آتاسى كىينلى-كىنلى آغا علىنى سوزدو، ناراضىلىقلا باشىنى ترپتى. آغا على پومىدورو آتاسينا سارى داها دا ياخىنلاشدىرىدى. آتاسى چەلەگىنى قالدىرىب وورماق اىستەيندە: آى بابا، آغاچى قوى قىراغا دا دئىب چەلەگىن اورتاسىندان يايپىشىب دارتىدى، آنجاق آتاسى چەلەگى بوراخىمادى ماشاللاھ، سىنە فىل گوجو وار، بورا باخ هله! دئىب بىر دارتادارتا قادىنينا باخدى، قادىنى آجىقلى-آجىقلى نئىنيرسن، نىيە ئىنجىدىرسن؟ سۈيىلەدى. آغا على چەلەگى يواشجا بوراخدى. كاغىذىن آراسىندان گۈئى سوغان، كىشىشىن، وزعى، گۈمگۈئى خىيار چىخارىب بىر-بىر گۇئسترىب بورا باخ اى! دئىب سانكى اونلارى اىشتاتا گىتىرمك اىستەدى. اىرى يارپاقلى، يام-ياشىل رئىحان دسته سىنى گۇئتوردو، رئىحانىن قۇخوسو كۆپتى بورودو، يىنە آتاسينا سارى ياخىنلاشدىرىدى،

بابا، لەپ مامامىن رئىحانالارينا اوخشاسىير. كۆپتى بوروبموش گۈئى خىيارىن، كىشىشىن، رئىحانىن قۇخوسوندانمى، قادىنинى خاطىرلادىغىندانمى، قوجانىن صىفتى يومشالدى، قاشقا باغى آچىلدى. باخىشلارى سوفره يە دىكىلىب قالدى. آغا على آتاسىنин اوقاتىنداكى دىيىشكىلىگى درحال دويدو. بو دا دوزدو، وارام بئله سلىقىيە، لەپ مامامىن سلىقەسىدىر، - دئىب قىزاردىلمىش توپوغۇ گۇئتوروب پارچالادى. بو دا پئندىر. باخ بونو گۈئى-گۇئيرتىنин يانينا قوياندا آىرى جور گۇرۇنور، آدامىن اىشتاتى داها دا آرتىر...

او، توپوغۇن قىزارمىش بودونو گۇئتوروب آتاسينا اوزاندى، قوجا گۆزلەرىنى يومىب الينى يئللتىدى. بو، "ايستىمیرم" دئمگى ايدى. آنجاق آغا على آتاسىنин يومشالدىغىنى بىلىرىدى. قوى دوز دا سېپىم دئىب آغاپاقدا، نارىن دوزدان بىر چىمىدىك گۇئتوروب سېدى.

آغا على بیلیردی کی، بئله واختدا آتاسینی دیله توتا-توتا، نازیبلا اوینایا-اوینایا یئدیرتمه لیدی. ات پارچاسینی یئننه اوزادتی، بو دفعه آتاسینین او زونه با خمادی: گوئر هئچ یادیما دوشور، آخى مامام همیشه سنه تویوغون سینه سینی وئریر. عئیبی یوخ، يئه، ایندی سینه سیندن وئرم جم سؤیله دی. یولداشينا سارى چئوریلیب لاواشین یومشاق یئریندن، باخ او قیرمیزینی وئر، دئدی. قوجا کۆنولسوز-کۆنولسوز آلدی. آغا على قیزینی عزیزله یه-عزیزله یه:

- ماتان، سن كەچ آنانین یانینا، قوى بابا بوردا او تورسون.

آغا على آتاسینین قولوندان یاپیشیب قالدیردی، چەلیگینی گۆتۈرۈب پنجرەنین یانینا قویدو. قوجا آياغا قالخسا دا، الیندە کى توپوق بودونو آغزينا ياخينلاشدیردى. آتاسینین آياق اوسته یئمگىنە ايشارە ايله آغا على قادىنینا گۆز ووردو، قاراقاباق قادىنینین دوداغى قاچدى. آتاسى او توراندان سونرا آغا على توپوغون سینه سینى پارچالا يىب اونون قاباغينا يېغىدى. - گۆئى-گۆئى تىدەن دە يئە دئىبب دوغرانميش خىيار دىلىمىنى او نا او زاتدى. آتاسى آلدی. آغا على گتىر دوز دا سېپىم دئدی. قوجا سۆز باخان او شاق كىمى او غلونون ھەر دئىكىنەن یئرینە يئتىرىدى.

قااطار ستانسىيالارین بىریندە ديانىدى. آغا على گىليلن واقۇنوا چوخلو آدام مىندى. قالماقال قولپدو. بلدچىنин سىسى واقۇنوا باشينا گۆتۈرۈدۇ. كىمىنسە سىسى بلدچىنин سىسىنى باتىرىدى. ائمنى دئىلسىن، قوجا كىشى يئرددە قالمالىدى؟ يئر تاپىماسان، سىنن يئریندە ياتار! قوجايى حۋىرمە لىسىن. من آياق اوستە دە گىئدە بىلرم.

قااطار ترپەنیب سورعت گۆتۈرۈدۇ. آغا على قالماقالىن ياتماسىنى گۆزلەدی. ماسانى يېغىشىرى ماقدا یولداشينا كۆمك ائله دى. آتىلمالى شىئىلەر قىرتە بوكدو. كۆپئىنин پنجرە سىنەن بایира توللادى. هاوا لار سوپىيوب دئدی، پنجرەنى باغلاباندا قوجا قمرلىيە چوخ وار؟ سوروشدو.

آغا على - قمرلىنى نئىنيرىسن؟ - دئىبب كوسىيومونو گىئيدى، قالستو كونو دوزلتى. گىئىيم ملحفەلری گتىرىيم. قاپىنى آچيق قويماين سؤیله دى. كۆپئىنин

قاپىسىنى آچىب دھليزه چىخاندا آرجا آرالىدا دايامىش باياقكى اوغلانلار چئورىلىپ اونا باخدى. آغا على اونلارين اوزونه باخmadan اوتوب كىچمك ايستەدى. اوغلانلارдан بىرى: توركا ئىلى (توركى دە). باشقۇ بىرىسىسى ايىسى: ئىله تورك اوular، آرا؟ - اوچونجو سو: ايستە بىرسىن مرج گلک. مشهدى ايلە گلىرىدى، ها، اودور دە دئدى.

آغا على اشىتىمىزلىيە ووروب اونلارين يانىندان تلهسىك اوتوب گىتتى. بلدىنин كوبىسىنىن قاپىسى آغزىندا اوج آدام واردى. آغا على نىگاران ايدى، آتاسىنىن چۈلە چىخماسىندان احتىاط ائدىرىدى. آغلارى آلىپ گئرى قايدانا قدر اونا اوزون بىر زامان كىمى گۈرۈندو.

قوجا كوبىنىن آغزىندا چەلىگىنە سۆيىكەنib دايامىشىدى. پاپاغى يانا آيىلمىشىدى. اوغلانلارا باخىب گولومسونوردو. نسه سوروشدو، اوغلانلاردان بىرى: - سا شىشە آرا، خىيا تسيتساغۇم (بو گىزدى آرا، نىبىه گولور)؟ قوجا: مئر دغۇن ووردىغۇ قىنتىس (بىزىم اوغلان هارا گىتتى). اوغلانلارдан بىرى قافان لهجهسىند:

زوقارانا كىتسال، سرپەلو (توالتى تميزلەمە يە گىتتى)

(آغا على ملحەللى چەلىگىرىدى. اوغلانلارين دئىيگىنى اشىتىدى، آنجاق فيكىر وئرمەدى. اونلارдан آلچاق بويلوسو: بو دقىقە، دئىيب قوجايا ياخىنلاشىدى، يانىندان اوتنىدە آياغى ايلە قوجانىن سۆيىكتىدىگى چلىيە ووردو. چلىك قوجانىن ئىندىن چىخىب يېرە دوشدو. قوجا يىخىلاندا اللرىنى پنجرەيە سۆيىكەدى. اوغلان گئرى چئورىلىپ: باغىشلا، دئى. چەلىگى گۈتۈرۈپ قوجايا اوزاتدى، قوجا آلماق ايستەينىدە چەلىگى پنجرەنەن اونوندەكى دىستكىن آسىد. آغا على اوغلانلارين يانىندان اوتنىدە اونلارين دېقىتىنى ياسىندىرىماق اوچون هېچ نە اولما يىبىمىش كىمى ائرمىنighە: اوشاقلار، ملحەللى قورتارىر، گىتىن ئالىن، - سۆيىلەدى. اوغلانلاردان بىرى: يېرىمىز وار كى، ملحە آلاق، دئى. آغا على آتاسىنىن يانىنا چاتدى، چەلىگى دىستكىن گۈتۈردو. آلچاقدان، امرائىجى توندا گىر اىچرى، دئىيب اونو

ياواشجا كويئيه ايتلهدى. آتاسى ديرشدى، الينى چلىيە اوزادىب: بورا وئر، - دئدى.
آغا على سسىنин تونونو دىيىشىمەدن: آكىشى، يئرى ايچرى، آغلارى گتىرمىشىم،
يئرلرى آچاق، ياتاق، تئزدن او باشدان دورمالىيق.

قوجا الينى آتىب كويئين بايير دستگىنندن يايپىشىدىغىندان آغا على اونو كويئيه آپارا
بىلەمەدى. او، قاپىنин آغزىندان ملحفەلرى آلت يئرلەين بىرىنە آتىب: يئرلرى آچ،
دئدى.

اوغلانلار قەقەھە چكىب گولور، رىشخند ائدىر، آغىر سۆزلىر دېئىرىدىلر. آغا علينىن
قولاقلارى اوغولدايىر، اونلارين دئىيكلەينى سىنيرە بىلەمىرىدى. اوغلانلار
گۈرمەسىن دئىيە بدنى ايلە آناسىنин قاپىنин دستگىنندن برک-برك يايپىشىدىغى
الينىن قارشىسىنى كىسى، اونون بارماقلارىنى آچىب دستكەن آرالادى. قولوندان
يايپىشىب: بىر حقوقا چىخارتمامىش ال چكىن دېئىلىسنى.

قوجانىن فيكىرى ائرمنى اوشاقلارىندايىدى. اوغلۇنون دئىيگىنىي آنلامايمىب: هى؟
دئدى. آغا على حىرىصىنى گىزلىتمە يە چالىشىدى: گۈرمورسەن چىنگەنە شىئىلدە،
آدام آختارىپلار دولا ماماغا.

قوجا يئنه بىر شئى آنلامادى. اوغلۇنون اليىندن ياخاسىنى قورتارماق اىستەدى، يانا
چكىلىپ اوشاقلارا سارى دارتىندى. اوشاقلارдан بىرى: آراء، اونا بىر باخ، موللا نە
اىستەيىر؟

آغا على گوجله آتاسىنى ايتلەيىب كويئيه سالدى. قوجا بويىنونو چۈلە اوزادىب
الينى-الينى ووروب اوغۇنوب گىشتى. قوجا ائرمنىيچە: - بورا هارادى؟ قىمرلىيە
چاتمىرىق؟

- سوروشدو، قاطارىن بو دقىقە هارا ياشىنىي بىلمك اىستەدى. اوغلانلارдан
بىرى:

- زىگىلاندى! - دئدى. باشقۇ بىرىسى:

- ايندى سىزىن اوچون بىر تئاتر گؤسترىيم، عۆمۇنۇزۇن آخىرينا كىمى اوونتامايسىنىز. قوجانى يئرە دوشورە جىڭم...

سون سۆزلىرى اشىدنه ده آغا علينىن بىنىندىن سوبوق بىر گىزىلتى كىچدى. آتاسىنى كويپىيە چكدى، قاپىنى اۇرتوب آرخادان باغلادى. قوجا آياقوسته دايانيپ آجىقىلى-آجىقىلى اوغلۇنو سوزدو. آغا على آيلشىب آجي-آجي گولدو:

- ئىلە بىلىرسن ال چكە جىكلە، باخارسان بىر آزادان...
باشا دوشمورم بىر كىشىنى! دئىيب آروادىنا باخدى:

- آخى قىمرلى نىينە لازىمىدى؟

- دئى. قوجا دىرلى بىر شئىنىنى ايتىرنلر كىمى آجي-آجي:

- ياقىسىت! بىر ده بوردان كئچم، يا كئچمە يە م...
قاپى دؤيىلدو. آغا على ائرمىنجە:

- كىيم لازىمىدى؟ - سوروشدو. قاپى داها بركدىن دؤيىلدو:
- آرا، آج دا، سىزى يئىيە جىكلە؟ آج گۈرۈم!

آغا على آياغا دوروب قاپىنى آچماق اىستەدى. گىرى چكىلىپ قادىنىتا:

- اوزانىن ملحەننى چكىن باشىنىزا، - دئى. قادىنى قىزىنinin آياققابىلارىنى چىخارتدى. آغا على آتاسينا آجىقىلاندى.

- آى كىشى اوتور دا، نىيە آياق اوستە دايامىسان؟!
- دئىب قاپىنى آچدى. اوجا بويلو اوغان

- تىتلىزىن بىرى تىتلىاز. قوجا كىشىنин نه ايشىن قالىب، نىيە زور ايشلەدىرسن.
بىزىمەلە صۆحەت ئىلمك اىستە بىر...

قوجا گولە-گولە:

- ايم دغىسە ((وغلۇمدو) - دئى
آغا على:

قارداشجان، آتامدى، اوزگە دئىيل...

نئجه یعنی آتامدی. بیم سن ده تورکسن؟ ائله بیلدیم اینگیلیسسن؟
 کاستیوم، قالستوک! هاچاندان تورک شلیپا قویور؟..

آغا على گرگینلیگی ظارافاتا چئویرمک ایسته‌دی:
 -هاردان بیلدینیز اینگیلیسsem؟

- سوروشدو و گوله-گوله آمئریکان لهجه‌سینه او خشار طرزده پلیز...
 کام اینایاری‌سپئکت تو قئست ایز قرئیت (بویورون ایچرى كىچىن، قوناغا
 حؤرمتیمیز بؤیوکدور)

- دئدى. آغا علىه گۈرە اینگیلیسجه دانیشاندان سونرا اوغلان يومشالمالىیدى.
 آنجاق او، بىر آز دا آجىقلاندى.

- مئیمۇنلوق ائلمە،

- دئدى. اوغلانىن يان-يۈرەسىنىڭ بىر نىچە باش گۈرۈندو. او جابولو اوغلان
 يولداشلارينا باخىب كىنايە ايلە:

- توركۈن اداسىينا بىر باخ، ائله بىل بو دقىقە لوندوندان گلىپ. او زونبۇيۇنلو بىر
 اوغلان باشىنى كۆپئىھە او زادىپ بويىنون دامارلارى شىشىمىش حالدا:
 - آردو، آردو بونون آناسىنى،

- دئىىب، باشىنى كۆپئىن چكىپ پىس سۆزۈ دەلىزىدە دئىدى.

- گۈر نىچە بوش يئر وار بورداد...
 آغا على سىسىنى يومشالدىپ گوله-گوله:
 هامىسىنinin بىيەسى وار. بىلتىمیز وار، خستە او شاق آپارىرىق.
 باشقۇ بىر اوغلان:

- گۈزۈمۈز آيدىن، اىشە بىر باخ. "يئرئوان-قافان" قاتارىندا توركىر كۆپئىدە
 گىئدىر، بىزسە اوشى واقوندا بىر-بىر يىمىزىن بئلىنەدە...
 - اوغلانلارдан باشقۇ بىررى:

- آخى بونلار اوج نفردى...

آغا على اونون سؤزونو کسدی:

- خسته اوشاقدا وار، آناسینین يانيندادی.. او جابو یونلو اوغلان کوبو تجاسيما:

- ايت اوغلو! بلکه ايتينيز، پيشيگينيزه ده بير يئر زانيت ئيليه سيز؟

آغا على آناسينين قولوندان توتوب قىزىيلا قادينين اوزاندىغى يئره او تورتىو. اوغلانلارдан دئردو كوبئىه گىرىپ بوش يئرده او توردۇ. ايكيسى ده كوبئىن ئاغزىندا داياندى. قاپىنин يانيندا او توران اوغلان داراغىنى چىخارىپ ساچىنى دارادى. اونون يانينداكى اوغلان:

- وئر قوجا دا داراسىن، - دئدى. - وئرم، آنجاق داراغى داها جىيىمە قويان دئىيلەم.

آغا على آياغا قالخدى، بير آن اوغلانلارين هاميسىنى گۆزدن كىچىردى، سونرا قاپىنин آغزىنداكى اوغلانلارا باخدى.

- اوشاقلار، بوردا آرواد-اوشاقدا وار. گلىن چىخاقي اتشىكىدە صۈحبەت اندك، دئىيب چۈلە چىخاندا قادينين يانيندا او توران اوغلان آياغىنى اوزادىپ بادالاق وئردى. آغا على بودرهىب الينى دھليزىن پنجرەسىنە سۈيکەدە. گئرى چئورلىپ گولە- گۈل:

- آزجا قالميشىدى پنجرە يە كللە وورام، - دئىيب بلدچى اولان كوبئىه سارى گىتتى. ملحفەلرلى آلاندا سونونجو كوبئىدە رايونلارىندان بير تانىش ائرمىنى قادينى گۆزونە دىميشىدى. اونو اۋز كوبئلىرنە چاغىرماق اىستەدە. كوبئىنى آچىپ ائرمىنچە سالام وئردى. من دە مىغىريدانام، بير دقىقە، دئىيب قادينى باسرا چاغىردى. قادين چۈلە چىخاندا عابدوللە احمدۇوون اوغلو يام، آتام دا بوردادى. يانيمىزدا قادين دا وار. گئدك بىزىم كوبئىه، بورا توالىتىن يانىدىر. اورا سىزە ده موناسىب اولا، بىزە دە. آغا عليگىلىن كوبئلىرنىن قارشىسىندا ايندى اوج اوغلان دايانمىشىدى. آناسينين چەلىگى اونلارين بىرىنин اليىنده ايدى. آغا على اونلارا چاتاندا آناسى ائرمىنچە كىكەلە-كەلەلە:

- منیم گلینیمدی... اوشاق دا نوه مدی... - آغا علی باشینی کوپئیه اوزادیب سسینی قالدیرمادان آنجاق هیککیل: آکیشی، قونشون گولنیسهدن ده دانیش،

- دئیب اوغلانین اليnde کیچیلیکدن یاپیشیب آلماق ایستدی. اوغلان سرت حرکتلە چەلیگى اوزونه سارى چکدى. آنجاق بالاجابوی، چلیمسیز اوغلانا يومشاقد و يالواریجى سىلە: - قارداشجان، بو قوجانين آياغیدى، بونسوز يئریبە بىلمير...

كۈنگىنى شالوارىنinin اوستونە سالمیش اوغلان:

- اونون آياغیدى... آردو، پنجرەدن آتمایان قەبەه اوغلودو.

آغا علی گۆزلەنیلمەدن چەلیگى اوغلانین اليندن قاپىب کوپئیه گىردى. چەلیگى آتماق ایستەين اوغلان:

- ايندى گۆستررم سنه،

- دئیب کوپئىن آغزينا چاتمىش ائرمنى قادىنېنى آزجا يانا ايتله بىب ايچرى دورتولدو و اوزونو قوجانىن يانينا پرچىملەدى. آغا علی ائرمنى قادىنېنى گۆئنە دىئىجە او تورموش دىغايا نىسبەن سرت سىلە: - دورس آرى، ائسىدئۇ اينگىرۇھينا نىسىدئۇ (بايررا چىخ، بوردا خانىم آيلىشەجك)

- دئیب، چلیمسیز دىغانىن قولوندان یاپیشیب آسانلىقلا بايررا سالدى.

- من ده گلىرم،

- دئى. قاپىنин آغزىندا دايىنان اوغلانلاردان بىرى يولداشىنا:

- كەفىنى پوزما، ايندى اونون اوزونو چكىب ائشىيە سالاجاگام. قادىن قاپىدا گۇرونچىك اوز دوغماسى ايلە قارشىلاشىرمىش كىمى:

- بىيە، آخىئىدو سىزسىنiz، هاردان گلىرسىنiz؟

قارشىداكى سارى يانىز اوغلان قوجانىن سىنەسىنەكى مئداللارىن او اوزون، بو اوزونە باخىب:

- کیمیندی؟ هاردان تاپمیسان؟

آیاق اوستو دایانمیش اوغلانلارдан بیرى:

تاپمايسىب، اوغورلا يىب! تورك دئىيل؟ بونلارين اوغورلوقدان ساواىي اللریندن بير
شئى گلىرى؟

قادىن اوغلانىن سۆزوندىن اينجىين كىمى:

- بىلمەدىگىن شئى نىيە دانىشىرسان؟ منىم يادىما گلىرى. موحارىبە دن سۇنرا
بىزىم رايونا اىكى، يوخسا اوج كاپitan قايتىمىشدى. حرbi فورمادا، اوست-
باشلارى پار-پار يانىردى، بئللریندە دە تاپانجا. بوتون رايون اونلارين يېرىشىن،
دوروشونا تاماشا يا دورموشدو. اونلارين بىرى يولداش آخىمەدۇوويدو...
قوجا راضىيليقلا باشىنى ترىپەدير، قادىن دانىشىدىقجا سۆزلىرى ياغ كىمى اونون
جانىنا يايلىرىدى.

قاپىنин آغزىنداكى اوغلانلارдан بىرى قادينا ايشارىلە:

أرا، دئىن قوى سسىنى كسىنى، جانىم اوچون، اورگىم بولانىر. بئله ائرمنى
قادىنى اوЛАR؟

كۈپىدە يوخارى باشدا اوتوران اوغلان قوجانىن پاپاغىنى گۆتۈرۈپ اۆز باشىنا
قويدو.

- آرا، منه ياراشىر، آرام؟ اوغلانلار گولوشدو. قادىن گولە-گولە حئىرانلىقلا
باشىنى بولايىب:

- بىلىرسن نىچە ياراشىر! اوشاقلار، بىلىرسىز بو نە پاپاغىدى؟ بى پاپاغىدى. دوزمو
دئىيرم، يولداش آخىمەدۇو؟

قوجا گولە-گولە باشىنى ترىپەدى:

- جىشىدە، جىشىدە. (دوزدو، دوزدو) - دئىدى. اورتادا اوتورموش اوغلان پاپاغى
يولداشىنин باشىندان قاپىب قادىنин يانىندا اوتورموش قارادىنمز اوغلانىن باشىنا

كىچىرىدى. پاپاق اونون قولاقلارينى آيدى، قاشلارينى اورتىدو. كوبىنى قەقەھە گۇئىرۇدۇ. اوغلان پاپاغى باشىندان چىخارىب حىرصلى-حىرصلى:

- بۇ مورداردى، او يانا ئىلە، اىيەنيرم دئىيب دەلىزە آتدى. دەلىزەكى اوغلانلاردان بىرى گۆزلەبىرىمىش كىمى پاپاغى توپ كىمى آياغىبىلا يواشجا قبول ائىب آزجا يوخارى قالدىرىدى، يئرە دوشىنە ضربىلە ووروب دەلىزىن باشينا توللادى. آغا على اورتادا اوتوران اوچابولۇ اوغلانا اينجىك-اينجىك:

- بىئەلە اولارمى، آتانيز يېرىندهدى. اۋۇزونۇزو منىم يېرىمەدە تصوور ائدىن، نە ئىدرىدىنىز؟

- دئىيب آياغا قالخاندا يوخارى باشدا اوتوران اوغلان بۇ دفعە آغا علينىن پاناماسىنى آسيليقادان گۇئىرۇب قوجانىن باشينا قويدۇ. بۇ، باشقۇ عالىدى، - دئىدى.

اوشاقلار اوجادان گولوشدولر. ائرمنى قادىنى آغا علينىن قولوندان ياپىشىپ آشاغى دارتىب اوتورتماق اىستەدى. قادىنىن يانىنداكى اوغلان پانامايا ايشارىلە:

- بۇ دا ياراشىر.

يانىنداكى اوغلان:

- ئىلە قوجادى دە، باشينا نە قويisan ياراشىر. توللا، توللا بۇ يانا. آغا على بىردىن آياغا قالخدى:

- پىستالىتى گۈرۈم، بونلارىن ھامىسىنى قىراجم؟

- دئىب الينى آتاسىنinin دؤش جىبيئە اوزاتدى. قوجا قوللارينى سىنەسىنە برك-برك سىخدى. آتاسىنinin بو حركتى اونا لىذت ئىلەدى. آغا عليه گۈرە آتاسى اونو هەچ واخت ايندىكى قدر باشا دوشىمەمىشدى. ائرمنى آروادىنinin موحارىبە دن سونرا مىغىربىيا قايىتىمىش بىئلى تاپانجالى اوج ظايبىط حاقىندا صۆحبتىن سونرا او، الينى آتاسىنinin جىبيئە اوزاداندا، قوجا قوللارينى سىنەسىنە برك-برك سىخىب

مانع اولاندا، دىغالار اونلاردا تاپانجا اولدوغونا اينانمالىيدىلار. آغا على جوشقۇنلوقلا:

- قوى گۈرۈم، آخىرىنجى پاتروناجان بوشالداجام بونلارين جانينا!
ائرمى قادىنى قاپىنин آغزىندان قايدىب آرخادان آغا عىنىي قولاقلايىب اوجادان
قىشقىردى:

- اوبي! قوربانىن اولوم، اولماز! - دئىيب آغا عىنىي گئرى دارتا-دارتا باشىنى يانا
چۈرۈپ:

- باييرا چىخىن، ايت اوشاغى! اجللىرى گىلىپ! اوغلانلار سىويشىپ كۆپىدىن
چىخدىلار. ائرمى قادىنى آغا عىنىي قولوندان توپوب:

- صىبر ائله، قوربانىن اولوم، اوتور، اوتور، ايندى من گىتىرمى،

- دئىيب باييرا چىخدى، اوزونو دەھلىز بويو دوزولموش اوشاقلارا توپوب:
- عايىب اولسون سىزە. قولايلا بئله رفتار ائلمىرلە.

- هانى، هانى پاپاق؟ - دئىيب واقونون سونونا طرف تلسىدى. اونون قىشقىرتىسىنى
كۆپىنىن بوتون قاپىلاريندان آداملار باشىنى اوزادىب بويلاندىلار.

ائرمى قادىنى پاپاغى يېردىن گۈتۈردو، ئىليلە توزونوچىرپا-چىرپا گئرى قايتىدى،
اۆز كۆپئلىرىنىن يانىندان كىچىنە قاپىنин آغزىندا دايانيپ ماراقلا اونا باخان
آغساچىلى قادىنا تعجوبلە آلچاقدان: - من باشا دوشىمۇرمۇ، نە مىلسەدى؟ بىزىمكىلر
تك اولاندا دونيانىن ان مەھرىيىان، مدنى آداملارى اولور. ائله كى، بىر يېرە
بىغىشىدلەر، اىيرىنچ بىر شئى قايناتمالىيدىلار...

- دئىى، سونرا سىسىنى قالدىرىپ باشىيلا قاباقداکى كۆپئىيە ايشارىلە: - آى قىز،
بىليرسىنىز بونلار نىتجە مدنى آداملاردى؟ بىزى بىياپر ائلهدىلەر. واختىيلا پايكومدا
ايشلەيىب، كولخوز صدرى اولوب. بىزىم رايوندا ھامى اونا دىنiz دئىير. دئىيرلەر
 يولداش آخمىدۇو دىنizدىر.

آغا على آناسى حاقيندا دئيليميش "دنىز" سۆزونو ميغىرى ائرمىلىرىنин ديليندە چوخ ائشىتىمىشىدى. هر دفعه بو سۆز و ائشىننە "فۇرو" دا (تئخنىكى-پىشىھە مكتېبىنندە) اوخدوغۇ واختى خاطىرلامىشىدى. اىيون آيىننەن آخىرلاريندا قونشۇ اوخچۇ قىصە سىيندە بىر دستە ائرمىنى دىغاسىيلا داغىن دؤشۈننە خندك قازىرىدىلار. گون اورتايما آز قالميش خوز (دونوز) لئىنىكىن اوجادان يانا-يانا و حىرتىلە: - آراء، بونلارين آناسىنى... بو قدر شفتەلىنى هارا آبارىرلار؟

- دئىيگى سۆزلەرن سونرا اوشاقلارين ھامىسى الينى اىشىن ساخلايىب آشاغى بويىلاندى. يوك ماشىنى دولاما آسفالت يوللا آشاغىدان يوخارى آغىر-آغىر ديرمانىرىدى. قىپ قىرمىزى، ساپسارى، آغاپياق شفتەلى اىلە دولدورولموش يئشىكلر ماشىنinin بانى اىلە برابر ايدى. ماشىنinin و بانىن كونجلەرنىدە دايامىش آداملارى تانىجاق آغا على قازمانى يئە آتىب باش آشاغى گۇتۇرولدو. ماشىنا چاتجاق داياماسىنى گۆزلەمەدن پىشىك كىمى ديرمانىب بانىن قىرغىنلاركى ائنسىز تاختانىن اوستوile قاباق كونجىدە دايامىش آناسىنا ياخىنلاشدى. آناسى اونون قولوندان برک-برک ياپىشىدى. ماشىن دوزە چىخىب داياندى. او، شفتەلىسىنى ساتىماغا آپاران كىنچىلىرى اىلە بىر-بىر گۇرۇشدو. نىچە آى قاباق آيرىلدىغى بو آداملارين دانىشىغى، سىسى، ظارافاتلارى اونا شفتەلىنىن مىست ائدىجى قوخوسو كىمى دوغما و گۆزل ايدى. يوخارىدان ائرمىنى اوشاقلارى قىشقىردى:

- بىزە دە گتىر

آغا علىنىن آناسى ائرمىنى اوشاقلارينا باخا-باخا: - ھاشىم، سەن آللاھ، بىر اونلارا باخ، آغىزلا رىنن سويو آخر، - دئىدى. ھاشىم خندك دايامىش اوشاقلارا چېھەكى باخدى. سىقارئتىنى توستولەدە-توستولەدە:

- نئىنەسىنلر، داغ آدامىدىلار. آيلارلا مئيۇھ اوزونە حىرتىدىلر.

آغا علینین آناسی ال ائله‌بیب اوشاقلارى چاغيردى. اوشاقلار بير هيمه بند ايمىشلر، تؤكولوشوب گلدىلر او، گوله-گول، مئھرىيابنجاسينا ظارافات ائده-ائده، سئوينه-سئوينه اوز باغچالاريندان بىغىيچى اوج يئشىك شفته‌لiden بىرينى اوشاقلارا پايلاسپ قورتاردى. قدىنى دوزلندنە باياق اوشاقلارين داياندىيغى يئردىن آزجا يوخارىدا ايشلەين دوستاقلارى و اونلارين اوستوندە دايامىش آوتوماتلى آدامى گۈردو. يان-يۈرەسىنە باخىب بوشقاب آختاردى. بوشالىميش يئشىگى گۇئتوردو:

- يوخ، بونو قونشودان آلمىشام، - دئدى. آغا علینى آشاغى دوشورتىدۇ.
- اتگىنى آچ بورا، - دئدى. ايكىنجى يئشىگىن يارىسىنى اوغلۇنون اتگىنىه بوشالتدى. تئيمورون سىسى اشىيدىلدى:

- آكىشى، بىسى، آرواد ائوه قويماز سنى، - دئدى.

آغا علینين آناسى دىكىلدى، اوغلۇنا يىللە "آپار" اىشارەسى وئردى، سونرا اونون أرخاسىنجا مئھرىياب سىلسە:

- نە واخت قورتارىرسىز؟

بىر هفتىيە، اون گون، آناسى يىللە "گېت" اىشارەسى وئردى.
تئيمورا طرف چئورىلدى، گوله-گول:
- آراوادا دئىجم سىياھىنى ايتىرىدىم.

آغا على سىياھى سۆزونو ائشىتىجىك بئشىنجى صىنيفده اوخويان باجىسىنин گۆزل،
آيدىن خطلە يازىدىيى ورق گلىب دوردو گۆزونون قاباغىندا. بىرينجى سىرادا
سئنتىابردا گئيمك اوچون آياققاپى، كوفتا، لئنت، چانتا، دفتر، قلم، پوزان، بىر
سۆزل، لازىم اولانلار اولمالىيىدى. سونرا آناسىنinin دئىيكلرى قند، شكر، صابون،
كىبيرىت ...

آناسى ساتدىيغى شفته‌لەينىن پولونا بونلارى آلمالىيىدى. آغا على ماشىنinin قاباغىنا
چىخدىغىنە پئشمان اولدو.

اوشاقلار يئديگى شفتهلىرلر چىيردىينى بىر-بىرىنە آتىرىدىلار. چىيردىين بىرى گلېپ آغا علينىن آتاسىنىن قولونا دىدى. تىشدىنىلى واچۇ:

- آى گۈرمەميشلر! عۆمۇرنوزدە بئلە شئى يئمىسىز؟ آداميان سىزىن بارنىزدە ياخشى دئىيب كى، ائششك كىمى يئىب، ائششك كىمى بؤيوموسونۇز.

هانسىنىزىن دەدەسى بئلە ئەلىرىدى؟ بارى بىر ساغول دئىين دە...

آغا علينىن اتگىندىن شفتهلىر پېرتلايىب چىخىر، يئرە دوشوب اوستىدىن آشاغى دىبىرلەنيردى. آغا على قرارا گلدى كى، اوشاقلارلىن اىچىندە باشا دوشەنى تىشدىنىلى واچودور. "آنجاق اينجىمە واچۇ، سن دە بو ھولۇنۇن دىرىپىنى بىلەمسەن. آخى سىزىن داغ كىندىنىزدە شافتالى بىتتىمیر. بو اوشاقلار كىمى يقىن سن دە ائلە بىلىرسەن كى، ماشىنداكى شفتهلىرلر ھامىسى بو رنگدە، بو داددا، بو قوخودادىر. ايندېجە يئىگىنىز بىزىم بو يارما ھولوموزە بنزەبىر. سن دە اوشاقلار كىمى بىزىم ھولۇنۋالما كىمى دىشلەدىن. بال كىمى شەھدى-شىرەسى آخىب ياخانا، اوست- باشىنا تۈكۈلەدۇ. يوخ واچۇ، گرک اونو ائھەمالجا اىكى بؤلەسن، آسانلىقلا بؤلۇنور، اونا گۈرە يارما ھولو دىئىرلەدە. خېرىن وارمى بىزىم بو يارما ھولۇدىن نىنڭى ماشىندا، ھەچ لۈكۈلەرلەن باغىندا، باغچاسىندا، گۈۋشەنىندا بئلە يوخدۇر. آنجاق سن دوز دانىشانساز، ويجدانلىساز. اونا گۈرە اتگىمەدە كى لىدىن بىرىپىنى دە گۈۋتۈرۈپ سنە وئرجم...

قاطار فيت وئرىدى، آغا على پنجرەدن چۈلە باخدى، الينى-الينە وورۇب باشىنى يېللەدە، ائرمىنېجە: - ووردىقىچ آى واچۇ؟ (هارداسان آى واچۇ؟) - دئىدى.

دەلىزىدە كى اوغلانلاردان بىرى قافان لەجەسىنەدە - اىپرىتىء مئغروم سقاقدان ھاي قا؟ مىھاد ائل قاۋىچ (گويا مىغىridا اصل ائرمىنە وار؟ بىر دنه دە يوخدۇر).

آغا على آتاسىنا باخىب كىنایە ايلە گولە-گول:

- ھەلە هاراسىدى...

- دئىدى.

اڭرمى قادىنى كۆپئىھە گىردى، پاپاغى تمىزلە يېرىمىش كىمىي الينى ائھەمالجا اوونون اوستونە چىكى، سۇنرا اوغلەدى
 - غلط ائلىپىرلەر، جاواندىيلار، قانمېرلار،
 - دئىب مەرمىن كۆپئىھە گىرەپ آيىلدى. اورتاداکى اوغانلىن قادىنا باخىپ:
 اوج اوغانلىن يېنىدىن كۆپئىھە گىرەپ آيىلدى.
 - سىزىن اڭرمى اولماقىنىزا شوبىھە وار.
 بايردان سىسلەر گىلدى.

يوخسا قوجانى قوناق آپارا جاقسان ئۆينىز؟

اڭرمى قادىنى دەلىزىدە كى اوغانلىلارا اوزونو تو توب ھەدىجى تونلا:
 - باخ، ائله ائلمىيەن دوروم مىلىس چاگىرىم!

- دئىب كۆپئىھە كى اوغانلىلارى گۈزدن كىچىرىدى.
 - بودور سىزىن اڭرمى مەدىتىنىز؟ آتائىز يېرىنەدە...
 دەلىزىدەن سىسلەر گىلدى:
 قەبە قىزى! گۈر كىمىي مودافىعە ئەدىرى...
 مېلت ساتقىنى!

آغا على آياغا قالخدى، قادىنин قولوندان ياپىشىب اوز يېرىنە او تورتىدو. كۆپئىھە و دەلىزىدە دايانيب اونلارا باخان اوغانلىلارى بىر آن گۈزدن كىچىرىب مەھرىيان سىسلە:

اوشاقلار، ايندىيە جن نه اولدو گلىن او نوداق. بوردا آرواد-اوشاقدار، قوجا وار.
 آخى بونون سىزە بىر خىرى يوخىدو. بو دقىقە سىزىن يېسىپ-ايچن واختىنىزدى.
 دورون گىئدك رئستورانا، حۆرمەت ائله بىم، يېيك-ايچك، اوردا اىستەدىگىنىز كىمىي دېئىن، گولون، سئوينىن...
 ماسانىن يانىنداكى اوغانلىن:
 - بونون يېكە-يېكە دانىشماغىينا بىر باخ،

- دئدى.

آغا على:

- ياخشى گئديم آراق آليم، گتيريم بوردا ايچك، دئيب تلهسيك كويىدىن چىخدى.

بىر تانىش، بىر دوغما صىفت گۈرمك اومىدى ايله كويىلى، پلاسكارتلىدان توتموش بوتون عومومى واقونلارдан تلهسيك هاميسىنى بىر-بىر گۈزدن كېچىرىدى. آنجاق نه اوز كندلىرىنىن، نه ده قونشو كندلىرىن بىر تورك، نه بىر تانىش مىغرى ائرمىسى گۈردو، نه ده بىر مىليس تاپا بىلدى. واقونلارين قاپىسىندا دايامىش إلى اوتوماتلى سرحدچى روس عسگرلارين بىر نئچەسىنە مسئلە نى باشا سالماق اىستەدى، اوナ اهمىت وئرن اولمادى. آغا علينى واھىمە بورودو. بىر آنلىق اونا ائله گىلدى كى، قاطار اونلارى دوغما رايونلارينا، كندلىرىنە دئىيل، بو دونيادان گۇئتوروب هاراسا گىدر-گىلمز بىر يېرە آپارىر. او، بىر آزدان دىغalarin داها دا آزىغىنلاشىب اونون قادىنинما، قىزىينا ساتاشا جاقلارىنىدان قورخوردو.

قايدانباش رئستوراندان بىر آراق و كولباسا آلدى. اوز واقونلارينا گىرېپ بىرىنچى كۆپئىن يانىندان اوتىنده باياقكى مىغرىلى قادىنى گۈردو، باغانلامالارى يىشىدىرىدى. آغانىك خالا، قوى من دوشورو، - دئدى.

آغانىك:

- هاردا قالمىسان، سن قاج كۆپئيه، تلس، تلس! - دئدى. آغا على قاچىب كۆپئيه گىرمك اىستەيندە دولوخسونموش و اوز-گۈزو تلاشلى قادىننیلا توققوشدو.

- بابانى چكىب ائشىيە چىخارتىدilar، ايتله يە-ايتله يە او طرفە آپاردىلار. چەلەگىنى ده پنجرەدن آتدىلار...

آغا على كولباسانى اوزادىب:

- قوى اورا،

- دئدى،

واقونون او بیرى باشينا سارى قاچدى. سورعتله گئدن قاطارين آيلجى قىرىلدى.
آغا على بىر آن گتىرييە مئىللندى، فيشىلتى واقونو باشينا گۇئوروردو.
تامبۇر آداملا دولويدو. آغا على پنجهلى اوسته قالخىب بويلاندى، آتاسى واقونون
چۈلە آچىلان قاپىسىنин آغزىندايدى. آرخاداکى اوغلانلاردان بىرى قىشقىردى:
غamarلونا! غamarلونا!

قاپىنىن آغزىندا دايامىش اوچابولۇ اوغان قوجانى تلسىدىرىپ:
- قوجا، نەيە باخىرسان، قىمرلىدى دە، دوش! - دئدى. قوجا اىكى اللرى ايلە
قاپىنىن يانلارىندان قوشما دىتكىلردىن بىرك-برك ياپىشىپ قارانلىغا:
- قوى داياسىن، - دئدى. آرخاداکى دىغالاردان بىرى: - او يانا دور گۈرۈم،

كىشى دېيىلسىنىز، ايتلە سال يېرە د، اونون توخومونو...

قاطار دايىندى. آغا على تامبۇرا آچىلان قاپىنىن آغزىندا:
بابا دوشىمە، دوشىمە! آددادىرلار! قىمرلى چوخدان كىچىپ! چۈلۇ
- بىباباندىر! سىزدە اينصاف وارمى؟!

قوجانىن آرخاسىنداکى اوغلان اونو هئى تلسىدىرىپ:
دوش، دوش،

- دئيردى. آغا على آغزىنى واقونون دەلىزىنە سارى چئورىلىپ قىشقىرا
قيشقىرا:

- يولداش كاپىتان، بورا گلىن، بورا!

- دئىيب آتاسينا دوغرو جومماق ايستەين دىغانىن كۆينگىنەن توتوب گىرى
دارتدى. اوغلانلارين ھامىسى بىر آن دورىخدو. آرخاداکىلارдан بىرى بويلانىب
واقونون دەلىزىنە باخدى، تئز چئورىلىپ:

- آرا بو كۆپيوجلو بىزى يئنە دولا يىر. مىلىس زاد يوخدور،
- دئدى.

آغا على:

- بىزىم كوبىنچەدىر، ايندى جاوابىنى وئىرسىنىز! - دئىدى. اوغلانلاردان بىرى آغا علپىن يانىندان سىيويشىب كوبىنچە سارى جومدو. آغا على اونلارى آراالايب آتاسينا ياخىنلاشماق اىستەدى. آنجاق اوغلانلار يول وئرمەدى. واقوندان قاييدان اوغلان گۆزلەنلىمەدەن آرخادان تېكىلە آغا علپىنى ووروب:

- عۇمۇرمۇدە بئلە دلدوز تورك گۇرمەمىشىم، بىزە كىلە كىلە كەنەنەن ئىشىشىگىن بالاسى! مىلىس-زاد يوخدۇ! آرا بونو دا چكىن سالىن آشاغى! سانكى دىغالارين دونو آچىلدى. كىمسە يئنە الينى قاطارىن آيلجىنە سارى اوزااتدى.

- دئىميشىم گرگ دوشورم، سۈپىلەدى، آنجاق الى آيلجە چاتىمادى. باشقۇ بىر اوغلان:

- آرا ياخشى دئىليل، قوجا قالدى، قىملۇ كەنچدى آخى! قوجا اللرىنى دىستكىن بوراخىمادان باشىنى آزجا يانا دؤندرىپ: - دوشىمك اىستىمېرم. لازىم دئىليل.

تۈرە بۇي، جانلى اوغلان باشىنا جىن وورمۇش كىمى:

- بو يانا دورون گۈرۈم، بىر قوجايىنان دا باجارمیرسىز،

- دئىبيب اوغلانلارى آراالايب قوجايىا سارى جان آتدى. دىغالاردان هانسىسا قوجانىن پاپاغىنى ووروب يئرە سالدى. آغا على بوغازىندان يايپىشىدىنى آراق شوشەسىنى واقونا آچىلان قاپىنин كونجۇنە ووروب سىيندىرىدى، اليىنە قالان شوشەنىن خنجر كىمى قىراق حىصەسىنى يوخارى قالدىرىپ دلى كىمى قىشقىردى:

- ھامىننىن قارنىنىن جىراجام! بىر اليىزى وورون!!!

اوغلانلار يئنە بىر آن دونوخوب قالدىلار. قوجانىن يانىنداكى اوجابۇي اوغلان بىچاغىنىن چىخارىپ يوخارى قالدىرىدى، بىچاغىن تىيەسى پارىلدادى. آغا على:

- سال يئە! - دئى. باشى آلولۇ اۆزونو يېتىرن مىغىرىلى ائرمنى قادىنى هىجانلا:

- قاطار ناخچيوانا گىرىر، ايندى جاواب وئرە بىلەجكىسىنىز؟!
آغا على اوركىنلى:

- ھە، ايندى دئىرم سىزە!
اوغلانلاردان بىرى اشىيە بويلانىب:
دوغرودان ناخچيواندى،
- دئى.

اوغلانلارдан باشقا بىريسى الينى اوزادىب آيلجدن يايپىشدى. آنجاق آشاغى چكمەدى.

- ياخشى، اوشاقلار، گىتتىدик،
- دئى.

آغا على گىرى چكىلدى. اوغلانلار او بىرى واقونون قاپىسىنى أچىب بىر-بىر چىخىب گىتتىلەر. قوجا اليينىن بىرينى دستكىن چكىب تابورون ديوارينا سۈيكتىدى. آغا على ياخىنلاشىب آتاسىينىن قولوندان يايپىشىب دارتدى. قوجا يىنە دە او بىرى اليىن دستكىن بوراخمادى، حيرى-حيرى-صلى:

- ھارداسان؟.. ايت توخوملارى كۈئەدە آغزىنا گلەنى دانىشىردى. اونا گۈرە چىخىديم اشىيە...

قطار ناخچيوان ستانسىياسىندا دايىندى. آغا على تلهسىك آتاسىينى كۈپئىھ آپارىپ قاپىنى آرخادان باغلادى. قىزى بالىنجىن اوستوندە اوتوروب گۈز ياشىنidan ايسلانمىش بالاجا يومروقلارى ايلە گۈزلرىنى اووا-اووا ايچىن-ايچىن آغلايىردى.
آغا على:

- نه اولوب؟ - دئدی، پنجره‌نین پرده‌سینی آچیب واغزا لاباخدی. آرالیدان ایکی کیشی کتچیردی. قاطارین فیتی اتشیدیلدی. آغا علی قیزینین یانیندا او توروب اونون بیلگیندن یا پیشیب او زونه ساری چکدی:
- نه اولوب بونا؟ - سوروشدو، قادینی هیم-جیمله آنلاتدی کی، تو ائته گئده بیلمه دیگیندن یئرینی ایسلامدیب. آغا علی او جادان:
- لاب عجب اتلیب، یاخشی اتلیب. بو دقیقه!
- سؤیله‌دی، یورغان-دؤشگی بورمله ییب یوخاری یئره قویدو. یئنیسینی آچدی.
- او بیری آلت یئری ده آتاسینا دوزلتدى. آیاق اوسته دایانمیش آتاسینین قولوندان یا پیشیب آشاغی دارتدى:
- او تور،
- دئدی.
- قوجا یئنه دارتینیب موقاویمت گؤستردى.
- آغا علی:
- ما شاللاه، بوندا فیل گوجو وار،
- دئیب قادینینا باخدی.
- دیغalarین گوجو چاتمیردی بونا. نه قدر اللشدیلر، یئنه دوشوره بیلمه دیلر.
- قوجا چئوریلیب او غلونو ترس-ترس سوزدو:
- اولموشدو ده عابدوالله، اولارنان با جارما سین. او شاق-موشاغا باش قوشماق ایستمېردیم...
- کوپئینن قاپیسی برکدن دؤیولدو. قیز آناسینا قیسیلدی، قورخودان بىلمیش گۈزلى ری آتاسینا دېکیلدی. آغا علی آیاغا قالخاندا قادینی پىچىلتىلا:
- دلى اولموسان، آچیب ائلمه، - دئدی. قاپى داها برکدن دؤیولدو. آغا علی ائرمىنجە:
- نه لازىمدى؟ - سوروشدو. قاپى یئنه دؤیولدو:

- اوردا بیر شئ قالیب، آچ! آغا على کوپئنی گۆزدن کىچىردى:
 - بوردا هەنج نه يو خدور، جاواب وئردى.
 - ياخشى، ايندى دئيرم...

- آزجا سونرا باييردان کوپئين قاپيسينا آچار سالىندى. آغا على تئز قاپىين احتياط ايشكىلىنى قالدىرىدى، باييردان ايتلهدىلر. قاپى جىرلانىب آرالاندى، آنجاق آچىلمادى. سىسلر گىلدى:
 آچماسان مىغريدا دوشىمە يە قويىما ياجاغىق.

آغا علينين قادىنى قورخو اىچىنده بارماقىنى دوداقلارينا توخوندوروب "سوس" ايشارەسى وئردى. قوجا:

- گۆر كىمىدى، نه اىستەيير... نىيە آچمىرسان؟
 - دئىيب قاپىيا سارى آيىلدى.

آغا على دوستلاريندى،
 - سۈپەلەيىب آتاسىنى توتوب ساخلادى. قوجا اوغلۇنون دئدىيگىنى اشىتىمەدى،
 يئنه:

- كىمىدى؟ نه اىستەيير؟ - سوروشدو.
 يئنه سىسلر اشىدىيلدى:
 هامىنيزى قافانا آپارا جاغىق.
 منىم قوناغىيم او لا جاقلار...

كۈپىوغلو، ئىلە بىلير يورولوب بئزەجىيىك. آرا پارتلايىرام، بىس بو اينصاداندىر كى،
 تور كلر كوپىدە راحاتجا گىتسىن، بىز دە آياق اوستە، گىچەنە ياتمادان، بىر ساعات
 بىر يېرده او تورمادان...

اگر سحرجن ياتسام، اونلارى دوشىمە يە قويىسام، اوندا من ائرمى دئىيلم، تورك
 او غلويايم.

قايپىيا بير نئچە تېپىك وورولدو. آغا على اوست يئرده اوزانمىشدى. دھلىزىدەكى دانىشىقلارى ائشىدىرىدى. سؤپۈب تحقىر ائتسەلر ده اونلارين جاوابىنى وئرمىرىدى. آتاسىنین قالخىب قايپىنى آچماسىندان احتىاط ائتدىگىنندن بير آن اونو گۆزىدىن قوييموردو.

بالاجا ستانسىيالارين بىرىننەدە اوغلانلار يئرە دوشوب پنجرەنى دؤپۈب داشلا迪لار، سؤپۈش ياغدىرىدىلار.

قاطار سحر ساعات بىشىدە مىغريدان كىچمەلىيدى. گئچەنин او وعده سى واغزالدا چوخ واخت آدام اولموردو. "بىردىن دوشىمە يە قويمازلار" فيكىرى آغا علينى تامبوردا گۇردۇيو بىچاغىن تىيەسىنinin پارىلتىسىندان چوخ اوشوتدو. بىردىن قولاغى "اوردوپاد" سۆزو چالدى و ائلە بوراداجا دوشىمك عاغلىينا گلدى. چئورىلىب پنجرەنин مئشىن اورتوبونو يوخارى قالدىرىدى، قاتى قارانلىقدا بىر شئى سئچە بىلەمەدى. "برىك آياقدا پنجرەدن دوشوب، قاچىب ستانسىيىا گۇزتچىسىنە خبر وئرم" دوشوندو.

او، پنجرەنى آچىپ باشىنى چوڭلە چىخارتدى. قارشىدا ايشىقلار سايرىشىرىدى. قاباقداكى واقونون قاپىسىندان:

- اوردوپادا گىرىرىك:
- دئىدېلر.

آغا على واغزالى تانىدى. اوج ايل بورادا اينتېرنات مكتبيىنە او خوموشدو. واغزالىن هر قارىشىنى تانىسىرىدى. دوقۇزونجو واقون پوچت قبول ائدىلەن بىنانيں ياخىنلىغىنندان قوشما قلمە ايلە قارشى-قارشىبا دايىندى. ياخىنلاشمماقدا اولان ايکى عسگردىن باشقما گۆزە دىن يوخ ايدى، عسگرلىرىن چىيىننە آوتومات واردى. آغا على اونلارين دوغما دىلە دانىشىقلارىنى ائشىنىدە:

- آى داداش... عمى اوغلۇ!. عسگرلەر آياق ساخلايىب، آلتدان يوخارى باخدىلار.

اڭرمىنيلر دئىمك اىستەيير بىزى. قوجا كىشى وار، آرودادوشاق وار. كۆپئىنى باغلايىبىلار،

دوشىمە يە قويىمورلار. كۆمك ائلىين دوشك.

عسگەرين بىرى يولداشىنا:

- گل بورا گۈرۈم،

- دئىب واقونون قاپىسىنا سارى قاچدى.

آغا على:

- قادان آليم، قارداش، بونلار چوخدۇ، يېندى، سككىز نفردى. كۆمە يە آدام چاغىرىن.

عسگەر گىرى دؤندۇ، يولداشلارينا:

- نۇوتىچىيە دە قاطارى بوراخماسىن،

- دئىب واڭزالىن بىناسىنا سارى قاچدى

اونلار واڭزالىن يانىندان كىچن أوتوماشىن يولونون قىراغىندا دايامىشدىلار. قوجا اوزونو تورشو تدو، باشىنى يئلله يېب:

- دوزسوز ايش توپورسان. آخشاماجان قاطار گۈزىلەجىبىك؟

- دئىب الىنى اوستوندە اوتو رو دوغۇ چامادانا داياق ئىدىب يواشىجا آياغا قالخدى.

آغا على كەنى كۆك اووقاتلا:

- بابا، بوردان مىغىربىيا ساعات يارىم، اوzacباشى ايکى ساعاتلىق يولدور. آخشامى نىبىه گۈزلەبىرىك. درئىن وار، پارا وور وار، نە دوشدو مىنib گىئدەجىبىك. يَا دا

اولمەمېشىم كى، مىنib ماشىنى توتا جاغام، دوز قاپىمizza سوردور جم...

قوجا يواش-يواش گىئىب يولون قىراغىنداكى سوغان تېجيگىنин يانىندادىياندى. آچىلىپ-بىيغىلان چارپا يىدا اوزانمىش كىشىيە نسە دئى، كىشى اوياق اولسا دا جاواب وئرمەدى، چئورىلىپ او بىرى يانى اوستە اوزاندى. آغا على آتاسىنا

ياخينلاشىب سوغان تىغينا ايشارىلە: - بىركتە باخ ئىئى... لاپ بىزىم كندىن سوغانينا اوختسا يېرىر...

قوجا جاواب وئرمەدى. سوغان تېجيگىنин باشىنا هىرنە-هىرنە آرالى دوشىنلىرى بىر-بىر آياغىبىلا يىغماغا سارى دېغىرلاتدى. ايشيقلاقلاندىقجا سوغان تېجيگىنيدن ائلە بىل خىشىلتى قالخىردى. قوجانىن اوزوندەكى توتقۇنلوق ياواش-ياواش اوچوب گىئىردى. آغا على آتاسينا ياخينلاشىب:

- بابا، يادىندامى بىر ايل سوغان يېغىردىق، مكتب اوشاقلارى دا، موع عليهم دە. بىر گۆزل موع عليهم دە واردى. بىلمىرم ھاردان گلمىشىدى بىزىم كندە. سونرا چىخىپ هاراسا گىتتى.

قمرلىيە قاچىرتىدிலار...

آغا على الينى قالدىرىپ ماوى رنگلى "ژىقولى"نى ساخلادى. ماشىنин ساغ قاپىسىندان آيىلىب سوروجو ايلە دانىشدى. دىكەلېب سئۇينجەلە:

- بابا گىئىدik، گل قاباقدا اوتور! - دئىيب قاپىنى آچدى، سونرا باغلامالارين يانىندا دايانيپ اونلارا باخان قادىنин، قىزينا سارى قاچدى.

"ژىقولى" آراز بويونجا اوردوبادان مىغىريبا گىئىردى. آغا علينىن كىفى دورولموشدو، الينى آتاسىنinin كورگىنە قوپىوب:

- بابا، قايتىجاق اوندان دا ياخشى پاپاق تىكىدирەجگەم. اون گون، اوزاقباشى ايسىرمى گونە گۈئىدرىجە.

او پايز دوزو-دونيانى سوغان باشىنا گؤتۈرموشدو. زىملىرىن قىراغىندان، آوتوبوس داياناجاقلارينىن، واڭزالارين يانىنداڭىن كئچنده قالاق-قالاق يېغىلىب تىغانلىنىش قىزىلى-سارى سوغان آدامىن اوزونە گولوردو، آرالانىپ گىئىنەن سونرا اوزون مودت قولاقدا خىشىلىتىسى قالىردى.

ساغالمايان يارالار

نويابر، ۱۹۸۸-جى ايل. مئيدان مئيداندا يوزلرلە آدام چىيىن-چىيىنه دايامىش اينسان سدىنى يارىب ترىيونايا جان آتىردى. همین گون يوز مىنلرلە سىين، قىشقىريغىن ياراتىق بىر اوغولتونون اىچرىسىنە بالتا سىسلىرى، داها آيدىن، داها اوجادان «اشىدىيىردى». بو بالتا سىسلىرى داغلىق قاراباغىن خانكىدى ھندورىنەدە وحشىجهسىنە دوغرانان مئشەدن گىلىرىدى. مىليون يومروق دويونلەنىپ بىردىن يوخارى قالخىر، آغاچ قىرغىنinin داياندىرىلىماسىنى طلب ائدىردى. توپخانا مئشەسىنى گۈرمەسە م د، آغاچلارين بالتالانىپ آغاران كسىك يېزلىرىنى، بولوزئىلىرىن نەنگ آغاچلارى ايتلەيىب آدام كىمى يېرە يىخدىغىنى «گۈروردوم» و ائلە بىل وورولان دەھرەلر، بالتالار قولوما، قىچىما دىيردى، اىچىمەدە همین آغاچلارين آغرىسىنى دوبوردوم. همین ۱۸ نويابر گونو ترىيونايا جان آتالالارين آراسىندا من دە واردىم. مىكروفونلا دىيلىن اونلارجا طىبلەرە ھىمەرى اولسام دا او گون، او ساعات ھامىنин دىقتىنى منه گۈرە داها واجىب، داها گىركلى اولان باشقان بىر مسلەيە جلب ائتمك اىستەيىردىم. اشىتىمىشىدىم كى، ائرمىستانىن رايون و

كندلریندە مىن ايللەرن بىرى ياشايىان توركلرى قۇوورلار. همىن گون ائلە بىلىرىدىم تريبيونايا قالخىب بىر خېرى بىلىدىرسەم، مىليون آدامىن ھەمرايلىك و اعتىراض طلبىنى ائرمەنيستان دؤولتى و سووايىكپ مك-نىن سىياسى بوروسو اشىيده جك و بىر حاقسىزلىغىن، زورا كىلىغىن قارشىسى درحال آليناجاق. همىن گون نە قدر جانفشارانلىق انتىم دە، جوشموش حىس لرى داها دا جوشدوراجاغىمداڭ احتىاط ئىدلەرنى تريبيونايا چىخماغا قويىمادىلار.

اوج گون سۇنرا ائرمەنيستانىن مەقىرى (مېغرى) رايونونون لۆك كندىننە (ائرمەنيلر كندىن آدینى دىيشىب وارتانىدزور قويوبىلار) مكتب دىرئىكتورو عوض اليش اوغلو، مكتبىن روس دىلى موعليمى ايمانقولو خوداۋەردى اوغلو و كولخوز صدرى بابا موصطفا اوغلو قورخو اىچىننە رايونون ياخىنلىغىنداكى زاستاوا گىئىپ بىلىرىدىلر كى، دوننیوزە ياخىن سىلاھلى ائرمىنى كنده گىلىپ ھەدە-قورخو ايلە دئىدىلر كى، بىر گون عرضىننە رايونو ترك اتتمەلەسىنىز. زاستاوابىن رىسى پولكۈونىك اونلارا جاواب وئىر كى، بىزىم وضعىفەمېز سرحدى قوروماقدىر. پولكۈونىكىن بوز باخىشلارى اونلارى ائرمەنيلرىن ھەدە-قورخوسوندان دا بىر اوشودور.

اون دۇرد گون عرضىننە نىنڭى مېغرى، قافان، زىنگزور بۇلگەسىنە، ئىلچە دە بوتون ائرمەنيستانىن ايندىكى اراضىسىنىنە ياشايىان توركلر اسن يىتلەرلە، آخان چايالارلا ياشىد اولان دوغما آتا-بابا يوردلارىندان قۇوولىدۇلار. آنجاق اون دۇرد گون سۇنرا بىللى اولدۇ كى، سۆئۈشلەر، تحقىقلەر، قىرحاقيىرلا قۇوولما كومپانىياسىنا تكچە ائرمەنيستان كوممونىيىست پارتىياسى دېيىل، ئىلچە دە باشدا سووايىكپ مك-نىن باش كاتىبى مىخايل قورباچوو اولماقا لا سىياسى بورو دا راضىيليق وئىرېب. ائرمەنيستان اراضىسىنىن بوتون توركلرىن قۇوولما آكتى باشا چاتحاق سىياسى بورونون «مودرىك و ھومانىيىست» قرارى قىزىتلەرى بىزەدى. بىللى اولدۇ كى، ھەننسى خالقىن نومايندەسى باشقا خالقىن نومايندەسىنە گۆزۈن اوستە قاشىن وار دېيە بىلمىز و قرارى پۇزانلار جىدى جزاياناچاقلار. آنلايانلار بىلدى كى، بۇ

«هومانیست» قرار آنچاق آذربایجاندا یاشایان ائرمینلرین تهلوکه‌سیز لیگی اوچوندۇر .

یئتىميش ايل آنالاريمىزدان، تربىيەچىلىرىمىزدان، موعليم و پروفېنسىسورلاريمىزدان دوستلوغا، قارداشلىغا دايىر لا يلالار، شرقىلر، ضرب-مسلسل، موحاظىلەر اشىتىميشدىك، شئيرىمىز، موسىقىمىز، رسساملىغىمىز، كينولاريمىز خالقالار دوستلوغوندان، بىن المىللچىلىكىن دانىشميشىدى. مسجىدلرىمىزىدە موللاalar موقدس قورانىمىزدان مىثاللار چكىپ آلاھىن آدىندان بىزى ايناندىرىمىشىدى كى، اينسان اينسانا قارداش اولمايدىر. ائله بونا گۆره دە بىز توركىر قوناق، قوشۇنۇ، تانىمادىغىمىز اينسانى اۋزو موز قدر، اۋزو مۇزىدەن دە چوخ اىستەدىگىمىزىدەن اونلارى همىشە صداقتىلە، آچىق اور كله قارشىلامىشىق، يئمگىمىزىن دادلىسىنى، ائويمىزىن يوخارى باشىنى، ياتاجايىمىزىن اىستى، راحات يئربىنى قوناغا وئرمگى اۋزو مۇزە بورج بىلمىشىك .

ماھنى

... گىچە ساعات اىكىدە، بعضاً اوچىدە قاطارдан دوشىنده ائويمىزە گئدە بىلمەدىگىمەن مىغرىيدا ائرمنى كىروھمىزىن قاپىسىنى همىشە اركله دؤيموشىم. و هر دفعە اونلار منى گولراوز قارشىلايىب، بويۇنما سارىلىبىلار، اوز گۇزۇمدەن اۋپوبىلر. گونلرین بىر گونو كىروھمىزىن باغچايا گىئدن بئش ياشلى قىز نوهسىنин اوز گلىيچىنىن اوخدوغۇ ماھنىدا آندرانىكىن آدىنى اشىتىدىم («» حرفىنى دئىه بىلمەدىگىنەن «آندرانىك» تلفظ ئادىرىدى). ائرمنى خالقىنин «مىللە قەرمانى» حساب ائلهدىگى جلالد گئنئرال «آندرانىك» تكجه زنگۇردا اكىن-بىچىنلە، مالدارلىقلا مشغۇل اولوب، اۋزلىرىنى و ھە دە ائرمىنلرى دولاندىران دىنج تورك كىنلرینى گوللىيە توتموش، قىلىنچىدان كىچىرمىش، ۱۰۰۶۸ آدام اۋلدۇرموش،

كندلرى تالان ائديب ويران قويموش، اللې مين آدامى ايسيه دوغما يوردلاريندان ديدرگىن سالمىشىدى .

اوندا آنلاadiم كى، كىروھمېزىن بئش ياشلى قىز نوهسى آندرانىك حاقىندا گلىنجىنىن اوخدوغۇ بو ماھىنىنى اون ايکى، اون بئش، ايسىرمى ايلدن سونرا بطىنинده اوشاق پنجرەنин قاباغىندا آيلشىپ گله جك كۈرپەسىنە جوراب توخوييا- توخوييا يئنه اوخويياجاق. گونلار، آيلاار اوته جك، كۈرپە دونيايا گله جك، كۈرپەسىنە امىزدىرنىدە سودویلە، لا يالالار يىلا همین قان قوخويان ماھىنىنى كۈرپەسىنinin قانىنا، روحونا يېرىيده جك .

بونلار تارىخدى، بونلارى ايندن بئله اونوتماق اولماز .

قاچقىنلار

1988-جى ايلين نوبىابر آينىدا ائرمنىستاندان ئىللىككە قۇوولان توركلىرىن بىر حىصەسى مين بىر چتىنلىككە گلىب باكىيا دولدو. جانلاريندان باشقان ھەشىلىرىنى ايتىرمىش قاچقىنلارىن يۈندىمىسىز گئىيملىرى، دلىسۈى، چاشقىن باخىشلارى، بعضىلىرىنىن اتتىكايا سىغمىمايان عصبى، ھىككەلى و ايدىعالى دانىشىقلارى، عادىجە يئرىشلىرى، داورانىشلارى آيلاردان بىرى گرگىنلىك اىچىنندە ياشايان يئرلى جاماعاتى بىر آز دا ھۆوصىلەن چىخارتدى. بو «اوزلو، سېرىتىق» قاچقىنلار ايشسىزلىكىن، يورد-يۇواسىزلىقدان، بىشكارچىلىقدان باكىدا ياشايانلارىن ايشلىرىنىه قارىشماغا باشладىلار. قاچقىنلارдан بىرى دوداقلارى بويالى اولماسىنا گۇرە بىر قىزى، باشقان بىر قاچقىنسا سىنهسى، چىسىنلىرى آچىق پالتار گئىيدىگىنە گۇرە باشقان بىر قىزى دانلادى. و شەھرىن ھەر يئرىنە يايىلىدى كى، بو آبىرسىز قاچقىنلار بورونلارىنى ھەر يئرە سوخورلار. غريبە سى بو ايدى كى، ھمبىشە حۋىرمەت ائديب سايدىغىم تانىنمىش خىيالىلارдан بعضىلىرى دە ھانسى بىر جاوانىنسا، ياخود جاوانلارىن يئرسىز دئدىگى سۆزو بوتون قاچقىنلار، «گلمەلر» شامىل ائديب،

اونلارا «يوردلارينى، آتا-با با اوچاقلارينى آتىب گلن، آرودادوشاقلارينى قويوب گلن غئيرتسىزلىر» دئىيلر .

اۋيمىزدە «مولوشو» سۆزونو اشىدىنده آلتى، يئددى ياشىم اولاردى. يادىمدادىر، آتامىن قانى يامان قارالىرىدى. اىللر اؤتىدوكجه بولىدۇ دئىنە دئۇنە-اشىدىر، هەر دفعە دە آتامىن قانىنىن قارالدىغىنى گۈرۈرۈم. عاغلىيم كىسىنە آنلايدىم كى، او تلاقلى، مئشەلى، تاخىل زىمىرى اولان يوز ھەتكىتارلىق «مولوشو» دېيىلەن يېر واتخىلە بىزىم لۆك كەندىنин يايلاق تورپاقلارى اوlobe. ايسىرمىنجى اىللرده بولۇرپاق زورلا آليناراق ائرمى كەندىنە قاتىلىپ. اونو گئرى آلماق اوچون آتام (كولخۇز صدرىيىدى) ھارالارا يازمادى. آنجاق فايداسى اولمامىشىدى .

سون واختىلار رايوندا بوتون ائرمى كەندىرین، مال-قارا طۇولەلرbin، دىھلەر اوزانان يوللار بىلە آسفالتلانمىشىدى. آنجاق باش يولдан كەندىمىزىن اىچىنچىن اىكى يوز مئترلىك مسافەنى آسفالتلاماغا رايونون گوجو چاتىمادى. سىسى-نىن ان اوچقار قىصبه لرىنە گەدىب قايتىماق منه ھىمىشە مېغرى رايونوندان وور-توت اون اىكى كىلومئتر آرالى اولان لۆك كەندىنە گەتمىكىن آسان گلىب. بىزدن يوخارى بوتون ائرمى كەندىرinen مارشрут(خط) اوزره آتوبوسلار ايشلەدىگى حالدا، تكجه لۆك كەندى اونو دولموشدو .

يوخارى داغلارдан «دوبك» دېيىلەن يېردىن باش آلىب گلن سو كمرى بىزىم كولخۇزون كۆۋشىنىدىن كېچىب رايونا سارى اوزانىرىدى. بولۇر سو كمرىنە گۈرە ھەتكىتارلارلا بركتلى زىمىرىمiz قازىلىب كورلاندى، وئرىملى مئيواه آغاچلارىمiz دوغراندى. سو كمرى بويونجا بوتون ائرمى كەندىرinen هەمین اىچىمەلى سودان بىر قول آپىيلدى، يئنە بىزىم كەندىمىزىن باشقا .

ايل ياخشى گىتىرمەيە ندە كولخۇز پتىكلرىنىن وور-توت اىكى يوز كىلوقرام بالى اولاردى. «قانونا» اساسن ھەمین بال رايونا گۈندىرىلىب اوجوز قىيىمته (قاپاقلار

ایکى، سونرا لار دئورد ماناتا) مسئۇل و مؤعتىر ايشچىلەر ساتىلىرىدى. جو يېزى، سوغانى دا ئىلچە .

مېغىرى رايونوندا ائرمىنچە چىخان «آراكىس» (آراز) قزئىتىنин واختىلە بىر صحيفەسى توركىجە اولوب. قزئىتىن توركىجە اولان بؤلمەسى ۱۹۴۹-جو اىلده باغانلىنى .

دلى اىغىنات

«خوخ!» اتتجك قاچىپ گلمەيىب بو قاچقىنلار، يئتمىش اىلدىر ائرمىنلىر اوستالىقلا اونلارى قۇووردو ...

عاغلىيم كىسىن دىلىنىن دىلىنىن «بۇرادا ياشاماغىن آخىرى يۇخدۇر» سۆزلىرىنى چوخ اشىيتىمىشىدىم. بىر ده بىننا ائرمىن اىغىناتىن (دەلى اىغىنات دئىردىلر) سۆزلىرىنى. توركىلە ئۇ تىكىنە دىوارىن اوستوندە اونو تىلسىرىرنە بئلىنى دوزلۇلۇپ «تىكىن اى، اىلا گىچە-گۈندۈز تىكىن. ھامىسى بىزە قالا جاق» دئىردى . آشكارلىق دئىيگىمېز سۆزدن چوخ-چوخ قاباق اىسمايىل پىرقۇلو اوغلو و اونون قارداشى خانلار رايون مرکزىنە گئتىمىشىدى. هەچ كىسىن چىكىنمهين، سۆزۈن دوزونو دئىن، كىمسە يە بويون آيمىن و ناموسلا ياشايىان، ئىلە بونا گۈرە او قدر ده سئوپىلمەين قارداشلار بىر گون رايوندا يئمكخانايا گئدىپ ناھار ئىلە بىرلر. بىر آز دا بوغازلارىنى ياشلاپىرلار. اووقاتلارىنىن خوش واختىندا بالاجا قارداش اىسمايىل «آذربايجان اوغلو يام» ماھنىسىنى اوخويور، نقرات يېرىنندە بئيوىك قارداش دا اونا قوشولۇر. بو «گۇناھلارىنىن؟»

—«آذربايجان اوغلو يام ماھنىسىنى» اوخودوقلارينا گۈرە هەمین گون يئمكلىرىنىن اوستوندن قالخىمامىش، گلىپ اىكىسىنى دا تو توب مىلىيس شۇعې سىنە آپارىرلار. گونلەلە «دامدا» ساخلاپىب اينجىدير، تحقىر اىتدىلر. آخردا بئيوىك مبلغىدە پول آلىپ بورا خىرلار.

او گرگىن نويابىر گونلارىنده بىر نفر «بس سنين اۋزون او واخت نىيە چىخىپ گلمىسىن بورا؟» سوروشدو .

زنگزۇرون اوخچو (ايندىكى كاچاران) قصبه سىنده بئش نفر صنعت مكتىبىنى بىتىرىپ تىيىناتلا رايونوموزون ھكەرك (ايندىكى آقاراك) قصبه سىنە ايشلەمە يە گلمىشدىك. اونلاردان ايكمىز تۈرك، اوچو ائرمىنىدى. درجه مىز ئىئىنى اولسا دا، بىز فيزىكى جەتىجە و باجاريقجا ائرمىنيلدن اوستۇن ايدىك. بونا باخماياراق، ائرمىنيلرىن آيليق ۳۵۰-۳۰۰ مانات اولدوغو حالدا، بىزه ۱۲۰-۱۰۰ ماناتدان آرتىق وئرمىرىدىلر. بىر اىل بويو هر ماعاش آلاندا شىكايتە گىئيردىك. و هر دفعە شىكايتە گىئىنە نېچە اىل قاباق ائرمىنيل طرفىنەن اولدورولموش سلىم نيفتالى اوغلۇنو و محرم موراد اوغلۇنو خاطىرلا يېرىدىم. محرم چوخ آيىق، دىللى-دىلاور، دوزلۇگو سئۇن بىر آدام ندى. داغ مدنلىرىنەدە ايشلەيىردى. دوز دانىشىدىغىنا گۈرە ائرمىنيل اونا «دئماقوق» دېيىردىلر. بىر گون داغ يولوندا لەھواز كندىنەن بىر ائرمىنى اونو ووروب اولدورموشدو. قاتىلىن كىيم اولدوغۇنۇ ھامى بىلىرىدى، آنجاق بوجىناتى ايشىنى ائرمىنيل اۋرت-باسدىر ائتدىلر .

بىز دۆزه بىلەدىك، من اوخوماغا گىتدىم، دوستوم كامران ايسە زنگىلانا قايتىدى .

من اونوئرسىتەتى بىتىرىدىم. كندىمىزدە رايون معاريف شۇعېبە سىنەن مودىرىنە گۈرۈم-باخىمدان سونرا اوچ-دۈرد درس ساعاتى آليپ «خوشبخت» اولانلارى گۈرنەدە، رايوندا مسئۇل وضعىفەلى تۈركلرىن ياواش-ياواش سىخىشىدىرىلىپ چىخارىلدىغىنى بىلندە، من ھانسى اومىدله كندىمىزە قايتىمالىيىم !

آذربايجانىن گئىگىنە يېرلىشىن خانكىنديدە بئلە ائرمىنيل تۈركلرى قوودوغۇ بىر واختىدا، ائرمىنى داشناڭلارىنىن ياشادىقى ھemin كندە آياق باسا بىلەدىيگىمiz بىر

چاغدا فیل قولاغیندا ياتان «ضیالیم» سوروشدو کی، ائرمیستانداکی آذربایجان
کندرلری نییه بیر-بیری ايله بيرلشميردiler !

رايونا، پولیکلینیکایا، بازارا، ماغازایا، ياخود بير آرایيش الماغا گئدن بير آدام، خسته
خانايا دوغماغا گئدن بير قادين و اوونون بير قوهومو كندین بوتون جاماعاتینى
باشينا ييغىب اۇزوپىلەمى آپارمالىيىدى! رايونا گئىدىن- گئىدەن گىئىنديگى آپىر پالتارى
أينىنده اولان بير كولخوزچو يئمكخانادا باشىنى آشاق سالىب چۈرك يئدىگى
يئرده هانسىسا بير دىغانين آتىقىنڭ، سوموك قىريق شاپىلىتى ايله خۇرگىن
ايچىنە دوشوب اوست-باشىنا سىچراپىرسا، ياخود بير دسته ائرمى دىغاسى
يانىندا انۇتىنە اونلاردان بىرى اوسبىروروب قارشىنداكى قابىن ايچىنە توپوروب
گئدىرسە، ياخود باجىنلا، ايستەدىگىن بير قىزلا، ھم يئرلىن اولان آپىرلى قادىنلا
بىر توپا ائرمى يېنىيەتەسىنин يانىنداكى كىچىنە اونلاردان سىنيرە بىلمەدىگىن
نالا يق سۆز اشىيدىرسىنسە قارداشىنин، دوستونون، كندچىنин ده باشينا بونا بىنزر
ايшлиرىن گلدىگىنى دۇنه-دۇنه اشىيدىرسىنسە، او رايونا هانسى هوسلە، هانسى
حىس لرلە قايىتماق اوЛАR؟ كندرل نىيە بيرلشىمەدى !

«بۇيۈك روس قارداشلاريمىزىن قايىقسى» ايله كندرلر، رايونلار آراسىندا سىلاحلى
حرىپچى دستەلر قويولدو و توركلىرىن بير-بىريلە علاقە سى كىسىلدى. حرېچىلىرىن
گۈزۈر قاباغىنداجا الى آوتوماتلى ائرمى دىغاللارى او يانا، بو يانا قاچىپ آت
اويناتدىلار، ائرمىنلىرىن بو اركؤيىنلۇگونو ھامى گۈردو. ١٩٨٨-جى ايلين
اورتالاريندا رسمي اورقانلار طرفىنдин كند آداملاريندا اولان تك-توک
سىلاحلار-اوو توفنگلىرىنچىن ھامىسى يېغىلىدى. سون آيلار ائرمىنلىر تورك
كندرلېنە واختلى-واختىندا ارزاق، ياناجاق اوچۇن قاز بالونلارى گۈندىرمىر، گئچە-
گوندوز ايستەدىكلەرى واخت ائولارە زىنگ ائدەرك اونلارى سۈبۈپ تەحقيىر ائدىر،
ھەدە-قورخو گلەر، تىڭىفون خەطلىرىنى كسىپ ھر يئردىن اوميدلىرىنى قىراراق
پسىخۇلۇۋى واهىمە يارادىرىدىلار .

اوزاق-اوزاق داغلارين آراسيندا تىئفونلارى كسىلىميش، ايشيقىلارى سۇندورولموش، ھەرسىننە اوتوز، يېتىمىش ائو اولان مارالزەمى و لۈك كىندرلىنىن اوستونو واھىمەلى قارانلىق آليردى. اولوم قورخوسو ائو-ائو دولاشىر، ۱۹۰۵-۱۹۱۸-جى ايللرده اولوب اونودولان فاجىعه لىياداشلاردا يېنىدىن جانلانىردى .

يادداش

اولرىن بىرىننە دەدىلر كى، قاچقىنلارىنى آختاران دئورد يوز آدام اوز كىندرلى باغودا قايدىر. گون اورتا ھامىسى مسجىدە يېغىلىرى... ائرمنىلر باغوددا ۴۰۰ آدامى مسجىدە يېغىب قاپىسىنى باغلايىرلار. قاباقجا پىنجرەدن ال بومباسى آتىر، سونرا اود ووروب ھامىسىنى ياندىرىرىلار .

اولرىن بىرىننە دەدىلر كى ...

... قدىمە طاھىر قىزىنى خنجلە دوغرادىلار، دؤشونو كىسيب سودمر اوشاغىنин آغزينا سوخدولار .

اولرىن بىرىننە دەدىلر كى ...

... باغودا كىنديننە يولچو شىخ حوسئىن اوغلو اولدورولدو، ائرمنىلر اونون سوننتىنى كىسيب مرحومون آغزينا سوخدولار .

اولرىن بىرىننە دەدىلر كى ...

... باغودون قونشولوغوندا اولان بىر كىنده، آدى ياديمدان چىخىب، گولمدستە قاسىم قىزىنин دؤشلىرىنى كىسىلر، كورگىنinin اورتاسينا نال مىخلادىلار .

... آغودا كىنديننە قولام آپى شكر اوغلۇنون آياغىنى توپوقدان كىسىلر، سونگولەيىب قامچىلادىلار، قانى آخىب قورتaranاجان، اولنجن اونو يېرىمە يە مجبور ائتدىلر .

... چوللو كىنديننە يورغان دؤشكىدە ياتان دوققۇز خستەنى خنجلە دوغرادىلار .

...نۇوھدى كىندىننە يورغان-دؤشكىدە حركتىسىز ياتمىش يوز ياشلى قوجا اسد بى ملىكە عابباسووو سونگوپەلە دئشىك-دئشىك ائلەدىلر .

...لۈك كىندىننە قايىنار سامووارى بىر كىشىنinin چىلىپاق كورگىنە سارىيىب قاچماغا مجبور ائتدىلر .

1988-جى ايلين گرگىن و قورخولو نويابىر گونلرىننە لۈك كىندىنин بوتون ائلردى، بو كىندىن قارووولونو چىكىن آيرى-آيرى دىستەلرى ده ۱۹۱۸-جى ايلدە حوسئىنلى كىشىنinin آتاسىنىن موصىبىتىنى قورخو اىچىننە خاطىرلا دىيلار.

آزغىنلاشمىش داشناكلارين اليه كېچىپ مىن بىر عذاب-اذيت، روسوايچى تەقىيرلە قارشىلاشماسىن دئىه، حوسىنلى كىشىنinin آتاسى اوزو اوز ئىليلە اون بىر اوشاغىنى خنجردان كېچىرىپ ائويننە كى بوقدا قويوب تۈكۈر، تكجه اوغلۇ حوسىنلى بىر فاجىعە دن قاچىپ ياخاسىنى قورتارا بىلىر .

«يورد يئىرنى، دده-بابالارينىن قبرىنى، آند يئىرنى قويوب قاچان شرفسىزلىر! اولوب اوز خارابانىزدا قالايدىنىز!». بو سۆزلىرى باكىنinin كوچەلرىننە، مئىداندا، آوتوبوسدا، تروللەيىبوسدا، ايش يئىرننە آيرى-آيرى آداملارдан او قدر ائشىتىدىم كى، بىر گون اوزومو ساخالىيا بىلەمەبب من ده بو آنلامازلار، بو داشقلبلىر كىمى هيکكىلە قارداشىما هەنج ندن قورخوب كىندى قويوب قاچدىنىز.

-دئىننە قارداشىم تاپانچا كىمى آچىلدى :

-سىزىدە اينصاف، ويجدان يوخدور! هامى دا دئسە، سەن دئمە بارى! ايسىرمى بئش، اوتوز ايل مندن قاباق قاچىپ گلمىسىن! گلىپ قوروپايدىن دا كىدى! ائرمنىلە بىزىم كىندىن قاباق لەھوازا ھوجوم اتتىمىشىدىلر. كىندىن آروادلارى دىغىلارين اوستونە قىشقىرىپ ھەدە-قورخو گلمك اىستەينىدە، بىلىرسن دىغىلار ئىتىلەبب!!! آى ظالىم، من نە كند دوشۇنوردوم، نە دە ائو-ائشىك ھايىندايدىم. دئىيردىم بىر جە اوشاقلارى گۇئورۇم چىخىم. اون سككىزىنچى اىلە باغودا كىندىكە قىزلارين باشينا گتىريلەن اوپۇنلار يادىنداڭ چىخىب ..!

ایکینجى کاتىب

مېغىرى رايونوندا بىر نفردن باشقا ھامى قۇولمۇشدو. او بىر نفرىن آياقلارى تو تولمۇشدو، يورغان دؤشكەد ياتىرىدى. او شاقلاڭارى اوچ گون قاباق ائۇ تاپماق اوچون باكىيا گئتمىشدى. چارپايسىنىن يانىنداكى تىلئفون اوچ گوندن بىرى دىميريول نظارەتچىسىنىن تىلئفونو كىمى گئچە-گوندوز آرا وئرمەدن زنگ چالىردى. او شاقلارىندان خبر گۈزلەدىگىنندىن اىستەمىز ھە دفعە دىستىگى قالدىرىر و ھە دفعە دە عۆمۇرونە ئاشىتىمەدىگى سۈيوشلىرى، تەحقيق و ھە-قورخولارى دىنلەمەلى اولوردو. پىنجىرەلرinen تئز-تئز داش آتىلىرىدى .

او، دىستىگى قالدىرىدى :

-آى يولداش، اىنن بىلە من بورادا قالان دىيىلم. سادجه آياغا قالخامىرام. او شاقلارىمى گۈزلەبىرم، گلىب آپاراسىدىيلار.

-دېيىب دىستىگى قوبىدو. چوخ كىچىمەدى يئنە زنگ چالىندى، او نا ائلە گىلدى كى، بو زنگ او جادان سىسىلىدى. ھىجان و او مىدە دىستىگى قالدىرىدى .

-يولداش جعفرۇو ...

سسى او نا تانىش گىلدى، ھىجانى بىر آز دا آرتدى.

-بلى، بلى، ئاشىدىبىرم

-دەندى .

— ماشىن قاپىدا سىزى گۈزلەبىر. اگر گئچىكىسىز، او زۇنۇزدىن كوسون. كىسىيگىمېز دوز-چۈرگىن خطرىينە خبر ائلەدىم .

او، تانىش سىسى آنىشىدىرا بىلەمەدى. پىنجىرەلە سارى ايمكەلەبىب قوللارىنىن گوجونە دارتىنىب قالخدى، آشاغا بويلاندى. حىطىدە كوزووو قىرلى، مازوتلو «كراز» دايامىشىدى. ماشىنин آرخاسىندان گور، قاپقا را توستۇ چىخىپ حىطى

بوروموشدو. بير آياغينى قازدان چكمه يىب او بيرى آياق اوسته ماشينىن پىللەكەنинدە دايامىش گنج باشىيلا اونا «گل» ايشارەسى ئىلەدى. او، پىجرەدن چكىلدى، يئنه ايمكىلە يە-ايمكىلە يە چارپايسىينا ياخىنلاشدى. تئلەفونون دستگىنى قالدىرىب رايكوما، سونرا مىلىس ايدارەسىن، سونرا تانىدىق، گومان ئىلەدىگى بير نئچە ايدارە يە زنگ چالىب اونو بير ماشىنلا واغزالا چاتىرمالارىنى خواهىش ئىلەدى. نووبتى دفعە دستگى قالدىراندا-آى تورك، ماشىنى بىنمه دىن، دوش آشاغا، مئرسىدەس گۆزلە بير سىنى... سىنىن...

-ياغلى-ياغلى سؤيوشلر اشىتىدى .

خستە خانايا زنگ ئىلەدى، آختاردىق آدامى تاپدى. وضيعتىنى اونا دانىشدى. دستگى يئرە قوبوب سئۇينە-سئۇينە ستولون باشىنا كېچىريلميش اوتولو، نىشاشتالى آغاپاق كۆينگىنى گىيىب قالستوكۇنۇ تاخدى، كوستيۇمونۇ گىيىنندە قاپى آچىلدى. تلهسيك اونو خەرە يە قوبوب آشاقدا گۆزلەين تعجىلى ياردىم ماشىنинما آپاردىيلار .

ماشىن واغزالا چاتچاق اونو دوشوروپ گئرى قايتىدىيلار. اوز-گۆزوندن ضىاليلىق ياغان، سلىقلى و ذوقلە گىيىنمىش، آسفالت يولون اورتاسىنداجا اوترووب اللرىنى يئرە قوياراق قوللارينا سۈيكتىمىش بو آدام مىغىرى رايون پارتىيا كومىتەسىنندە اوزون ايللەر ايكىنجى كاتىب اىشلەمىش، ايكىنجى درجهلى وطن موحارىبە سى عللىي، بوتون رايونون تانىدىيغى آغساقدا على جعفر اوغلۇ جعفروو ايدى .

هامى آنچاق قاچقىنلارى سۈيوب دانلايىر، اونلارى سوچلو بىلىرىدى، بىس بو حادىثە لرجن هانسى دؤولت خادىمى، پارتىيا ايشچىسى، شاعير، عالىم، اىقتىصادچى، سوسىيولوقوموزون، هانسى آرتىست موغننېمىزىن آياغى مىغىري، قافان، سىيسيان، گوروس رايونلارينا و ائرمىستانىن باشقۇ تورك كىندرىينه دىيىب، اونلارىن ياشايسى ايلە ياخىندا ماراقلانىب و بونونلا باغلى هارالارا يازىيلار !

دونيانين دوزواختى

زىنگزور و ائلجه ده ائرمىيستانىن توركىر ياشايان باشقما اراضىسىنده يوز اىللر، بلکه ده مىن اىللر ياشى اولان كند، چاي، يئر آدلاربىلا هانسى جوغرافىياشوناسىمىز، توپونىم ايله مشغول اولان عالىملرىمىز ماراقلانيب! هانسى تارىخچى و آرخئولوقوموزون آياق بو قدىم تورك تورپاقلارينا دىيب! مىغىرى رايونونون مرکزىندهكى باغىن حاscar دىوارلاريندا قارشى-قارشىيا قويولموش قوج هئىكللىرىنىن نووهدى كندىنин اراضىسىندن (خارابالىغا چئورىلىميش «توغوت» كند قىيرىستانلىغىنidan) ماشينا قويولوب گتىرىيلدىكىنى آدرەلى چوبان آلاھوئىرىدى محرم اوغلو گۈرموشدو. بس همىن رايونون مارالزەمى كندىمین يايلاڭىنداكى («تارىقولو» يايلاق) قدىم تورك قىيرىستانلىغىنidanاكى داش قوج هئىكللىرىنى ائرمىيلر هاراسا آپاردىقلارينى ايندن بئله كىيم ثوبوت ائدەجك ...

لۇك كندىنин (ايىدىكى وارتانىدزور) «توغوت» (زنگزور بۇلگەسىنده بو كند آدينا تئز-تئز راست گلىنير) آدلانان اراضىسىنده بىر قدىم كىلسە وار. بو كىلسەنىن هانسى خالقا- آلبانلارامى، ائرمىيلرەمى مخصوص اولماسى تاپماجا كىمى قالىر. كىلسەنىن ياخىنلىغىنidanاكى قىيرىستانلىقدا مامىرلى باشداشلارين اوستوندە خاج نىشانلارى وار. لۇك كندىنندن يايلاقا چكىلن ائرمىن بولدوزئر چىسىنىن طاماحى گوج گلدىگىنندن باشداشىنinin اوستوندە خاج اولان قېرى سۆكوب داقعىيدىر، اونون آلتىنidan نه تاپسا ياخشىدى، موسىلمان قىرلرى ...

مىغىرى رايونونون اراضىسىنده موسىلمانلارين «بوغوكار» آدلانان بىر موقدس يئرى-عييادتگاهى وار. ناخچىواندان، اوردوياددان، زنگىلان، جبرايل، حتى باكىنин كندلىرىنىن بو موقددس اوجاغا زيارته گەلدىيلر. هله دونيانين «دوز» واختى ائرمىيلر بىر نىچە دفعە بو مسجىدى قارت ائتدىلر، نىچە دفعە بو قدىم آبىدىنى پارتلاماق اىستەدىلر .

باکینین اورتاسیندا ائرمى ائرمىنىڭ قاباغىندا ائرمىنىلر ھمىشە آرى كىمىي قايناشىرىدى. آنجاق مىغىريدا ائرمىنىلر «گۈمۈك حاقى» آلماق اوچون مسجىدە گىئدن يولدا شلاقباوم قويوب گوجلو نظارت ائدىرىدىلر. پىرە گئتمىك توركىلرە قاداغا اولۇندوقۇندان چوخ واخت داغا-داشا، مئشىيە ووروب زيارته گئتمەلى اولوردولار . قاراباغدا ياشاييان ائرمىنى كىندرلىرىنин سوسىال-ايقىتىصادى، مدنى وضعىتىنин آذربايجانىن بىر چوخ، بلکه ده بوتون رايونلارىنин كىندرلىرىن يوكىك اولماسىنا باخماياراق، ائرمىنىلر قىشقىرىپ دۇنيا ياس سالدىيلار كى، ئىلىت اىچىندييک. آنجاق بىز اىستر آذربايجان، اىسترسە ائرمىنىستانداكى تورك كىندرلىرىنин وضعىتىنيدن دانىشاندا، يئتىمىش اىل بوندان اولكى دولانىشىق، گوزارانلا، ياخود سوسىال-ايقىتىصادى و مدنى جەھتنى ان گىئريدە قالماش بىر اولكە ايلە موقايىسە ائدىب بو گون اونلاردان چوخ ايرەلidle اولدۇغومۇزا گۆره توختايىپ قوررلندىيک . ايللر بويو آذربايغان تئاؤويزىياسىندا ائرمىنى وئرىليشلىرى گؤئسترىلىيپ. رئسپوبلىكامايمىزدا ائرمىنى دىلىنده «قرakan آذربايجان» بىدېى ژورنالى نشر اولونوب. نىچە ايللر اونجە يئرئاندا فعالىت گؤسترن آذربايجانلى خىاليلارдан «بس بونلارين قارشىلىغىنى سىز نىيە طلب ائتمىرىدىنiz» سوروشاندا دئدىلر كى، آذربايغان دؤولتى طلب ائتمەلىيىدى. هemin سواللا بىزىم تانىنمىش و نوفۇذلو بعضى خىاليلارىميiza، آذربايغان كې مك-نىن بعضى ايسچىلىرىنه ده موراجىعت ائتدىم. اونلار اىسە جاواب وئردىلر كى، بو مسئلە ائرمىنىستاندا ياشايانلارين ايشىدىر .

بىزىم «وطن» جمعىتى دونيانىن اوذاق-اوذاق اولكەلرىنيدە كى آذربايجانلىلارى آختارىب تاپىر، اونلارين درد-سرىنى خالقىمىزا چاتدىرىرىدى. چوخ ياخشى. بس قولاغىمىزىن دىبى ائرمىنىستاندا ياشاييان توركىلرە ياشايىش طرزىلە نىيە ماراقلانمىرىدى !

میغری قاچقینلارى بير آيدان چوخ زنگیلان رايونونون كوچه‌لریندە اوميدسيز- اوميدسيز دولاشدى. يوللاردا پوستلار يارادىلدىغىندان تك آنانى بئله باكىدا ياشايان اوغلۇنون يانينا بوراخميردىلار. كندلىرىن آغساقلالارى يېغىلىپ اىستەنيلەن يئرده، لاب قاراباغدا كندى كندلە دېيشمك اوچون دفعە لرلە رەھىلىكىن خواهىش اتدىلر. آنجاق آدينى توتماغا خجالت چكدىگىم، ايندى فامىلىياسى قدر ده اوْز و آداما ميسكىن و زاولالى گۈرۈن رئسپوبلىكامىزىن كەنچميش كاتىبى بونا يول وئرمە يىب خالقىمىزى نؤوتى بير يارا ووردۇ. گومانى گلن يئرە سېلنمكىن باشقۇ قاچقينلارين چىخىش يولو قالمادى .

گول له ياراسى

ھەرسى بير يوللا باكىيا گلىپ چىخمىش قارداش، باجىلاريم، قوهوملاريم آيلادردان بىرى ائو آختارىدىلار. گونلرىن بير گونو يئنه ده اوميدسيز قايدىپ يورغون-آرغىن و عصبي اوتورموشدوq. ننم (آنام) «آى بالا، صىبرلى اولون، هر شئى دوزلەجك» دئىد. شوکور اثلىيىن كى، بو دفعە اۋەن-ايتىن قاباقكىلار قدر اولمادى. ددم دئىردى ائرمىنلار ايكى دفعە ائوييمىزى ياندىردى. بو دا اوچونجو. سونرا دا دئىرسىز بىز نىيە كاسىبىق... اوچونجو دفعە دىر يوردو موز داغلىير ... -ننه، اون سككىزىنجى ايل قىرغىنى يادىنا گلىرمى!

-سوروشدوم .

-ئىچە گلمىر. ائرمىنلر بىردىن كندى اوج طرفدن گوللىھ توتدولار. او واخت كند ايندىكى يايلاق يئرىندىدى. قونشو كندلىرىن ھامىسى اورا يېغىشمىشدى. كىشىلەر سنگەرە گىئتمىشدى. ائلە او واخت دا بىزىيمكىلەردى سەن دئىن توفنگ يوخ ايدى، اولان دا او توستولىن توفىگىلدەنلى. گوللەلر و بىلتىيلا گلىپ ائوييمىزىن دىوارلارينا دىير، «يۇوالار» آچىردى. سەن دئىن عاغلىيم كسمىردى. بارماقىمى دىواردا آچىلان

گولله يئرلرينه سوخوردوم، خوشوم گليردى. ننم قولومدان توتوب ائوه دارتدى. گون باتاناجان ائشىيە چىخا بىلمەدىك. قاش قارالاندا «برهتلر» آشاغا قاچىپ درەيە تۈكۈلۈشدوك. درەدە قان سو يئرىنە آخرىدى. دئىيردىلر كنده بېرىنجى گولله امین محمدە دىبب. قىلە بورجو كىمى بىر اوغلانىيدى. ننم دئىيردى كى، مئييتنى گۇۋتۇرە بىلمەدىلر، دوزدەجە قالدى... درەدن چايا ائىب اوزواشاڭ خىبىرا طرف قاچىردىق. آغاننۇ منى دالىنا آلمىشدى، قارنىندا دا بىر اوشاڭ واردى. يوروغاندا منى يئرە قويوب قاچىردى. من دالا قالاندا يئنە قايدىب منى دالىنا آلىرىدى. مئشەنин اتكىينە چاتاچاتندا بېرىدىن ائلە بىلدىيم آياغىما اود باسىدیلار، آياغىمى يئلله مىگىملە نىمەن وايسىنېب «ووردولار» دئمەسى بىر اولدو. منى دالىندان يئرە قويدۇ، بو واخت نىمەن آياقلارينىن قانا بوياندىغىنى گۇرددوم ...

ننم (آنام) جورابىنى چىخارىب آياغىنى ديوانىن اوستونە قويدۇ، منى يانىنا چاڭىردى. چئچلە بارماقىندان آرجا آرالىدا يانىق يئرىنى گۆستەرىپ «گۆرمورسەن!» -دئىيە سوروشدو. من بارماقىمەن اوجو ايلە هەمین قىرمىزى نووالچايى بنزىر يئرى ائھمالجا سىغاللايا-سىغاللايا باشىمى ترىپەدىپ «ھە»-دئىديم .

...منىم آياغىمى يالا يىب اوتن گولله آغاننەنин قىچىنин اورتاسىندان كىچمىشدى. ياخشى كى، سومويە دىمەمىشدى. ياغىش كىمى ياغان گولله نىن قورخوسوندان، يازىق نىمە دىو گوجو وارمىش، ياراسينا باخىغا ماجال تاپمادى. اليمدن توتوب دارتاتا منى مئشەيە سارى چىكدى. پايزىن قووسويدۇ ... نئچە اولدو كى، او قىرغىنidan سونزا يئىنيدن مىغىربىا قايتىدىنىز! اون سككىزىنچى ايلى دئىيرم .

-نئچە قايتىما يايىدىق. آتا-بابا يوردويدۇ. داشى، تورپاق، سوپو، ھاواسى چىكدى آپاردى. كۈكۈمۈز، سوموپومۇز اوردا قالمىشدى ... او گون ديوانىن اوستوندە آيلشىن ننم اون سككىزىنچى ايل قىرغىنidan چوخ دانىشدى. بلکه ده اونلارين چوخونو اونوداجاغام. آنجاق اونون آياغىنى

سیغالالایاندا بارماغیمین اوجونا، اورادان دا اورگیمین باشينا کچن او قیرمیزی نووالچایا بنزر یاریق هئچ واخت یادیدمان چیخاما یاجاق.

ایلاھی، بو تورک قادینی یئتمیش ایل صبرله سوسوب، دوغماجا اوولادینا بیر سؤز دئمه میشدی. نم سوماقلا دوزمو، یانلیشمی حرکت ائله دیگینی هله ده آنلامیرام. و بونو ایندی ده ننمند سوروشا بیلمیرم. آنجاق بارماغیمین اوجوندا، اورگیمین باشیندا کی او گولله یئرینی خاطیر لایاندا، ایستر-ایسته‌مز هر دفعه ائرمی کیروه میزین قیز نوه‌سینین آندرانیک حاقیندا اوخدوغو ماھنیدان توتموش، ایللردن بری ائرمیلرین تورکون علیه‌هینه یازدیقلاری قیزیش‌دیریجی مقاله‌لر، جیلد-جیلد کیتابلار، کینوفیلم‌لر، تلئویزیبا و تریلیشلری یادیما دوشور. و بیردن عاغلیما گلیر کی، تورکلرین بدختلیگی اونلارا ائدیلن پیسلیکلری اونوت‌ماسیندادیر، ائرمیلرین بدختلیگی ایسه، اونلارا ائدیلن یاخشیلیقلاری اونوت‌ماسیندادیر.

ائرمی مکتبی

1988-جی ایلين نویابر گونلرینین بیرینده باکینین «آزادلیق» مئیدانیندا يوز مینلره آدامین آراسیندا دوققوزونجو صینیفده اوخويان اوغلوملا قارشیلاشدیم، «درسدن نیبه قاچمیسان!»

دئیه دانلادیم. «بتوون صینیفیمیز، بتوون مکتبیمیز قاچدی، هامیسی بوردادی». اوغلوم بونلاری راضیلیقلا دئدی.

اورگیمده بیر غورور حیسى باش قالدیردی. بیر آزدان سونرا او، دمیرلرین اوستونه وورولموش نئچه-نئچه یازیلارдан بیرینی گؤستردى. «آرمیانسکیي دروق خۇزىء وسیاکوقو وراقا». سونرا دئدی کی، باشا دوشورم، آنجاق دقیق ترجمەسینى بیلمیرم. من بو قدیم ویزانتیيا سۆزونو بیلديگیم کیمی، «ائرمی دوستو ان قوى دوشمندن ده پیسیدیر» ترجمە ائله دیم. بیر آزدان سونرا اوغلوم ھیجانلا منی یئنه

دومسوکله‌دی. بو دفعه گؤستردىگى يازى پوشكىينين ائرمىنيلر حاقىندا فيكىريدى: «اتى وور، تى راب، تى آرميانىن!». همین آن ايسوئچ عاليمى ماسسىئين «موسولمانسکايا رئئيسانس» كيتايىنин ۱۴۴-جو صحيفه سى و فرانسيز يازىچىسى آئكساندر دومانين ائرمىنيلر حاقىنداكى فيكىرلىرى يادىما دوشدو.

چوخلارى بئله فيكىرلر سؤيلەپير. آنجاق من بىلدىگىمدىن اولماز، چونكى هېچ بير يئرده يازىلماپىب، اونبىر واخت اوخودوغوم صنعت مكتبيين ديرئكتورو آداميان دئيب !

...اونونججونو قورتارميشىدىم، زنگزورون اوخچو قصبه سينده اون بير نۇئمرەلى تئخنىكى-پىشە مكتبيينde اوخويوردوم. گوروسلو بير ائرمى دىغاسى كلوبداكى تزه ديوانين قارا مئشىينى بير نئچە يئردن بىچاقلا جىريمىشى. سيرايا دوزولموشدوک. بالاجابوى، آغساچلى آداميان (مكتبيين ديرئكتورو) اللرينى آرخاسىندا داراقلاپىب، سينيرلى-سينيرلى وار-گل اندىردى. او، بيردن گوروسلو دىغانين قارشىسىندا دايىندى، سىسى ايندى ده قولاغىمدادىر.

-ائشى كورراق! اشى بئس گئرئئىس، اشى بئس مئتساتسئلىس! (ائشىشىگىن قودوغۇ! اشىشىك كىمي يئمىس، اشىشىك كىمي بؤيوموسن!)

بو سۈزلىرى ده دئينىن سونرا ائلە بىل آداميان بير آز ساكىتلىشدى: «باشقما علاجىمiz يوخدور، خايىلىك قانىمizدادىر... بير ائرمى اولور، بير تورك، بير ده روس. بونلارдан سوروشورلار كى، نه ايستەسنىز يئرىنه يئتىرەجىيك، آنجاق بير شرطىلە، نه ايستەسنىز همین شىئىن قونشونوزا اىكىسىنى وئرمەلىپىك. روس فىكىرلىشمەدن يارىم ليتر آراق، تورك ايسە آت ايستەپير. ائرمى گۈرور كى، روسون قونشوسونا اىكى شوشە آراق، توركون قونشوسونا اىكى آت وئردىلە.

-بوردا آداميان باشىنى قالدىردى. آرانىزدا تورك وارمى!

-سوروشدو. ائرمى دىغاسى باشىپلا منى گؤسترپىب.

-قا، بايتس، خىلکى مى بان چىقدروم. (وار، آنجاق عاغلى بىر شئى كىسىمیر)- دئدى. دىرىئكتور بىر نىچە آدىم آتىپ-ھە، ائرمىن دئىير كى، منه بىر گون واخت وئرىن. واخت وئرىرلر. شان وورتى (ايت اوغلو) سحره كىمى ياتمىر... ائله شئى اوЛАРمى، من بىرىنى آليم، قوشوم اىكىسىنى!!-دوشونور. سحر اولور. گلىب سوروشورلار بس نه اولدو! قانى قارا و عصبيلىك اىچىننە -بىر گۆزۈمۈ چىخاردىن!-دئىير ...

منىم بالام، آنجاق بىلەمیرم كى، ائرمىلر بارەسىنە دېيلەميش ويزانتىيا آتالار سۆزۈ
قىدىمدىر، يوخسا آدامياندان اشىتىدىگىم بىر مثل..!

بۇرد

كىيم قارقىدى قاچقىنلار، دؤيىلدوكلىرى، سۆيىلدوكلىرى، وحشىجەسىنە اولدورلودوكلىرى، آتا-با با يوردلاريندان قووولدوقلارى بس دېيلەميش، بورادا اۆزۈمۈزۈنکولر نەلر دئمەدىلر اونلار!! ائله بىلىرلر او باشى الولولار ماغارادان، مئشەدن چىخىب گلىبىر. «باكىيا گلمك اوركلەرىندەميش»-دېيردىلر. هاردان بىلىدىلر زنگزورداكى لۈك كىندىنин قاچقىنلارى اۆز اولرىنى نىچە تىكمىشىدىلر!! منىم بالام، اوردا داغلارىن قويۇندا قالان اولرىميىزى تىكتە سەن ياشادىدىم. او اولرىن داشلارىنى چايلاقدان بىرجه-بىرجه يىغىب ماشىن يولونا دالىميىزدا داشىمېشىدىق. چايلاقدا داش قورتاراندا داغىن دۇشۇنۇ قازىب تورپاقدان چىخارتمېشىدىق. او واختلار اۆزۈبوشالدان ماشىنلار يوخ ايدى. اليمىزلە ماشىنا يىغىديغىمىز داشى اليمىزلە دە بوشالدىرىدىق. كىندىن اورتاسىنەن چاي آخردى. چايىن او تايىندا اتو تىكىنلىرىن اىشى اىكىقات چتىن اولوردو، ايللاھ دا كى، ائشىشىگى اولمايانلارىن. داشلارى، قوم كىسەلرېنى، مىللەر، پردىلىرى بئلىندىجە آغزى يوخوشادىرنە-دېرنە داشىياردىلار. حىبب مىر مجید اوغلۇندان، گولو خوداقولو قىزىنەن سوروش بونلارى، گۆر دوزمو دېيرم. منىم بالام، سىنەمى بىلەمېرسىن بو بىيەسىزلىرى نىيە قاچىب گلىبىر! عاغلىنجا بو ذىلتە اۆزلىرىنە ائشىك قوران

آداملار آسانلىقلا، كىندىمى قاچىب گلدىلر! باغچالارين گيلاسلارى بؤيويب-
بؤيويب قوز آغاچى بويدا اولموشدو. هر يازباشى گيلاسلار، گىله نارلار فيشقيرىپ
چىچككەيندە آداملارين اوركلىيندە كى اولان-قالان قارانلىقلار ايшиقلانىرىدى،
بياض-بياض چىچككەر باخانلار بىر-بىرىنە داھا مئھرييان اولور، داھا دا
دوغمالاشىرىدى. او گيلاسلار كى، نم (آنام) مەھليقا ماحمود قىزىنinin اللرييلە
اكىلىمىشىدى، سو توتمايان آغاچلارى، ايللرلە وئدرا-ۋئدەر سو داشىيىب
سسووارمىشىدى، دىبلىرىنە پئىين وئرمىشىدى، قىشىن آيازلى گئجهلىيندە شاختادان
قوروماق اوچون تونقال قالا يىب آغاچلارى توتستوپە وئرمىشىدى و بئلچە ايللر بويو
گۈزۈنون اۇنوندەجە بوى آتىب بؤيوين گيلاس، گىله نار، آلماء، آرمود، شفتەلى، توت
آغاچلارى اولواد قدر دوغمالاشمىشىدى !

مارال اينگىنин قاشقاسىنى قاشقاسىنى قابارلى اللرييلە مئھرييان مئھرييان بويوننو
طومارلا ديىنى كىمى باغچاسىنداكى آلچا، آرمود، گاوالى آغاچلارينى دا سىغاللايان
و سىغاللايدىقجا بوتون يورغۇنلوغۇنۇ اونودان، اورگىنەدە اونلارلا صۆحبت اىدن
سكسىن ياشلى خانلى اميدن سوروش، منيم بالام، سوروش گۈر بوردا، باكىنин
كۆچەلىيندە گۈنلرلە اۋۇ آختارماق، بورادا ياشاماق ھاچانسا اونون عاغلىنا
گلمىشىدىمى، يوخوسونا گىردىمىشىدىمى !

كىندىمىزدىن سونونبجو چىخانلاردان بىرى ده اىيىرمى ايل بوندان قاباق گۈزلىينىن
ايшиغىنى ايتىرمىش مورسل شىرززاد اوغلودور. ائرمنىلر اونون باغچاسىنداپتىكلىرى
داشىيىب آپاراندا «من گۈرمورم، بىس سىزە نە گلىپ، منى گۈرمورسونۇز!»
سوروشوب. ائرمنىلردىن بىرى ياخىنلاشىب دئمىشىدى :
آرا، قورخما ائلى، هاڭ-حسابى كاساجاغام. بىرى يوز الى ماناتدىر، بىلىرام. آنجاخ
مان يوزدان وئراجاغام. اون ياشىك ائلار !
نە دئېرم ...

پېتکلرى ماشينا يىغاندان سونرا ائرمنى مورسله ياخىنلاشىب-آل-دئىير. قېيىك سىسى ئاشىتىدىگىيىدىن مورسل الينى اوزاتمیر. ائرمنى اوجادان-الينى وئر دا، ناز الاما، من تالاسىرام-دئىير. مورسل الينى اوزاداندا ائرمنى اليىندە كى قېيىكلرى اونون اوزونە سارى توللاپىر-هاراسىنا ايسىرمى قوبىق، باسىندى. يىغ، يىغ قوجا تورك، مان قىتتىم! دئىيب گىدىر .

قانباي ممى اوغلۇنون كولخوزون كۆوشەنинە سۆيىكتەلى ئۇي سارايا بىنzechىرىدى. ايسىرمى ايل بوندان قاباق تىكمە يە باشلامىشىدى، بونۋۇرەسىنى آى ايشىغىندا قازمىشىدى. ائرمنىلر كىنە باسقىن ئىندىندا ايسىرمى ايلە تىكدىگى ئۇين سون اىشلىرىنى گۈرۈردو، اولرۇنین اوستوندە كى سو چىننى رنگلەيىرىدى. كىنەن چىخماق عاغلىينا گىتىرمىردى. باغچاسى داشلى، چىنقىللە بىر يېر ايدى. بوغانى شىردىن، خلبىردىن كەچىرىپ قومدان، زىر-زىبىلدىن آرىدان كىمى ايسىرمى ايل اونجە بى تورپاق او اوز، بى اوژە چئوپىرىپ قايادان، داشدان، چىنقىلدىن آرىتىمىشىدى. ماشىنلارلا گىتىرىدىگى پېيىنى خىركە داشىيىپ تورپاغا قاتمىشىدى. نەلر يوخدۇ باغچاسىندى! قاچقىنلارى قىنایانلار، دانلاپىپ سۈينىلر، پناھ گىتىرىدىگى آذربايجان تورپاغىنidan دا قووماغا حاضىرلاشانلار، سىزىن اىلك يازباشى سارى-سارى چىچكىلەين، پاپىزدا قىزارىپ دىن زوغالىن سۈينىجىنەن، يازدا سئىل كىمى آشىپ-داشان بىياض-بىياض، چەھرىايى چىچكىلرىن سونسوز فرھىنەن، گئچەلر درىنلشىدىكە گۈپىلەدە كى اولدۇزلارىن بؤىپىوب، بؤىپىوب، كىنەن اوستونە ياخىنلاشىدىغىنidan و يوز اىللە، مىن اىللەرن بىرى «بركتلى توخوملار كىمى» دوغما و موقدس اولولرىن دوغما تورپاغا باسىدىرىلىدىغىنidan خېرىنىز وارمى! ؟بوتون بونلارى قوپىوب قاچماغا مجبور اولانلارى قىناماق اوЛАرمى، ائى قان قارداشىم !

آللاھدان آشاغا

1988-جى اىلين آجيلارى اوندولماز نويابر گونلربىنин بىرىپىنده «معمار عجمى» مئتروسونون چىخاچاقىندا خىالا بنزىر بىر قادىن گۈرددوم. ساچالارى داغىلىميش، گۆئىلربىنин ياشى قوروموش، يوزلرلە آدامىن آراسىندا اۆزونو تىنها حىسىدىن آغساچلى بىر قادىن، اۆز-اۆزويلە، ائرمىستاندا اۇلدورولموش اوغلۇيلا دانىشىردى: «بورادا نە ايشيم قالمىشىدى، نىبىه گىلدىم! اۇلوب يانىندا قالمادىم. اوستوندە كىم آغلاياچاق «...!

سونرا آلاھلا دانىشىردى: «گۆزون چىخىسىن فلك، بالاما نىتجە قىيدىن. يوردون داغلىسىن فلك». فلك نىتىلەسىن آخى! بىر بلا كى، ائرمىنيدن و مرکزدن گلىير ... باخىشلارى بوز كىمى، سىسى هيچانسىز، قورو، تكجه اومىدىنى دېيىل، قورخوسونو دا ايتىرمىش كۆلگىھ بىنزر بىر اينسانى ئىلە بىل يېل آپارىردى. گاه اۆز-اۆزويلە، گاه قارقىش اىدن خىالا بنزىر او قادىنى گۈرنە آنلادىم كى، آلاھدان آشاغا يئر اوزونون بوتون بىندرلىرىن گوناھىنى چكىنمهدن اوزونە دئمك اوЛАر. او گرگىن عصبي نويابر گونلرى كۆچەلردى قايىشاڭلارين آراسىندا ال-قولونو اوينادىب اۆز-اۆزو ايلە بعضاً اوجادان، بعضاً آستادان دانىشان چوخلارينا تصادوف ئىلەدىم. بىر ده آيىلېب گۈرددوم كى، قارشىدان گلن آداملاр دا دېقتەلە منه باخىرلار ...

«بس سن دېيىردىن ايسانلىق ياخشىليغا، كامىلىليه دوغرو گىدىر!» من ده اينانمىشىدىم. دېيىردىن كى، كەچمىشە باخمىش حال-حاضىردا بىر گون اينسان ياخشىدىر. ايکى يوز مىنه ياخىن آدامى ايکى هفتەنин اىچىنده دؤيىه-دؤيىه، سؤيىه-سؤيىه، اۇلدورە-اۇلدورە قىشىن اوغلان چاغىندا سورو كىمى قاباغينا قاتىب يوردوندان، يوواسىنidan قاچماغا مجبور ائنلەرمى ياخشىدىر! اوپىلمام فولكىئر، اۆزو ده بىر آمانسىزلىق، وحشىلىك خريستيانلىغىن مىن اىللىكى قىيد ائدىلەن بىر دۇورىدە اولدو. بلکە بىر، بىلە-بىلە خريستيانلىق اوچون حاضىرلانتىش بىر سورپىزىدى!

اویلیام فولکنر، سن بو او میدلی سۆزلری دئیندە، يوخسا تكجه اۆز اۇلکە نىزى نظرده توپوردون ...!

مېخايل سئرگئيئوچ، ايندن بئله سنى نه قىناييرام، نه ده سىندىن بىر شئى او مورام. سىنин باشىن چوخ «بؤيوك ايشلر» قارىشىب. او جو-بوجاق گۈرۈنمەين بىر اۇلکەدە دئموكراتىيا، آشكارلىق (ياخشى بىس بو آشكارلىق شرايىطىنده مالتادا بوشلا قاپالى گۈرۈشۈنۈز نئجە يوزاڭ! خرىستيانلارا سورپىزى خاصىيەلەماق نيتىنديدىنىز، يوخسا موسىلمانلار!) ايشىنە باشلامىسان. بو آشكارلىق فونوندا بؤيوك و قدىم بىر خالقىن حقوقونو، حاقىنى آمانسىز جاسينا تاپدالاماق ايشىنەن حياتا كېچىرىرسن. اۆز «دئموكراتىك و عدالتى» ايشىنە دونيا خالقلارينا ايناندىرماق اوچون ايمكان داخيلىنده اولان بوتون واسىطەلەرنى اىستىفادە ئەدىلەمەسىنە يول وئىرىرسن. بؤيوك و قودرتلى بىر خالقىن ال- قولونو باغلايىب ائرمىلىرىن قارشىسىندا يازىق، عاجىز گۈسترەمكىن لىذتىمى آلىرسان! دوغرودانى داغلىق قاراباغىن آذربايجانلىلارامى، يوخسا ائرمىلىرىمى مخصوص اولدۇغۇنۇ ايکى اىلدىن (!) سونرا بىلدىن! اگر بونلارى بىلە-بىلە ائدىرىدىنسە، دە گۈرۈم روس دؤولتىنە آذربايجان تورپاڭى چوخ فايدا، گلير وئرىپ، يوخسا ائرمىستان تورپاڭى! تكجه بؤيوك وطن موحارىيە سىنەنە باكى نئقىتىنەن گۈرۈدۈي وئىشى يادىنا سال. اوندا بئله دوشۇنمەلى اولورام كى، مېخايل قورباچۇو اۆز شخصى معنافىيەنى روس دؤولتىنەن معنافىيەنەن اوستۇن توپور. اگر بئله دېلىسە، ايکى يوز مىنە ياخىن تورك ايندىكى ائرمىستان اراضىسىنەن وحشىلىككە قۇوولاندا بىس نىيە بىنەن يە گۆز يومدون؟ مېخايل قورباچۇو، اگر من قورولتاي اىشتىراكچىسى اولسايدىم، بىنەن يە گۆز يومدون؟ مېخايل قورباچۇو، اگر من دىنلەيردىم، نەلر دەمگىنەن آسىلى وئرمەكىن قاچاردىن، من سىنى تمكىنلە دىنلەيردىم، سىنى دەمگىنەن آسىلى اولماياراق، يئنە هemin سوالىمى وئردىم، سىنى دەمگىنەن آسىلى چاشدىرماغا چالىشىداردىن، من يئنە تمكىنلە سىنى دىنلەيردىم، سۆزۈنۈ قورتارجاق،

يئنه ده وئردىگىم سوالى تکرار ائدردىم، لاب قورولتايىن سونوناجان، تا منى توتدورانا قدر سوروشاردىم، سوروشاردىم، سوروشاردىم ...

حاق، عدالت، ياخشىلىغا دوغرو گىدن بشرىتىن سون رهبرلىيندن بىرى مىخايل قورباچوو، من سىياسىت آدمى اولماسام دا، اوно بىليرم كى، ناحاق قان تؤكمك اولماز. اوно بىليرم كى، بىر مانات دىرى اولان نىيىسىه اوغورلاياندا، بىر اينسانى تحقىق ئىندىن، همین گوناھكارى ايتتىهام ائدبىج زىلاندىرىرلار. اولدورولن يوزلرلە آذربايچانلى و ائرمىنин، يوز مىنلرلە قاچقىنин، حاقسىز رئپرسىسيالارين گوناھى كىمىن آياغينا يازىلمايدىر! اۆزونو آز دا اولسا سوچلو بىليرىنىمى! يوخسا حاكىملرىن موحاكىمه اولونمادىغىنا آرخايىنسان! يوخسا قودرتى بىر ايمپرئىيانىن گلهجى نامىنە بو قىرغىنلارى طبىعى و ضرورى حال سايىرسان! يوخسا باشقارىشدىرما عملياتى روس دؤولتى اوچون كىچمىشىدىن قالما بىر عنعنه دىر! من بو سوالالارا جواب اىستەبىرم .

او مشققىتلى گونلر باكى شەھرىنده بىر كوچھنин او بىرى كوچھدن، آذربايچاندا بىر كىندىن او بىرىنдин، رايونون رايوندان خېرى يوخ ايدى. باكىنин «آزادلىق» مئىدانيnda، كوچھلىرىنده اينسان قلبەلىكىنى گۈردو كجه، قاچقىنلارلا باغلى بىر- بىرىنە بىزمەين فاجىعە لر حاقىندا اشىتىدىكىجە، بعضاً اولومون ياخاسىندان قاچىب قورتaran آداملارلا راستلاشدىقجا عاڭلىم باشىمدان چىخىردى. اورگىمە واسىلى بئلۇولا، راسپوتىنلە دانىشىردىم. هارداسان، نىيە سىسىن چىخمير، سىسىرى خالق رسىامى طاهير صالحوو، همىشە صنعتىنلە، آدىنلا، شان-شۇھرىتىنلە اوپىون خالقىنин باشىنا گلنلردىن خېرىن يوخدورمو! يوخسا سن ده معلوماتلارى يالان، بؤهتان، رىياكارلىقلار دولو مرکزى مطبوعاتدان آلىرسان! آدىنلا اوپىونوب فخر ائتىگىمىز رسىام، يوخسا دوز دانىشىب وضعىقەنى، كارىئرانى ايتىرەجىگىنلىنى قورخورسان! مبادا سىسىنى چىخاردىب اىستى يئرىنى سوبوق ائدىس، آبىشىرون بالاسى ...

يئوگئنى يئوتوشىنكوييا بئله بير تئلئقراام ووردوم: «نه اوچون شاعير، روس ويجدانين سوسورا! كولباسا نۇوبەسىنده دايامىش آداملارين دردىنى چكىن شاعير، كېنگىن، قارىشقانىن آغريسىنى دوييان شاعير، ائرمىسيستانىن مىغرى رايونوندا الى اوتوماتلى ائرمىيلر دئورد مىنە جن توركى، الى يالىن دىنج اينسانلارى حئيونان سوروسو كىمى قاباغينا قاتىب همین رايونون آستازور كندىنە جن قوودو. باشقما بير سىلاحلى ائرمىنى دستە سى قاچقىنلارين قارشىسىنى كىسى. سېپتاڭدا، قوقاركدا، كېروواكاندا ائرمىيلر توركلرى اورىزىنال اولوم اوصولو ايلە قىردىلار. بىر اينسانىن دئىيل، بىر خالقىن طالعى سى ناراحات ائدىرسە، باكىيا گل، قانلى-قادالى گونلر اولسا دا، سى لايىقىنجه قارشىلايىب يولا سالان تاپىلار .»

آندرئى وزنئىنسكىيە بئله بير مكتوب يازدىم: «سلام آندرئى وزنئىنسكى، سلام آلاھلىق ايدىعايسينا دوشن شاعير! سەن نىيە سوسورسان، نىيە اۆزونو بىلەزلىيە وورورسان! دامالاريندا قان يېرىنە فيتنە-فساد آخان ائرمىيلرى يوخسا سىندهمى «چوخ عذاب چكمىش خالق» كىمى تانىيىرسان! سىنيدەمى آلدىغىن معلوماتلار آنجاق ائرمىنى كونياكى قوخيان مركزى تئلئۈزىيە وئەرىشىلەرنىن، قزەت مائەرالالاريندان اولوب! اوندا يازىقلار اولسۇن اوچقارلاردا ياشايان زەمتکىش روس خالقىنا! بىر واختلار سى دونە-دونە اوخدوغوما، اينانىب سەدىگىمە يانىرام. هەراند ماتئۇسىانىن سوسماسى آيدىندىر، چونكى او، ائرمىنى خالقىنин اوغلودور، نە قدر دە جسارتلى، ناموسلو اولسا، اۆز خالقىنى تنبئە اتتمك، اونون حاقسىز اولدوغونو آچىق سۈйىلەمك اونون اوچون چىتىندير. بلکە بونو گلەجىدە بدېرى اثرلىرىنده گۆئىستەجك. دئىك كى، مئسىرۇپ كىمى. اونون ناموسلو يازىچى كىمى سوسماسى ائرمىنى فيتنە-فسادىندان يوخاريدا داياماسىدیر. بىس سەنە نە اولوب آندرئى وزنئىنسكى، دوغرودانى آذربايچان، ائرمىسيستان موناسىيتىنده كىمىن حاقلى، كىمىن حاقسىز اولدوغونو بىلمىرسن! يوخسا ان بؤيوک گوناھى، حاقسىزلىق بوتون بو قارىشىقلىق سالان روس دؤولتىنده

گوردویون اوچون سوسورسان. منجه، شاعیر هر هانسی موققتی بیر قورو لوشдан، دؤولتند، ايمپرييادان يوخاريدا داياني ماليدير .

بیر واختلار سنه برک اينانديعيم شاعير، گورهسن روسبيادا ائله بير آدام تاپيلارمي، شاعير، يازيقى، دئپوتات اولماسى مجبور دئيل، لاب آياققابى ياماييان اولسون، ساغىجي، شاختاچى(معدنچى)، يئر شوملايان اولسون، ائمنى و توركون سون موناسيبىتىنە دايير ايديعاسىز، غرضسىز، ناموسلا بير مقالە يازسين، فيكىرينى دونيا يابىلىدىرسىن! آخى، سنين سوسماغانىن، واسىلى بئلۇوون، راسپوتينين، يئوتوشنىكۈنۈن سوسماق زحمتكىش روس خالقى، روس ويجدانى حاقىندا پيس فيكىر يارادىر. بلکه سىزلىرى روس دؤولتىنин بوگونكۇ سياستىنەن آييرماقدا سادلۇو حلوك ائدىرمى! اينانيرسانىمى، آندرئى ووزنىسىنسكى، من خالقىمىن بو آقر گونلرinden گئچەلر ايشيق سؤندوروب يئريمە گىرنىن سونرا او ناموسلو، ويجدانلى لئۇ تولستويون، يازيقى چئخووون ملک روحونو چاغىريپ اونلارلا دانىشماق ايستەيىرم، بعضاً دانىشىرام، ائله بىلىرم كى، اونلار منى دىنلەيىر، دئىيرم گورورسونۇز، هله ده اينسانلار اينسانلارين باشينا نەلر گتىرىر. آندرئى ووزنىسىنسكى، بىردىن شوبەھەلر ايچىنده دوشونورم، گورهسن بو گون لۇ تولستوى، چئخوو ياشاسايدى، اونلار دا سىزىن كىمى سوساردىلارمى! يوخ، ويجدانلى يازيقى سوسماز !

بىر اينسان، بىر شاعير كىمى سىندىن سوروشورام، بىر قادىنин بىر گىلە گۆز ياشى آغىرىدىر، بىر آھى ياندېرىجىدىر، يوخسا اىكى يوز مىن قاچقىنин فاجىعە سى . «...»
نه تئلئقرامىن جاوابى گلدى، نه ده مكتوبومون .

او نوبىير گونلرى درد دردى قوووردو، اولوم اولوم. سونرا لار بلى اولدو كى، تكەن ائرمنىستانىن قوقارك رايونوندا سكىسن تورك اولدورولوب. او واختلار هئچ كىمىن اينامى يوخ ايدى كى، بو فاجىعە نىن قارشىسىنى كىمسە آلا بىلر. من روس موناخينا، روما پاپاسى ايكىنجى ايوهان پاۋئل، بمت-ى(سازمان ملل)، اينسان

حقوقلارينى مودافيعە كومىتەسىنە تئىقراام ووروب حاق-عدالتى بىرپا ائتمك اوچون كۆمك اىستەيىرىدىم. هانى بىس اينسانلارى، خالقلارى دوستلوغ، قارداشلىغا چاغيران دىنىيىز! بلکە بىز توركىرىن، موسىمانلارин بىلمەدىگى باشقۇ بىر دىنى، موقدس كىتايىنiz دا وار! بلکە اينجىلىنىزدەكى «اينسان اينسانىن قارداشىدىر» كلامى بىز موسىمانلارى آلداتماق، باشىمېزىن آلتىنا ياستيق قويوب ياتىرتماق اوچونموش؟!

دونيادا هر شئى، هر شئى منه يالان گۈرونندو. خالقلارين اينكىشافى، مىلتلىرىن مدنىتى، بشرىتتىن سىبۈلىزاسىياسى بىر آندا، بىر آددىمدا آلت-اوست اولا بىلرمىش. ايناندىم كى، مىن ايللر اوتسە دە، اينسانلىق وحشىلىكىدن قورتارا بىلمىھەجك! گۈزلىك، ياخشىلىق آدينا دئىليمىش، يازىلدىمىش هر شئى يالانمىش! حاق، عدالت، ويجدان، قارداشلىق، دوستلوق، اينسانلىق عادىجە سۆزلىمىش، كىملرىسىه آلداتماق اوچونموش..!

زلزلە خىردارلىق

ائرمنىستانىن كراسنوسئلو رايونوندا روس حربچىلىرى قاچقىنلارا «قاىيغى» گۈستەدىلر. خىلاص ائتمك آدىيلا اصلينىدە قووما كومپانىياسىنى سورعتلىرىمك اوچون قاچقىنلارى تلم-تلەسىك زېرىئەلى ماشىنلارا، وئرتولىپوتلارا بىغىب كىندرىدىن چىخارتدىلار. كىندرىدە ئىلە قارا-قورخو، واهىمە ياردىلمىشىدى كى، ھامى باشىنى ايتىرمىشىدى. قارداش باجىدان، ار آرواددان خبر توتمادان جانىنى گۈتۈرۈپ قاچىرىدى. ئىلە گرگىنلىك ياردىلەمىشىدى كى، گنج آنا قايناناسىينا آرخالاندىغىنidan سودامر اوشاغىنى بئشىكىدىن گۈتۈرمەيە ماچال تاپىمامىش، تلهسىك قاچاراق اۋزونو وئرتولىپوتا چاتدىرىپب آذربايجانا گلەرك كۈرپەسىنى و قايناناسىنى صېرىرسىزلىكلە

گۆزلەييرميش. قاينانانين اوشاقسيز گلديگينى گۈرنده گنج آنا همين آن عاغلىنى
ايثيريب هاوالانير ...

ائرمنستانين شهر، رايون، كندلريندە ياشايان توركىرە آمانسيزجاسينا ديوان
توقولدو. زلزلەدن سۆز دوشىنە كانبای مۇمى اوغلو
- دئىدى

مېغىرىنин واغزالىندا دميريولو بويو كيلومئترلە آدام توپلاشمىشىدى. اوزون بىر
ائشالون گلدى. اوشاق، آغىرىچك، آغساققال، خسته بىلەمەدن آداملار يوك
واقونلارىنما سارى قاچدىلار. بىر دە گۈرددوم اينسان سئلى فاطما باگىم خالانى دا
قباباقينا قاطاراق واقونون قاپىسىنinin آغزىنا گىتىرىپ. بو آغىرىچك قارىنinin گۆزلەرى
چوخدان توقولموشدو. او هاي-كويون، قىشقىريغىن اىچىنە ندىسە اونون
ياوشدان دئىىىگى «هار! هار!»-سۆزلىرىنى ائشىتىدىم، «لينى وئر! لىنى يوخارى
قالدىر، فاطما باگىم خالا!»-قىشقىرىدىم. بالاجايلا من اونون اللرىندەن توقوب وار-
گوجوموزلە تلهسيك يوخارى دارتدىق. يازيق آرواد آياغىنى آتا بىلەمەدىگىنەن
واقونون دميرى توبوغوندان ديزىنجن قىچلارىنinin دريسىنى سىيرىپ قان-چىل
اڭلەدى.

او هاي-كويون اىچىنە فاطما باگىم خالانىن يانىقلى او فولتوسونو دا ائشىتىدىم. او
يانلاردا آداملارىن باشىنا نه او يونلار آچىلار، نه ديوان توتوبلار دئىيە بىلەرمىم. آللە
تكجه او كۆمكسيز قارىنinin قىچلارىنinin نه گونه دوشدوپونو گۈرسىدى، گوجە
ائشىدىلەن، آنجاق بىنى اورپشدىرەن او او فولتوسونو ائشىتىسىدى، بو ظولممو
گۆتۈرمىزدى ...

بو ظولمو بؤيۈك آللە گۆتۈرمەدى، آنجاق او واختا قدر گۆزلەدى كى، ائرمنىلر
توركلىرىن ھامىسىنى دوغما يوردلارىندان قوووب چىخارتدى. ائلە كى، توركلىر
اورادان اوzaقلالاشدىلار، گۆزلىرىنى قان توتىمۇش، آزغىنلاشمىش ائرمنىلرى آيىلتىماق
اوچون ائرمنستانىن او يئرلىرىنى سىلكلەدى. قوى ائرمنىلر زلزلەنى طبىعتىن قانۇنوا

حساب ائتمه‌سینلر، بیلسانلار، اونوت‌ماسینلار، تورکلرین هئچ کیمی اولماسا دا، بیرجه تانریسی وار.

7 دئکابر ۱۹۸۸-جى ايلين بئر تىتىرمەسى ائرمنىلرین يئنى فاجيىعه سىنى ياراتدى. بو خرى بوتون دونيا، ئىلچە ده آذربايچان و آذربايچانا پناھ گىتىرمىش تورك قاچقىنلارى دا ائشىتىدىلر. يالانىن نه معناسى، ائرمنىستاندان قووولموش بو قاچقىنلار سئويندىلر. بو سئوينج بعضاً ائرمنىلىرى زىزىلەنин دەشتى قدر ياندېدى. زىزىلەنин فاجيىعه سى ايله باغلى ائلىن درىدىنى چىكمك عوضىن، همین آن بوغازى جىريلا-جىريلا بوتون دونيايا جار چىكىپ «توركler بىزىم موصىبىتىمىزه سئوينىر» دئىن ائرمنى، همین مقامدان اىستىفادە ئىدىب توركو بىر داھا گۈزىن سالماق نىتىيەلە نە قدر شرفسىز، نە قدر آلچاقسان! اگر ايندى اوزونە گلمىيسىنسە، سوالىما جواب وئر: نوبابرین ۲۸-دە تومانيان رايونونون بؤيووك آيرىم كندىنده وحشىجەسىنە ئۆلدۈرۈيونۇز حاقۋىئىدى حاقۋىئىدىيئۇن، عابىاس علىيئۇن، صمد ماخىمودووون قارداش-باجىسى، قوهوم-اقراباسى، دوغمالارى سنىن كدرىنە شرىكىمى اولمالىيىدى ...!

26 نوبابردا سىسيانىن شىكى كندىنەن قاچىب جانىنى قورتارماق اىستەيندە خالىصە امراھ قىزى يولداجا دونوب ئۆلدو، اونون قىزى گولارەنин ال-آياغىنى سويوق آپاردى. آناسىنین اولمۇن، باجىسىنین ال-قولۇنۇ سويوق آپارماسىنامى گۈرە اشرف كريمىوو آغرينما آغلامالىيىدى؟ ..

اوچو شىش دمير آلتىرلە بىنинە ضربەلر ائندىرىلىمىش، بئشبارماقلار وورولوب گۈزو كور اولان، هوشونو ايتىرىپ تىلىسى خستە خاناسينا دوشن، آروادىنдан، بالاجا اوغلۇندان خېرسىز اولان نوبان بئريانلى (باقراتاشئن قصبه سى، اوچ نۇئەرەلى ائو) افندى يوسىف اوغلو سنىن واينامى قوشۇلمالىيىدى ...!

ستېپان اوانلى (كوبىيىشتو كندى) يېتىمىش ياشلى تىراز يوسىفواوغلۇنون ائويندە يېيىب-ايچن قودوزلاشمىش ائرمنىلر قوجانىن باشىنى ايتى داشلا كسىدىلر.

يئتىميش ياشلى قوقاركلى (وارتنا كندى) قولو كسىك قربىي ديرى-دىرى ياندىردىيلار و همین كندن اون بير آدامى وخشىجەسىنه اوْلدوردولر. اييمرىمى دوققۇز ياشلى سېپيتاكلى (سارالى كندى) تىيمور مسيم اوْغلۇنۇ، اونون همى نوهسىنى ايشگنجە ايله محو ائتدىلر. تىيمورون يارالانىب خسته خانايا دوشن آروادىنى ائرمى طىيب باجيلارى ملحفه ايله بوغۇدۇلار. بونلارىن و داها نئچە-نئچە مرحومون دوغماڭلارى، قوهومالارى، ئەليللىرىمى آغاڭلارى ياس ساخلامالىيىدى سىزىن شىوهنىيىزه !

يوللاردا اوْلوب باسدىرييلا بىلمە يە نلىرين، ناموسونو تاپدادىغىنىز قىز-گەلىنلىرىن قوهومالارى، قارداشلارى، ارلىرىمى ياس توتمالىيىدى سىز ؟ !

زلزلەدن بىر گون سونرا باكىدان يئرئوانا تورك آدىيلا تېرىك تئلئقرامى گۈئىدرىن ائرمى، نه قدر لياقتىسىز، نه قدر اىپرنسىز! (بو تئلئقرامىن آذربايجانلى طرفينىن وورولدوغۇنو ظن ائديب جىنایت اىشى قالدىرىماق واجىب سايىان مرکزى مطبوعات، خالقىمىزىن فاجىعە سىنى گۈرمەمكىدە سن ده نه قدر كور و رذىلسىن!). قوودوغۇنۇز قان قارداشلارىمىزىن آغريسى-آجىسى بوتون آذربايجانى بورودو. زلزلەدن سونرا سىز داها بؤۈك فلاكتە اوغرادىنىز. اوئترى ده اولسا بىزىم باشىمىزا گىتىرىدىگىنىز فاجىعە نى اونوتىدق، دار، آغىر گۇنونۇزدە سىزە ياردىم ائتمك اىستىدىك، كۆمە يە گلن طيارە مىز سىزىن تورپاقدا (!) قضايا اوغرادى. توركىيەنин گۈيلىرىندىن (!) كىچىپ گلن يوقوسلاۋىيا طيارە سى ده قضايا اوغرادى. سىزىن يولونۇزدا اوْلن (اوْلدورولن) آلتىميش دوققۇز قارداشىمىزى هەچ اولماسا اينسانلىق نامىنە، ائتكا نامىنە بىرچە يول دا ياد ائتمەدىنىز. او اوْلنلىرىن روحۇ قارشىسىندا ھم سىز، ھم ده اونلارى سىزىن تورپااغىنىزا اوْلومە گۈئىدرىن بىزىم موطىع باش بىلنلىرىمىز جاواب وئرمەلىدىرلر! نىيە همین گون كۆمە يە گىئدىنلر آراسىندا رئىسبولىكامامىزىن رهبرلىرىندىن، پارتىيا و دؤولت ايشچىلىرىندىن بىرىنلىن ده عزيزى خلفى يوخ ايدى .. !

يازىچى

يازىچى هراند ماتئووسىيان، بىلىرىسىنى آذربايچاندا سنىن نه قدر او خوجون واردى! قاباقلار آياغىم اiroana دوشىنده ئىچە-ئىچە ئىرمى شاعىرلەرنىڭ، يازىچىسىنا، ژورنالىستىنە سنىن گۈزلە يازىچى اولدوغۇندان دانىشىيردىم، اونلارىن چوخو سنى تانىمىرىدى، تانىيانلارسا دوداق بوزىرىدىلەر، بىر يازىچى كىمى سىنى بىنмиتىرىدىلەر. يارىظارافات، يارىجىددى اونلارا دئىيردىم كى، هراندى سۆمەين اىستىدادسىز، صىنتى آنلامايانلاردىر. بىر آز دا قىزىشاندا چكىنەمەن دئىيردىم كى، سىزىن اوچون اىستىدادلى آدام زورى بالايان كىمىلىرىدىر. يالانچى، بؤهتانچى، مىلتچىلەر! اىستىدادسىزلىغىنى گىزلىتمك اوچون مىلتچى آدىبىلا صىنتىدە الۋەر اىدلەر! سئويمىك، تانىنماق اوچون حتى خالقى قىرغىندا وئرمىكن، اۆلۈمە آپارماقдан چكىنەمەين پۇپولىارلىق آزارىنا توتولانلار! دئىيردىم يازىلاربىياد، بؤيووك اىستىدادبىيلا هراند سىزىن بؤيووك «مىلتچى» دىر.

هراند ماتئووسىيان، او قاراگوروهون، او فاناتىكلىرىن آراسىندا ياشايب سوسماغانىن، يالان، بؤهتان دئمكىنسە سوسماغانىن اىگىدىلىكىدىر! منه بىر شئى ماراقلىدىر، سون اىكى اىلدەن بىرى داوام ائدن ائرمى-تورك موناسىبتلىرى اىلە باغلى سىزىن ضىالىلارينىز آراسىندا خالقىنizىن جوشدورولمۇش حىس لرىنى ياتىرتىماغا، قونشىلوق موناسىبتلىرىنى گۈزلەمە يە چاگىرانلار آز دا اولسا واردىمى! دوغرودانىمى سىزىدە آغساققال مىسىسىياسىنى بويىنۇنا گۈتۈرنلىرىن ھامىسى سىلوا كاپوتىكىيان، سئرو خانزادىيان، زېيتونسىيانلىق، وارتىگەس پئتروسىيان، اىگىدىيان، زورى بالايان، شاهنزا رولوار و نهايت، آتا سايدىغىنiz وازگەن كىمىلىرىدىر!؟ بونلار ائرمى خالقىنى بىرباشا قىرغىن، اۆلۈمە، محوه سىلىمېرىلمى؟! اشىيتىدىك كى، آتا وازگەننiz

دئيرميش کي، قاراباغ آلماق خاطيرينه يئرى گلسه، باكيداکى بوتون ائرمنيلرى قوربان وئرمە يە حاضيريق .

يوخ، هراند ماتئووسىان، ائله بىلەمە ضرر چكمىش، تحقىر ائدىلمىش، ائلدورولموش، بىزيمكىلله موقايىسىدە چوخ آز حىصە سى قوووللموش (چونكى باكى و آذربايجانداكى ائرمنيلرىن چوخۇ، داها دوغروسو، عاقلىلilarى تۈرتىدىگىنىز بىابىرچىلىق، وحشىلىكى گۈرچك ائۋاشىيگىنى، املاكىنى ساتىب وختىندا كۈچوب گئتىدilر) ائرمنيلرىن فاجىعە سىنى گىزلىتمك فيكىرىندىم. اصليندە آذربايغانداكى ائرمنيلرى دە سىز و سىزىن اوستۇنۇزه قانادىنى چكمىش «صولحسئور» مرکزى دؤولت قۇوالادى. او ائرمنيلرى كى، هم ستئپاناكئرته قىيidiاتى واردى، هم دە باكىدا. او ائرمنيلرى كى، باكىنinin اوزوندە اوچ يېرde ائۋى واردى. هراند، ايندن بىلە سىندن و ائرمنيلىردن نه اوماجاغىيم وار، نه دە سىزى بارىشىغا، دوست اولماغا چاغىريرام، سادجه بو دقىقە بوتون ائرمنيلرىن اىچىنده آنجاق سىننە دانىشا بىلەيگىمە گۈرە ايستەيىرم بىر حقىقىتى بىلەسەن كى، باكىدا اون اوچ يانواردا (۱۹۹۰) ائرمنيلرىن باشىنا گىتىريلەن «اوپۇن» اوستۇنۇزه قانادىنى چكمىش دؤولتىن نۆوبتى پروقرامى-لايىحەسى اساسىندا حیاتا كىچىريلدى .

هراند، باكىنinin كۆچەلرینde مىغىرىدىن، آتا-باپا يوردو موزدان قاچىب گلمىش دوغما قارداشىما، باجىلارىما، قوهوملارىما آيلارلا ائو آخтарىرىدىق. يوزلرلە ائرمنىنин قاپىسىنى دۈبۈب ائو دىيىشمك اوچون صۇحبىتە گىرىشىرىدىك. ائرمنيلرىن تخمين دوخسان بىش فايىزى مىغىرى رايونو ايلە ماراقلانمىرىدى، اوندا گۈچە، كراسنوسئلو، رازدان و ائرمنىستانىن باشقا رايونلاريندا ياشايان قوهوملارىن ئولرىنە تكلىف ائدىرىدىك. ندىسه سۆزلىشىمىش كىمى «بىز ائرمنىستانا گىتىمك اىستىمىرىك، بىزىم اونلارдан زەھلەمiz گئدىر»، -دئيردilر.

قاباقجا بونو منه تانىش اولان عادى «ئەرمى بىجلىگى» كىمى باشا دوشوردىم. گۈرنە كى، اونلارين اكتىرىتى آرمماوير، مىنводا، كراسنويارسكا، روستووا، سوچىي،

لئىنىنقرادا، موسكوايا و اونون اطراف رايونلارينا گىتمىگى يېرۋانا گىتمىكدىن بئله اوستۇن تو توردولار، ايستر-ايستەمز اونلاردا يازىغىم گلىرىدى. بو اىشلەر نىچە باخىرسان، هراند ماتئووسىيان! ؟آخى، ائرمىيستانا گىتمىك ايستەمىن و ائرمىيستانى ترک اىتمىك ايستەين ائرمىيلر يوزلۇ، مىنلەر دئىيل، اون مىنلەلەدىر. بو، سىزىن خالقىن فاجىعە لىرىندىن بىرى دئىيلمى! ؟تصوور ائدىرسىنى، ائرمىيستاندان قۇوولان توركلىرىن ھامىسى آذربايجانا توبلاشىب.

هراند ماتئووسىيان، سنه بىر سوالىيم دا وار. قارداشىم ئوينى دىيشىمك مقصدىلە رايونا قايتىمىشدى. چوخ قورخولو گونلار ايدى. مىغرىبا قايدان توركلىرى ائرمىيلر ھوشۇنۇ ايتىرنىجىن دؤپۈردىلر. ھەمین واخت ائرمىيلردىن بىرى قارداشىمى اىكى گىچە گىزلىجە ئوينىدە ساخلاشىب. او ائمنى كى، مىغرى رايونوندا توركلىرىن قووولماسىنا باشچىلىق ائدىنلەرنى بىرىيەميش. يعنى سىزىن «قاراباغ كومىتەسى»نىن (مىغرى اوزرە) فعال عوضۇلرىندىن ايدى. بئله ائرمىنин وىجدانى منه آيدىن دئىيل. آنجاق من باكىلى اىكى ائرمىنinin (ق.بىر-پېتىوان و دورئىتئۇ قۇرقى رانتۇۋىچە) وىجدانىندان دانىشماق اىستەيىرم. بونلارين حاقىندا ائشىتەمىش اولماسان. باكى شهرىنinin آيرى-آيرى رايونلارىندا ياشايان بىر-بىرىندىن خبرسىز بو آداملار اۆزلىرىنە قىصد ائدىيلر. اىتتىھارдан قىلاق يازىبىلار كى، ائرمىيلرىن اوزۇن مودتىن بىرى توركلىرىن باشىنا گىتىرىدىكلىرى حاقسىز، نالايقى حركتىلەن خجالت چىكدىگىمە گۈرە اوزۇمو اولدورورم .

سەنچە، وىجدانلى، يوكسک اخلاقلى بىر اىكى اىنسان ائمنى ادبىياتىندا موثىت اوبراڭ كىمى اوز عكسىنى تاپا بىلرمى !

سون سۋەز

ھامى بىر-بىرىندىن سوروشور كى، بو اىشلەر ئىخىرى نىچە اولا جاق. بو اىشلەر ئىچە قورتاراجاغىنى آلاھەدان باشقۇ ھەچ كىم بىلەمەر. آنجاق بىز بىر شەيى

بىلەمەلىگىك كى، قونشوموز ائرمنىدىر. تانرى بىزى ياراتدى، هانسى گۇناھىمىزا گۇرسە بىزى قارقىدى، بو قارقش ائرمنىلىلە قونشۇ اولماغىمىزدىر. ائرمنى دە فيتويا گىدىب (گئتمەسىن د، آخى اۆزلىرىنى ان عاقىللى خالق ساپىرلار) زامان-زامان بىزى آلداتدى، خيانت ئىلەدەي، فورصت تاپجاق كىمەسە ساتدى. تكچە ئىسېرىمىنجى يۈزىلەدە اوچ دفعە بىزى آتا-بابا يوردومۇزدان قوودو .

من ھەنج كىمى قىصاص الماغا چاغىرىمیرام. آنجاق اونوتىماياق كى، مىن ايل كئچسە د، توت آغاچى توت، انجىر آغاچى انجىر، نار آغاچى نار گىتىردىگى كىمى، ائرمنى دە ائرمنى اولاراق قالاجاق. اىستر لوس آنجلوسدا اولسۇن، اىستر آرمماۋىرەدە، اىسترسە دە قارسدا، ياخود كىيئۇدە. بونلارى ھەنج واخت ياددان چىخارتمامالىيىق. يادداشىزلىغىمىز، اونوتقانلىقىمىز اونلارا قول-قاناد وئرير. بونلارى اۆز بالانا سوپىلسەن، منىم بالام، دېرسىن كى، بالان دا اۆز بالاسىنە، بالاسى دا اۆز بالاسىنە سۆئىلەسىن و بىلدىرسىن كى، بونلارى ھەنج واخت اونوتىماسىن! يادلارىندان چىخارتماسىنلار كى، قونشوموز ائرمنىلىرىدەر !

ائرمنىلىرىن ئىلەدىكلىرى اۆزلىرىندن آسىلى دېليل. سنين چۈرك يئمگىن، سو اىچمەگىن اۆزۈندەن آسىلى اولمايان كىمى، خيانت، سانقىنلىق، خايىلىك، پىسىلىك ائتمىك دە ائرمنىلىرىن ماياتىندا، قانىندا دىرى. بونو اوخچۇدا اون بىر نۇئمرەلى تئخنىكى-پىشە مكتىبىنەن دىرىئكتورو دونيا گۈرمۈش، آغساقلى آداميان دا دېئىرىدى .

كېنگ بايرامى

...داغ كېچىسى، آبى، دونوز، جاناوار، تولكۇ بىر يانا، بۇ گون يورىنىن قاباغينا بىر دووشان دا چىخىمادى. "هەنج اولماسا گەدىم چاشىرىمى بىغىم" دوشۇندۇ. هر ايل ياز بايرامى عرفه سىيندە تورك كندلىرىنىن اراضىسى اولان شىش داغىن لاب يوخارىسىندىكى چىلىپاق قايالىقلارين آراسىندان او، بىر كىسە آغزى دىرمە چاشىرى بىغىميش، قايانىن آرخاسىندان گىزلىجە باخىب آشاغىلاردا چوبان-چولوغۇن، او دونچۇلارين، اوندان آشاغى زىمىلدە جوت اكتلىرىن ال-آياغى چكىلىپ گۈزدىن ايتتە جن، بعضاً قارانلىق دوشىنە جن گۈزله مىش، كىمسەنин گۈرمىھە جىگىنە آراخايىن اولاندان سونرا كىسەنى دالىنا آلاراق تىللەسىك داغىن دىرسىگىنى آشىب او زونو مئشەلىگە وئرمىشىدى. بۇ يئىرلىرى اوژلىرىنە دوغما بىلەن توركلىرىن بەضىلىرى بۇتون گونو داغى - داشى الک-ولك ائلسە د، بعضاً ائولرىنە الى اتگىنەن او زون قايىدىرىدىلار. يورى توركىردىن قورخدوغونا گۈرە گىزلىنمىردى، سادجه اون ايل بوندان اۋىنچە قايالىقلارين آراسىندا كىشى ئىلەدىگى و هر ايل گلىپ مارال بويىنۇزلارىتك شاخەلى، ايکى-اوج بارماق ائتىنە كۆورك، آغ گۆۋەدلى

چاشیرلارдан بيرجه ساعاتين ايچينده ييغىب كىسىسىنى دولدوردوغو او يئرى كىمىنسە گۇرۇب بىلمەسىنى اىستمېرىدى. آنجاق بو گون يورىنىن باختى بوردا دا گتىرمەدى. وور-توت ايكىجە دستە چاشير يىغا بىلدىگىنە دىلخور اولدو، "جاناوار تۈرمەلىرى..."

گلىپ يىغىبىلار...

" توركىرين قاراسىنجا دئىيندى. آنجاق هر قارىشينا بلد اولدوغو بو عزيز يئرى دېقتىله گۆزدن كىچىرنە، آدام لېرى، تورپاغىن اوپولوب اشىلىمەدىگىنى گۇرۇنە چوخ سۇيىندى، "يئرىن جانى هلە قىزمائىب. بىر هفتەدن سونرا گەلرم" دوشوندو. دالىندا دولو كىسىه اولمادىغىنidan بو دفعە گىلىپ گىزلىمەدن، كىمىنسە گۇرەجىگىنەن احتىاط ائتمەدن اورادان اووجۇ كىمىمى اوذاقلاشدى .

قارانلىقلى يوخودان قالخىب ناھار ائلمەدن ائودن چىخمىش، گون اورتاياجان نىچە داغ آشىب، نىچە درە آدلامىش، مئشەلرین تالا يئرلىرىنەن كىچىمش، بىرلەر دە پوسوب داغ كىچىسى، دونوز سورولرىنин سويا گلمەسىنى گۇزەلەمىشىدى. آجلىقدان چوخ سوسۇزلوق اونو قارىخىدىرىمىشىدى. آنجاق او، قارشىسىنا چىخان هر درەنин، هر بولاغىن سوپۇندان يوخ، اونون حسابىنا گۇرە دايandىغى يئردىن يارىيم ساعاتلىق، اوزاق باشى قىرخ دقىقە ليك مسافە اولان، توركىرين آدلاندىرىدىغى "كسبر چئشىمەسى" نىن سوپۇندان ايچىمك اىستەيىردى. ساعاتينا باخدى، "دۆزرم" دئىيب اوزواشاغى قولايلاندى.

"كسبر چئشىمەسى" چىلىپاق داغىن دۆشوندە ان اوچابوى آداما بوى وئرمەين باش-باشا سۇيىكتىنىمىش ايکى نهنگ مامىرلى قايانىن آراسىندا پاققىلدايىب آخىردى. يايىن اورتاسىندا هر طرف اود توپوب ياناندا، ياز اوتلارى سارالىب قارسىيىاندا، سانكى اوز مۇعجىزە سىنى، حىكمتىنى اطرافا، عالمە گۆستەريرمىش كىمى بولاقدان بىر-ايکى آددىم آشاغىدا مال-ھىيوانىن اىچىمەسى اوچون چوبانلارين دوزلتىدىگى نوهور-گۈلمەچەدە دوپدورو سو، گوندوزلر گونشى، گؤى

اوزونون ماویلیگىنى، گئجهلر آىي، اولدوزلارى گۈزگۈ كىمى گۆستىرىدى. اوندان آزجا آشاغى ئىتىش بوبىو سوپيون قىژۇو أخذىغى يېردى، بىر قارىش بوى وئرمىش يام-ياشىل يارپىزلار تىتەپپەر، اينجىئل قىزلار كىمى يورولمادان رقص ئىدىرىدى. بېش-آلتى آددىم آشاغىدا بىر-بىرىيلە يارشىشىپ بحىلىشىرىمىش كىمى ھوسلە گئيلە جان آتان، بىر ازو ياشىل، بىر ازو گوموشە چالان، آزاچىق مەھدىن يارپاقلارى بىرىيل-پىرىيل قابىناشان بىاض گوؤودەلى قوشما قلمە ئىدى.

قلمەلدەن خىلى آشاغىلارا قدر اوزاناراق سىخ چىشنهلى خالىتەكى ن سرىلمىش يامياشىل اوتلار، بىر-بىرىينى مەھرىيان دوغما، گولومسەر و اوركك باخىشلارلا سوزن داناقيران، نووروزگولو، چوبانياستىغى، پىشىك دىرناغى، نرگىز، گۈپۈن درىن قاتىندا گوجله سئزىلن باپالاجا اولدوزا بنزىر ماوى زنجى چىچگى...

ائله بىل گونشدن شاخىيان، اطرافداكى بومبوز تورپاقدان، مىس رنگلى قايالاردان قابىنایىب قالخان قەھرىن، ايلغىمین قورخوسوندان قاچاراق گلىپ بوردا دوغما باجى-قارداش كىمى، سىمسار ياۋوقلارتهكى ن بو بالاجا اراخىدە بىر-بىرىينە سىغىنەمىشدىلار. شىكىنى عكس ائدىن گۈلمچەدە كىگۈز ياشى كىمى دوپدورۇ سودان يورى ايچەمەدى، دىزلىرىنى يېرە قويوب قوشما قابىنин آراسىنما قورشاگاجان گىرەرك آغزىنى بولاغىن گۈزۈنە دايىايىب بىر نىچە قورتوم ايچدى، گىرى چككىلىپ آياغا قالخدى، گۈلمچەدەن قوشما اووجوپلا اىكى دفعە گۈتۈردو بوبۇ سوپۇ اوزونە چىرىپدى. سىچرايان دامجىلارдан سوپيون آيناسى سىنىپ چىلىكلىنىدى، گونش آيىش-اوپوش اولدو. سوپيون اوزوندەكى قىرىش-قىرچىنلار اوتولەنەپ شوشە كىمى دومدوز اولا تاجان يورى گۈزۈنە گۈلمچەدەن چىكمەدى. بىردىن باشى گىچىللەندى، اونا ائله گىلدى سوپا دوشرسە، گۈزى اوزونون درېنلىكىنە كىگۈنلىكىن يانىناباجان باتىپ گئىدەجك، بىر آن جانىندان قورخو كىچدى. اوزونە گلىپ گۈلمچەنەن دايىاز اولدوغونو درك ائدىنە الينى سوپا سالىپ گونشە توخونماق ايستەدى، سوپيون گۈزگوسو سىندىغىنەن دايىاز اولدوغونو درك ائدىنە الينى سوپا سالىپ گونش اوخلۇو

اوستوندەکى يوخانىن خامىرى كىمىمى آييلىپ آخاراق فورماسىنى، گۆزلىيگىنى ايتىردى. الله گلمەدىيگىنى گۈرنەد يورى كۈينگىنى يوخارى چىرمالا يىپ قولۇنو دىرسىغىنجن سويا سوخدو، گونشىن دايىاندىغى يئرە ئى توخوناندا حىرصىلەرك تورپاغى بارماقلاربىلا دىمرىق كىمىم اشەرك سويو لىلەدېب آياغا قالخدى. آرالاتىب بولاغىن ياخىنلىيغىندا قوروچا تورپاغىن اوستوندە اوتوروب كىسەسىندىن چىخارتىدىغى سارىمتىراق كاڭزا بوكولۇنۇ آچىپ دىلىم-دىلىم دوغانمىش پەندىر، چۈرگى ايشتاھلا يئە-يئە اوزاقلاردا تندىر بادى كىمىم يانمىش مىس رنگىنە چالان چىلپاق ايران داغلارينى گۆزدن كېچىرىدى. قوشا قلمەدن آزجا آشاغى ياشىلىيغىن اوستوندە هاوادا قاناد چالىپ قايناشان بىر توپا كېنك ئەلە بىل بو ياز گونو سئىنجدەن هاوالانىب گۆئە قالخمىش او چمنلىكىن آل-لوان گول-چىچىكى يىدى. رنگىرنگ خاللى كېنك توپاسىنى سانكى گۆزونمىز اپىلە كىمسە تىلسەدەن گاه آشاغى، گاه يوخارى، گاه ساغا، گاه سولا دارتىرىدى. هر دفعە يان-بۈرەسىندىن تاپىب يورىنин او توپايا آتىدىغى داشدان بعضاً بىر، بعضاً سە ايکى-اوج كېنك يئرە دوشىندە، هيچان، چاشقىنىلىق بورودويوندن نىزاعىمى، فورماسى پوزولمۇش توپانى او گۆزونمىز ساپ ايندى عصبيلىكە دارتاراق تىز-تىز يېرىنى دىيшиزىدى.

يورى آياغا قالخاراق گئىدېب بولاغىن گۆزوندىن يئنە اىچدى. دينجلەمەدەن يئددى، سككىز ساعات داغى-داشى دولاندىيەندان، داغ هاواسى ووردوغۇندانمى، يەمگىن اوستوننەن دويونجا سو اىچىپ آغىرلاشدىيەندانمى، ياز گونشى قانىنى قايناتىدىيەندانمى، اونو يوخو قارىخىدىرىدى. يامياشىل زولاغىن قىراغىبىلا آشاغى دوشوب بولاق سوپىونون باتىب يوخ اولدوغو يئردىن آلتى، يئددى آددىم دا آشاغىدا، ئىنىشىن دوزنلىيە چئورىلىيگى ساھە دە كۆكلەرى نمىشلىيە گوجلە يئتدىيگىندەن تۈرە قالمىش گول-چىچكلى ياشىلىيغا آياغىنى باساندا دوققۇز ايل بوندان قاباق تۈرك كندى مارالزمىدىن سو قىيمىتىنە آلدىغى، ائوينىن بىر دىوارىنى بوى ھابوى اورتموشخولو خالچانى خاطىرلادى. بورملەدىيگى كىسەنى باشىنин آلتىنا قويدۇ،

يانيна اوزاتديغى بئش آچيلانين قايىشىنى قولونا كىچيردى، كېپكاسىيلا اوزونو اورتوب يوخويما گىتتى ...

سرچە حىككىلىتىسىنە قارىشمىش نازىك فىت سىسىنى فاصىلەلرلە بىر نىچە دفعە يوخودامى، آيىق اولدوغو واختدامى ائشىتىدىكىنى يورى آنىشىدира بىلمىرىدى. سونونجو دفعە فيسىلتى، خىشىلتى قارىشمىش بو سىسىن لاب ياخىنلاشىدىغىنى دوياندا يورىنىن گۆزونو آچماسىيلا قفيلىدۇ دىكلەمەسى، بىر آندا اولدو، چاشقىنىلىقلار ساغىنى-سولونو گۆزدن كىچيردى. گىرىيە قانرىلاندا قوشاقلىمەدن آزا جا آشاغى دىزجەن قالخمىش اوتلوقدا نىيىنسە سوپورلىشىدىكىنى گۆرددۇ. زامباق، لالە قارىشىق يامياشىل اوتلار ساغا-سولا آيىلىب دوزھلىر نسە يواش-يواش اوزوشاغى يورىيە سارى ياخىنلاشىرىدى. "سيچانلاردى... يوخ، سىچانىن بئلە... سىچووول اولار..." - عاگلىنا گلدى. اوتلارين ترپەنib ازىلىدىكى يئرى گۆزدن قويمادان يان-يۈرەسىنە باخىب داش آختاراندا يوخارى قالخدىقجا سئىرنىن اوتلارين آراسىندان دىكەلېب قالخمىش، دايىنمادان دىل چالان، يامياشىل اوتلوغون آل-وان گول- چىچگىندىن، خاللى كېنكلەرن بويالى ناخىشلار آلمىش باشى ائلى، نازىك بويىنوندان آشاغى گىتتىكىجە يوغونلاشان گورزەنى گۆرددۇ." سرچە، سىچان اودوب" دوشوندو يورىيە. ايلان اوتلوغا ياتاندا آيىلىب بئش آچلانى گۆتۈرددۇ، قالخىب دوزلىنە ئىئىنى رنگد، ئىئىنى فورمادا بىر جوت ايلان دىكەلېب قارشى- قارشىبا دايىندى، دىل چالدى، بىر-بىرىنە سارماشاراق باشلارىنى بىر-بىرىنە سورتىو.

يورىنىن ساغىنداكى گورزە سولونداكىندان داها اىرى، داها جانلىيەدە. "بونلارين سئوישىمگىنە باخ... منى ده سايىميرلار... قوشالولە، بىر دنه ده قىرمالى پاترون اولسايدى، اىكىسىنى بىر گوللىيە سىردىم..." بىرىنى وورا بىلە جىگىنە امين ايدى.

اونون گؤيىدە گۈپىرچىنى، تاي-توشويلا يارىشاركەن قوش توفنگىيەلە اون مئتلىكىدىن كىرىيت چۈپۇن ووردوغۇنۇ گۈرمۇشدولر.

"آىي گوللىسىنى حاييف ائلهييرمس، هئچ اولماسا يوغۇنۇ-ائركىنى ووروم" دوشوندو. آنجاق هله توفنگى قالدىرىمامىش قاباقجا ائركك، اونون آردىنجا اينج، ئىزىف، ھم دە گۆزلەيلان اوتلۇغا ياتدىلار. آيىلىب قالخان، ازىلن اوتلارىن خىشىلىتىسىنا يئنه جىوبىلتى، فيت سىلىرى قارىشىدى. ايلانلارىن قورخودان يوخ، اۆز خوشلارينا، مازاقلالاشىب كئف چىكمك اوچون اوتلۇغا ياتمالارينا، اونو سايىماديقىلارينا يورىنinin آجيغى توتدۇ. بو دفعه تلار بىتىرىدا- ياتىردا اونلارىن بىر آز دا اونا ياخىنلاشدىغىنى گۈرنە جانىندان اوشتومە كىچىدى. بىر قابىقىدان چىخاندا، بىر دە جوتلىشمە زامانى ايلانلارىن آداما هو جوم ائلهدىگىنى بىلىرىدى. ايكىسى دە بىردىن اوستومە شىغىيار، عاغلىنا گلدىگىنندىن دايىندىغى يېردىن آرالاناراق گئدىب اوتسوز قورو تورپاغىن اوستوندە گۆزلەدە. بو دفعە بىر-بىرىنە سارماشمىش ايلانلارىن دىكەلەيلب يئىنيدن اوتلۇغا سرىلمەسى بىر آنин اىچىنده اولدو، بو فورصتى بوراخدىغىنا يورى حايىسىلاندى، بارماقى تىتىكىدە توفنگى دوشونە سىخاراق حاضىر وضعىتىدە قورو بىب هېيكلە دۇندۇ.

ايىلانلارىن گىشىتكىجە ياخىنلاشدىغىنى گۈرنە "اورداجا ايشلىنى بىتىرىم" دوشوندو، قىورىلىب آچىلان يارالى ايلانلارىن قانى كىسەسىنە بولاشماسىن دئىه توفنگىن لولەسىنى ھەدفدىن آيىرمادان پنجهلىرى اوستە گلىب كىسەنىن يانىنا چاتدى، آيىلىب گۆتۈرگەن يئنه دە فورصتى الدن وئەجىگىنندىن احتىاط ائلهدىگىنندىن آياغىيلا بوكولو كىسەنى اوتسوز يئرە آتماق اىستەيندە بىر-بىرىنە چاتاشىب سارماشمىش گورزەلر قىليل دىكىلىر، بىرىنەن باشى او بىرىسىنەن بوبۇنَا سىخىلىمىش حالدا ساعات كىكىرى كىمى آراملا اىكى يول ساغا-سولا يئىللەنلىر. يورىنەن عصبيلىكىدىنى، قورخودانمى، ايلانلارىن آچىقىلغا، اۆزونون دايىندىغى يئرە گلەمىسىنى گۆزلەمەيە صىرى چاتىمادى. بىر-بىرىنە چاتاشىب گورزەلرەن

بویونلاریندان آشاغى گئتىكىچە يوغۇنلاشان بىنلىرىنە آتش آچدى. اوتلارين باشلارى، گۆودەلرى دالغاوارى ترپەنىشىدى. ترپن اوتلارين دىبىنە اىكىنچى آنىشى آچماق اوچون چاخماقى گئرى چىكمك اىستەيندە هدفین سولوندان بىر آددىم آرالىدا دىكەلېب نىفترت و غضبلە اونا باخان باياقكى لارдан دا بؤيوک، بىدھىيەت بىر گورزەنин باشىنى گۈرنەدە يورى اورگىنinin قىرىلېب اىچىنە دوشدوپۇنو خىس ائلهدى. چاخماغىن شاققىلىتىلا گئرى چىكىلمگى ايلە گورزەنин يوخ اولماسى، اونا سارى چېيە دوز خط بويونجا اوتلارين ترپىنەمىسى بىر گۈز قىرىپىمەندا باش وئردى. ترپن اوتلارين دىبىنە آتش آچسا دا، اىلدىرىيم سورعتىليلە ياخىنلاشان خىشىلتى، اووخارلى قىلىنج تكىن ائله بىل يورىنин اورگىنى اىكى يئە بئولدو. حاقلاماقدا اولان واھىمەلى اۋلۇمۇن قارشىسىنى آلا بىلەجىنى فەمن دوبارق يېرىندىن گۇئىتىرۇلۇپ قاباقجا ساغ سىمته دولايى قاچدى، سوزرا دىكىنە دىيرماشدى. بئش-آللى آددىم اۋزوندن آرالى قايانىن دالىندان قىقىل چىخان اۋكۇز بويىدا آيىلا اوزلۇشىدە دە، چەنسىنەن ھەر اىكى بئيروندن آغاران عرب قەمەسى كىيمى آيرىمچە دىشلى بىدھىيەت قارا قابان قالىن مئشەدە ياما جاشاغى اونو قاباغىندا قاتىب قوواندا دا يورى بو قدر سارسینى كىچىرەمىشدى.

شیدتله دئیون اورگی آز قالیردی آغزیندان چیخسین. دئویکیب چاشقینلیقلاء
اطرافینی گوزدن کئچیردی. سوسوزلوقدان یانیر، هنج اولماسا بیرجه قورتوم
ایچمک ایستسه د، بولاغین یانینا گتمه یه اورک اتلمه یه. بیرینجی دفعه آتش
آچدیغی یئرده اوتلار هله ده آبیلیب دوزه لیردی. آتشینبیرینمی، ایکیسینه می
دیدیگینی بیلمک ایستسه د، او تلوغا گیرمه یه جسارتی چاتمادی. گومان
ائله دیگینه گؤره گوللسی جوتلشنلرین ایکیسینی ده توتموشدو. سئوشن گورزه لر
اونون یادیندا مئھریبان، مولاییم خاصیتلى، ھم ده چوخ گۆزل گۆركمده
قالمیشدى، او نا ائله گلیردی بو ظريفىلېكىد، بو گۆزلىكىد ايلاين زھرى ده اولماز.
آنچاق او نا سارى شىغىيان گورزه بام-باشقايىدى، بير-بىرىنه سارماشانلارين

ایکیسیندن ده بؤیوک، هم ده غضبلییدی، زهیملی باخیشیندان زققوم یاغسا دا گئرکمیندە بیر مغورو لوق، عظمت واردی.

بورى يئریندن گؤتورولنده ايلديرىم گورولتوسونا بنزr خيشيلتىينين اونو هاقلايىب هاقلامادىغىنى بىلەك اوچون باشىنى دئندرىب گۈزوجو گېرىيە باخاندا آياغينا ايليشىب بوکولوگونو آچدىيغى كىسە يە دوغرو يوغۇن، گوللو اپە بىنر بىر شىئىن باتان اولدوز كىمى آخىب اوزاندىغىنى گۈرددو. قوجاغينا بىغىدىي داشلارىن ایکیسینى اوتلارىن ترپندىگى يئرە آتدى. بىر آز دا آشاغى ئىنib اوزاقدان كىسەنلى داشا باسىدى. ترپەنيش، قىيمىلتى اولماسا دا تشوشىش، نىڭكارانچىلىق اىچىنده يان - يۈرەسىنە باخا-باخا كىسە يە ياخىنلاشدى. بئش آچىلانىن نىشانگاھىيلا كىسەنلى اۆزونە سارى چىركەن، آرا لارىنداكى مسافە چوخ ياخىن اولدوغو اوچون اوشندى، توفنگىن سونگوسونو آچىب ائودە قويدوغونا تأسوفلندى. (بىر دفعە پايزىن سون گونو جۈنگە بويىدا داغ كلىنى اوولايىب قىرخ بئش اللى كىلويما قدر اتىنى گىللەيىب كىسەسىنە دولدورموش، يولون يارىسىندا هئىدىن دوشدوپوندن بىچاغىنinin، پاپاغىنinin، توقفاسىنinin، توفنگىنinin سونگوسونون اونا آغىرلىق ائلهدىگىنى دويموشدو. ائله او واختدان سونگونو آچىب ائودە قويىموشدو. آپارا بىلمەدىگىنى تولكۇ، چاققال، جاناوارا يئم اولماسىن دئىه آغاچىن بوداغىنidan آسمىشدى. صاباح گون اورتايى ياخىن قايدىب همین يئرە چاتاندا بوداقدان سالالانان آغاپاپاق سوموكلىرى گۈرموشدو.) كىسەنلىن يونگوللۇپۇنۇ حىس ائتسە د، جورأت ائدىب اىچىنە باخاممادى، تلهسيك آغىزى بورملەيىب باغلادى، بىنى اورپىشە-اورپىشە سول الىنى كىسەنلىن اوستوندە گزدىرىدى. ايکى دستە چاشىردان باشقا بىر شئى اولمادىغىنى بىلسە د، يئنە نىڭكارانچىلىقلە كىسەنلى دالىنا آتدى.

بورى يوبانمادان بوردان اوزاقلاشماق اىستەبىردى. داغىن دؤشۈلە آشاغى ئىئمەلىيدى. آنجاق او بدھئىيت وارلىقلە قارشىلاشماماق، هم ده هر احتىما لاقارشى اونو آزدىرماق مقصدىلە بولاقدان خىلى يوخارى قالخدى، ساغا دئونوب

دره يه يوللاندى، قونشو داغين ديرسگىنى آشاراق ياماجاشاغى گؤتورولدو. داغين چيلپاقي يئرينىن سونرا باشلانان آردېجلىقىدان، اوندان سونراسا باشلانان سىخ يئمىشان، قاراتىكان كوللۇغۇنۇن آراسىندان قان-تر ايچىنە كئچىب دىزىجىن قالخىميش يامياشىل آرپا زمىسىنىيە چاتدى. تلسىسە دە قالىن اولدۇغۇندان دىبى گۈرونەمەين، ائنسىز زمىنى يارىب كىچىمەدى، قىراغىيلا هرلەنib زمىنин باشينا چاتاندا توفنگى سۋىكوب كىسە يە يىغىمادىغى يادينا دوشجىك آياق ساخلادى، بو قدر يولو كورگىنده بوش كىسە دئىل، سانكى چيلپاقي بئلينى دالايان اوزون، قارا گۈودەلى، ائنلى يارپاقلى، آغىر گىچىرتakan درزى گتىرمىشدى. كىسەنин قايىشلارىنى چىينىن دىن آشىرىپ درىنەن نفس آلدى، شەhadat بارماقىيلا آلنин ترىنى سىلدى، قورخا-قورخا كىسەنин آغزىنى آچاراقيچىنه باخدى. "توفنگ اولماسايدى، ياندىرىپ راحات او لاردىم" دوشوندو .

چيلپاقي ماشىن يولونا چاتاندا آزجا يونگوللەشىدىگىنى حىس ائلهدى. يولون قىراغىندا ياستى داشىن اوستوندە اوتوروب قارشى داغين دۆشونە سېلەنib ياشىلىغا بورونمۇش آغ ئولرى سئير ائلهدى، ائوى كىndin لاب آشاغىسىندا كولخۇزون اوزوم باغينا سۋىكىنمىشدى. پايزىدا اوزوم، شفته لى، آرمود دىنە گەچەلر يوخۇنون شىرىن واختى اوزونو باغلارا وئردىگى مقامى خاطىرلايىب ئوينىن الوئرىشلى يئرde اولدۇغونا سئونىنى، آتھاق بىر دفعە آرقالا آيى تلهسىنە دوشەجگىنى خاطىرلاياندا او قورخولو آنلارى يئنىدىن ياشادى. كۈلگەننىن قارشىداكى داغين يارىسىنا قالخىدېغىنى گۈرنە آياغا دوروب آشاغىدان گورهاگور آخان چاين قىراغىينا ائنى. چىينلىرىنىن قايىشى سىيىرىپ كىسەنى ائھمالجا قومون اوستونە قويدو. چاين لاب قىراغىنا ياخىنلاشىب تورك چوبانى حاليا تىكدىرىدىگى دونوز گۈزوندن (آشىلانمىش گۈزون اوزۇ وئرمىشدى) اولان قالىن، يومشاڭ، قىزقايتاران چارىقلارىنى چىخارىپ (اووا گىئىنە چارىق گىئىردى) تلسىمەدن قاباقجا آياقلارىنى، سونرا چىمەرادىغى قوللارىنى، اوزونو يودو. چارىقلارىنى گىئىب آياغا

قالخاندا، آزجا آراليدا کۆرپونون يانيندا قالاقلامنیش داشلارین اوستوندە قىورىلىپ باشىنى دىك توتاراق مغۇر دوروشلو، شىمىشك چاخان گۈزلىرىنى اونا زىللەميش گورزەبە و اوندان بىر قارىچ آرالى بومبوز داشلارین رنگىنەن گوجله سئچىلەن باشقۇا بىر ايلانا گۆزو ساتاشاندا ائلە بىل يورىنىن تېھسىنە اىلدىرىمچاخدى، بوتون بدنى اسمەيە باشلادى، كۆسۈوەن پارتلايىب سىچرايان سايىسىز چىنقيلا라 بىنzer اولدۇز جوقلار گۈزلىرىنىن اوئوندە سايرىشىدى. باشىنىن، بدنىن توكلرى قاباردى، "ايشىم بىتتى." دىشلىرىنىن بىر-بىرىنە دىبب شاققىلادىغىنى دوياندا چنهسىنى سىخاراق بىچىلتىيلا "اجل حاقلادى..."- دئدى. اوزوندن آسىلى اولمىياراق دالى- دالى چكىلدى، يان-يۈرەسىنە باخىب اىرى قاياalarin آراسىندا گۇئىتۈرۈپ آتدىغى داش آز قالا گورزەنин بويىنۇو يالا ياراق اوئتدۇ، كۆرپونون ديوارينا دىبب داش قالاغىن اوستونە دوشدو. أغلاڭلەمز جىلدىلىگى، گوجلو رئاكسىياسى(عکس المعل) حسابىنا واختىندا باشىنى آيىب آتىلان داشدان يايىنماسى، قىسا مودتە ئۆزونە أرخا-كۆمك، اعتىبارلى دوست تاپمىش بو مغۇر و منم-منم دئىن گورزەنин گۈركمى يورىنى داها دا حىيرتلەنديرىپ سارسىتىدى.. (ھئكايىتىن بىرئىنە آزادىن فيكىرى اون ايلر قاباق يايلاق يئرىنە داشلايىاركەن قايانىن باشىندا سايىمازيانا دايامىش قارتىميسى كرتتىكەنин باشىنى ساغا-سولا آيىب داشلاردان يايىندىغى آنلارى، اوزون زامان حسرتىنى چىكدىگى سارى دونلو دونارانى خاطىرلادى.) آتىلان گوللەنى ايلانلارين سىچرايىب هاوادا قاپا بىلەسىنە او، ايندى ايناندى. توفنگى يادىندا دوشدو، گۆزونو گورزەدن چىكمەدن كىسەبە ياخىنلاشدى، اللرى اسه-اسه بئش آچىلانىن حىصە لرىنى چىخارىپ يىغماغا باشلاياندا، يان-يانا دايامىش گورزىلە بوز ايلان سۋېلىشىميسى كىمى عىئىنى واختىدا باشلارىنى داش كلىگىن آيرى-آيرى يئرلىرىنە سوخاراق بىنلىرىنى ساكيتىجە چىكىپ آپاردى.

قاش قارالىرىدى. قارانلىق دوشىمەمىش يورى چايىن قىرغىنەندا اوزاقلاشماق اىستەيىردى. اونا ائلە گلىرىدى هاوا بىر آز دا قارالسا، چايلاق داشلارينىن

آراسينداكى نارين قوملارين اوستوile آخان سىسىز سو كىمى سورونهرك ياخيلاشىب بورداجا، بوردا لماسا دا كۈرپودن كىچركن، او بدهئىت وارلىق اونون قىچينا سارماشىب قارماغا بىززيرى دىشلىنى بالدىرينا باتيراجاق، بىرجه آنин ايچىنده اونون گۆزلىينه قارانلىق چۈكەجك، بوغازى قوووشوب سىسى باتىغىندان كىميسه كۆمەيدە چاغира بىلمىھەجك، آياقلارى، بدنى شىشىب اوفورولموش تولوعا دونەجك، قىسا بىر مودتىدە چوروموش اتى سومويوندن قوبوب تىكە-تىكە تؤكولەجك. اوشق ياشلاريندا اوخدوغۇ ناغىللاردان، ياشلى تورك چوبانلاريندان ايلانلار بارەسىنده اشىتىدىكلرى، نۇءعونىن آسىلى اولاق ايلان ووران آدامىن، ياخود، آتىن، اوکوزون، آيىنин، دوهنин بىر گون، بىر ساعات، بئش دقيقە نىن ايچىنده جانىنى تاپشىردىغى ناغىلا، افسانەيدە بىزز صۇختىلار ايندى يورىنин تصورووندە رئاللاشىب حقيقە چئورىلەمىشىدی. بىر واختلار اونا ناغىل، افسانە كىمى گۈروندويونىن توركلى لاغا قويان يورى، لۈك كىنдинىن نجفخان درەسىنده كى ياشى ايكى يوزدن چوخ اولوب بئۈپورتكن كوللوغوندا ياتان باشى توكلو، نفسىلە بىر مئتر مسافەدن اىستەنلىن مخلوغۇ گىرددە بىلەن او ايلان، او اژداهايلا اونو داباباسدى، قاراباقارا اىزلهمىش بو گورزەنин دە او نۇدون، او سويدان اولدوغونا اينانىرىدى. يورىبىه گۈرە "كىسبىر چىشمەسى"ندە كى قوشما قىلمەلدەن آزجا آشاغىدەكى او تلوقدا دىكىلمىش يئكە باشلى گۈزە، ائلە اورداجا واهىمەلى باخىشلارىبىلا اوز زهرىنى توللامىش، سادجه، مسافە اوذاق اولدوغوندان او، ضعيف دوزادا زهرلىنىشىدى. دايىنمادان نىچە درەدن آدلابىپ داغلارىن دؤشوندن يئللە-يئللە آشاغىلارا دوشىرن قارشىسىنا چىخان ياز ياغىشىنин آچىغى ئىنسىز، دايىز آرخالار، تورپاغى يو يولدوغۇندان آردېجىن اوزاناقلى قالمىش سارى كۈكۈ، پالىد پۇھەسىنین آلتىندان قېليل قالخان كىلىك دستە سىنەن پېرىلىتىسىندا دوغان سكىنە، قورخو، واهىمە يورىنин بدنىن، قلىبىنин، بئىنەنин درېنلىگىنە زهر كىمى يواش-يواش يئرىمىشىدى. كىندين اتگى، چايلاق يئرى

آرتيق آلاتوران ايدى، آنجاق يورى ائله بىلىرىدى كى، بدنى يواش-يواش زهرلندىگىيندن گۈزلرى تور گۈرور. ديواربويو تلهسيك آدىملايىب ماشىن يولونا چىخدى، "نه قدر كى، گۈزۈم يولو سەچىر، آياغىمىن ئەتىنى گۈرورم، كۈرپۇنۇ كېچسىدىيم..." دوشونەرك يولدان، آياغىنى باسىدigi يېردىن بىر آن گۈزۈنۇ جىكمەدن كۈرپۇن كېچدى، اللرىنده كىداشلارى يېرە آتدى، سورعتىنى بىراز دا آرتىرىدى. آلاقاپىدان باغچالارينا گىرنىدە آياق ساخالادى، خەيطلىرىنە گىرىدىگىنە پىشمان اولدو. "گرک يول ماشىنلارينىن بىرىنە مىنib رايونا گىددىدەم، ائويمى اونلارا تانىتما يايىدىم... گىتجىدى آرتيق ..."

يورى قورخدوغونو گىزلىتمە يە جالىشىسا دا، قاپىنى آچىپ ائولرىنە گىرنىدە آروادىنин بؤيوموش گۈزلرى اونا دىكىلەرك

— آى مارت هىنچا يىنئل، ائس هىنچ قوبىنا؟ وونتسور خىختائىن كېز؟..(آى كىشى، نه اولوب، رنگىن-روفون نىبىه بئلەدى؟ ائله بىل بوغوبىلار سنى؟) — ھىجانلا سوروشدو. يورى باشىنا گلن احوالاتىن: گورزەنин اوتلوق آشاغى گۈئى گۈرولتوسونا بنزىر خىشىلىتىيلا اونون اوستونە شىغىدىغى مقامى دئىنەدە گۈزۈ برلىشىش آروادىنин "واى آستواتس... سا شىشىماڭلۇيا!"

(آى آلاادە... بو دلى اولا جاق)

— سۈيلەبب آياغا قالخاراق تلهسيك ماسايا سارى جومدو، قرافىيدىن استكانا تۈكۈدۈپ سوپىو گىتىرىپ ارىنە اىچىرتىدى. ارى همىن اىلانى بىر آز قاباق چاين قىراغىندا، كۈرپۈنون يانىندا گۈردوپىونو دئىنەدە آروادى اومودسوز و ترددو دله باشىنى بولاياراق.

— داي سىنن آدام اولماز — سۈيلەدە. توفىگىن حىصە لرىنى ماسانىن اوستونە بىغان ارىنин باشىنى سىغاللايا-سىغاللايا

- ساکیت اول جانیم، صاباح وارتانبوزورا(لؤك كندینین ائرمۇنىشىمىش آدى) گىندرەم، دئىيىرلەر اورداپىر تۈرك وار، بىر جور دئىيىرلەر اونا سوفيا... دئىيلەنە گۈرهە هېچ بىر اىلان اونا دىيمىر، خواھىش ئەلىرىم گلىپ توئار... .

- دئىيندە يورى چاخماڭى ماسانىن اوستونە آتدى، بىرلىميش گۈزلىرىنى آروادىنا توشاڭلاپاراق ھاوالى-ھاوالى قىشقىردى -ھەئىتتىس ايمانوم نا اوشا؟.. بادكىراتسومئىس، نا تىوبىن ھئروپوتىس شىپرتوما... (ائله بىلىرىسن او، كورامالىيىدى... تصوور ئەلىرىسىن او، زەھرىنى اوزاقدان توللاپىر). .

عادى بىر سۆزۈن، سوالينا ارىنinin حىرصلەنېب اۇزۇنەن چىخىدىغىنى گۈرنەدە آروادى داها اوندان هېچ نە سوروشىمەدى. اونون تاپشىرىغىبىلا يوبانمادان گىنديپ كندىن لاب يوخارى باشىندا ئولرى اولان قارداشىگىلەن قوشالولەنى، بىر دە اىكى عددقىرمالى پاترون آلىپ گتىردى. يورى آروادىنinin بو گئچەلىگە گىنديپ قارداشىگىلەن قالماسىنى دئىيندە آروادى

- سنى بوردا تك قوياممارام

- دئىيب قطۇعى اعتىراضىنى بىلدىردى. آنجاق ارى آجي-آجي گولومسونەرك
- هەردىن گۈزۈمە او گۈزە كىمى گۈرۈنۈرسن... چاشىپ بىردى سنى وورارام...
- دئىيندە ارىنinin جىدىمى سۈپىلەدىگىنى، ظارافاتمى ائلهدىگىنى كىسىرە بىلمەدى .
يورى آروادىنى آلا قاپىدان اۇتۇرۇب الىنده قوشالولە تلەسيك گئرى قايىتدى.
اۋىين يان دىوارينا سۈپىلەلى اوزۇن ساپلى بئلى گۈتۈرۈپ ائلەرىنە گىردى، قاپىنى اۋرجىك بىر آن دايامادان دۆشىمەدە كى دۆشكەچەلەرى، پالازى، استوللارى، اۋىين باش طرفىنە ماسانىن اوستونە سلىقىلە چىنلىنىش يورغان-دۆشىگى، پىنجرەلردىكى دېيجىكلەرى، بىر سۆزلە، هەلە دە سۈكۈپ گۈتۈرۈمەدىكىلەرى دەپىر سوبادان، اونون يانىندا اىچرىسىس بوغداپىلا دولو يېشىكىن باشقا گۈزە دىن نە واردىسا، ھامىسىنى داشىسىپ يان اوتاغا آپاردى. ال-آياغا دولاشان بىر شىئىن، اىلانىن گىزلىنەجى بىر يېرىن اولمادىغىنا آرخايىنلىقلا اوتاغى يېنىدىن گۈزدىن

كىچىرىدى، ياخىنلاشىپ قاپىنى چكىب آزجا آرالادى، گەلېپ پنجرەنин يانىنداكى دمیر چارپايىنinin اوستونه قالخاراق باش طرفە ياستىغىن اوستوندە اوتوردۇ. اوزۇن ساپلى بئلى يانىنا اوزاتدى، كورگىنى چارپايىنinin دمیرينه سۆيىكەيىب اليىنده قوشالولە بىر ساعاتاجان گاھ آزجا آرالى قويدوغۇ قاپىسا، گاھ دا پنجرەدن چۈلە باخدى.

بايرىدا يوزلوك ائلىكتىرىك لامپاسى يانسا دا لكلربىيو سيرالا نىب اوزانان يئىنچە يارياقلامىش تىكلىرىن آىرى-اوپرو گۆودەلرىن، اونلارىن دىيىنەكى آلا-بولا كۆلگەلرە گۆزو ساتاشاندا اونو يئنە واهىمە باسىدى. بلکە هاردانسا باخىر، اوياق اولدوغۇمو گۇرۇب ياخىنلاشمىر. قالخىب چارپايىنى پنجرەنин قاباغىنidan دىوارا سارى چىكمك اىستەدى، "چۈلە باخاركىن دىوارىن دىيىلە سورونوب كراواتىميمىن آلتىنا گىرمىش اولار" عاغلىنا گلدىگىنەن آياقلارىنى يئرە ساللامامىش آيىلىب چارپايىنinin آلتىنى گۆزدىن كىچىرىدى.

بورغۇن اولدوغۇندا، گۆزونو آنجاق بىر يئرە - آزجا آرالى قالماش قاپىنinin آغزىنا زىللەدىيگىنەن هەرن اونو يوخۇ باسىر، باشى آشاغى آيىلندە سكىسەنib اويانىر، سس سالمادان آيىلىب اوستوندە اوتوردوغۇ چارپايىنinin آلتىنى گۆزدىن كىچىرىر، "بلکە مورگولەيندە سىويىشىپ بوغدا اولان يئشىگىن دالىندا گىزلەنib... گىرك اونو دا سورو يوب او بىرى ائوه آپارايدىم" دوشۇندۇ. يوخولا يىب باشى ساللانماسىن دئىيە پئنجىگىنinen ياخاسىنى قالدىراراق پئىسرىنىن چارپايىنinin دمیرينه سۆيىكەدى. بىرآزادان سونرا يئنە اونو يوخۇ توقدو. يوخودا گورزەنин قاپىسى آچىق آلاقاپىلارىنىن باشىنا سارىلىب ساللاندىغىنى، كىيىشىدە اونيۋەرسىتەتتىن اىكىنچى كورسوندا اوخويان اوغلۇنون گولە-گولە قالجاراق ايلانى گۆرمەدىن قاپىسا ياخىنلاشدىغىنى گۆرنە يورى نە قدر قىشقىرىپ اوغلۇنۇ دايىنديرماق اىستىسە دە سىسى چىخىمادى. اوغلۇنون باشى ايلانا توخوناندا دىكىسىنib آيىلدى، هەمین آن دمیر سوبانىن اوستونه تورپاق، قوم دنهسىنinin دوشۇدۇيۇنو گۇرددۇ، گۆزو باجا يئرىنە

ساتاشاندا سوبانىن بوروسو بوبو بىر قارىچ آشاغى ساللامىش گۈزەنин باشىنى، اونا زىللىنمىش گۆزونو، اوپور-اوپور اوينيايان قاپقلا را هاچا دىلىنى گۇردو. يوخومۇ گۈردىيونو، آيىقمى اولدوغۇنو بىر آن آنىشىدира بىلمەدى. قوجاغىنداكى قوشالولەنى قالدىرىب تىتىگى چكدى، آنجاق يئنه دە گېجىكدى ...
بو خبر ايلدىرىم سورعتىليلە تكجه اوز كندلىرىنە دېيىل، رايونا، رايونون بوتون كندلىرىنە يابىلدى.

اون گونويدو يورىگىلىن قاپىلارى باغلىيدى. ائوينى ساتماق اىستەدىيگىنى ائشىدىن كندچىلىرى اونون قاراسىنجا دېيىنيردىلر:

-داغدا، مئشەدە آتا-بالا حئيوان قالمامىشدى اوولاماسىن ...

-مەلر قالماشىش جئiran بالاسىنinin آھى توتدۇ اونو ...

-كىنده قادا- بلا گىتىرىب اوزو آرادان چىخدى ...

-گۈزەنин درىسىنەن آروادىنا توققا دوزلىتمك اىستىپپەرىميش ...

-طاماھىنин گودازىنا گلدى ...

بورى آروادىيلا رايون مركزىنەدە قوهوموگىلىن ائوينىدە اونلارا آيرىلمىش بىر اوتاقدا قالىر، گىچەلر بىر چارپايدا ياتىرىدىلار. بو گونلر عرضىنەدە او، بىر دفعە دە اولسۇن گىچ، گۆزل آروادىنەن عىشۇھە -نازىنا جاواب وئرە بىلمەدى. يوخودا ساپقلابىر، يئىرنىدە چابالابىر، گىتجە يوخونۇن شىرىن واختى دفعە لرلە قان-تر اىچىنەدە باغىراراق قونشۇ اوتاقدا او صاحىبلەرنى اوياتدى. اىلانلارلا باغلى باشىنا گلنلىرى و باشقالارىندان اشىيتىدىگى عاغىلاسېغماز قورخولو احوالاتلارى دۇنە-دۇنە آروادىنا دانىشىدى. هر سحر تئزدىن يوخودان آيىلىب ياتاغىندا يئرە دوشىمك اىستەينەدە آيىلىب چارپايسىنەن آلتىنا باخىر، پالتارلارىنى، پاپاگىنى احتىاطلا بىر-بىر يوخلاياندان سونرا گىئىنir، آخشاملار ياتاغينا گىرنىدە بالىنجىنى، يورغان-دؤشگى قالدىرىب آلتىنى گۈزدىن كىچىرىر، باخچانىن او باشىندا اولان توالىتتە گىئدرىن كىچىرىنى ھەر

آدديمين آلتينا ديقتله باخير، توالئتن چيخانا قدر قورخو ايچينده توالئتين دئشىگىن، باجاسينا باخا-باخا قالىردى.

اونونجو گئجه يوخودا اوژونو، قىورىلاراق باشلارينى دىك توتموش، بوز كىمى سوبوق گۆزلىرىنى اونا زىللەميش جوربجور ايلانلارين احاطه سىنده گۈرددو. قارشىسىندا مغورو دايامىش ايلانسا قوشما قلمەدن آشاغىدا اونا غضبلە باخان هemin گورزە ايدى. گورزە، ميتىنقدە چىخىش ائدن اوراتور كىمى باشىنى گاه ساغا، گاه سولا دئندىرىپ هر آن سىچرايسا خاھىر وضعىتىدە دايامىش همجىنسلىرىنه - هاوالانسا دا، كىشىلىكىنى ايتىرسە دە، بو آدامىن ياشاماغا حاقي يوخدو... - دئىنده باياقدان قوروپوب قالميش ايلانلار حرکته گلېب آغىزلارىنى آچدىلار. گورزە، تر ايچينده يئرىنده دونوب قالميش يورىدىن گۆزونو چكمەدن

- داياني! - دئسە دە آغىزلارى گئنىش آچىلاراق قارماغا بىنر آيرى دىشلىرى قالخىميش ايلانلارين آغىنidan بىر دامجى ايشيم-ايشيم ايشىلدايان يامياشىل زھرىن قوپوب يئرە دوشدوپونو يورى گۆزونون قىراغىيلا گۈرنە بدنى اورپىشدى. گورزە يئنە ساغىينا، سولونا باخىب سۆزونە داوم ائلەدى

- كۈالمچەنى لىللهدىپ گونشى بولاشدىرماق اىستە بىننە، اليندەكى چوبوقلا معصوم يارپىزلارى شىلەيىپ شىل-كوت ائدىنە بوننان زھلم گىتتى. وور-توت اوچچە گون عئومورلىرى اولان آل-اوان كېنك توپاسى يامياشىل چىمەنин اوستوندە سئوينج، شاديانلىقلا بايرام ائتدىكلرى يئرەدە اونلارى داشا باسيب اؤلدۈرنە بونو چالىب گىرتىمك اىستەدىم.

رنگ وئریب رنگ آلان او گۆزلىكى گۆزونمو گۇتۇرمەدى؟ اونلار سوبونا، هاوانا، يئمگىنەمى شرىك چىخمىشىدى، آى خاين، ياراماز؟! سنى چۈرك يئىنەدە، ياتدىغىن يئرەدە وورماق اىستىپىرىدىم، سئوگىلىم قويىمادى، آنجاق سەن، آى نامىردە، بىزىم ان خوشبخت آنلارىمىزدا اونا آتش آچدىن، بوتون گونو عذاب ايچىنده

قىورىلدى، قۇورولدو، اولدوزلار چىخاندا جانىنى تاپشىرىپ راحات اولدو. من اونون عذاب اىچىنде اۇلدويۇنۇ ياتاندا دا، آييق اولاندا دا گۆرۈرم، - آجىقلى-آجىقلى دئىدى گۈرۈزه، باشىنى يئنە ساغا، سولا دۇندردى - بونو چالساق بېرجه آنین اىچىنده گېرەجك. آنجاق ياراما زىن تئز اۇلمىگىنى اىستىمېرم. بو دا وزۇن مودت آغرى-عذابلار اىچىنده، سكسكە، قورخو اىچىنده جان وئرمەلەيدى. زھرىنىزى كورلامايىن، بونو ئىلە او اوتلوقدا بىر باخىشىملا زھرلەميشم... ايندى سانجمادان، هامىنىز اونون چىلپاڭ آياقلارىنىن اوستۇنن سورونوب كىچىن ...

سئل-سو گۇئۈرۈمۈش يورىنىن بىدنى يئىنچە كىسىلىميش حئيوان جىمدىگى كىمى تىير-تىير اسىردى. درىسېنىن يارىسى سوپىلەمۈش قوجا اىلان قابىغىنidan تام چىخماق اوچون يورىنىن قىچىنا سارماشاندا اونون باغىرىتىسىنا آروادى دا، قونشو اوتاقلارداكى آرواد-اوشاقلار دا دىكىسىنib آيىلدى. آروادى قالخىب ايشىغى ياندیراندا ارىنىن برلىميش گۆزلىرىنى، اوچوخلايىب تولۇغا دۇنمورش دوداقلارىنى گۈردو. يورى هانان - هانا اوزونه گىلدى، دوداقلارىنىن آغريما سىنا محل قويىمادان آستا-آستا يو خوسونو دانىشدى. جانىنى، روحونو بوروموش قارا قورخونو، واهىمەنلى آروادىنا دا اوئوردو، اونو ايناندىرا بىلدى كى، اينن بئلە قايىدىب كىندە ياشاساق، او گۈرۈزه موطلق يا منى، يا سنى، يا دا بېرجه عزيز بالامىزى وورا جاق.

أونا گۆرە كى، ايندىيىنچىن منىم گوللەم بىر دفعە ده بوشა چىخمايىب. آنجاق او كافىر اوج دفە گوللەمنى يايىندى. يئرئوانا دا گىتسىك گىلىپ تاپا جاق. بونو يو خودا منه آنلا دىيىلار...

آروادى ترددود ائىندە يورى اوپىور-اوپور اوينابان برلىميش دلىسىوی گۆزلىرىنى آروادىنىن گۆزونه توشلا ياراق - سىنин اوچون ائوين عزيزىدىر، يو خسا اوغلۇن؟ - سوروشاندا آروادى - يوز ائلنچى ائوى او غلۇمۇن دىرناغىينا دىيىشىرم. يورى گۆزونو آروادىنىن گۆزوندن چىكمەدن

- بس منی نئجه؟
- دئینده آروادی فيکيرلشمه‌دن
- ائله سنی ده - جاواب وئردى .

...اون ايلليدى يورينين قاپيسى باغلىدى. اولريينين قاباغىنداكى باغين مئينه‌لرى ايللردن برى بودانمادىغىندان بير-بىرينە سارماشىب دولاشدىغىندان كېچىلمز جنگللىيە چئورىلمىشدى. اولريينين دؤرد يانينا سۈيكلەلى اوزوم چارداقلارى اوچوب تۈكۈلموش، تىكلىرىن بير حىصە سى يئرە دؤشىمىش، بير حىصە سىسىه تورپاق دامىن اوستونه يايىلاراق كۆك آتمىش، شاخلىرك ھە طرفى بوروموشدو.

يوخارى محللەردن باخاندا ياز، ياي آيلارى جنگللىيە اوخشایان باغين قىراغىندا تىكلىرىن آغوشونا آلدىيۇ اىكى گۆزلو ائو يامياشىل نهنگ قايانا، پايزىن دومانلى، چىسىكىنىلى گونلريندە يارپاقسىز، هۇرومچك تورونا اوخشایان چىلپاق مئينه بوداقلارينين قويىنوندا باليقچى تورونا دوشموش آzman دىنiz حئيوانينا بنزه بىردى. قاپپىا قدر آياق آچمىش، آدام بويو اوت-الف كلينمەدىگىنەن، حىط-باجايا اينسان آياقى، نفسى ديمەدىيىنەن، اونلارين يورد يئرى يابانى مئشەنى، خارابا جىزىرەلىكى خاطىرلا دىيردى. يورىگىلىن هارادا اولدوقلارينى دقىق بىلەن دە يوخ ايدى. كيمىسى لئىنقرادا، كيمىسى ايلين بوتون فصلى قارىن ارىمەدىگى يئر، كيمىسى ده كاليفورنيا كۆچوب گىتدىكلىرىنى دئىيردى.

اچىنده كىلىر

شىتەلى قوخوسو.....	صفحه ١
سارى تاغ.....	صفحه ٥٣
قىمرلى دن كئچن قاتار.....	صفحه ١١٤
ساغالمايان يارالار.....	صفحه ١٤٩
كېنك بايرامى.....	صفحه ١٨٣

Yazan:AZƏR ABDULLA

ŞƏFTƏLİ QOXUSU

(öykü toplusu)